

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ  
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ  
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ  
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ, ДОКТОРАНТІВ  
ТА МОЛОДИХ УЧЕНИХ ХДАК  
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ  
ПОЛЬСЬКЕ ТОВАРИСТВО НАУК

**КУЛЬТУРОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ:  
ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ**

**CULTURAL STUDIES AND SOCIAL COMMUNICATIONS:  
INNOVATION STRATEGIES OF DEVELOPMENT**

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ  
(20–21 листопада 2025 року)**

**PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE  
(November 20–21, 2025)**

У 2 частинах

**Частина 1**

Харків, ХДАК, 2025

Друкується за рішенням ученої ради  
Харківської державної академії культури  
(протокол № 3 від 31.10.2025 р.)

Редакційна колегія:

*Рябуха Н.*, д-р мистецтвозн., доц., в.о. ректора ХДАК, голова оргкомітету;  
*Соляник А.*, д-р пед. наук, проф., проректор з наукової роботи ХДАК;  
*Василенко О.*, аспірант, голова Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених ХДАК (НТСА ХДАК);  
*Мачулін Л.*, канд. філос. наук, ст. викл., зав. редакційно-видавничого відділу ХДАК;  
*Бірьова О.*, канд. іст. наук., доц. ХДАК;  
*Борисова А.*, канд. психол. наук, доц., нач. відділу міжн. зв'язків ХДАК;  
*Булах Т.*, д-р наук із соц. комунікацій, доц. ХДАК;  
*Воскобойнікова Ю.*, д-р мистецтвозн., доц., зав. каф. хорового диригування та академічного співу ХДАК;  
*Гіголаєва-Юрченко В.*, канд. мистецтвозн., ст. викл. ХДАК;  
*Коновалова І.*, д-р мистецтвозн., доц., зав. каф. теорії та історії музики ХДАК;  
*Коржик Н.*, канд. наук із соц. комунікацій, доц., декан факультету культурології та соціальних комунікацій ХДАК;  
*Лисенкова В.*, д-р філос. наук, доц., зав. каф. мистецтвозн. ХДАК;  
*Мархайчук Н.*, канд. мистецтвозн., доц., декан факультету аудіовізуального мистецтва ХДАК;  
*Мостова І.*, канд. мистецтвозн., доц., декан факультету хореографічного мистецтва ХДАК;  
*Попова-Коряк К.*, канд. юрид. наук, ст. викл. ХДАК;  
*Проскурякова О.*, д-р філософії, викл. ХДАК;  
*Рибалко С.*, д-р мистецтвозн., проф. ХДАК;  
*Шелестова А.*, канд. наук із соц. комунікацій, доц. ХДАК;  
*Щербань А.*, д-р культурології, проф., зав. каф. культурології та музеєзнавства ХДАК.

К 90      Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку :  
матер. міжнар. наук. конф. (20–21 листоп. 2025 р.) У 2 ч. Ч. 1 / Харків. держ.  
акад. культури ; [під ред. доц. Н. Рябухи та ін.]. — Харків : ХДАК, 2025. — 316 с.

СЕКЦІЯ:  
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА МУЗЕЄЗНАВСТВА

*В. Шейко*

**КУЛЬТУРА СЛОБОЖАНСЬКОЇ УКРАЇНИ В РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ**

*V. Sheiko*

**THE CULTURE OF SLOBODA UKRAINE DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE**

Як відомо, культура українського народу є частиною світової культури, світової цивілізації. Вона розвивається за спільними законами, у руслі розвитку європейської культури, хоча і має свої особливості, як і кожна національна культура. Тривалий час культура нашого народу знаходилася у «вигнанні» на рідній землі. У 1991 р. вдалося відновити незалежність України та створити реальні умови для побудови новітньої суверенної української держави. За цей період багато подій відбулося в житті нашої нації.

Культура України отримала можливість для вільного й повноцінного розвитку. За роки незалежності відбулося культурне відродження України. Значні зрушення та видатні події спостерігалися в усіх сферах культурного життя суспільства: науці, освіті, мистецтві, літературі, релігії тощо. Певний внесок у розвиток культури зробили українські діаспори. У ближньому та дальньому зарубіжжі вихідці з України хоч і продовжують інтегруватися в загально-культурний процес тих країн, де вони оселилися, громадянами яких вони стали, однак їх особисті успіхи стають надбанням не тільки націй, до яких вони пристали, але й України. Проте, крім позитивних, сьогодні особливо помітним є наявність негативних показників у культурному житті України. Кризові явища в соціально-економічній та політичній сферах згубно впливають на вдосконалення й реалізацію культурної політики в державі. Здобутками культурних досягнень нації користується все менша кількість українців, які через матеріальні й фінансові труднощі не мають можливості вільного доступу до культурних надбань. І головне, що впливає на кризовий стан сучасної культури, це ножиці між постійно зростаючими технократичними можливостями суспільства, з одного боку, і шаленим падінням «людяності» в суспільстві загалом і в кожного її члена зокрема. Окрім того, на жаль, Україна продовжує губити свої таланти, свою молодь, які з початком широкомасштабного російського вторгнення покинули Україну й почали працювати задля підвищення потужності інших держав.

Щодо стану сучасної культури Слобожанщини, то він, з одного боку, дуже складний, з другого — дуже насичений. Його життєдіяльність забезпечується творчістю яскравих індивідуальностей — митців, вчених, освітян і пересічних працівників на ниві культури.

У 1990-ті рр., наприклад, Харківський регіон як центр Слобожанщини зберіг свої позиції найбільшого освітянського та наукового центру України. І це значною мірою визначає потенціал вищої школи. Нагадаємо, що в 1990-ті рр. було здійснене друге видання історичної праці Д. І. Багалія, Д. П. Міллера, присвячене історії міста Харкова за 250 років його існування, відкрито муніципальну галерею. У 1998 р. вийшло унікальне видання — альбом «Мистецькі шляхи Харківщини», присвячений 60-річчю Харківській організації «Спілка художників України». У місті на постійній

основі успішно функціонують державні та недержавні виставкові зали й галереї сучасного мистецтва «Вернісаж», виставковий зал «Маестро», «Художня галерея АВЕК». Харків славиться й своїми фестивалями оперної музики, щорічними фестивалями, присвяченими видатним харків'янам, які увійшли у світовий мистецький простір, тощо.

Як відомо, Харків — місто, з історією якого міцно переплелися творчі долі багатьох талановитих митців. Адже діяльність харківської художньої школи — це невіддільна частина мистецького життя слобожанського регіону й країни в цілому.

Загальну картину художнього життя Харкова нині визначає не тільки молодше покоління, яке поновило лави творчої інтелігенції за останнє десятиліття, а й ті майстри, творчість яких сформувалася десять та двадцять років тому і не втратила свого значення й до сьогодні.

Безумовно, історія Слобідської України, її культури періоду незалежності ще чекає свого наукового дослідження. Нині, коли агресивна російська навала здійснює нахабну політику геноциду українського народу, руйнації її культурно-історичних цінностей, важко говорити про можливості збереження й збагачення духовних надбань українського народу, однак завдяки нашим героїчним ЗСУ, нашому народу, підтримці усіх, хто вірить у нас, у демократію і справедливість, ми віримо, що перемога буде за Україною і наш народ та його духовна скарбниця будуть і далі існувати й примножуватися. А Слобожанщина та її культура як були, так і будуть основним осередком культури України.

*М. Krzyścin, A. Merta-Staszczak*

#### **ELEMENTY CSR W STRATEGII MARKETINGOWEJ MUZEÓW. STUDIUM PRZYPADKU (CSR ELEMENTS IN THE MARKETING STRATEGY OF MUSEUMS. CASE STUDY)**

*М. Кушнішкін, А. Мерта-Сташчак*

#### **ЕЛЕМЕНТИ CSR У МАРКЕТИНГОВІЙ СТРАТЕГІЇ МУЗЕЇВ. КЕЙС-СТУДІЯ**

Wstęp. Społeczna odpowiedzialność organizacji (CSR) jest integralnym elementem strategii instytucji publicznych z sektora kultury, w tym muzeów i centrów nauki. Nie ograniczają się one jedynie do roli gromadzenia i prezentowania zbiorów, lecz aktywnie uczestniczą w życiu społecznym, edukacyjnym i środowiskowym, odpowiadając na wyzwania zrównoważonego rozwoju. Włączenie zasad CSR do strategii marketingowej pozwala instytucjom kultury realizować misję społeczną w sposób nowoczesny i angażujący. Celem niniejszego opracowania jest ukazanie, w jaki sposób wartości społecznej odpowiedzialności mogą kształtować praktykę marketingową muzeów, na przykładzie wrocławskiego centrum wiedzy o wodzie — Hydropolis, będącego przykładem skutecznej integracji misji edukacyjnej z zasadami zrównoważonego rozwoju i odpowiedzialnego zarządzania.

#### **1. Społeczna odpowiedzialność w sektorze kultury**

Współczesne instytucje kultury — w tym również muzea — stoją dziś przed wyzwaniem pogodzenia misji edukacyjnej i społecznej z wymogami efektywnego zarządzania i budowania wizerunku. W tym kontekście pojawia się konieczność uwzględnienia działań nie tylko komercyjnych czy promocyjnych, lecz także społecznych i środowiskowych — stąd rosnące zainteresowanie koncepcją CSR (Corporate Social Responsibility) w obszarze kultury. Pomimo wciąż rozbudowywanej definicji, jej osią jest ta, przyjęta przez Komisję

Europejską: społeczna odpowiedzialność oznacza podejście, w którym przedsiębiorstwa w sposób dobrowolny uwzględniają kwestie społeczne i środowiskowe zarówno w prowadzeniu swojej działalności gospodarczej, jak i w relacjach z interesariuszami. Z kolei w standardzie ISO 26000 CSR definiuje się jako „odpowiedzialność organizacji za wpływ jej decyzji i działań (produkty, procesy) na społeczeństwo i środowisko” poprzez przejrzyste i etyczne zachowanie, które sprzyja zrównoważonemu rozwojowi, zdrowiu i dobrobytowi społeczności oraz uwzględnia oczekiwania zainteresowanych stron. Początkowo odpowiedzialności społecznej nie utożsamiano z działaniami ukierunkowanej na wspieranie kultury i sztuki. Jednak w 1975 roku William C. Frederick w pracy *Business and Society: Public Strategy, Public Policy, Ethics* wskazał kulturę jako jeden z istotnych obszarów społecznej odpowiedzialności biznesu. Potrzeba usystematyzowania i głębszego ujęcia działań organizacji w obszarze kultury — nie tylko jako sponsora, ale jako aktywnego uczestnika (partnera) kultury doprowadziła do powstania kolejnego nurtu — **Corporate Cultural Responsibility (CCR)** lub **Corporate Cultural Involvement (CCI)** — czyli odpowiedzialności biznesu wobec kultury. Pojęcie to traktuje kulturę jako istotny wymiar życia społecznego. W przypadku instytucji kultury, działania z tego zakresu to wiele różnych aspektów odpowiedzialności środowiskowej i ekonomicznej oraz społecznej, w której zawiera się m.in. upowszechnienie i partycypacja.

Upowszechnianie kultury w kontekście CSR oznacza nie tylko zapewnianie dostępu do dóbr i wydarzeń kulturalnych, ale również aktywne likwidowanie barier w uczestnictwie. Instytucje kultury, takie jak muzea, biblioteki czy galerie, realizują tę misję poprzez organizowanie programów edukacyjnych, działań popularyzujących dziedzictwo i współczesne zjawiska artystyczne, a także poprzez digitalizację zasobów i udostępnianie ich online. Ważnym wymiarem jest również **inkluzywność** — czyli dostosowanie oferty do potrzeb różnych grup odbiorców, w tym osób z niepełnosprawnościami, seniorów, dzieci, osób o niskich dochodach czy mniejszości narodowych. W tym sensie upowszechnianie kultury staje się działaniem o charakterze społecznym, wyrównującym szanse w dostępie do dziedzictwa i edukacji kulturalnej.

Partycypacja społeczna natomiast wiąże się z aktywnym włączaniem społeczności w tworzenie, współzarządzanie i współdecydowanie o działalności instytucji kultury. W praktyce przyjmuje to formę konsultacji społecznych, współpracy z organizacjami pozarządowymi, programów wolontariatu, projektów współtworzonych z mieszkańcami (tzw. *co-creation*) czy inicjatyw opartych na badaniu i dokumentowaniu pamięci lokalnej. W ten sposób instytucje kultury przestają być jedynie nadawcami treści, a stają się przestrzenią dialogu i wymiany — środowiskiem, w którym odbiorcy współtworzą ofertę i stają się współodpowiedzialni za jej kształt. Zainteresowanie odbiorcami, tworzenie z nimi dialogu przekłada się na dostosowanie działań muzeów do jego otoczenia. Tym samym zarówno upowszechnianie kultury, jak i partycypacja społeczna stanowią kluczowe elementy społecznego wymiaru CSR w instytucjach kultury, wzmacniające ich rolę jako podmiotów zaufania publicznego, promujących integrację społeczną, współuczestnictwo i zrównoważony rozwój.

## 2. Studium przypadku — Hydropolis

Zgodnie z zasadą dostępności instytucji muzealnych wiele polskich placówek kulturalnych, poza odpowiednim zaprojektowaniem budynków i infrastruktury mającym na celu niwelowanie barier architektonicznych, uwzględnia w swoich strategiach deklaracje dostępności obejmujące działania na różnych płaszczyznach. Szeroko rozumiana dostępność

jest istotnym elementem zrównoważonego marketingu. Społeczna odpowiedzialność biznesu nie stanowi już bowiem wyłącznej domeny organizacji komercyjnych. Również instytucje kultury włączają do strategii cele związane z oddziaływaniem na otoczenie społeczne, jak i środowisko naturalne.

Na szczególnie wyróżnienie ze względu na spójność celów i aktywne wdrażanie wartościowych rozwiązań z obszaru zrównoważonego marketingu zasługuje Centrum Edukacji Ekologicznej „Hydropolis” — centrum wiedzy o wodzie mieszczące się we Wrocławiu, w Polsce. Ośrodek powstał w 2015 roku w pomieszczeniach zaadaptowanych po zabytkowym miejskim zbiorniku wody pitnej i dziś łączy walory edukacyjne z nowoczesną formą wystawienniczą. Jest to jeden z nielicznych obiektów o takim charakterze w Polsce i na świecie.

Przestrzeń wystawiennicza jest dostosowana do osób jeżdżących na wózku oraz poruszających się o kulach. Osoby niedosłyszące mogą skorzystać z aplikacji mobilnej, która stanowi rodzaj indywidualnego przewodnika. Ponadto strefa kasowa, w której znajduje się wiele urządzeń elektronicznych, została wyposażona w pętle indukcyjne, tj. rozwiązania zapewniające działanie aparatów słuchowych bez zakłóceń. Osoby niedowidzące mogą skorzystać ze specjalnych udogodnień (np. powiększonej czcionki) na stronie internetowej, a w aplikacji mobilnej zaprojektowano wskazówki głosowe dla osób niewidomych. Po zaopiekowaniu się osobami z niepełnosprawnościami przyszła kolej na osoby neurowrażliwe, w tym zwiedzających w spektrum autyzmu, którzy potrzebują warunków wyciszenia, aby móc w pełniejszy sposób korzystać z oferowanych treści. Opiekunowie i ich podopieczni w spektrum autyzmu mogą się również zapoznać ze specjalnym przed-przewodnikiem przygotowującym do wizyty w Hydropolis. W obiekcie muzeum wprowadzono ciche godziny zwiedzania — można w tym czasie korzystać z wirtualnego przewodnika mobilnego i słuchawek, a dla osób o specjalnych potrzebach zostały oddane do użytku plecaki sensoryczne. W budynku muzeum funkcjonuje również przestrzeń do karmienia niemowląt a na parkingu wyasygnowano specjalne miejsca do parkowania dla osób z niepełnosprawnościami.

Wszystkie rozwiązania podlegały audytom dostępności, zostały one przeprowadzone przez fundację TUS specjalizującą się od 2008 roku w audytach i certyfikacji miejsc publicznych dostępnych dla osób z niepełnosprawnościami. W trakcie wdrażania udogodnień dla osób neurowrażliwych oraz z niepełnosprawnością intelektualną muzeum współpracowało z wrocławską Fundacją Katarynka. Fundacja dodatkowo przeprowadziła wartościowe i inspirujące warsztaty dla przewodników Hydropolis. Działania podejmowane dla osób z niepełnosprawnościami wspierała również Fundacja Eudajmonia, która wraz z podopiecznymi uczestniczyła w testowym zwiedzaniu centrum edukacji o wodzie i po zakończonej wizycie sformułowała bardzo pozytywne opinie i pomocne rekomendacje.

Poza udogodnieniami w poruszaniu się i korzystaniu z ekspozycji Hydropolis dba o spełnianie swojej kluczowej misji, jaką jest edukacja dzieci i młodzieży. Tu dostępność przyjmuje formę jak najszerzej rozpowszechnianej wiedzy o wodzie i ekologii. Oprócz zwiedzania wystawy pracownicy Hydropolis oferują szkołom warsztaty edukacyjne dla dzieci i młodzieży. Na potrzeby takiej pozaszkolnej edukacji muzeum dysponuje nowoczesnie wyposażonymi pomieszczeniami i profesjonalną kadrą. Treści warsztatów są co roku aktualizowane i dostosowywane do podstawy programowej. Edukatorzy w niezwykle ciekawy sposób przekazują wiedzę o wodzie, mówiąc jak cenna jest to dla życia człowieka substancja, prezentując jej obieg w przyrodzie, właściwości fizyczne,

chemiczne oraz jej rolę w środowisku. Liczne grupy młodych uczestników korzystające chętnie z oferowanych doświadczeń i praktycznych ćwiczeń potwierdzają efektywność tej formy udostępniania wiedzy. Propagowanie wiedzy zyskało także swoją szczególną odslonę w trakcie pandemii, już w pierwszych tygodniach został uruchomiony portal „Hydro w domu”, na którym w bardzo atrakcyjny wizualnie sposób Hydropolis zaproponowało wartościowe treści dzieciom, które uczyły się zdalnie. Poprzez stronę i media społecznościowe docierano do szerokiej publiczności z ciekawymi aktywnościami, np. prostymi eksperymentami związanymi z wodą. Każde zadanie było opatrzone krótkim komentarzem. Formaty były różne: infografiki albo video. W witrynie zamieszczono ponad 50 przykładów eksperymentów, a po zakończonej pandemii materiały są nadal udostępniane nauczycielom w celu popularyzacji nauki czy działań z obszaru edukacji ekologicznej. Był to przejaw zaangażowania kadry Hydropolis w sprawy społeczne, odpowiedzialnego biznesu i kolejny sposób na działania *pro bono*.

Hydropolis znane jest również na rynku jako atrakcyjna przestrzeń wynajmowana dla biznesu na potrzeby organizowania wydarzeń firmowych. Nawet wówczas dostępność ma swój charakterystyczny rys, imprezy są aranżowane zgodnie z ideą „green events”, która zakłada jak najmniejsze zużycie opakowań, papierowych materiałów reklamowych i plastiku (np. rurek do napojów).

Najciekawszymi z punktu widzenia założeń marketingu zrównoważonego są liczne działania na rzecz społeczności. Słynnym cyklem aktywności jest „HYDROcharytatywnie”. W jego ramach edukatorzy docierają do odległych domów dziecka, domów pomocy społecznej czy ośrodków dla seniorów, których podopieczni z różnych przyczyn: zdrowotnych, lokalizacyjnych, fizycznych czy finansowych, nie są w stanie odwiedzić Hydropolis we Wrocławiu. Centrum jest również organizatorem zbiórek charytatywnych na rzecz Domów Samotnej Matki, Grupy „Ratuj” czy wrocławskiego Schroniska dla Bezdomnych Zwierząt. Jedną z takich zbiórek była też akcja na rzecz poszkodowanych w kataklizmie powodzi z 2024 roku mieszkańców miasteczka Wleń. Chęć niesienia pomocy jest wpisana w misję odpowiedzialnego biznesu właściciela Hydropolis — Miejskiego Przedsiębiorstwa Wodociągów i Kanalizacji (MPWiK). Ta zbiórka podkreśliła również, że niezbędna do życia woda może być groźnym żywiołem niszczącym, nie zawsze można się przed skutkami tych zniszczeń uchronić, ale w tak trudnych momentach warto okazać solidarność z poszkodowanymi mieszkańcami.

Hydropolis nie traci okazji na promowanie wiedzy o wodzie i ekologii, często wyjeżdżając w różne miejsca w Polsce. W mijającym roku 2025, w kooperacji z kołem naukowym Politechniki Wrocławskiej, pracownicy Hydropolis byli obecni na pikniku naukowym w Warszawie organizowanym przez Centrum Nauki Kopernik i Polskie Radio. Na Dniach Odry w Szczecinie przekonywali turystów i mieszkańców Szczecina, żeby przyjechali na Dolny Śląsk. Pojawili się również w Strzelinie na charytatywnym wydarzeniu propagującym działanie ekologiczne. Co warto podkreślić, skala wydarzenia nie jest jedynym wyznacznikiem, ważne jest promowanie edukacji ekologicznej.

Hydropolis jest również atrakcyjnym nadawcą treści marketingowych i edukacyjnych na Facebooku i Instagramie. Można znaleźć tam bardzo ciekawe treści o środowisku, jak o nie dbać, aby zatrzymać procesy degradacji. Dużym powodzeniem cieszą się również cykle ciekawostek, ponad 100 tys. odbiorców aktywnie komentuje i reaguje na posty. W mediach społecznościowych istnieje zjawisko: „instaopportunity”, czyli miejsca o wyjątkowym stylu, warte sfotografowania, w którym obecnością można się pochwalić

w sieci. Przeglądając media społecznościowe można zaobserwować wiele zdjęć gości z eksponatami wrocławskiego muzeum wody, np. z symulatorem zamieci śnieżnej lub stanem skupienia wody w postaci pary wodnej. To dowód na atrakcyjność tego miejsca i na aktywne oddolne budowanie marki Hydropolis.

Wrocławianie przez wiele dekad korzystali z wody pitnej gromadzonej we wnętrzu olbrzymiego zbiornika. Po wyłączeniu go z użytkowania MPWiK (właściciel centrum wiedzy o wodzie) postanowiło, że ta imponująca infrastruktura powinna nadal służyć społeczeństwu. Hydropolis mieści się w zabytkowych obiektach hydroinżynierskich, jego powołanie oparte było na pomysle „zwrócenia” tych wnętrz mieszkańcom i turystom. Zmiana przeznaczenia i udostępnienie ich wiąże się z realizacją celów edukacyjnych i rozrywkowych. Co roku odwiedza je olbrzymia liczba zwiedzających, w tym turystów przybywających do Wrocławia z całego świata. Idea stworzenia tak nietuzinkowego miejsca jest wzorcowym sposobem implementacji marketingu zrównoważonego, które warto popularyzować globalnie.

**Podsumowanie.** Analiza przypadku Hydropolis ukazuje, że społeczna odpowiedzialność może stanowić realny i trwały element strategii marketingowej muzeum. Instytucja ta konsekwentnie łączy cele edukacyjne, ekologiczne i społeczne, budując swoją markę w oparciu o wartości dostępności, inkluzywności i zaangażowania. Działania podejmowane na rzecz osób z różnymi potrzebami, aktywność edukacyjna, promocja ekologii oraz inicjatywy charytatywne potwierdzają, że marketing w duchu CSR nie ogranicza się do promocji, lecz staje się narzędziem realizacji misji społecznej. Przykład Hydropolis wskazuje, że zrównoważony marketing w instytucjach kultury może skutecznie wspierać budowanie relacji z odbiorcami, wzmacniać zaufanie społeczne i kształtować pozytywny wizerunek instytucji odpowiedzialnej za dziedzictwo i przyszłość społeczności, w której funkcjonuje.

*А. Щербань*

#### **МУЗЕАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ СВОЛОКІВ РАННЬОМОДЕРНОЇ ДОБИ В ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХХ СТ.**

*A. Shcherban*

#### **MUSEALIZATION OF UKRAINIAN EARLY MODERN AGE SUPPORT BEAMS IN THE FIRST THIRD OF THE XX CENTURY**

Інформація про українські сволоки XVIII ст. почала з'являтися в публікаціях із середини XIX ст. (повість П. Куліша та наукові праці А. Скальковського й Д. Вертильяка), де різьблені дерев'яні балки для стелі фігурують як важливі матеріальні пам'ятки історії та культури козацтва. На початку ХХ ст., коли розгорнули діяльність музеї в Полтаві, Києві та Катеринославі, сволоки стали об'єктом музеєфікації.

Започаткував історію комплектування збірок різьблених сволоків і формування колекції Київського міського музею М. Біляшівський. 1904 р. ним був знайдений під час експедиції та перевезений до Києва сволок 1758 р. з будинку священника Василя Плотницького (містечко Дашів Подільської губернії). Дослідник оперативно атрибутував і досконало ввів предмет до наукового обігу через спеціальну публікацію. До 1916 р. збірка музею включала вже 7 різьблених сволоків, що походять із Поділля, Київщини, Полтавщини, Чернігівщини. П'ять — датовані XVIII ст. Всі вироби на



час надходження були доволі досконало атрибутовані. Збереглися дві фотографії (1911 та 1912 р.), які свідчать, що на початку 1910-х рр. два предмети посідали чільне місце в експозиції: були підвішені на стіни Історичного та етнографічного відділів. Перший — вищезгаданий сволок священика з Дашева містився в оточенні ікон і деталей оздоблення церков. Над ним — галерея портретів українських гетьманів. Другий, багато декорований (К. Моценко в публікації 1927 р. назвав його «прекрасним») сволок з Яресьок 1722 р. представника козацької старшини Мусія Зарудного розташовувався серед дерев'яних різьблених предметів сакрального та побутового призначення. Відповідно, нині прочитується задум експозиціонерів. У першому випадку сволок використовувався як одне з найатрактивніших джерел історії України XVII–XVIII ст. В іншому — як яскравий зразок дереворізьблення українців.

Унаслідок співпраці з М. Біляшівським К. Моценко на початку 1910-х рр. принаймні три різьблені сволоки (всього в збірці їх було п'ять) з Полтавської губернії потрапили до Природничо-історичного музею Полтавського губернського земства. Їхній вигляд передає зображення, отримане нещодавно з негативу на склі, із частиною розгорнутої до 1924 р. в Просвітницькому будинку імені Миколи Гоголя експозиції підвідділу українського народного мистецтва експозиції. К. Моценко, використавши досвід наставника, підвісив три сволоки в центрі стіни, де вони зайняли акцентне положення. Навколо розташував скрині, шафи з експонатами, килими та кераміку XIX — початку XX ст. Тобто провідною ідеєю цієї експозиції безперечно був показ на одній стіні найбільш виразних зразків різних видів українського народного мистецтва (окрім вишивки) та його підґрунтя. На жаль, для атрибуції сволоків із цієї збірки бракує інформації. Внаслідок аналізу різнопланових джерел вдалося здійснити точну атрибуцію лише одного виробу, котрий перебуває в колекції донині, створеного на початку 1740-х рр. для представника козацької старшини Дем'яна Булюбаша. Його придбав К. Моценко в с. Жовнині Золотоніського повіту під час етнографічної експедиції. Тоді ж дослідник купив ще один сволок 1726 р. в жителя с. Лебехівка Кременчуцького повіту.

Майже одночасно з М. Біляшівським до придбання різьблених сволоків ранньомодерної доби долучився очільник Катеринославського обласного музею ім. О. Поля Д. Яворницький, який перед цим, ще не будучи музейником, у монографіях опублікував коротку інформацію про такі предмети з хат запорожців. У першому каталозі музею початку XX ст. подано інформацію лише про один сволок із Підпільненської Січі, котрий належав будинку Якіма Ігнатова. Але в епістолярній спадщині Д. Яворницького віднайдено інформацію про те, що в закладі на час видання каталогу були принаймні ще два сволоки. Перший (виріб 1719 р. з будинку священика Сімеона Петровича в с. Крилів) передав до музею 1905 р. землевласник с. Весело-Іванівка Іван Тищенко. Ще один сволок (походив із Зінківського повіту Полтавської губернії) було придбано в археолога та етнографа Івана Зарецького. 1914 р. фонди музейного закладу поповнив четвертий сволок, із с. Озерки Кобеляцького повіту Полтавської губернії, створений 1733 р. для кишенського сотника Григорія Потоцького.

Про обставини передання до музею ще трьох сволоків, які зберігаються в його колекції нині, поки що інформації в музейній документації не знайдено. Головними причинами цього вважаємо державну політику у сфері української історико-

культурної спадщини кінця 1920-х — 1930-х рр. і зайнятість Д. Яворницького в інших проектах, що завадило оперативному введенню до наукового обігу предметів; втрата музейної документації за часів німецько-радянської війни. Перший сволок, 1746 р., що належав хаті колишнього кошового Підпільненської Січі Василя Сича і згадувався в публікаціях XIX ст., міг бути придбаний до 1917 р. В ті часи до музею, вважаю, потрапив і сволок, 173? р. що належав хаті Івана Рабца (Рябця), заможного козака містечка Кишенька. 1927 р. вчений придбав сволок у с. Петриківка. Це — балка 1732 р. з хати вдови-козачки Анастасії Деркач. Відомо також, що в цьому музеї до середини XX ст. зберігався сволок 174? р. білицького сотника Павла Кота.

На жаль, достовірної інформації про початкове експонування цих предметів знайти не вдалося. Лишень спогади тогочасних відвідувачів музею свідчать про акцентування уваги на них Д. Яворницьким під час екскурсій.

1926 р. до музеєфікації різьблених сволоків долучився Никанор Онацький, який перевіз до Художньо-історичного музею відділу народної освіти в Сумах сволок 1776 р. з будинку М. Сумцова в с. Боромля. Упродовж 1930–40-х рр. поповнення українських музейних фондів різьбленими сволоками ранньомодерної доби зупинилося.

Таким чином, у першій третині XX ст. у складних для національної культури України умовах було сформовано три представницькі колекції сволоків (у них загалом були представлені 17 українських предметів XVIII ст.) та один виріб містився в сумському музеї. Від початку музеєфікації українських різьблених сволоків прослідковується тенденція до наповнення інформаційного простору новими, музеальними сенсами, пов'язаними із цими предметами. Разом з іншими експонатами сволоки були залучені до процесу утвердження національної гідності в української інтелігенції, частини міщанства та селянства, поваги до пам'яток матеріальної культури, що відображали історію козацької доби. Це сприяло продовженню процесу переоцінки цінностей у відвідувачів і формування в них відчуття права на власну національну культуру, започатковану у XIX ст., що призвело до утвердження нової, україноцентричної державної ідеології після революційних перетворень 1917–1921 рр. До речі, завдяки музеєфікації, на різьблені сволоки ранньомодерної доби звернули увагу й українські митці, які творили проекти для споруд у стилі українського архітектурного модерну. Зокрема, Опанас Сластьон використав їхній дизайн 1915 р. під час проектування фасаду комори.

*S. Babayeva*

## **OPEN-AIR MUSEUMS EXHIBITION**

*С. Бабаєва*

### **ВИСТАВКА МУЗЕІВ ПІД ВІДКРИТИМ НЕБОМ**

**Abstract:** The article explores the origin, development, and cultural significance of **open-air museums** as a unique type of museum institution that differs fundamentally from traditional indoor museums. The study examines how open-air and living history museums serve not only as spaces for preserving historical and ethnographic heritage but also as interactive educational environments where visitors can experience daily life of past centuries through reconstruction and performance. Particular attention is given to the development of such museums in Europe and their role in safeguarding regional culture,

including examples from Sweden, Norway, Denmark, the Netherlands, Austria, and the United Kingdom. The article also discusses the experience of Azerbaijan, focusing on the State Historical and Ethnographic Reserve “Gala” and the Gobustan National Historical-Artistic Reserve, both of which serve as outstanding examples of open-air heritage preservation. The conclusion emphasizes that open-air museums combine education, preservation, and experiential interpretation, allowing visitors to engage directly with history and understand cultural traditions through authentic environments. By bridging the past and the present, these museums play a crucial role in transmitting intangible cultural heritage to future generations.

Among various types of museums, open-air museums emerging at the end of the XVIII century occupy a special place, differing significantly from classical museums. As the name suggests, an open-air museum is one where exhibits are displayed outside buildings, in the open air.

In a broader sense, an open-air museum is any institution that owns a collection of one or more buildings located outdoors, including agricultural museums, historical museums, house museums, archaeological sites, and ethnographic open-air museums.

A special type of open-air museum is the living history museum, which reconstructs and re-enacts historical environments of past eras. In these museums, interpreters or reenactors represent a specific historical period, allowing visitors to experience everyday life of the past. Actors and interpreters use historical tools, wear period clothing, and perform traditional activities of the era.

Thus, an open-air museum can be defined as a museum specializing in the collection, preservation, and restoration of old buildings within large open areas often surrounded by reconstructed landscapes and sometimes featuring elements of living history. These institutions may include residential museums, farmsteads, fortifications, and other places of significant cultural and historical value for specific peoples. Such museums serve as the historical memory of humanity.

Typically, open-air museums are established in rural regions where architectural and domestic traditions of the past have been preserved, making it possible to recreate traditional lifestyles with minimal alteration.

The idea of an open-air museum was first proposed in the 1790s by the Swiss thinker Charles de Bonstetten. The concept was inspired by his visit to an exhibition of Norwegian peasants’ sculptures in national costumes at the “Valley of the Normans” in the park of Fredensborg Palace in Denmark. Bonstetten believed that traditional farmhouses should be preserved as a counterbalance to modernity.

The first open-air museum in the world is Skansen Museum, founded in 1891 by Swedish linguist, pedagogue, and folklorist Artur Hazelius in the village of Skansen. This museum showcases Sweden’s cultural and historical heritage, connecting past, present, and future through exhibitions ranging from music, dance, and traditions to ancient architecture, flora, and fauna.

Soon after, other open-air museums appeared: Kulturen Museum in Lund (Sweden, 1892), Norsk Folkemuseum in Oslo (Norway, 1894), founded by Hans Aall, Bøglø Museum (Norway, 1902), featuring 160 historical buildings, including the famous XIII-century Gol Stave Church. These museums exhibit artifacts from the 1500s to the present and host various programs, exhibitions, and children’s activities throughout the year.

Living history museums, including working farm museums, depict early historical life through reenactments by costumed interpreters. These performers appear to “live” in another time and place, carrying out daily chores and crafts such as blacksmithing, pottery, carpentry, and weaving.

Visitors can witness demonstrations of open-hearth cooking, butter churning, spinning, weaving, and farming without modern tools or machinery. Many of these museums also feature traditional artisans-blacksmiths, tinsmiths, silversmiths, weavers, tanners, potters, millers, and woodcarvers-who practice and teach their crafts.

Such museums are especially popular in the United States, where more than 200 exist, including farm museums, reconstructed towns, and military forts. They recreate the lifestyles of Native Americans and European settlers, vividly reviving the daily life of earlier centuries.

Open-air and living history museums are also widespread in Europe. Each European country hosts dozens of such institutions.

Some notable examples include: Freilichtmuseum Stübing (Austria) — dedicated to six centuries of agricultural history, with 76 original and 21 reconstructed buildings, Bokrijk Museum (Flanders, Belgium) -recreates early 20th-century rural life through performances by costumed actors, Stoneage Center Ertebølle (Denmark) — allows visitors to explore reconstructed Stone Age dwellings and engage in workshops such as archery or sailing, Estonian Open-Air Museum (Estonia) — presents farmhouses, schools, and fishermen's homes depicting traditional rural life, Blists Hill Victorian Town (England)-immerses visitors in the Victorian era with authentic shops, cottages, and a traditional bakery, Dutch Open-Air Museum (Arnhem, Netherlands)-displays original buildings and artifacts illustrating two centuries of daily life and craftsmanship.

Azerbaijan also possesses significant examples of open-air museums. One of the most remarkable is the “Qala” State Historical and Ethnographic Reserve, established in 2008 with the support of the Heydar Aliyev Foundation in the ancient settlement of Qala near Baku. Covering more than 81 hectares, the complex reflects five thousand years of Azerbaijani history.

The site includes ancient rock carvings, structures dating back to the 3<sup>rd</sup>-2<sup>nd</sup> millennia BCE, a XIV-century fortress, five mosques, three baths, underground water channels (kahrizes), mausoleums, and traditional dwellings.

The reserve also features the museum “From Waste to Art”, which displays over 180 works by local and international artists-such as sculptures of the Simurgh bird made of metal parts or a fish crafted from forks and knives. Other institutions within the complex include the Museum of Antiquities, Rock Art Museum, and Archaeological-Ethnographic Museum.

Another prominent site is the Gobustan Historical-Artistic Reserve, a UNESCO World Heritage Site since 2007. Covering over 4,500 hectares, it preserves more than 6,000 petroglyphs created from the Upper Paleolithic to the Middle Ages. Archaeological excavations have revealed around 20 ancient settlements and 40 burial mounds. The oldest carvings date back 15,000 years.

Over 100,000 artifacts are preserved in the reserve's collections. In 2011, a modern museum building with 12 exhibition halls was opened, offering extensive information about world rock art and Gobustan monuments. Since 2006, the site has held national status as the “Gobustan Rock Art Cultural Landscape”.

*Я. Ліхолєтов*

**ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ЩОЙНО ВИЯВЛЕНИХ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ  
(НА ПРИКЛАДІ ОБ'ЄКТА «БУДИНОК ІНСТИТУТУ ГІГІЄНИ, ДЕ У 1970–1982 РР.  
ПРАЦЮВАВ МЕДВЕДЬ Л. І., ВЧЕНИЙ ГІГІЄНІСТ ТА ІНШІ» У М. КИЇВ)**

*Ya. Likholyetov*

**PROBLEMS OF ACCOUNTING RECENTLY DISCOVERED OBJECTS OF CULTURAL HERITAGE  
(ON THE EXAMPLE OF THE OBJECT "BUILDING OF THE INSTITUTE OF HYGIENE, WHERE  
MEDVED L. I., SCIENTIST HYGIENIST AND OTHERS WORKED IN 1970–1982" IN KYIV)**

Нині, в умовах жорстокої російсько-української війни, коли майже щодня кількість понівечених пам'яток невинно зростає, постають різноманітні проблеми й завдання, які стосуються збереження та обліку об'єктів культурної спадщини, що є доволі важливим інструментом у всій площині завдань пам'яткоохоронної галузі. Однією з таких проблем є втрата об'єктів без воєнного на це впливу.

Зокрема, мова йде про дослідження щойно виявленого об'єкта культурної спадщини м. Києва — «Будинок Інституту гігієни, де у 1970–1982 рр. працював Медведь Л. І., вчений гігієніст та інші».

Варто звернутись до історії вищезгаданого об'єкта. Заклад заснований 25 листопада 1964 р. з ініціативи академіка Л. І. Медведя з метою комплексного вивчення хімічних впливів на здоров'я людини. Комплекс інституту споруджений у 1969–1970 рр., складається з декількох корпусів. Інститут є державним науково-медичним закладом України. З 1991 р. підпорядковано Міністерству охорони здоров'я України. На сьогодні має назву ДП «Науковий центр превентивної токсикології харчової та хімічної безпеки імені академіка Л. І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України». Основні напрями наукової діяльності: превентивна та регуляторна токсикологія; екозалежна патологія та клінічна токсикологія; аналітична хімія забруднювачів середовища життєдіяльності людини; безпека харчових продуктів та хімічних речовин. Наукова школа інституту відома не тільки в Україні, а й в Європі та світі.

Наприкінці 2024 р. фахівцями Українського державного інституту культурної спадщини було проведено обстеження об'єкта. Під час обстеження об'єкта візуально його не було зафіксовано.

Відповідно до проведеної науково-дослідної роботи, а також офіційної архівної документації, отриманої Українським державним інститутом культурної спадщини від Наукового центру, було встановлено низку невідповідностей у наявній інформації щодо щойно виявленого об'єкта культурної спадщини. Зокрема, у науково-довідковому енциклопедичному виданні «Звід пам'яток історії та культури України» подана інформація про Інститут екогігієни і токсикології ім. Л. Медведя, у якому працювали відомі вчені. Автори статті подали фотоілюстрацію головного адміністративного корпусу із зазначенням номеру кабінету академіка Л. І. Медведя без жодного історико-архівного документального підтвердження. Водночас в електронній версії вищезгаданої енциклопедії, яка доповнювалась фотоілюстраціями сучасного періоду, невідомими авторами було додано фотографію головного лабораторного корпусу, із зазначенням, що саме цей корпус належить до діяльності академіка Л. І. Медведя. Однак варто зауважити, що вся інформація, подана в друкованому й електронному виданні, на співпадає з офіційною інформацією,

яка була надана Науковим центром до Українського державного інституту культурної спадщини. Згідно з Переліком щойно виявлених об'єктів культурної спадщини м. Києва, щойно виявлений об'єкт культурної спадщини «Будинок Інституту гігієни, де у 1970–1982 рр. працював Медведь Л. І., вчений гігієніст та інші», взятий на облік Наказом Головного управління охорони культурної спадщини від 25.06.2011 р. № 10/38-11 — історія, архітектура та містобудування, перезатверджений наказом Департаменту охорони культурної спадщини від 27.12.2019 р. № 109. Однак інформація, зокрема ілюстративного характеру, відсутня в архіві спеціально уповноваженого органу охорони культурної спадщини, територія відповідальності якого поширюється по м. Київ, тому неможливо було встановити, який із корпусів Наукового центру дійсно має відношення до академіка Л. І. Медведя. Задля додаткового підтвердження наданої офіційної інформації від Наукового центру, було проведено інтерв'ювання двох співробітників установи, серед яких рідна онука, а також колишній аспірант академіка Л. І. Медведя. Аудіозаписи інтерв'ю з науковими співробітниками Наукового центру проводилися фахівцями Українського державного інституту культурної спадщини (копії на електронних носіях та паперова транскрипція зберігаються в інституті). Внаслідок цього було офіційно підтверджено, що будівлю, у якій працював (і певний час жив) Л. І. Медведь, втрачено.

У чому полягає проблема? Насамперед, це не стільки бездіяльність уповноважених органів охорони культурної спадщини, скільки недосконалість Порядку обліку об'єктів культурної спадщини в площині щойно виявлених об'єктів. У Порядку обліку зовсім відсутня норма щодо звітності й відповідальності за результатами проведення моніторингу та інвентаризації. Тому фахівці часто мають проблему з тим, що інформація про об'єкт чи пам'ятку, взяту на облік, відсутня в архіві органу охорони культурної спадщини.

Отже, проведені наукові вишукування та дослідження на прикладі одного щойно виявленого об'єкта культурної спадщини свідчать про певні недоліки в практичній площині пам'яткоохоронної галузі. Зокрема, це стосується нормативно-правової складової. Для вдосконалення системності в пам'яткоохоронних дослідженнях потрібно ввести низку змін, як-от: доопрацювання Порядку обліку об'єктів культурної спадщини та розробки методики щодо досліджень щойно виявлених об'єктів культурної спадщини, а саме щодо прозорості взяття на облік таких об'єктів, а також звітності та відповідальності за непроведення інвентаризації та моніторингу, за відсутність інформації по об'єктах культурної спадщини.

*F. Rashova*

#### **MODERN TRENDS TOWARDS THE PRESERVATION AND POPULARIZATION OF NATIONAL CULTURAL VALUES**

*Ф. Рашова*

#### **СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ**

This article analyzes current trends and innovative approaches aimed at preserving and promoting national cultural values in the context of global change. It examines the role of government programs, cultural organization initiatives, and private initiatives, as

well as the use of modern technologies such as virtual reality, multimedia platforms, social media, and mobile apps in promoting cultural heritage. Particular attention is paid to the challenges associated with the loss of traditional practices and languages, as well as the opportunities for their preservation and revival through the implementation of innovative methods and interdisciplinary approaches. The article emphasizes the importance of integrating cultural values into educational programs, the media, and the tourism industry to foster respect, interest, and responsibility for preserving national identity among the younger generation. Examples of successful projects and international experience are analyzed, allowing for the identification of promising areas for development in the field of cultural policy and cultural diplomacy.

In the modern world, globalization, the intensification of intercultural contacts, and the rapid development of digital technologies are having a significant impact on national cultural values. On the one hand, access to the cultural heritage of various peoples is expanding, facilitating intercultural dialogue; on the other hand, the risk of losing unique elements of national identity is increasing. Under these circumstances, the issue of preserving and promoting cultural values takes on scientific and practical significance.

The relevance of this study stems from the need to find effective forms and mechanisms that facilitate not only the preservation of historical and cultural heritage but also its integration into the modern information space. Particular attention is given to innovative approaches, such as the digitalization of archival collections, the development of virtual platforms, and the use of media and educational tools to promote culture among various social and age groups.

The purpose of this work is to analyze current trends in the preservation and promotion of national cultural values and to identify their potential for strengthening cultural identity and the sustainable development of society. The objectives of the study include identifying key areas in this area, analyzing successful practices, and assessing the challenges that arise in the process of implementing cultural policy in the context of the transformation of the socio-cultural environment.

Modern society is undergoing intense transformations caused by globalization, migration, urbanization, and technological progress. These processes have a significant impact on culture, particularly on the ways in which national cultural heritage is preserved and transmitted. Against this backdrop, the issue of preserving and promoting cultural values, which form the foundation of national identity and social sustainability, has become increasingly pressing.

The scientific and practical significance of this topic stems from the need to find new forms and strategies that enable elements of traditional culture to be adapted to modern conditions without losing their meaning and value.

National cultural values represent a set of tangible and intangible artifacts, traditions, customs, language, and beliefs that have evolved over the course of a society's historical development. They ensure the continuity of generations, shape collective memory, and serve as the foundation of a nation's identity.

Preserving these values is not only a matter of cultural policy but also a factor in the sustainable development of society in a broader sense. The loss of a national cultural code can lead to assimilation, a decline in social cohesion, and cultural degeneration.

In today's world, cultural heritage faces several threats, including:



- Globalization and cultural homogenization: mass culture, dominating global media, displaces local forms of expression.
- Migration processes: population movements weaken the connection with the historical and cultural environment.
- Commercialization of culture: heritage elements are used for consumer purposes, losing their authenticity.
- Loss of interest among young people: traditional cultural forms seem outdated and irrelevant.

State and public institutions play a key role in preserving cultural values. First and foremost, this includes state cultural policy, which includes support for museums, archives, and libraries, the restoration of monuments, and the protection of intangible cultural heritage. International cooperation, such as that within UNESCO, plays a significant role, promoting the recognition of the uniqueness of cultural sites and facilitating their protection. And the most important role is played by educational institutions, which fulfill an educational function, instilling in the younger generation an understanding and respect for cultural heritage.

One of the key trends of recent decades has been the introduction of digital technologies into culture. This allows not only the preservation but also the dissemination of information about cultural objects. By creating digital museums and virtual tours, it is possible to provide access to exhibits regardless of geographic location. Digital technologies help archive library collections, thereby facilitating the preservation of rare documents. In today's world, social networks and media platforms (YouTube, Instagram, TikTok) are becoming the most sought-after tools for the mass popularization of traditional culture in a format attractive to young people.

In recent years, the role of civic initiatives in cultural preservation has grown. Volunteer projects, cultural festivals, ethnographic expeditions, and local movements for the revival of language and traditions demonstrate society's engagement in this process. Young people, using digital resources, are creating new forms of cultural expression that blend the tradition with the contemporary.

Current trends in the preservation and promotion of national cultural values indicate a transformation in approaches to cultural policy. Exclusively protective strategies are being replaced by integrative ones focused on interaction with society, the use of digital technologies, and the development of relevant cultural practices. Effective preservation of cultural heritage is only possible with a comprehensive approach that unites the efforts of the state, civil society institutions, and the cultural bearers themselves. Current trends emphasize the importance of combining traditional values with innovative approaches. This allows not only to preserve cultural heritage but also to make it relevant.



*М. Тортіка*

**ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МУЗЕЕФІКАЦІЇ МІСЬКИХ ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИХ  
ЛАНДШАФТІВ (ПРАКТИКА ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ ІСТОРИЧНОЇ УРБАНІСТИКИ  
В БОЛГАРІЇ ТА УКРАЇНІ)**

*М. Tortika*

**MAIN CHARACTERISTICS OF THE MUSEUMIFICATION OF URBAN HISTORICAL  
AND ARCHITECTURAL LANDSCAPES (PRACTICE OF COMPARATIVE ANALYSIS  
OF HISTORICAL URBAN STUDIES IN BULGARIA AND UKRAINE)**

У 2019 р. болгарське місто Пловдив стало переможцем щорічного європейського конкурсу «Культурна столиця Європи», отримавши це звання першим серед найбільших міст Болгарії. Само собою постає питання, чим же привернуло це місто увагу членів міжнародного європейського журі та, відповідно, які питання дає відповіді архітектурно-історичний простір центральної частини цього міста?

Відповідаючи на подібне питання, слід зазначити, що загалом поняття історико-архітектурний ландшафт стосується не лише власне архітектурної композиції конкретної частини міста, але й є комплексним середовищем, яке об'єднує в собі: історичну, художню, природну та соціальну складову міського середовища. Тобто, міський ландшафт — це не просто набір музеєфікованих пам'яток, а живий організм, що розвивається та є необхідним для процесу самоідентифікації жителів міста. Він є важливим для усвідомлення загального історичного минулого та формування естетичних і моральних орієнтирів. Саме для цього були створені й використовуються сьогодні: «Конвенція про ландшафти», підписана у Флоренції у 2000 р.; європейські конвенції «Про захист європейської археологічної спадщини», «Про захист архітектурної спадщини» та інші.

На базі такого узагальненого розуміння ландшафту сформувалося два основних напрями історико-архітектурної урбаністики. Один напрям пов'язаний із безпосередньою музеєфікацією історико-архітектурного середовища. У цьому випадку пам'ятки консервують, візуалізують і таким чином виводять із традиційного культурного середовища, опосередковано використовуючи в урбаністиці музейні закони, за якими об'єкт переживає вилучення із середовища існування для формування нового речового значення в межах музейної колекції або експозиції. У цьому випадку ландшафтні пам'ятки стають маркерами нової міської реальності, у межах якої переплітаються минуле й майбутнє, а самі пам'ятки набувають нового сенсу, але вже на іншому, сучасному рівні свого соціального та культурного значення. Другий напрям у методології історико-архітектурної урбаністики пов'язаний із реалізацією економічного значення пам'яток. У цьому випадку можливий варіант безпосередньої музеєфікації міських торгових площ, які, не втрачаючи економічного значення, із часом стають культурним брендом міста (наприклад, Привоз в Одесі, Бессарабка в Києві, Жіночий базар у Софії та інші). Однак ще цікавіше, коли історико-архітектурний центр стає не просто туристичною Меккою, а частиною сучасного міського простору з його природною архітектонікою, логістикою та життєвою атмосферою.

Саме таким шляхом у містобудуванні пішла міська влада Пловдива, створивши унікальний простір туристичного центру міста, у якому археологія стала частиною архітектурно-ландшафтного середовища, доповненого фонтанами,

парками, театрами, кафе та ресторанами. У результаті, давній форум античного Філіппополя став центром перетину сучасних вулиць, а з античного амфітеатру були прокладені тунелі, що ведуть не тільки до кафе і магазинів, а й до парковок і навіть транспортних розв'язок. Зрозуміло, що титул «Культурної столиці Європи» привабив ще більше інвестицій і дозволив розширити початковий містобудівний проєкт, який став ще більш інноваційним. Саме таким шляхом пішла й сучасна Софія із центром в античній «Сердиці», з її вулицями, що виходять до метро та далі, аж до президентського палацу. Ці ж завдання історико-архітектурних хронотопів поступово реалізуються в містобудівних проєктах старого центру Несебра та деяких інших болгарських міст.

На жаль, досвід урбаністичної синтетичності історичних центрів низки болгарських міст ще недостатньо реалізований в Україні. Чудовим винятком для України став історичний центр Львова, внесений до списку Світової спадщини ЮНЕСКО в 1998 р. на конференції в Кіото. Однак слід відзначити, що це архітектурний міський ансамбль, водночас як Київ чи Чернігів могли б подібно до Пловдива чи Софії виграти за рахунок інноваційної подачі унікальної історико-архітектурної спадщини цих міст. На жаль, ані ансамбль Десятинної церкви, ані окремо музеєфіковані «Золоті ворота» в Києві, невиявлені, законсервовані та музеєфіковані пам'ятки Чернігова не стали частиною сучасного міського ансамблю. Їхнє унікальне значення поки що не призвело до створення глобальних історико-архітектурних та археологічних ансамблів, що в майбутньому, безумовно, стане одним із центральних завдань у галузі музеєфікації та культурно-туристичної інтерпретації унікального урбаністичного простору наших міст.

*Д. Білавич*

**ОЦИФРУВАННЯ ФОНДІВ МУЗЕЮ СОЛОМІЇ КРУШЕЛЬНИЦЬКОЇ У ЛЬВОВІ  
ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ, ДОСЛІДЖЕННЯ Й УДОСТУПНЕННЯ  
МУЗЕЙНИХ КОЛЕКЦІЙ**

*D. Bilavych*

**DIGITIZATION OF THE FUNDS OF THE SOLOMIIA KRUSHELNYTSKA MUSEUM  
IN LVIV AS A TOOL FOR THE PRESERVATION, RESEARCH AND ACCESSIBILITY  
OF MUSEUM COLLECTIONS**

Музично-меморіальний музей Соломії Крушельницької впроваджує масштабний проєкт з оцифрування своєї фондової колекції, реалізація якого здійснюється за підтримки Українського культурного фонду. Попередні проєкти музею за підтримки УКФ, зокрема оцифрування композиторської спадщини Станіслава Людкевича, продемонстрували високу ефективність таких ініціатив і засвідчили суспільний інтерес до подібних культурних продуктів. Реалізація нового проєкту дозволить розширити результати цієї роботи в іншому, не менш важливому напрямі.

Оцифрування музейних колекцій нині є одним із найактуальніших і найнеобхідніших напрямів у збереженні культурної спадщини, особливо в умовах повномасштабної війни. Російська агресія створила безпрецедентні ризики для української культурної спадщини, тому збереження архівних матеріалів у цифровому

форматі є важливим інструментом протидії їхньому фізичному знищенню й стане вагомим внеском у боротьбу з культурним геноцидом, який провокує агресор.

Партнером проекту є ГО «Галицьке Музичне Товариство», яке не лише сприятиме поширенню інформації про платформу, а й надасть підтримку у створенні кроссекторальних подій та залученню іноземних дослідників.

Проект ґрунтується на винятковому статусі Музично-меморіального музею Соломії Крушельницької, одного з небагатьох музичних музеїв України, що зберігає унікальну колекцію артефактів, яка комплексно відображає музичний і культурний контекст України кінця XIX–XX ст. та її зв'язки з європейським музичним простором.

Фонди музею містять рідкісні архіви, пов'язані з видатними українськими музичними діячами: всесвітньо відомими оперними співаками Соломією Крушельницькою, Модестом Менцинським, Михайлом Голинським, Іванною Синенською-Іваницькою, композитором Станіславом Людкевичем, легендарною піаністкою Любкою Колесою та іншими митцями, які формували обличчя української та світової музичної культури.

Нині фонди музею нараховують понад 26 тисяч одиниць збереження основного фонду. Оцифруванню підлягають найважливіші фондові матеріали: світлини, рукописи, документи, афіші, програми концертів, нотні видання, грамзаписи, твори образотворчого мистецтва, предмети побуту, які репрезентують усі дев'ять фондів груп музею. Основним об'єктом диджиталізації стане Фонд Соломії Крушельницької, який є ядром музейної колекції, а також архіви інших видатних музикантів, які зберігаються в музейній колекції.

Особливу цінність становить фоноархів, який налічує понад три тисячі носіїв: грамплатівки, магнітні стрічки, касети, CD-диски. Найцінніша частина архіву — грамофонні платівки першої половини XX ст., серед яких рідкісні записи з колекції львівського скрипаля Ярослава Грицає. Ці записи відображають виконавське мистецтво оперних співаків, інструменталістів, хорових і симфонічних колективів тієї епохи. Диджиталізація цих матеріалів зробить їх доступними для дослідників та широкої аудиторії.

Окремо слід відзначити створення цифрових копій музейних предметів у 3D форматі. Це — особисті речі Соломії Крушельницької, гіпсовий зліпок руки Любки Колесси, об'ємні художні твори і т.д.

Зазначимо, що колекція музею Соломії Крушельницької складається в основному з артефактів, які дуже чутливі до перепадів вологості й температури, вразливі до дії світла і механічних пошкоджень, багатьох інших факторів навколишнього середовища. Це — архівні світлини й негативи на плівках, оригінальні рукописи, документи, програми та афіші, історичні тканини й одяг, твори живопису, а також грамплатівки поч. XX ст., виготовлені, зазвичай, на основі лужної смоли. Відповідно, використання цих матеріалів навіть у музейних цілях може призвести до їхнього руйнування.

Оцифрування цих унікальних матеріалів дозволить не лише зберегти їх, а й уперше зробити доступними для широкої громадськості у відкритому онлайн-форматі.

Диджиталізація архівів також дозволить покращити такі музейні процеси, як управління колекціями, наукові дослідження, виставкову, освітню та видавничу роботу.

Проект передбачає створення цифрової платформи на основі програмного забезпечення з відкритим кодом *Collective Access* зі зручним та функціональним інтерфейсом користувача, пристосованою для різних пристроїв (комп'ютери, планшети, смартфони) та гнучкою можливістю адаптації під потреби музею і користувачів. Ця платформа забезпечить багатшарову каталогізацію артефактів, що дозволить користувачам легко орієнтуватися серед музейних матеріалів, досліджувати взаємозв'язки між об'єктами, отримувати доступ до високоякісних зображень, аудіофайлів і 3D-моделей. Гнучка система метаданих гарантує збереження історичного контексту та інтеграцію у міжнародний науковий простір. Мультимедійна підтримка платформи дасть змогу презентувати унікальні артефакти в сучасному форматі. Загалом буде створено 500 цифрових копій різних музейних предметів. Платформа є складовою частиною музейного сайту, який створюється паралельно. Таким чином, споживач одночасно може знайомитися з фондовою збіркою та з діяльністю інституції. Такий підхід дозволить не тільки архівувати інформацію, а й створити інтерактивний цифровий ресурс, який відповідатиме сучасним стандартам музейної справи та онлайн-доступу.

Музей Соломії Крушельницької є базою для музикознавчих досліджень викладачів Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка, львівського музичного фахового коледжу ім. Станіслава Людкевича, науковців зі Львова, інших міст України і з-за кордону. Оцифрування та популяризація спадщини Соломії Крушельницької та інших видатних постатей української музичної культури сприятиме її доступності для дослідників, виконавців і широкої аудиторії.

Інноваційність цього проекту полягає:

1. У використанні комплексного підходу до диджиталізації музейної колекції. Передусім була оцифрована фондова документація, зокрема інвентарні книги, які і стали базою для створення електронного каталогу;
2. Платформа міститиме матеріали з різних музейних джерел — світлини, архівні документи, друковані видання, фонові джерела, 3D-скановані музейні предмети, що забезпечить максимально повну репрезентацію музейної збірки.

В майбутньому платформа буде розвиватися і поповнюватися силами працівників музею, адже цифровізація колекції є одним із ключових стратегічних пріоритетів Музею на найближчі роки.

*А. Абузаров*

#### **НОВОМУ ЛУДЕНСЬКОМУ МУЗЕЙНОМУ ПРОСТОРИ: ІГРИ МІЖ ЗНАННЯМИ І ПЕРЕЖИВАННЯМИ**

*А. Abuzarov*

#### **НОВОМУ ЛУДЕНСЬКОМУ МУЗЕЙНОМУ ПРОСТОРИ: ІГРИ МІЖ ЗНАННЯМИ І ПЕРЕЖИВАННЯМИ**

У цій розвідці досліджується трансформація екскурсійної діяльності в контексті інтеграції ігрових методик. Аналізується інтерпретаційна функція ігрових практик як інструменту подолання алогічності традиційного музейного наративу

та генерації індивідуального культурного досвіду. Доводиться, що гейміфікація є не дидактичним трендом, а стратегічним ресурсом реконфігурації музею в простір критичної рефлексії.

Сучасна музейна педагогіка розглядає екскурсію не як пасивне ознайомлення з експозицією, а як динамічний синтез знання, комунікації та культурної трансляції, представляючи собою організоване введення в музейний простір, досвід трансценденції та зустрічі з історією. У парадигмі гейміфікації екскурсія трансформує пасивне сприйняття в активну взаємодію — гру смислів і діяльностей, де ключовим елементом виступає інтерпретація.

Гра — це фундаментальний антропологічний феномен, що виражає здатність людини творчо перетворювати реальність. У музейному контексті гра, що застосовується як метод інтерпретації, подолає відчуження між артефактом («мертвим об'єктом») і відвідувачем («живим носієм досвіду»).

Як яскравий приклад синтезу едьютейнменту та ігрових практик можна навести програми для дітей у наших музеях. Наприклад, в Азербайджанському національному музеї мистецтв проєкт «Історія мистецтва для дітей» занурює учасників у певну епоху через поєднання квесту та майстер-класу. Спочатку діти, виконуючи завдання, шукають на виставці картини з певними символами, а потім на основі знайдених зразків створюють власні роботи в техніці колажу. А в Національному музеї килима

діяльність «Дитячого музею» перетворює пасивне спостереження на тактильну творчість. Діти не просто слухають про символи, а самі тчуть мінікилами на невеликих верстатах, розшифровують смисли візерунків через гру-асоціацію й навіть ставлять лялькові вистави за мотивами килимових композицій. Таким чином, ігрова інтерпретація оживляє артефакт, перетворюючи його з реліквії на джерело особистого творчого досвіду та емоційного переживання.

Ігрові механіки трансформують пасивне спостереження в активну участь, залучаючи відвідувача в гру символів і смислів. Гра має значний педагогічний потенціал: активізує увагу, розвиває уяву, стимулює критичне мислення. У музеєзнавстві цей потенціал особливо важливий, оскільки гра знімає початкову дуальність «живого» (відвідувач) та «мертвого» (артефакт), перетворюючи музей зі статичного «архіву» на динамічний простір діалогу.

Сучасний спектр ігрових форм відрізняється різноманіттям і високим дидактичним потенціалом. Квести будуються на послідовному виконанні взаємопов'язаних завдань, стимулюючи дослідницьку поведінку, критичне мислення та аналітичні здібності. Однак надмірна орієнтація на змагальність може звести пізнання до набору механічних дій. Перспектива розвитку — створення багаторівневих квестів, де поєднуються аналітичні та творчі завдання.

Театралізовані екскурсії поєднують інсценіровки, рольові ігри та елементи перформансу, створюючи емоційне занурення в історичний контекст. Їхній ризик — спотворення фактів та міфологізація минулого. Перспективним напрямом є розробка сценаріїв, у яких емоції збалансовані з історичною достовірністю та рефлексією.

Імерсивні формати (VR/AR, мультимедійні інсталяції) забезпечують ефект повної присутності, проте при надмірній технологізованості можуть перетворювати культурний досвід на атракціон. Їхній потенціал розкривається при інтеграції в

концептуальні виставки, де технології слугують засобом філософського осмислення історії.

Рольові реконструкції та «жива історія» залучають учасників в історичний контекст через відтворення ремесел і звичаїв. Ризик — романтизація минулого та втрата критичної дистанції. Ефективність підвищується при поєднанні реконструкцій з аналітичними дискусіями та вивченням джерел.

Психолого-педагогічні ефекти ігрових екскурсій виходять за межі традиційної дидактики. Вони забезпечують активне засвоєння знань через пошук й інтерпретацію, викликають емоційне залучення та формують особисте ставлення до культурної спадщини. Командні формати розвивають комунікацію, солідарність і вміння співпрацювати.

Виховний потенціал ігрових екскурсій високий, але амбівалентний. Усе залежить від ціннісно-сислового наповнення гри. Вона може як розвивати критичну свідомість, так і посилювати конформізм. Гейміфікація музейного простору несе не лише педагогічні можливості, а й значні ризики. Ігрові механіки здатні маніпулювати увагою, формуючи залежність і перетворюючи культурний досвід на споживчу звичку. Небезпека посилюється при комерціалізації, коли гра служить лише для залучення туристів і підпорядковується ринковій логіці. Особливо гостро етичні ризики проявляються в меморіальних та військових музеях, де надмірна ігрофікація може спотворити трагізм подій, перетворюючи пам'ять і страждання на елемент розваги.

Інтерпретація в музеї — це складний процес декодування смислів музейних об'єктів та їхньої інтеграції в актуальний культурний контекст. Це не просто пояснення, а механізм «оживлення», що перетворює артефакт з «реліквії минулого» на джерело знання, емоцій та культурного переживання. В ігрових екскурсіях інтерпретація набуває особливого виміру, перетворюючи музейний матеріал на мову дії. Відвідувач стає актором, співучасником ритуалу, що дозволяє досягти рівня особистого переживання та подолати відчуження від артефакту. Таким чином, гейміфікація виступає не технічним прийомом, а стратегією, що повертає екзистенційну значимість культурній спадщині.

Філософський аспект інтерпретації розкривається в її здатності створювати діалог між минулим і теперішнім, індивідуальним і колективним. В епоху суспільства споживання, коли культура схильна до комерціалізації, звернення до ідей Герберта Маркузе про репресивну природу культури та утопічну функцію мистецтва принципове. У цьому контексті «едьютейнмент» — не інструмент комерції, а форма критичного знання, що об'єднує раціональне та емоційне.

Ігрові форми музейних екскурсій представляють собою перспективний напрям у розвитку музеєзнавства та музейної педагогіки, забезпечуючи ефективний синтез освіти та розваги. Вони є не просто методичним інструментарієм, а складними культурними практиками, що перетворюють музей на відкритий простір рефлексії та соціальної взаємодії. Їхня оптимальна інтерпретація сприяє формуванню культурної ідентичності, розвитку емоційного інтелекту та зміцненню ролі музею як майданчику діалогу між минулим і теперішнім. Стратегічно розвиток ігрових форм оцінюється як важливий елемент перетворення музеїв на центри культурного діалогу та соціальних інновацій, здатних відповідати на виклики сучасності та вносити внесок у формування критичного мислення та культурної громадянськості.

*Ю. Нікольченко*

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЄКТУ «МУЗЕЙНІ ПРАКТИКИ В ЄС: ПОЄДНАННЯ ТРАДИЦІЙ  
ТА ІНОВАЦІЙ» НА КАФЕДРІ КУЛЬТУРОЛОГІЇ МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО  
УНІВЕРСИТЕТУ (КИЇВ)**

*J. Nikolchenko*

**IMPLEMENTATION OF THE PROJECT “MUSEUM PRACTICES IN THE EU:  
COMBINING TRADITIONS AND INNOVATIONS” AT THE DEPARTMENT  
OF CULTURAL STUDIES OF MARIUPOL STATE UNIVERSITY (KYIV)**

У січні 2025 р. кафедра культурології Маріупольського державного університету (м. Київ) із власним проєктом «Музейні практики в ЄС: поєднання традицій та інновацій» пристала на пропозицію вченої ради вишу взяти участь у конкурсі за Програмою Еразмус+Напрям Жан Моне для вищої освіти «Стимулювання викладання і досліджень Європейського Союзу та сприяння діалогу між науковцями і особами, які приймають рішення в ЄС та в усьому світі». Програма імені Жана Моне — це одна з освітніх програм ЄС, мета якої полягає в підвищенні рівня знань та поінформованості суспільства в ЄС та поза його межами з питань європейської інтеграції, через стимулювання викладання, дослідницької діяльності з європейської інтеграції, зокрема стосунків ЄС з іншими країнами, та міжособистісного та міжкультурного діалогу. За результатами конкурсу проєкт кафедри культурології МДУ був визнаний переможцем в напрямі популяризації європейського досвіду у сфері інноваційних музейних практик і модернізації музейного сектору в Україні.

Важливість модулю “Museum Practices in the European Union” продиктована необхідністю модернізації музейної галузі України відповідно до стандартів європейського співтовариства. Стрімка інтеграція України до ЄС вимагає трансформації змістовної частини навчальних дисциплін музейного спрямування в закладах вищої освіти з урахуванням європейського досвіду розвитку музейної справи. У цьому контексті, модуль “Museum Practices in the European Union”, що пропонується до впровадження кафедрою культурології МДУ, цілком відповідає основному аспекту напряму Жана Моне, оскільки він:

- ґрунтується на необхідності поширення в українському освітньому просторі знань про європейський досвід інновацій у музейній сфері;
- буде сприяти поглибленню діалогу між академічним співтовариством (заклади вищої освіти, музейні установи) та суспільством (аудиторія, на яку орієнтована діяльність українських музеїв), а також між органами публічної влади (міністерства й відомства, що опікуються діяльністю музейних установ як на державному рівні, так і на рівні департаментів органів місцевого самоврядування) та медіа;
- поживить академічний та суспільний діалог між музейними інституціями та дотичними організаціями у моделі взаємовідносин ЄС / Україна та Україна / ЄС.

Відповідно до проєкту, актуальним пріоритетом напряму Жана Моне є його релевантність загальної цілі активізації євроінтеграційного дискурсу в Україні у розрізі музейної справи — шляхом приведення у відповідність до європейських вимог нормативно-правового забезпечення діяльності музейних установ. Оскільки впровадження навчального модулю слугує більш об’ємній меті європеїзації музейної справи в Україні, то музеї в цьому контексті можуть виступати в ролі посередників



між академічними колами та широким суспільством у справі поширення знань про європейські цінності.

Проектна група кафедри культурології МДУ має значний досвід роботи за напрямками музейних досліджень, організації культурно-просвітницьких та комунікативних заходів. Стейкхолдерами кафедри є Департамент культурно-громадського розвитку Маріупольської міської ради (м. Київ), Маріупольський краєзнавчий музей (м. Одеса). Проблемам музеєзнавства в сьогоденні присвячений традиційний круглий стіл кафедри культурології з міжнародною участю — «Музеї та відродження культурного ландшафту».

Кафедра культурології має неабиякий досвід співпраці з іноземними освітніми установами, оскільки стабільно бере участь у проєктах академічної мобільності Еразмус+. Серед зарубіжних університетів, з якими викладачі та студенти кафедри підтримують партнерські зв'язки, Академія мистецтв Естонії, Центральноевропейський університет в Угорщині, Університет Галла у Великій Британії та Університет Вітовта Великого в Литві.

У межах практичної підготовки культурологів-музеєзнавців та в контексті проведення спільних науково-комунікативних заходів — конференцій, круглих столів, вебінарів та семінарів, партнерами кафедри є Рівненський обласний краєзнавчий музей, Дніпровський національний історичний музей ім. Дмитра Яворницького, Державний історико-культурний заповідник міста Острога в Рівненській області. Продовжується практика запрошення випускників кафедри на роботу в музейні установи України та країн ЄС.

Сталий інтерес до проблеми розвитку практичного вітчизняного і європейського музеєзнавства спостерігається й серед учасників традиційної міжнародної наукової конференції «Феномен культури постглобалізму» кафедри культурології. Таким чином, учасники проєктної групи мають значний досвід щодо підготовки та викладання навчальних дисциплін, наукових досліджень та проведення комунікативних заходів, пов'язаних із музейними дослідженнями. Успішне виконання проєкту "Museum Practices in the European Union" сприятиме європеїзації музейних студій в Україні, що є загальною метою проєкту в довгостроковій перспективі. Конкретна мета проєкту:

1. З'ясувати загальний стан розвитку теорії музейної справи в Україні та визначити ступінь необхідності її модернізації відповідно до європейських норм і стандартів.
2. Сприяти обізнаності академічної та професійної спільноти щодо основних досягнень та рівня розвитку музейних студій у країнах-членах ЄС.
3. Довести до представників органів місцевого самоврядування інформації про нормативно-правове забезпечення діяльності музейних установ у ЄС та підняття рівня залучення органів публічної влади до формування концептуальних засад розвитку музейної галузі.
4. Запропонувати закладам вищої освіти України конкретні шляхи модернізації діючих модулів із музеєзнавства, відповідно до досвіду країн ЄС.

Очікуваний результат реалізації проєкту: 1. Гіпотеза проєкту передбачає модернізацію теорії і практики розвитку музейної справи в Україні відповідно до сучасних вимог і досвіду країн ЄС, що, у свою чергу, вимагає модернізацію системи підготовки музеєзнавців у закладах вищої освіти. 2. Очікується, що розроблений модуль «Дослідження музеїв: досвід Європейського Союзу» приверне увагу

академічної та професійної спільноти, яка буде мати можливість звернутися до фахівців кафедри культурології Маріупольського державного університету за консультаційною допомогою щодо модернізації освітніх програм з музеєзнавства в інших ЗВО. 3. Очікується, що підготовлені командою кафедри культурології МДУ рекомендації для органів публічної влади сприятимуть внесенню змін до основних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність музейних установ в Україні. 4. Очікується, що розроблені під час виконання проекту типова робоча програма «Дослідження музеїв: досвід Європейського Союзу» та відповідний електронний навчальний посібник будуть використані іншими закладами вищої освіти в процесі модернізації власних модулів та у викладацькій діяльності.

Інноваційний аспект пропонованого проекту полягає в прагненні перетворити його на «Типову Робочу програму» з навчальної дисципліни «Музеєзнавство», рекомендовану для викладання в більшості закладів вищої освіти України, що в довгостроковій перспективі є одним з очікуваних результатів реалізації проекту. Поряд із силабусом / робочою програмою курсу буде розроблено електронний навчальний посібник, що в національному вимірі є унікальним кейсом, адже всі попередні дидактичні матеріали пропонували здобувачам лише основи музеєзнавства, історичне музеєзнавство, основи виставкової діяльності тощо, але не концентрувалися на ознайомленні здобувачів з останніми досягненнями теорії та практики музейної справи в Європейському Союзі.

*І. Шандра*

#### **«ПРИВІЛЕЇ» В УКРАЇНІ ЯК КУЛЬТУРНО-МЕНТАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН (1945–1991 РР.)**

*I. Shandra*

#### **“PRIVILEGES” IN UKRAINE AS A CULTURAL AND MENTAL PHENOMENON (1945–1991)**

Обґрунтована ідеологічно та оспівана в радянських гаслах «радянська рівність» була ні чим іншим, як інструментом пропагандистської боротьби з так званою «капіталістичною експлуатацією» західного світу, невдалою ширмою тоталітарної влади та обґрунтуванням більшості заходів внутрішньої політики комуністичної партії. Народне господарство без економіки, а економіка без економічних механізмів призвели до викривлених процесів у соціальній стратифікації суспільства, коли на зміну знатності походження феодальних часів, силі грошей капіталістичних часів прийшов інший фактор елітарності — приналежність до панівної політичної й управлінської когорти. Оголосивши подолання капіталістичної несправедливості (передусім фінансової), нова радянська еліта мала демонструвати байдужість до матеріальних цінностей (один костюм, піджак чи туфлі на десятки років). Проте це зовсім не означало відмову від матеріальних благ, які так і залишилися, тільки в іншій формі — привілеїв, доступ до яких був обмеженим приналежністю до правлячої партійно-бюрократичної еліти.

В радянській Україні існував значний економічний розрив між народом та так званою «народною владою». У суспільстві навіть утвердився спеціальний термін для позначення тих, кому належала влада й хто мав безперешкодний доступ до всіх благ радянського суспільства — номенклатура (вищі партійні та державні чиновники, а також посадовці, призначення яких вимагало узгодження в партійних органах).

Оспівана в численних радянських гаслах «влада з народу» оточила себе численними пільгами й привілеями.

Окрім офіційної зарплатні номенклатура отримувала додаткові грошові виплати (т. зв. гроші в конвертах), що удвічі-тричі перевищували зарплатню. Наприклад, у 1948 р. секретар ЦК КПУ мав 2000 руб. зарплатні, тоді як «тимчасове грошове забезпечення» становило 6000 руб., для міністра зарплатня — 1700, «тимчасове грошове забезпечення» — 5100 руб. Для порівняння, у 1955 р. середня заробітна плата по радянському Союзу становила 711 руб. Високі додаткові виплати мали нівелювати страх відповідальності та загрозу репресій, а також формувати лояльність до влади та старанність виконання її вказівок.

Більшість представників партійної та чиновницької номенклатури отримували «персональні пенсії», рівень яких регулювався «закритими» підзаконними актами. Якщо мінімальний розмір пенсії для колгоспників становив 12 руб. на місяць, а максимальний 102 руб., то володарі «персональних пенсій» отримували від 600 руб. на місяць до 1200 і навіть 2000 руб.

Привілейованість проявлялася не лише в отриманні достойної грошової винагороди, але й у можливостях мати дефіцитні товари й послуги за номінальною ціною, чи взагалі безкоштовно (наприклад, харчове спецпостачання («пайки»), службові їдальні, спецмагазини, лікарні, санаторії, дачі тощо).

Якщо звичайні громадяни лише уявляли комунізм як стан повного достатку, то номенклатура вже жила в ньому. «Пайкове» забезпечення було ознакою соціального статусу. Для привілейованих категорій населення був відкритий «чорний хід» магазинів і продуктових баз. Всі інші громадяни шукали знайомства, щоб отримати бажаний товар, за який додатково розплачувалися.

Радянська економічна модель була економікою товарного дефіциту з кількох причин: пріоритет військово-промислового комплексу та важкої промисловості, «ножиці цін» між товарами аграрного та промислового сектору, нижчий за об'єктивно потрібний рівень випуску товарів народного споживання, централізація та «ручне управління» з несправедливим розподілом товарів між елітою та рештою громадян. Тому для більшості радянських громадян, які постійно жили в умовах товарного дефіциту, була характерна «свідомість дефіциту» або «свідомість обмеженого блага».

Усі ці ознаки соціальної диференціації радянського суспільства мали залишатися під завісою секретності, аби й далі тримати суспільство в економічній залежності та міфічному стані всеосяжної рівності, чим підкріплювати ідеологічну боротьбу з капіталістичними країнами та ринковою економікою.

Комуністичне суспільство, у супереччя ідеологічним егалітарним гаслам, мало суттєву соціальну диференціацію. Функцію соціального ліфту виконували тільки партійна чи профспілкова лінії. У такий спосіб контроль економічний по суті ставав основою контролю ідеологічного, адже гідний матеріальний рівень міг бути отриманий тільки шляхом повної підтримки влади. Радянське суспільство було дивовижним явищем, у якому доступ до товарів і послуг регулювався не стільки грошовими ресурсами, скільки складною системою привілеїв. Комуністична партія була по суті єдиною силою, яка наділяла привілеями, що було однією з ознак тоталітарної влади.

Після XX з'їзду КПРС 1956 р. прокотилася хвиля критики на адресу радянського керівництва не в останню чергу й через численні привілеї, проте вона лунала тільки на закритих партійних засіданнях та в «розмовах на кухнях». Брежневський «застій» характеризувався збільшенням соціальної диференціації між «елітою» та пересічними громадянами, толерантним ставленням до матеріальних потреб чиновників та партійних функціонерів. У роки «перебудови» 1985–1989 рр. у керівництві УРСР все одно залишилися прихильники попереднього стилю правління, за що Україна дістала промовисте визначення «заповідника застою». З огляду на громадське обурення, що проривалося на численних мітингах і зборах, партійна номенклатура мусила визнати деякі «надмірності в привілеях» й скасувати їх.

Економічні труднощі доби «перебудови», тотальний дефіцит та черги радикалізували громадськість. Про гостроту реакції людей на благополуччя номенклатури свідчить, наприклад, так звана «Ковбасна революція». Коли 6 січня 1990 р. в Чернігові обливкомківська «Волга» потрапила в дорожньо-транспортну пригоду й очевидці аварії виявили в її багажнику, що раптово відкрився, делікатесні товари та алкогольні напої, ця подія спричинила кількадевні мітинги в місті та відставку бюро обкому. Розлючені містяни навіть прийшли до помешкання першого секретаря обкому Л. Палажченка й вимагали показати вміст холодильника.

Отже, політика гласності та громадський тиск підштовхнули номенклатуру до зрушення обсягу своїх пільг і привілеїв, відмови від деяких з них (спецготелі, магазини, майстерні, і навіть, літаки, покоївки і кухарі для перших керівників КПУ).

Свою незалежність Україна зустріла маючи на чолі класичну радянську еліту з її менталітетом використання посади як привілея, тобто невичерпного ресурсу матеріального збагачення. З цим і було пов'язано зволікання з проведенням ринкових реформ, використання коштів державного бюджету з метою власного збагачення, захмарний рівень корупції та як результат — глибока економічна криза перших років незалежності України.

*L. Babayeva*

## **THE CHANGED PROFILE OF MUSEUM VISITORS IN CONTEMPORARY AZERBAIJAN**

*Л. Бабаєва*

### **ЗМІНЕНИЙ ПРОФІЛЬ ВІДВІДУВАЧІВ МУЗЕЇВ У СУЧАСНОМУ АЗЕРБАЙДЖАНІ**

Museums are vital institutions for the preservation of cultural heritage and its transmission to future generations. They are not only places where historical artifacts are exhibited, but also cultural centers that fulfill educational and moral functions. In the modern era, the role of museums has expanded significantly, and their influence on public life has increased. Today, the success of a museum largely depends on the relationship it builds with its audience.

In Azerbaijan, the museum audience is generally divided into three main groups: youth (schoolchildren and students), local residents, and foreign tourists. Research shows that museum visits are mostly organized through educational institutions and take place in a structured manner. This indicates that young people's individual interest in museums is relatively low. Furthermore, the habit of visiting museums among the local population is not well established. This highlights the need for new and innovative approaches to make

museum activities more accessible and appealing to the wider public. Foreign tourists, on the other hand, tend to show the most interest in well-known museums, especially those located in the capital city, Baku.

There is still a need for more comprehensive research into who visits museums in Azerbaijan, their behaviors and motivations, and the overall level of interest in museums. This text analyzes the main characteristics of the museum audience in Azerbaijan, visitor habits, and strategies for attracting and engaging them.

Museums are among the principal venues in which the historical memory, cultural heritage, and aesthetic thinking of every society are reflected. In recent years in Azerbaijan, state support for the museum sector has increased, new museums have been established, and existing museums have been modernized. However, the functional effectiveness of museums is measured primarily by their audience — that is, their visitors. The museum audience is the group of individuals and groups who are interested in, visit, and benefit from the exhibitions, programmes, and services offered by the museum. The museum audience may be grouped as follows: traditional audience (physical visitors), virtual audience (online viewers), potential audience (target groups who have not yet visited), and special-needs audience (people with disabilities, older persons, etc.).

The museum perspective and its audience have undergone significant changes over time. These changes are directly linked to advances in technology, rising education levels, the formation of social classes, and — more recently — digitalization.

In the most ancient periods — namely during the Egyptian, Greek and Roman empires — the concept of a public museum did not yet exist. Objects whose cultural and historical value was not fully recognized were mostly kept in palaces and temples. Access to these objects was reserved for persons of high status — rulers, priests, and scholarly circles. In ancient Greece, some objects collected for instructional purposes were accessible only to elite academic circles; there was no broad public audience. The concept of the visitor at that time was limited and elitist. Exhibits existed not for public display, but as symbols of power, belief and prestige.

With the Renaissance period, interest in art, science and human - centred thinking increased in Europe. In Italy, the collections of the Medici family and other aristocrats began to develop into private museums. However, these venues were still open to select groups rather than the general public. Only in some rare cases, and by special permission, could scholars and artists visit these collections.

In the XVIII century, during the European Enlightenment, the process of opening museums to the public began. The foundation of the British Museum in 1753 and its opening to visitors in 1759 are considered a turning point in this regard. On January 15 1759 it began receiving visitors under the name British Museum. Although visitor numbers were modest in the initial decades, by the late XIX century, free access to galleries was allowed.

During this period, the spread of education and knowledge, the development of scientific research, and the competition among states for cultural legitimacy transformed museums into public cultural spaces. Visitors were no longer only aristocrats and scholars, but also members of the urban middle class. Museums became institutions embodying the ideals of Enlightenment and aimed at educating the public.

In the XIX century, industrialization and urbanization led to a major increase in the number and scope of museums. Visitor profiles gradually began to include the middle class, students, and increasingly women. Museums became part of the education system,

and school visits surged. From this period onwards, special attention began to be given to children as museum audiences and children's museums emerged. The Brooklyn Children's Museum in New York, founded in 1899 as the world's first children's museum, became a major cultural institution especially for families. Founded by nature teacher Anna Billing Gallup, who is considered the "founder of the children's museum concept" in America, she remarked that a museum should be a space where children do not only view various artefacts but also feel like active participants in many exciting adventures. Furthermore, children should be able to discover knowledge for themselves based on their personal needs and interests. Today many museums use these ideas to design a variety of programmes tailored to younger child visitors.

In Azerbaijan too, school-age children have been engaged in museum visits for expanding their worldview and using exhibits as visual teaching aids. For example, in 1896, under the initiative of our great thinker Jalil Mammadguluzadeh, a country-studies museum was established alongside a school in Nehrəm.

In the XX century, the function of museums expanded further. Museums no longer only displayed objects; they also incorporated interactive engagement with visitors, educational programmes, community collaboration and social responsibility. After 1945, under the initiatives of UNESCO, steps were taken globally to democratize museums and make them accessible to all social strata. Women, children, ethnic and cultural minorities, persons with disabilities and other social groups began to be included in museum audiences.

With the development of digital technologies, XXI century museums entered a new phase. Multimedia tools, online exhibitions and social media platforms changed the way museums were visited. The pandemic accelerated this process and many museums continued their activities via virtual tours. During this period the notion of the visitor changed entirely: those who did not physically visit the museum, but experienced interactive engagement on online platforms, began to be considered visitors. At the same time, the younger generation — technology-savvy digital citizens — became one of the main audiences.

Thus, rapid economic development, the emergence of city-states and later strong nation-states, as in many spheres, led to competitive growth in science, culture and the arts. The art works of Italy, France, Germany, the Netherlands, Belgium, Turkey, Switzerland, America, Russia, Azerbaijan and other countries began to be created; initially held in private circles, later made public and exhibited in museums.

In Azerbaijan, many museums in recent years have begun to adopt new approaches to attract visitors of all strata. These include virtual tours, interactive exhibitions, information dissemination via social media and thematic events for children. The Azerbaijan National Carpet Museum and the Azerbaijan National Art Museum may serve as examples. The master-classes held at these museums, musical events, international exhibitions attract both local and foreign audiences. At the same time, these museums cooperate with educational institutions to organise thematic excursions—an important step in integrating museums into the educational process. However, unless these initiatives are systematic and continuous, they do not yield results.

Special mention should be made of the Surakhany Ship Museum and the Neon Art Museum, opened in recent years and highly visited, with a focus on children and school-groups. In the halls of the Surakhany Ship Museum, using the most modern technological equipment, innovative developments have been made. Visitors can gain close acquaintance

with the history of the Caspian Sea, oil extraction in Absheron, ship-building, the world's first tankers, the vital navigation equipment used in ship operation, and more. The museum also runs a café, which attracts attention of those who come. The fact that the world's first tanker-museum operates in Baku has enabled local residents and the growing number of tourists to gain closer familiarity with the Caspian and ship-building history in our country.

Another museum of interest in Azerbaijan is the only Nobel Museum located outside Sweden, which is housed here. Its visitor profile is primarily foreign tourists. This historical museum focuses on oil; the personal and household items used by the Nobel family are collected in its exhibition. The interior of the residence has been altered relative to the original owners' era, yet some parts (such as fireplaces) have been restored with precision.

In modern times, museum visitation must be organized not only for healthy people but also for people with disabilities. On 13 December 2006 the UN General Assembly adopted the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, which entered into force on 3 May 2008. As of November 2019, 181 states and the European Union participate, and 96 states have signed the Optional Protocol. Azerbaijan ratified the Convention in 2008. According to the Convention's article 30 on participation in cultural life, recreation and leisure, and sport, States Parties recognize that persons with disabilities have the right, on an equal basis with others, to participate in cultural life and take part in leisure and recreational activities — this includes museums. Like all other individuals in society, persons with disabilities should be able to travel, go on holiday, visit museums, and shop. To make museums accessible they must first ensure a barrier-free environment, second develop special programmes for these visitors, and third train all museum staff accordingly.

In Azerbaijan museums have implemented various measures to ensure physical accessibility for persons with disabilities. The Azerbaijan National Carpet Museum places the idea of the multifunctional role of museums in society at the center of its activities. It operates according to the principles of the “museum without borders — museum for all”, based on the idea that every individual in society is an integral part of cultural life. In this direction, significant work has been done to involve visually impaired visitors in museum life: small replicas of Azerbaijan carpets have been created for them to touch; exhibition labels are presented in Braille. Here the prohibition against touching exhibits has lost its meaning. The museum also offers a virtual exhibition with sign-language translation for visitors who are hearing-impaired.

According to statistics from the State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan on “Foreign nationals and stateless persons arriving in Azerbaijan by country of origin”, from 2015-2019 nearly thirteen million foreign tourists visited Azerbaijan. The number of visitors to national museums, including local visitors, was approximately 766 000. Thus, if one subtracts even half the number of local tourists, one may conclude that only 2 out of every 120 foreign visitors went to a national museum. These figures point to certain shortcomings in museums' audience outreach and their cooperation with tourism companies, which partly slows the integration of national museums into the cultural tourism field. In Baku the national-status museums, the Heydar Aliyev Center, the Museum of Modern Art, YARAT, the Icheri Sheher museum and the Gala Archaeological-Ethnographic Museum Complex are the most visited by foreign visitors.

The Independence Museum does significant work in involving school-students in museum visits and instilling patriotic feelings. Its main visitors are schoolchildren and



local intellectuals. Regional history-ethnography museums, however, have very low visitor numbers for both local and foreign guests, indicating certain organisational deficiencies in their activity.

The statistics for 2019-2022 are below the figures noted above, due to the pandemic and political events in the world and in Azerbaijan. This has made a new visitor profile inevitable: the virtual audience. Beginning in March 2020 the coronavirus lockdown in Azerbaijan directly affected museum operations. Although many museums fully restricted operations, major national museums in Azerbaijan continued online activity. The Azerbaijan National Art Museum, the Azerbaijan National Carpet Museum, the State Museum of Musical Culture and other museums organised virtual exhibitions, live broadcasts on social media platforms and webinars.

For the first time ever in Azerbaijan museum history, the Azerbaijan National Carpet Museum opened the virtual exhibition “Our Enriching Treasure”. The exhibition presented items from the museum collection and artefacts purchased recently from prestigious auction houses and private collections. From these years onwards museum-visitors have adopted the habit of online visitation. Today, while it is possible to watch any museum live, local and foreign guests obtain key information about a museum from its website and social networks before physically visiting. Museums use social media to announce upcoming events including exhibits, demonstrations and seminars, publish video materials devoted to future exhibitions, feature interviews with museum guides and specialists. This has contributed to the formation of a new visitor profile and increased interest in a museum visit. Also, the interaction between museums and their audiences via social networks allows visitors to directly express their requests and feedback about the museum.

The expectations and desires of the modern museum visitor have changed considerably compared to previous years. Today the majority of viewers want not only to learn at the museum but also to relax. In recent years many museums in Azerbaijan have established on-site “art cafés” where visitors can unwind after touring. Examples include the Azerbaijan National Art Museum, the Museum of Modern Art, and the Surakhany Ship Museum. Foreign visitors to museums also show particular interest in museum gift shops. Tourists consider it essential to visit the shop and purchase souvenirs to take home. The Azerbaijan National Carpet Museum and the Azerbaijan National Art Museum have had successful gift-shop operations for many years.

To attract visitors from different age and interest groups, organising diverse types of exhibitions is one of the crucial issues for museums. In modern times curators have a key role in exhibition organisation. The target of the curator is to ensure that a visitor experiencing a work of art feels that work-rather than simply viewing it-and draws pleasure from it as one might from reading a favourite book. If museum curators are selective and attentive in exhibition organisation, the exhibition will be more interesting and well-attended.

Today in Azerbaijan for expanding museum audiences the following recommendations may be proposed: widespread adoption of technological approaches, more active promotion through social networks and media, development of programmes for different age and interest groups, creation of barrier-free environments for persons with disabilities, design of exhibits accessible to people with disabilities, inclusion of museums in tourist routes, and distribution of promotional brochures for Azerbaijan museums at airports.

Museums are not only memorials of the past but also places that play a vital role in forming the cultural identity of future generations. Therefore all possible means must be used to attract people to museums. The development of Azerbaijani museums can be observed day by day. However, only a few of our museums have the facilities to appeal to visitors of all ages and profiles. There is a need to increase the number of such museums, and especially to implement achievable measures to promote visits to museums located in our regions.

*М. Міщенко*

## **ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МУЗЕЙНИХ ФОНДІВ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

*М. Mishchenko*

### **PECULIARITIES OF THE FORMATION OF MUSEUM COLLECTIONS IN UKRAINE IN MODERN CONDITIONS**

Вагома роль музеїв, яка, зокрема, оприявлюється в щоденній кропіткій праці зі збереження унікальних об'єктів матеріальної культури, з одного боку, зрозуміла та очевидна широкій громадськості, з іншого — вона також означена й на рівні чинного законодавства у сфері культури та музейної діяльності. Разом із цим, суворі та без перебільшення трагічні реалії повномасштабного вторгнення змусили як самих музейних працівників, так і науковців, представників уповноважених органів державної влади шукати нові підходи стосовно організації роботи та забезпечення функціонування музейних установ нашої держави. Таким чином актуалізувалася потреба переосмислення усталених, випробуваних роками механізмів їх роботи, соціальної ролі та місця в сучасному українському суспільстві.

В означеному контексті, з-поміж іншого, важливо розглянути питання формування музейних фондів, адже вочевидь на ці процеси також вплинула Велика війна. Значна кількість приміщень музеїв, включно з їх фондами та колекціями, вже були різною мірою ушкоджені від умисно спрямованих дій ворога, окремі будівлі — повністю зруйновані, багато музейних предметів незаконно вивезені за межі України.

Наявність фондів — це запорука й одна з головних умов існування музеїв, оскільки при створенні кожного музею його засновники, серед іншого, повинні забезпечити формування музейного зібрання. Це, своєю чергою, вимагає певної ревізії підходів не лише до збереження наявних колекцій, але і їх наповнення.

Проблематику формування музейних фондів пропонуємо розглядати щонайменше на двох базових рівнях — нормативно-правовому, що включає специфіку визначення цього питання, базуючись на чинному законодавстві у сфері музейної діяльності, а також суто практичному, що охоплює специфіку його персоналізованого бачення практичними працівниками та фаховими дослідниками.

Нормативно-правовий рівень. У тексті Закону України «Про музеї та музейну справу» від 29 червня 1995 р. згадка про фондову діяльність наявна при формуванні основних напрямів діяльності музеїв (ст. 2), створенні музеїв (ст. 7).

Спеціалізовано питанням формування державної частини Музейного фонду України присвячено ст. 18 названого нормативно-правового акта. В ній доволі широко означено можливі шляхи його формування з числа музейних предметів чи предметів музейного значення: придбання в установленому порядку

уповноваженими владними суб'єктами чи самими музеями (за рахунок коштів державного чи місцевого бюджетів, інших джерел, не заборонених чинним законодавством); безоплатної передачі підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями громадян чи громадянами; їх передачі внаслідок обернення в дохід держави; передачі в установленому порядку після виявлення під час експедицій (археологічних, етнографічних, науково-природничих, інших), будівельних, ремонтних або реставраційних робіт; повернення в Україну розшуканих предметів, які були незаконно вивезені; передачі внаслідок вилучення на митниці; поповнення іншими способами, передбаченими законодавством.

В Інструкції з організації обліку музейних предметів, яка була затверджена наказом Міністерства культури України 27 липня 2016 р., в якості джерел комплектування фонду музею є культурні цінності: обернені в установленому порядку в дохід держави; перебувають у власності юридичних та фізичних осіб, а також на реалізації на підприємствах торгівлі та аукціонах в Україні і за кордоном тощо; виявлені в результаті роботи тематичних, етнографічних, археологічних, природничо-наукових та інших експедицій; інші джерела, не заборонені законодавством України.

Порядок діяльності військових музеїв, музеїв (кімнат) бойових традицій у Збройних Силах України визначається окремим Положенням про їх діяльності, затвердженим Наказом Міністерства оборони України від 17 липня 2018 р. Формуванню музейних фондів таких музеїв притаманна певна специфіка, яка пов'язана з видовою приналежністю музейних предметів, які можуть зберігатись саме в таких видах музеїв, однак загалом підходи подібні до описаних вище.

При цьому варто зауважити, що для більшості означених шляхів на рівні чинного законодавства відсутній належний рівень конкретизації. У практичній площині цю прогалину може бути усунуто в різний спосіб — шляхом тлумачення та застосування положень чинних галузевих нормативно-правових актів (Цивільний кодекс України, Митний кодекс України, Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» та інші), в індивідуальному порядку, якщо це буде визначено в Статуті кожного окремо взятого музею, оскільки його зміст суворо не регламентується (зокрема за рахунок вжитого в ст. 8 «Статут музею» Закону України «Про музеї та музейну справу» формулювання — «...інші умови діяльності музею»). На рівні профільного Міністерства культури та стратегічних комунікацій України також відсутня усталена практика затвердження Типових статутів для музейних установ.

У період воєнного стану практичне впровадження вищеназаних шляхів формування музейних фондів може ускладнюватися, адже питання фінансування музейної сфери, яке і в довоєнний період було проблемним та доволі болочим для музейних працівників саме з причин очевидного браку коштів, у наявних умовах не може знайти належного вирішення. Фінансові ресурси спрямовують на більш нагальні потреби / витрати, зокрема збереження наявних колекцій, тому питання придбання нових предметів за кошти державного та місцевого бюджетів не є першочерговим.

Стосовно безоплатної передачі предметів до музейних фондів, то тут також потенційно можуть виникнути проблемні питання. Для прикладу, якщо приватні особи мають намір передати їх до музею безоплатно, але лише на визначений

період часу, то на підставі чого буде здійснюватись така передача, прийняття на облік та заходи зі збереження, чи взагалі відповідний формат можливий? Загалом порядок безоплатної передачі рухомих складників культурної спадщини спеціально не описаний і в більшості випадків здійснюється шляхом укладання договору дарування (але у випадку, якщо передача є безумовною та здійснюється за відсутності потреби подальшого повернення).

Отже, на даний час у сфері музейної діяльності вбачаємо потребу оптимізації наявних підходів стосовно формування музейних фондів. Зокрема, це стосується як вдосконалення нормативно-правових основ (у частині конкретизації визначених шляхів формування музейних фондів), так і унормування практичних аспектів фондової діяльності.

*V. Tiuska, O. Gumenyuk*

## **INNOVATIVE STRATEGIES IN THE EXCURSION PRACTICE OF CULTURAL INSTITUTIONS**

*В. Тюска, О. Гуменюк*

### **ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ В ЕКСКУРСІЙНІЙ ПРАКТИЦІ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ**

In modern conditions, the museum, as a socio-cultural institution, goes beyond the traditional boundaries of the place of storage of object collections, since immovable objects of material and immaterial cultural heritage, historical and cultural landscape can also be included in the sphere of museum activity, which leads to the emergence and spread of new models of museum institutions that are able to work effectively. Therefore, innovative strategies are also relevant for excursion practice of other cultural institutions.

XXI century requires qualitatively new forms of organization of the human community, namely, the integration of museums into the life of a specific community in order to use the cultural potential of institutions in excursion activities.

It should be noted that the number of cultural institutions that destroy the traditional vision of the museum has increased. New forms of museums have emerged: museums-libraries, centers of culture-museums, schools-museums, museums-cultural laboratories, which testifies to the process of their self-development and improvement.

Modern society requires changes in the directions of activity, and innovative modernization expands the technical capabilities of the institution and excursion practice. With the introduction of digital technology, another activity — virtual has emerged.

In the third millennium, it is impossible not to pay attention to digital technologies that expand the realities of excursion work. It should be noted that some conservative cultural institutions, in particular, museums do not use new approaches and means of organizing excursion space and this makes them uncompetitive. Today's challenges dictate the harsh conditions of the cultural services market. Therefore, responding to the demands of the modern information society is one of the strategic tasks for cultural workers.

A modern cultural institution should create new conditions for excursion activities using information technologies, virtual exhibitions, which will not replace, but complement, expand the space of interaction with visitors, etc. The institution should become as dynamic, playful, recreational and interactive as possible for the audience.

The problem of transformation of the cultural space using visual and information technologies has become relevant for many researchers from cultural studies and museology. In particular, they draw attention to the fact that the society of the third

millennium determines the relevance of informatization and visualization of the cultural space. Responding to technological changes in societies, cultural institutions expand their space, introduce innovative forms of work. In particular, the introduction of museum forms of activity or close cooperation with museums can be traced in Ukrainian cultural institutions. Since the use of museum approaches in interaction with the visitor (cultural institution — viewer — excursion) using visual and information technologies are popular among customers and form a positive image of the institution.

With the help of visual and computer technologies, modern Ukrainian cultural institutions can offer viewers various channels of perception (visual, audio, kinesthetic), which creates a new cultural space of the third millennium. It can be noted that technological trends in institutions have made forms of work spectacular and supplemented them with project creativity during excursions.

Modern Ukrainian cultural institutions are adapting to the new requirements of the information society through the dynamization of their internal space. We observe that in excursion practice, areas of activity aimed at the visitor's dialogue with the institution, rethinking the place and role of values in cultural activities become relevant. The introduction of new methods in work, improvement of the organization of exhibitions, promotions, and projects is a strategic direction of community development. It is the consideration of innovative aspects of the interaction between the cultural space and the visitor that will become the basis for new opportunities for excursion practice in cultural institutions.

*A. Сошніков*

#### **ПРИЧИНИ ВИТІСНЕННЯ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ ГОТЕЛЬНИМ БІЗНЕСОМ**

*A. Soshnikov*

#### **REASONS FOR THE DISPLACEMENT OF CULTURAL AND EDUCATIONAL TOURISM BY THE HOTEL BUSINESS**

Культурно-пізнавальний туризм, хоча й має значні економічні переваги, часто супроводжується негативними впливами на різні аспекти життя — екологічний, економічний та соціальний.

##### ***Екологічні наслідки:***

- виснаження природних ресурсів. Постійне використання водних, земельних й енергетичних ресурсів у туристичних районах спричиняє їхнє виснаження та забруднення. Це може призвести до зменшення біорізноманіття та пошкодження екосистем;
- забруднення навколишнього середовища. Культурно-пізнавальний туризм сприяє зростанню кількості відходів і забрудненню водою. Це шкодить місцевій флорі, фауні та негативно впливає на здоров'я людей.

##### ***Економічні наслідки:***

- переповненість інфраструктури. Підвищення туристичного потоку створює навантаження на громадський транспорт, ресторани, магазини та інші місця. Це погіршує комфорт для місцевих жителів;
- витоки доходів. У менш розвинених країнах більша частина прибутків від культурного туризму часто залишається в руках іноземних корпорацій;

- зростання цін. Туристична активність може підвищувати ціни на житло, продукти харчування та послуги, що негативно позначається на фінансовому стані місцевого населення;
- економічна залежність від туризму. Надмірна орієнтованість економіки на туристичну галузь створює загрози, особливо у випадках стихійних лих, пандемій чи змін у туристичних тенденціях, які можуть спричинити масове безробіття серед мешканців.

#### ***Соціальні наслідки:***

- втрата культурної ідентичності. Невпинний потік туристів може сприяти знеціненню місцевих традицій, звичаїв та культурної спадщини через їх комерціалізацію або адаптацію під потреби туристів;
- конфлікти між туристами й місцевим населенням. Економічна нерівність і невивілена поведінка туристів щодо місцевих звичаїв часто стають джерелом напруженості;
- зростання шуму. Туристичні райони часто стають осередками порушення громадського спокою, що є недоліком як для мешканців, так і для природи регіону;
- підвищення рівня злочинності. Зона активного туризму стає більш вразливою до порушень правопорядку через алкоголь, наркотики та буйне поведіння окремих відвідувачів.

Культурно-пізнавальний туризм як окрема галузь поступово вмирає, витісняється готельним бізнесом. Це відбувається з наступних причин:

- відсутність «якоря» для утримання туриста. Навіть у відомих містах із пам'ятками культури світового рівня, таких як Венеція, туристи рідко затримуються більш як на два дні;
- недостатньо розвинена туристична інфраструктура. Це стосується засобів розміщення туристів, підприємств громадського харчування, транспортної доступності деяких об'єктів та придорожного сервісу;
- проблема сезонності. Для культурно-пізнавального туризму є «мертві» періоди, коли попит на послуги максимально низький, наприклад, пізня осінь або зима;
- недостатня увага до територіального брендингу. Він виступає важливим чинником просування території та базується на політичному, економічному, соціокультурному потенціалі та природно-рекреаційних ресурсах.

Переваги готельного бізнесу як туристичної індустрії:

- зростання інтересу туристів до культурних маршрутів та подій. Готелі пропонують послуги, пов'язані з культурними заходами, наприклад розміщення учасників фестивалів або конференцій, надання конференц-залів для заходів тощо;
- адаптація готельного бізнесу під потреби туристів. Готелі пропонують нові формати послуг, модернізують сервіси та використовують цифрові технології, щоб залучити клієнтів, які цікавляться культурою;
- співпраця з культурними установами. Готелі можуть створювати партнерства з музеями, художніми галереями та об'єктами культурної спадщини, пропонуючи відвідувачам інтерактивні програми та освітні програми.

Витіснення культурно-пізнавального туризму готельним бізнесом може мати такі наслідки:

- посилення ролі готельного бізнесу в залученні туристів. Культурні заходи та локальні ініціативи стають додатковим джерелом прибутку готелів;
- розвиток готельної інфраструктури. Будівництво нових готелів може підвищити привабливість туристичного спрямування, збільшивши потік туристів.

Перспективи готельного туризму сприятливі, що зумовлено стійким зростанням внутрішнього туризму та активним упровадженням цифрових технологій, а також розвитком нових форматів розміщення, таких як апартготелі та екоготелі. Туристи цінують унікальний дизайн, персоналізований сервіс, можливості для активного відпочинку та «зелену» сертифікацію об'єктів. Для готельного бізнесу це означає необхідність модернізації, упровадження нових послуг, а також адаптації до потреб сучасних мандрівників, які прагнуть комфорту та екологічності.

*G. Fesenko*

### **MUSEALISATION OF GENOCIDE AND CRIMES AGAINST HUMANITY IN THE CONTEXT OF EUROPEAN MEMORY CULTURE**

*Г. Фесенко*

### **МУЗЕАЛІЗАЦІЯ ГЕНОЦИДУ ТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДСТВА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ПАМ'ЯТІ**

Memorial museums are influential institutions of culture memory, a common trend is the orientation towards the moral imperative of respect for human rights. They based on the “universalization of the Holocaust” in order to prevent new atrocities and human suffering. Memorial museums are designed to both inform the public about a specific historical event associated with mass suffering and to perpetuate its memory. According to the International Memorial Museums Charter, memorial museums have a responsibility to protect the dignity of victims from all forms of exploitation and to ensure, in addition to traditional history lessons, that the interpretation of historical events encourages critical reflection on the past. Memorial museums are a relatively new phenomenon, as their focus on the most painful aspects of the past reflects efforts to engage critically with past violence. They also remind visitors that, despite ethnic and national differences, the pursuit of justice, freedom, dignity, and respect is central to human existence.

The United States Holocaust Memorial Museum (USHMM) is considered a certain model for imitation in the creation of memorial forms to perpetuate the stories of genocide and crimes against humanity. The museum was opened in 1993, and work on its creation had been ongoing since 1978, when, at the initiative of then-US President Jimmy Carter, the Presidential Commission on the Holocaust (later renamed the United States Holocaust Memorial Council) was established. As is known, this initiative sparked a wide debate about the concept of the museum, which was prompted by the commissioning of a project for a national memorial to the “six million killed in the Holocaust”. Representatives of various non-Jewish groups of victims of Nazism later demanded similar victim status and inclusion in the museum concept. The definition of the Holocaust was therefore expanded (in 1979) to include “eleven million innocent victims, of whom six million were Jewish”. In contrast, Elie Wiesel, who at the time chaired the Holocaust Memorial Commission, emphasized the unique and exclusive goal of the Nazi regime — the extermination of all Jews; later summing up this with the oft-quoted phrase: “Not all victims were Jews, but all Jews were victims”. The USHMM now uses the term “Holocaust” as a synonym for the



Nazi extermination of Jews; the systematic, state-organized persecution and murder of six million European Jews by the Nazi German regime and its allies and collaborators. It is also noted that in addition to committing the Holocaust, Nazi Germany also persecuted and murdered millions of other victims, other groups of people considered enemies or a threat — civilians (non-Jews) accused of disobedience, resistance or partisan activity; people with disabilities; Roma, Soviet prisoners of war, etc.

The experts note that there is currently a certain contradiction between the identity of the Holocaust as a unique, catastrophic event against the Jewish people (Shoah) and its continued use as a universal model for understanding the suffering of others. Holocaust remembrance was especially in the early 2000s since as a crucial for building an international consensus on human rights.

The Holocaust is also central to the EU's policy on the culture of remembrance of the Second World War. For Europe as a whole, the Holocaust is also conveyed as a symbol of the dangers of aggressive nationalism and xenophobia, the rejection of democratic values and the violation of human rights. (Western) European memorial models of commemorating the victims of Nazism encourage visitors to the memorials to have a humanistic perception of genocides and mass atrocities. The information conveyed by the exhibitions should evoke sympathy for the victims — for the specific individuals and groups persecuted by the Nazi regime. The recognition of the Holocaust in common European history has become an informal condition for accession to the EU, especially for the 2004 Eastern enlargement of the EU.

Although the memory of the Holocaust has become a negative founding myth in Europe, there are differences and competing politics of memory between the “West” and the “East” of Europe. The Holocaust took place mainly in Eastern European countries and the extermination of mainly Eastern European Jews; and the scale of human suffering and human loss (non-Jewish) during World War II (as well as before and after) is also often assessed here as much greater than in Western European countries. Not all of this suffering and loss, especially at the hands of the Soviet authorities and local communists, is acknowledged in the West. This “memory split” between “East” and “West” has prompted representatives of post-communist states to demand that communist crimes be condemned in the same way as the Holocaust. Since in the countries of Central and Eastern Europe, not only Germany but also the Soviet Union is considered an aggressor, museums also present the crimes of the Soviet regime, often in the context of competing narratives of victimhood. For example, the narrative of the World War II Museum in Gdańsk, according to the curator of the permanent exhibition, Paweł Machcewicz, represents an East-Central European perspective on the Polish experience of war under two totalitarian regimes, the Nazi and the Soviet.

For Ukraine, which received official EU candidate status in June 2022, the “Europeanization of memory” of the museum discourse on World War II and the Holocaust has become particularly important. Ukrainian researchers and society are reflecting on various memorial discourses, somewhat similar to the Eastern European perspective of the “competition of victims” of Nazism and Communism in Eastern Europe. In addition, the Ukrainian debate includes the problematic issue of the “co-responsibility of the Soviet regime for the Holocaust”, since Stalin knew that the first victims of the Nazi occupation would be Jews, yet Soviet propaganda kept silent about the Nazi crimes against Jews (from 1939 to 1941) and nothing was done to evacuate them.

Several Holocaust memorialization projects have been implemented in Ukraine, initiated and implemented by Jewish communities (in Dnipro, Vinnytsia, Odesa, Kharkiv, Kryvyi Rih and other cities). The National Historical and Memorial Reserve “Babyn Yar” was established in Kyiv, but public debates over the concept of the museum have continued for many years. The debates were particularly heated between the museum concept developed by a working group at the Institute of Ukrainian History of the National Academy of Sciences of Ukraine and another, private initiative involving international experts and Russian investors. Ukrainian Holocaust researchers and museum experts cite a number of reasons for this situation: from the policy of Soviet forgetting to modern Russian influences, even during the ongoing Russian aggression in Ukraine; the “Russian project” has been widely criticized by the public for completely ignoring the non-Jewish victims of Babyn Yar, seeking to shift responsibility for the Holocaust onto Ukrainians, and glorifying the USSR, in particular as the savior of the Jews.

In time of the ongoing Russo-Ukrainian War, the National Historical and Memorial Reserve “Babyn Yar” provides exhibition space for temporary exhibitions that offer visitors a comparative perspective of the Holocaust with the crimes of the Soviet and Russian regimes: “Bakhmut — the Face of Genocide 1942/2022. A Retrospective of the Tragedy of World War II and Our Days”, “Babyn Yar: Mirrors of Death”, and others. Babyn Yar is not presented as an isolated event of the Holocaust, but through it an attempt is made to construct a complex multi-perspective of the space of totalitarian violence. The Ukrainian focus of the remembrance of Babyn Yar encompasses a larger time cycle of extreme violence, as well as makes a possible comparison through museum means of crimes committed by three regimes: Nazism, Communism and Rashism / Russian fascism.

**Acknowledgements.** The publication was prepared as part of the project “Ukrainian Memorial Museums: Exhibiting the Holocaust and war crimes in the context of an ongoing war and European memory culture”. This project has received funding through the MSCA4Ukraine project, which is funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union. Neither the European Union nor the MSCA4Ukraine Consortium, as a whole, nor any individual member institution of the MSCA4Ukraine Consortium can be held responsible for them.

*T. Росул*

## **ПОТЕНЦІАЛ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ**

*T. Rosul*

### **THE POTENTIAL OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN ORGANIZING STUDENT LEISURE ACTIVITIES**

В умовах тотальної диджиталізації сучасної культури сфера дозвілля стрімко еволюціонує, що обумовлює потребу її ґрунтовнішого дослідження та розробки нових видів і форм змістовного наповнення вільного часу. Особливої актуальності це питання набуває щодо студентської молоді як демографічної групи, котра визначає соціальні, економічні та науково-технологічні перспективи суспільства. Дозвілля має важливе значення в житті молоді, адже задовольняє її соціокультурні

потреби, сприяє самореалізації особистості та є своєрідним індикатором якості життя.

Насамперед, організацією дозвілля опікуються заклади культури, спортивні інституції, торговельно-розважальні центри, сфера громадського харчування тощо. Кожен з них сам по собі може задовольнити окремі потреби молоді людини щодо проведення вільного часу, однак якісніший результат отримуємо внаслідок їх синергії. Позаяк сільські населені пункти чи маленькі містечка, які не мають розвиненої відповідної інфраструктури, значно поступаються можливостями у сфері організації культурного дозвілля мегаполісам.

Відтак, ініціативу в цій сфері можуть перебрати заклади вищої освіти, адже мають ряд суттєвих переваг перед іншими інституціями. По-перше, матеріально-технічна база навчальних корпусів, гуртожитків і спорткомплексів використовується обмежену кількість часу (протягом доби, навчального року тощо), водночас, знаходиться у територіальній близькості до здобувачів освіти та систематично оновлюється. По-друге, для того щоб дозвілля стало привабливим для молоді, необхідно знати культурні запити й потреби студентів, швидко реагувати на їх зміни, організовувати дозвілля, враховуючи інтереси й соціально-психологічні особливості цієї вікової групи. Навчальні заклади систематично збирають усю необхідну інформацію та шукають нові підходи в соціалізації здобувачів. По-третє, заклади вищої освіти володіють значним людським капіталом — висококваліфікованими спеціалістами, які здатні забезпечити сприятливі умови для особистісного зростання молоді. По-четверте, залучення до культурних активностей у закладах вищої освіти відбувається на безоплатній основі, що є суттєвою вигодою для молодих людей із невисоким рівнем доходу.

Розглянемо приклад організації змістовного дозвілля у ДВНЗ «Ужгородський національний університет». У закладі навчається понад 14 тисяч здобувачів, понад половина з яких — вихідці із сіл. Соціальні умови місця проживання сільської молоді позначаються на їхніх культурних потребах у плані проведення вільного часу. Першокурсники, переважно, мають досвід простого домашнього дозвілля, часто позбавленого можливості творчого самовираження; вони схильні до пасивного відпочинку, вважаючи, що організовувати вільний час молоді повинен хто-небудь інший; невдоволеність проведенням свого дозвілля пов'язують із недостатніми матеріальними можливостями. У вільний час студенти віддають перевагу заняттям спортом, спілкуванню з друзями й проведенню часу за комп'ютером. Менше 10 % першокурсників цікавиться мистецтвом, науковою діяльністю, готові приділити час творчим заняттям.

Варто зазначити, що освітнє середовище університету позитивно впливає на духовні потреби студентської молоді, що виражається в розширенні спектру культурних активностей здобувачів старших курсів. Університет створив сприятливі умови для активної творчої молоді щодо реалізації її ініціатив. До найпопулярніших форм культурного дозвілля, що проводяться на базі УжНУ, належать: різноманітні за тематикою лекції, зустрічі з успішними фахівцями, воркшопи, фестивалі студентської творчості, презентації книг і стартапів, брейн-ринги, спортивні турніри, концерти професіональних й аматорських артистів, Дні кар'єри, волонтерат, свята тощо.

Університет постійно вдосконалює стратегію організації культурного дозвілля студентської молоді, запозичуючи досвід вітчизняних і зарубіжних партнерів. Прикладом цього є створений у жовтні 2023 р. молодіжний центр “YouthHub” — перший в Україні такий центр як структурний підрозділ ЗВО. Діяльність Центру стала можлива завдяки грантовому проекту «Молодіжна участь та політика: посилення залучення молоді, врядування, бюджетування та розвитку життєвих навичок у Львівській, Волинській та Закарпатській областях», реалізованому NGO Youth Platform за сприяння UNICEF Ukraine та за фінансової підтримки Уряду Німеччини.

Головними завданнями Центру є: психоемоційна підтримка молоді, розвиток soft skills, організація змістовного дозвілля та сприяння працевлаштуванню молоді. Наразі найпопулярнішими напрямками діяльності є психологічні тренінги, мовний клуб “English Chit-Chat”, арттерапія, хакатон молодіжних проєктів, вечори настільних ігор. Також на базі молодіжного центру функціонує аудіовізуальна студія “KONTENTA”, яка дає можливість усім охочим знімати відеоблоги, записувати музичні треки та запускати стріми в прямому ефірі. Разом із тим, “YouthHub” може слугувати базою для проходження виробничої практики здобувачів спеціальності В12 «Культурологія та музеєзнавство».

Отже, центр “YouthHub” дозволяє здобувачам не тільки провести вільний час у компанії друзів та однодумців, але й сприяє навчанню, формуванню соціальних зв’язків, розвиває творчі здібності, тобто, виконує пізнавальну, розважальну, рекреаційну й соціальну функції. При цьому відвідувачі центру є не просто спостерігачами й пасивними споживачами культурних послуг, а активно залучаються в процеси спілкування, взаємодії, творчості, створення колаборацій із метою реалізації молодіжних проєктів. Варто наголосити, що функціонування Центру “YouthHub” в якості структурного підрозділу Ужгородського національного університету забезпечує його систематичну роботу на постійній основі, що гарантуватиме його поліфункціональність, інноваційність, доступність для різних категорій молоді.

*О. Бір'ова*

### **ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА СЛОБОЖАНЩИНИ В КОНТЕКСТІ ДЕКОЛОНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

*О. Birova*

### **HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE OF SLOBODA UKRAINE IN THE CONTEXT OF DECOLONIZATION PROCESSES**

В буремному сьогоденні відбувається переосмислення багатьох сфер життя, зокрема культурного та історичного аспектів. Кожен регіон має свою унікальну історико-культурну спадщину, яка формувалася поступово потягом багатьох століть. На неї впливали історичні, політичні, економічні, географічні чинники.

Слобожанщина — це регіон, який з давніх часів був заселений слов'янськими племенами сіверян і входив до складу князівств Київської Русі. Але із часом, через навалу кочовиків, не мав постійного населення й вважався прикордонними землями Річі Посполитої. Військові події XVII ст. прискорили заселення цього регіону.

В середині XVII ст. починається масове переселення мешканців Центральної і Західної України до Східних кордонів Речі Посполитої.

Взірцем для мистецтва та архітектури Слобідського регіону була Наддніпрянина. Саме на основі її впливу сформувалися дві архітектурні локальні школи: Лиманська та Охтирська. Будівництво міської фортеці Харкова здійснювалося за традиційними українськими зразками. Приклад цьому Покровський собор 1689 р., найдавніший храм міста, який зберігся до нашого часу. Чимало будівель у центральній частині міста побудовано в класичному стилі.

З другої половини XVIII ст. Харків підпадає під вплив агресивної політики імперського уряду. Місто стає губернським центром, але при цьому відбувається насильницька русифікація, яка проявилася не лише в мовній площині, але в освіті, архітектурі, мистецтві тощо. Цей контроль не давав можливість втілити архітектурні проекти, освітні заходи, культурні дії. Проте такі дії не могли швидко та кардинально змінити культурні здобутки місцевих мешканців.

Більш радикальніші методи знищення національної ідентичності Слобожанщина зазнала в часи радянської окупації. Більше 90 % церковного зодчества було знищено. Агресивне нав'язування радянської ідеології, встановлення символіки, пам'ятників. Статус столичного міста посилював цей процес.

В сучасній Україні відбуваються масово процеси деколонізації, пов'язані саме з радянським минулим. Слобожанщина часто сприймається як регіон з сильним впливом комуністичної ідеології. В процесах деколонізації більший акцент слід робити на місцеві здобутки. Науковців, які чималий вклад внесли в розвиток літератури, мистецтва, науки (нобелівських лауреатів). У радянські часи місто мало пам'ятники та вулиці Пушкіну, але при цьому в місті не було пам'ятника та вулиці Дмитра Багалія, який чимало зробив для дослідження історії Слобожанщини. В регіоні є унікальне церковне зодчество, світська садибна архітектура. Всі ці об'єкти маловідомі в українському середовищі. А садибні пам'ятки не музеєфіковані до нашого часу. Процес деколонізації має проводитися в комплексному заході: комеморація, цифровізація архітектурної спадщини, реставрація будівель, музеєфікація садово-паркових ансамблів, популяризація в інтернет-просторі, створення унікальних туристичних маршрутів у майбутньому, розробка маркетингової стратегії культурної політики регіону.

*Н. Багнюк, Ю. Конончук*

#### **ЦИФРОВІ РЕСУРСИ КРЕМЕНЕЦЬКО-ПОЧАЇВСЬКОГО ЗАПОВІДНИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ Й ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ РЕГІОНУ**

*N. Bahniuk, Yu. Kononchuk*

#### **DIGITAL RESOURCES OF THE KREMENETS-POCHAIIV STATE HISTORICAL AND ARCHITECTURAL RESERVE AS A TOOL FOR PRESERVING AND PROMOTING THE HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE OF THE REGION**

У сучасному світі поняття цифровізації стало одним із ключових тенденцій розвитку культурної сфери. Використання широкого спектру сучасних технологій відкриває нові можливості для дослідження, збереження та популяризації пам'яток історії й інших культурних надбань народів. Тому, з кожним роком дедалі більше

музейних установ інтегрують у свою діяльність інноваційні інструменти, тим самим формуючи новий формат комунікації з суспільством.

В Україні цифровізація музейної справи перебуває на етапі активного розвитку. Цей процес обумовлений низкою як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Передусім прагненням інтеграції українського культурного простору до загальноєвропейського, де цифрові технології стали невіддільною складовою музейної, архівної та пам'ятоохоронної діяльності. Крім цього, необхідним стимулом до цифровізації стала протидія ризикам втрати або пошкодження пам'яток історії унаслідок воєнних дій. За даними Міністерства культури та стратегічних комунікацій України станом на серпень 2025 року через російську агресію було пошкоджено чи знищено 1553 пам'ятки культурної спадщини і 2388 об'єктів культурної інфраструктури. Таким чином, оцифрування дає змогу зберегти копії унікальних предметів навіть у разі їх фізичного пошкодження чи втрати.

Не менш важливою причиною активної цифровізації музейного простору є модернізація державної політики в галузі культури, орієнтованої на прозорість, інновації та доступність.

Усі вище перераховані фактори формують одну зі стратегій розвитку сучасної музейної справи в Україні. До цього процесу активно долучаються регіональні історико-архітектурні заповідники, які у своїй діяльності поєднують збереження матеріальної спадщини і популяризують локальну історію. Використання підходів цифровізації в практичній діяльності можна наочно прослідкувати на прикладі Кременецько-Почаївського державного історико-архітектурного заповідника.

Ключовим аспектом роботи Заповідника є процес оцифрування наявних фондів колекцій, що включають різноманітні групи предметів, зокрема живопис, нумізматику та археологічні матеріали, що висвітлюють локальну динаміку розвитку історичних і культурних процесів Кременеччини. Цей процес охоплює такі ключові етапи: аналіз і дослідження експонатів, їхній комплексний опис, детальне фотографування та формування електронної копії, що забезпечує збереження інформації в довгостроковій перспективі та створює можливість проведення наукових досліджень без контакту з оригіналом.

Наступним етапом є інтеграція цифрових ресурсів Заповідника з національними та міжнародними платформами: Реєстром музейного фонду України та Museum Digital, які є сучасними інформаційними системи, створеними задля каталогізації, збереження та публічної презентації музейних колекцій в електронному форматі.

Разом із цим, для забезпечення ефективного управління оцифрованими матеріалами в заповіднику створено централізовану інформаційну систему на базі власного сервера з внутрішнім архівом даних. Її функціонування сприяє як можливості оперативного оновлення відомостей про конкретний предмет, так і надає підвищений рівень захисту та довготривалого збереження цифрових даних.

Популяризація історико-культурної спадщини в медіапросторі є важливою складовою сучасної культурної політики, оскільки забезпечує формування історичної свідомості, підвищує рівень суспільного інтересу до національної культурної спадщини та сприяє її збереженню. Активна присутність музеїв і заповідників у цифрових медіа розширює комунікаційні можливості, перетворюючи культурну спадщину на доступний і привабливий ресурс для широкої аудиторії як в Україні, так і за її межами.

Доцільно наголосити, що офіційний вебсайт Заповідника є важливим інструментом публічної комунікації та цифрової репрезентації роботи Кременецько-Почаївського ДІАЗу. Створений з метою інформування широкої аудиторії про діяльність установи, він також виконує функцію віртуального музею, де представлено інформацію про фондіві колекції заповідника, архітектурні пам'ятки з 3D-турами про них, а також електронну бібліотеку, що сприяє формуванню відкритого простору та взаємодії між науковцями, відвідувачами й громадськістю. Крім того, у розділі новини публікуються повідомлення про виставкові та наукові проекти.

Окремим напрямом інформаційно-цифрової комунікації став розвиток соціальних мереж Заповідника, а саме Facebook та Instagram. Ці платформи для Кременецько-Почаївського ДІАЗу виконують роль не просто каналів комунікації, а середовища, у якому формується публічний образ установи. Регулярні пости, фото- та відеоісторії, а також інтерактивні рубрики дозволяють залучити аудиторію до історичних та культурних подій регіону. Соціальні мережі сприяють створенню спільноти зацікавлених у культурній спадщині користувачів, забезпечують зворотний зв'язок та дозволяють Заповіднику швидко реагувати на запити відвідувачів.

Facebook є платформою для більш детальної та аналітичної інформації: тут розміщуються репортажі з виставок, новини про дослідницькі проекти та освітні матеріали. Instagram акцентує увагу на візуальній привабливості: архітектурні деталі, історичні пейзажі та короткі відео-reels, що стають способом зацікавити молодшу аудиторію та показати місто Кременець і його перлини «живими» і динамічними.

Варто відзначити, що відеоконтент є важливим засобом інтерпретації культурної спадщини в суспільство. Відео давно стало провідним ресурсом сприйняття сучасного користувача, і Заповідник активно застосовує його для популяризації історичних об'єктів. Короткі "reels" для соціальних мереж, проморолики, відеоекскурсії дають змогу не лише показати пам'ятки, але й розповісти їхню історію в доступній формі. Крім того, формат подання інформації за допомогою відео є цінним інструментом створення емоційного зв'язку з аудиторією, оскільки через нього глядач може відчуті атмосферу місця, слухати коментарі експертів і зануритися в контекст історичних подій.

Враховуючи потреби відвідувачів Заповідника, новим вектором роботи ДІАЗу став розвиток офіційного YouTube-каналу — ще одного промоційного ресурсу, оскільки ця платформа забезпечує довготривале зберігання відеоконтенту: лекцій, екскурсій, інтерв'ю, репортажів, промороликів, що гарантує створення цифрової колекції з доступом для школярів, студентів, дослідників і туристів. Крім того, формат коротких відео "Shorts" працює як «гачок», що приводить користувачів з YouTube на сайт Заповідника, а згодом у Facebook та Instagram. Це дозволяє інтегрувати різні цифрові платформи в єдину систему популяризації та збереження культурної спадщини.

Отже, цифрові ресурси Кременецько-Почаївського державного історико-архітектурного заповідника стали ключовим інструментом збереження та популяризації історико-культурної спадщини регіону. Платформа Museum Digital, соціальні мережі, відеоконтент, YouTube, і сайт ДІАЗу формують цілісну систему



популяризації, що одночасно працює на кількох рівнях: локальному, національному й міжнародному та робить культурну спадщину доступною, інтерактивною та привабливою для різних аудиторій. Такий підхід дозволяє не лише захищати матеріальні об'єкти від руйнування й забуття, а й формувати активну онлайн-спільноту, що підтримує імідж та історію регіону і сприяє залученню нових зацікавлених осіб.

*О. Романюк*

## **ІНФОРМАЦІЙНИЙ КОД ДЕРЖАВИ: ДЕРЖАВНИЙ ГЕРБ ТА ДЕРЖАВНИЙ ПРАПОР**

*О. Romanuyk*

### **STATE INFORMATION CODE: STATE COAT OF ARMS AND STATE FLAG**

Актуальність даної теми зумовлена необхідністю в умовах гібридної війни, яку Росія веде проти України, чинити опір агресору в інформаційній сфері. Головним наративом російської пропаганди є те, що Україна — це «штучне» державне утворення, яке було створене на початку XX ст. не то Генеральним штабом австро-угорської армії, не то фундатором радянської влади Володимиром Леніним. Проте кожна держава має свій інформаційний код, який унаочнюється в її гербі та прапорі, завдяки чому стає зрозумілим, коли і як ця держава виникла.

Приміром, державним гербом Республіки Польща є білий орел на червоному тлі, а її державним прапором — червоно-біле полотнище. За історичною легендою білого орла побачив родоначальник польського народу Лех (брат родоначальників інших слов'янських народів Чеха та Руса) і в тому місці, де це трапилося, він заснував свою столицю і назвав її Гнезно (*Gniezno*), тому що орел кружляв над своїм гніздом. Вважається, що польська держава виникла в 960 р., але після того як у 1025 р. Болеслав I Хоробрий одержав статус короля, білий (срібний) орел на червоному тлі офіційно увійшов до переліку європейських гербів як герб Польського королівства. Попри те, що під час історичного розвитку, внаслідок династичних змін та уній, герб держави змінювався, але срібний орел на червоному тлі залишався головним його елементом. Відповідно до кольорів гербу національним і державним прапором Польщі є полотнище, поділене на дві рівні горизонтальні половини: верхня — білого кольору, а нижня — червоного.

Державні прапори з'явилися пізніше, ніж державні герби. У Середньовіччі на монархічні штандарти просто нашивалися герби. Проте, оскільки такі було складно виготовляти, з XVII ст. поступово стали відмовлятися від повного зображення на них гербів, а залишили тільки їх кольори. Причому відповідно до геральдичних правил зверху на полотнищі мав міститися колір фігури герба, а знизу — колір гербового щита, як то сталося з польським прапором. За трисмугових прапорів до полотнища додавалася ще одна кольорова смуга, яка символізувала якийсь елемент фігури герба, як то на прапорі Німеччини червоний колір символізує червоні пазури орла.

Національні кольори українського прапору — синій і жовтий — своїм корінням сягають до XIII ст. У 1253 р. римський папа Інокентій IV надав князю Данилі Галицькому, держава якого охоплювала переважну частину сучасної України, титул короля. Внаслідок цього його держава офіційно увійшла до складу Європейських королівств і в європейських хроніках стала іменуватися Руським королівством

(лат. *Regnum Rusiae*). Оскільки політична культура Європи того часу вимагала, щоб усі держави мали свої герби, Данило обрав гербом своєї держави золотого лева на синьому тлі гербового щита.

Як національний прапор полотнище з двома рівновеликими горизонтальними смужками — жовтою та синьою — з'явився в 1848 р., коли під час «Весни народів» Головна Руська Рада у Львові затвердила жовто-синє поєднання кольорів як прапор українців і його було підняте над Львівською ратушою. Державним прапором жовто-синє полотнище стало в 1918 р., коли Українська Народна Республіка, що виникла на руїнах Російської імперії, офіційно затвердила його як свій символ. Спочатку на ньому жовта смуга містилася зверху, а синя — знизу, що відповідало правилам геральдики. Проте за гетьмана Скоропадського смуги були змінені місцями (синя смуга посіла верхнє місце, а жовта — нижнє), оскільки в прапор було вкладене символічне обґрунтування: синя стрічка стала символізувати безхмарне українське небо, а жовта — безкрайні українські ниви.

Одночасно з прапором був затверджений і державний герб. Його фігурою став триzub — династичний знак князів Київської Русі, який карбувався на її монетах. Триzub був жовтого кольору і розташовувався на синьому тлі геральдичного щита.

На жаль, національно-визвольні змагання українського народу 1917–1921 рр. закінчилися поразкою. Україна попала під окупацію радянської Росії. На її терені було створено маріонеткову квазідержаву — УРСР, символіка якої мала чисто ідеологічний характер і нічого з культурно-історичною спадщиною українського народу не мала. Загибель в 1991 р. Радянського Союзу спричинила відродження української державності. 28 січня 1992 р. Верховна Рада України затвердила синє-жовте полотнище як державний прапор України, а 19 лютого того ж року — жовтий триzub на синьому тлі як її державний герб.

На відміну від України державна символіка Росії має інше походження. Хоча Росія вважає себе нащадком Київської Русі, насправді початок її державності поклав ярлик, наданий у 1328 р. ханом Золотої Орди Узбеком московському князю Івану Калиті, на велике княжіння на усіх підконтрольних Орді землях колишньої Київської Русі. Після того як через століття Московія позбавилася ординської залежності, стала переписуватися її історія, що знайшло відбиття на її символах. Спочатку символом Московії був вершник зі списом, що карбувалося на її монетах. Проте після того як князь Іван III у 1442 р. одружився з небогою останнього імператора Візантії Костянтина Палеолога, він привласнив собі титул царя, став доводити, що його родовід йде від римських імператорів та позичив з Візантії двоголового орла як символ Московського царства. За Петра I, коли Московія стала офіційно іменуватися Російською імперією, її гербом став двоголавий чорний орел, що розташовувався на золотому тлі щита. Оскільки Російська імперія постійно збільшувалася за рахунок захоплення чужих територій, то на грудях орла стали розміщуватися емблеми покорених земель, а центральне місце посів модернізований герб Московії — вершник на білому коні, який списом вражає дракона, що став трактуватися як святий Георгій.

Що стосується державного прапора Росії, то його кольори були позичені Петром I у Нідерландів, корабелі яких будували російський флот. Проте кольорові смуги були змінені місцями, тому що на нідерландському прапорі вони були червоно-біло-сині, а на російському — біло-синьо-червоні. Спочатку цей прапор

використався на російських суднах, а потім став прапором Російської імперії. Оскільки кольори прапору не відповідали кольорам гербу, цар Олександр II змінив державний прапор на чорно-жовто-білий. Проте в такому статусі він проіснував недовго (1858–1883), після чого був повернутий попередній — біло-синьо-червоний.

Після загибелі царату внаслідок лютневої революції 1917 р. прапор Росії не був зміненим, але з гербу були прибрані усі монархічні регалії та емблеми земель. У народі такий герб прозвали «обскубаною куркою». За більшовицького перевороту ці державні символи були скасовані, але після розвалу СРСР їх було відновлено в Російській Федерації. Прапором РФ стало біло-синє-червоне полотнище, фігурою герба — двоголовий орел, хоча були змінені його колір і колір гербового щита. Орел став жовтим (золотим) і міститься на червоному щиті. На його груді розташований щит зі святим Георгієм. Хоча конституція проголошує РФ демократичною республікою, але на її гербі відновлено монархічні імперські символи: три корони (дві корони на головах орла та ще одна, більшого розміру, над ними; у своїх пазурах орел тримає скипетр та державу).

Таким чином, державна символіка несе в собі важливу інформацію про витоки та сутність держави. Порівняння державних гербів та прапорів України та Росії свідчить про наступне:

1. Україна є не «штучною», а повноцінною національною державою, витоки якої, як і її європейська належність, криються в Середньовіччі. Сучасна Україна є прямим нащадком Київської Русі та Руського королівства Данила Галицького.

2. Державність Росії жодного відношення до Київської Русі не має. Її витоки пов'язані з монголо-татарською навалою. Аналіз державного гербу та прапору Росії свідчать, що вони мають не національне, як-то в Україні, а зовнішнє походження, оскільки були позичені в інших держав. Сучасна Росія є історичним спадкоємцем Російської імперії, що яскраво втілюється в її внутрішній і зовнішній політиці.

*В. Надольська*

## **МУЗЕЙ ЯК ПРОСТІР СПІВРОБІТНИЦТВА**

*V. Nadolska*

## **MUSEUM AS A SPACE OF COLLABORATION**

В умовах розгортання глобалізаційних процесів, розбудови інформаційного суспільства перед музеями стоять складні завдання пошуку нових форм експонування та інтерпретації музейних колекцій, комунікації з відвідувачами та місцевими громадами. Застосування інноваційних методик, комп'ютерних технологій, інтерактивних практик покликані розширити сферу впливу музею, підвищити розуміння його соціокультурної цінності та можливості формувати і задіювати інструменти співпраці.

Принципи співучасті музеїв із відвідувачами на початку XXI ст. були обґрунтовані відомою американською дослідницею і практиком Ніною Саймон (Nina Simon) у праці «Партисипативний музей (The Participatory Museum, 2010), у якій вона запропонувала трансформувати музей у простір активної співтворчості, діалогу й участі. На її думку, музей — це місце, створене «для всіх, від усіх і за допомогою всіх» (“of, by, and for all”), де відвідувачі є співтворцями музейних виставок, заходів, подій. Партисипація дозволяє музеям відійти від традиційної

моделі, де відвідувач є пасивним «споживачем» готового контенту, перетворюючи аудиторію на активного учасника, співавтора, дослідника та творця музейного досвіду.

Спричинена культурними та технологічними змінами XXI ст. трансформація музеїв була позначена дослідницею як перехід від Музею 1.0 (орієнтованого на об'єкт) до Музею 2.0 — партнерського, у центрі уваги якого перебувають відвідувачі та місцеві спільноти.

Формами залучення відвідувачів до музею на засадах участі є написання етикеток, додавання історій, курування мінівиставок; спільне планування подій, майстер-класів, освітніх ініціатив; використання соціальних мереж та інтерактивних інструментів для коментування й обговорення. На відміну від незмінних виставок Музею 1.0, Музей 2.0 швидко апробує нові ідеї; прагне бути значимим для громади; вважає помилки важливою частиною навчання і розвитку; цінує запитання так само, як і відповіді.

Сучасні музеї реалізують змістовні партисипативні програми, спрямовані на залучення різновікової аудиторії, локальних громад, різних груп населення, партнерів. Серед них — проєкт глибокої співтворчості та соціальної участі Манчестерського музею (Велика Британія, 2023–2025) «Давня історія, сучасні приналежності» зі створення карти «Непоходження». Карта була створена художником у взаємодії з молодими людьми — біженцями й мігрантами (палестинського, іранського, сирійського, іракського та курдського походження) та об'єднала їх досвід міграції з результатами наукового вивчення музейних предметів з їхнього регіону походження з колекцій Манчестерського музею. Це дало голос маргіналізованій спільноті, допомагаючи її представникам переосмислити власну ідентичність у контексті стародавньої історії.

Музеї використовують свій простір для стимулювання громадського діалогу та колективних дій щодо захисту екології. Так Black Country Living Museum (Велика Британія) на засадах співучасті організував низку заходів — збір ідей та бачень відвідувачами майбутньої кліматичної стійкості («Послання у плящі»); створення експонатів про навколишнє середовище дітьми, молоддю та літніми людьми.

Музей відкриттів Мельбурнського університету (Австралія) застосував партисипативні методики для формування тем майбутніх виставок (2024). Установа стала майданчиком відкритих обговорень питань тематики майбутніх виставкових експозицій за участі широкого кола стейкхолдерів. Учасникам ставилися питання: «Що вас найбільше хвилює у майбутньому?», «Які критичні питання ми ігноруємо?», що дозволило забезпечити максимальну релевантність виставок для аудиторії.

Ці приклади ілюструють, що сучасна партисипація в музейному просторі виходить за межі простого коментування й активно рухається до співпраці й співтворчості, за допомогою яких відвідувачі та громада безпосередньо впливають на музейну діяльність.

MYTH IN THE HORIZON OF THE PHENOMENOLOGY OF LIFE

1. Поняття міфу набуло широкого поширення в засобах масової інформації. Однак, попри кардинальний перегляд сучасної філософської та культурологічної думки сциєнтичного погляду на міфологію, який домінував у радянських суспільних та гуманітарних науках, розуміння міфу як вигадки, що приймається за істину, досі продовжує посідати чільне місце в смисловому полі сучасників. Причому сциєнтична його вульгаризація притаманна не лише масовій свідомості, але також присутня в чисельних висловлюваннях представників соціальної та гуманітарної еліти. Таке ставлення до міфу проникло в політичний лексикон, у якому його значення часто використовується у вигляді принизливої та упередженої оцінки альтернативних позицій щодо певного політичного руху. Міф став предметом ідеологічних маніпуляцій, що значною мірою знецінює його значення в просторі культурного життя.

Викладена обставина актуалізує реабілітацію гуманістичної цінності міфології в горизонті критики її сциєнтичної альтернативи. У зазначеному відношенні автор пропонує використовувати в системі методології гуманітарних дисциплін традицію феноменології життя та співвіднести з її обрієм цінність міфу.

2. У горизонті феноменології значення феномену не поєднується зі значенням об'єкту наукового дослідження. Феномен жорстко не позиціонується як об'єкт, що існує незалежно від дослідників, як це має місце в класичній науці. Феномен багато в чому залежить від інтенції їхньої свідомості, у яку він включається і де піддається конструюванню. Тому феномен вважається конструйованою свідомістю модифікацією. Зазначена обставина відповідає неklasичній науковій парадигмі, що стирає жорсткий кордон між пізнаваною об'єктивною та суб'єктивною реальністю, єдність та різницю між якими досягається в значенні феномену. Таким чином, визнання міфу як феномену відсилає наукове мислення до визнання за міфологією не вигадки, але значення творчості, за допомогою якої функціонує людська свідомість у тісній кореляції з буттям.

3. Усвідомлення названої кореляції спонукало феноменологію зайнятися осмисленням феномену життя як цілісного явища з урахуванням його різноманіття. Феноменологи звернули увагу на істотну обставину, згідно з якою розуміння життя не повинно зводитися лише як до вмістилища всіх феноменів, що наповнюють його простір. Поряд з топологічним поглядом на життя, особливий акцент також ставиться на значенні *життєвості* як універсального принципу та необхідної умови буття будь-якого феномену в ситуації загального життєвого простору. Викладена обставина спонукала відомого німецького філософа та соціолога XIX — поч. XX ст. В. Дільтея висунути значення життя як одну з найважливіших категорій соціальних і гуманітарних наук та запропонувати метод кореляції кожного феномену, що вивчається, з названим значенням.

Таким чином, феноменологічне осмислення будь-якого явища необхідно передбачає його співвіднесення з життєвим світом буття людей не лише з точки зору

включення до його просторового горизонту, а й з точки зору з'ясування в ньому присутності життєвого початку як універсальної характеристики людського буття. Викладена методологія поширюється і на міфологію, що розглядається окремим феноменом суспільного та культурного життя.

4. Вивчення міфів у контексті феноменології життя доречно здійснювати у двох аспектах — в аспекті змісту та в аспекті мовної форми вираження. Зазначені аспекти відповідають двом напрямам критики сциєнтичного до них ставлення. У першому випадку сциєнтизм відкидає істинність змісту міфів на підставі неверифікованості їхніх ключових образів, які наділяються надприродними властивостями (богів, янголів, героїв, святих, позаземної реальності та ін.). При цьому виникає закономірне запитання: чи ці образи підтверджуються емпіричними даними науки? Однозначно негативна на нього відповідь часто призводить до погляду на міф як на вигадку, що притаманно сциєнтичному до нього ставленню.

Однак феноменологія виводить погляд на міф з його залежності від наукової верифікації та пропонує його співвідносити із ширшим діапазоном — життєвим світом, наголошуючи, що його зміст не вичерпується лише критеріями науковості. У такому разі міфологія виглядає проекцією ставлення людей до обставин навколишньої дійсності, паралельно з якою конструюється віртуальна реальність з її специфічними образами та символами. Вона наділяється сакральним значенням і через сакралізацію відокремлюється в автономний культурний простір, що становить простір міфу.

Наприклад, міфологеми раю і пекла з образами духів, що їх наповнюють, становлять горизонт есхатологічної міфології. Їхня кореляція зі значенням життєвого світу дозволяє стверджувати ідею проекції ідеалу справедливості на кінцеву долю кожної людини. Справжня гарантія здійснення цього ідеалу покладається на Бога, але не на існуючу в суспільстві судову систему, яка припинила користуватися довірою з боку більшості людей. Аналогічним чином розглядається міфічна картина страшного суду, яка представляється розподільчим механізмом людської долі відповідно до індивідуальних заслуг та персонального способу життя. Все це є наочним прикладом проектування навколишньої дійсності життя людини в горизонт міфічної віртуальної реальності.

5. Тепер звернемося до аналізу мови міфу як засобу конституювання її культурного топосу. Міф висловлює і моделює художньо-образне сприйняття світу. З цієї мети використовуються метафори, риторичні прийоми, поєднання монологічного оповідання з діалогічною мовою. Мова міфу має значну емоційну насиченість і тяжіє до естетичної форми демонстрації різноманітних життєвих ситуацій. У сукупності зазначених показників вона становить *міфо-поетичний код*.

Навпаки, мова науки має логіко-термінологічний характер. Вважається, що це дозволяє блокувати суб'єктивне ставлення до дійсності і цим забезпечити сувору об'єктивність, точність, неупередженість та надійність здобуття, збереження та трансляцію справжнього знання про світ. На цьому фоні міфопоетика вступає в суперечність із мовою науки й відкидається як несумісний з її характером мовний код.

Однак якщо зіставляти міфологію із ситуацією життєвого світу, але не лише з наукою, виявляється обставина, згідно з якою мова науки не покриває усієї мовної повноти культури. Ще в другій половині XIX ст. Ф. Ніцше розкритикував раціоналізм

і сциентизм за зведення розуміння культури до «аполонічного» дискурсу, ігноруючи «діонісійський» у ній компонент із властивими йому ірраціоналістичними елементами мови. Ця обставина зовсім не означає, що філософом відкидалася раціональність аполонічної культури заради апології ірраціоналістичного діонісизму. Ф. Ніцше шукав гармонію обох визначених станів у спільній ситуації світової культури, буття якої вимірювалося філософом цінністю повноти життя.

6. Зроблену в цій публікації критику не слід розцінювати як опозицію науці взагалі. Варто особливо підкреслити, що адресатом приватної авторської опозиції служить не наукове вивчення міфології, але сциентичний погляд, вироблений, виходячи з гіпертрофії класичної наукової раціональності під впливом природознавчих галузей. Прихильниками сциентизму вдалося поширити відповідні цінності та вкоренити їх у широкому полі гуманітаристики, включаючи культуру міфу. Тому доцільно обмежити його компетенцію природознавчими науковими галузями та створити перешкоду щодо охоплення ним сфери гуманітарної культури, включаючи міфологію. Від цієї обставини залежить реабілітація міфу як культурного явища. Для цього сучасникам необхідно усвідомити, що наука в звичайному, класичному її розумінні може лише демонструвати думку про несумісність із міфологією її цінностей, але не в змозі пояснити її поза опорою на ситуацію життєвого світу, з якою тісно пов'язані і з якою порівнянні виключно всі явища духовної культури. Цінності класичної наукової раціональності доречно поставити під куток гуманістичної критики та звернути увагу на альтернативність щодо їхнього існування гуманітарної раціональності в погляді на міф.

*В. Гармаш, С. Яременко*

**ФОНДОВА ВИСТАВКА «БОРІТЬБА ТРИВАЄ»  
В ЕКСПОЗИЦІЇ ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА  
«ПОЛЕ ПОЛТАВСЬКОЇ БИТВИ»**

*V. Harmash, S. Yaremenko*

**THE FUND EXHIBITION "THE STRUGGLE CONTINUES" AT THE NATIONAL  
HISTORICAL AND CULTURAL RESERVE "POLTAVA BATTLEFIELD"**

Протистояння між Україною та Росією триває століттями. Сьогодні, як і понад триста років тому, ми бореємось з московською навалою. Офіційною датою початку сучасної російсько-української війни вважають 20 лютого 2014 року, хоча точну дату назвати складно через гібридний характер цієї агресії. Важливою подією стала оборона Донецького аеропорту, яка тривала з травня 2014 року до 20 січня 2015 року, хоча є свідчення про те, що деякі підрозділи залишили руїни будівлі пізніше. Звитяжна оборона летовища стала символом незламності та бойового духу нашого війська, а захисники терміналів отримали почесне ймення «кіборги». 24 лютого 2022 року повномасштабне вторгнення російських військ поклало початок новому етапу боротьби за територіальну цілісність і незалежність України.

До 11-ї річниці від початку російсько-української війни, 10-ї річниці із часу завершення боїв за Донецький аеропорт та 3-ї річниці від початку повномасштабного російського вторгнення в Україну в Державному історико-культурному заповіднику «Поле Полтавської битви» була створена фондова виставка «Боротьба триває». Її кураторами стали тодішня головна зберігачка фондів заповідника Віта Гармаш



та старша наукова співробітниця відділу науково-фондової роботи та експозиції, завідувачка експозиції Світлана Яременко. Виставка тривала протягом 16 січня — 28 лютого 2025 року. За цей час з нею змогли ознайомитись 785 відвідувачів музею.

Проект неவிпадково було розміщено в залі «Козацька держава», яка охоплює історію Гетьманщини середини XVII — початку XVIII ст. Протягом цього періоду українці неодноразово відбивали загарбницькі військові та дипломатичні атаки московитів. Яскравим прикладом цього є героїчна оборона Конотопа та битва в червні 1659 р., у якій гетьман І. Виговський на чолі союзного війська розгромив московські війська. Неабияку сміливість проявили козаки-мазепинці на чолі з гетьманом І. Мазепою та запорожці на чолі з кошовим отаманом К. Гордієнком, виступивши проти Московії в 1708–1709 рр. І хоча Полтавська битва 27 червня 1709 р. була невдалою для союзного шведсько-українського війська, але цей спротив на півстоліття затримав повну інкорпорацію України Московією.

На виставці були представлені речі, привезені із зони бойових дій: тубуси та гільзи від реактивних снарядів і кулемету, ящики для боеприпасів, обпалені залишки пластини бронежилета, розтрощений фрагмент каски, обгорілий автомобільний номер, короб від кулеметної стрічки, маскувальна сітка, магазин автомата, синьо-жовта стрічка, дитячі поробки, теплі носки, термогрілки, які волонтери передавали воїнам тощо.

Ці речі куратори доповнили шістьма книгами про російсько-українську війну. Дві з них були видані за підтримки Українського інституту національної пам'яті. Одна з них — праця наукової співробітниці Дніпропетровського історичного музею імені Яворницького Ірини Рєви «Воїни Дніпра: цінності, мотивації, смисли». Видання 2020 року містить спогади одинадцяти дніпрян, учасників російсько-української війни на Донбасі, які служили у складі Збройних сил України та добровольчих підрозділах у 2014–2015 рр. Розповіді доповнені фотографіями з особистих архівів героїв книги. Ще одна книга: «Дівчата зрізають коси» Євгенії Подобної 2018 року. 25 військовослужбовиць, які брали участь в АТО у складі Збройних сил України та добровольчих підрозділах у 2014–2018 рр. як стрільки, кулеметниці, медики тощо поділились з авторкою своїми спогадами та світлинами із зони бойових дій.

Серед представлених на виставці видань — книжковий проект спільно з Радіо Свобода «АД 242. Історія мужності, братерства та самопожертви» 2016 р., який містить понад сотню інтерв'ю «кіборгів», коментарі військових експертів та військових аналітиків, представника Генерального штабу Збройних сил України, світлини кореспондента The Los Angeles Times Сергія Лойка.

Також на виставці були представлені книги діючих військовослужбовців Дмитра Вербича «Точка неповернення» 2020 року, Мартіна Бреста «Піхота наша земля» 2021 року, Оксани Рубаняк «Дорога життя» 2024 року.

Таким чином, виставка говорить артефактами та словом. Куратори поєднали матеріальні свідчення подій та розповіді самих учасників, розмістивши їх у залі, присвяченій багатовіковій боротьбі українського народу за свою державність. Це створило платформу для діалогу між минулим, теперішнім і майбутнім, між болем і надією, між звуками вибухів та свідченнями на сторінках книг.

Кожен предмет, який був представлений на виставці, має свою історію — не лише фізичну, а й емоційну. Вони несуть на собі слід людської боротьби, страху, відваги та втрат. Поруч у друкованому вигляді — поезія та проза, свідчення бійців

та бійчини, які пройшли крізь війну. Це слова без прикрас, але з глибокою правдою. Написані учасниками бойових дій, вони відкривають внутрішній світ військових, дають змогу зазирнути за лінію фронту очима тих, хто там був. Подібні видання читають заради правди, яку часто не донесуть новини чи офіційні звіти.

Отже, фондова виставка «Боротьба триває» була створена значною мірою не лише про героїзацію, а й про пам'ять. Про людське обличчя війни, яке можна побачити як у рядках спогадів, так і в розтросеному шоломі. Це змушує глядача задатися багатьма екзистенційними питаннями, на які часто складно знайти відповідь. Одночасно вона дає змогу відчутти себе частиною великої боротьби українського народу за власну незалежність. Боротьби, яка триває.

*В. Мірошниченко*

### **ПРОКСЕМІЯ, ІДЕОЛОГІЯ, ВІЙНА**

*V. Miroshnychenko*

### **PROXEMIE, IDEOLOGY, WAR**

Як ситуація війни змінює топіку уприсутнення людини, її взаємини з простором, речами та іншими суб'єктами? Чи втручається ідеологія у, на перший погляд, стандартизовані життєві ситуації, підкреслені сигналами повітряної тривоги, звуками дронів, ракет, протиповітряної оборони, вибухів, криків, що прорізають ніч і зміщують сприйняття повсякденних справ? Одним із варіантів відповіді на ці питання є неологізм «проксемія», введений у науковий обіг американським антропологом Едвардом Т. Голлом у праці «Прихований вимір» (1966) та розглянутий Роланом Бартом у курсі лекцій «Як жити разом: романічні симуляції деяких просторів повсякденності» (Колеж де Франс, 1977). Для Голла проксемія (ми послуговуємось французьким варіантом написання цього терміну — *proxémie*) виступає частиною культурного виміру людини. Вона позначає а, подекуди, визначає те, як людина використовує простір на різних рівнях соціального й особистого життя. У своєму тексті американський дослідник створює систему, демонструючи багатовимірність цих просторів. Натомість Барт не пропонує систематизацію чи класифікацію проксемії, здебільшого, він зосереджує увагу на просторі кімнати, на тому, що може складати певну приватність, те, що з легкістю відчувається тактильно й охоплюється поглядом. Проксемічний простір — мікропростір, «афективно» впорядкований суб'єктом і водночас вписаний в ідеосфери та ідеології. Тобто, проксемія встановлює різного типу зв'язки між суб'єктом та Іншим. Центральними проксемічними топіками Барт називає: лампу — осередок світла, видимості, висвітлення і, відповідно, при відсутності, контури образу наосліп; і ліжко — «частина тіла», «протез тіла», місце бажання, потягу, роботи скорботи, зародження життя і його фіналізації. Важливо наголосити: джерелом проксемії є фантазм, отже проксемічний простір — це фантазматичні стосунки, що відбуваються перверсивно, алогічно, нагадуючи асемічне письмо авангардистів. Ідеологія перманентно втручається в проксемічний простір, намагаючись ним оволодіти, підпорядкувати його, встановити контроль. Суб'єкт у фантазматичному проксемічному просторі прагне чинити опір, встановлюючи запобіжники, приростаючи до речей, розхитуючи ідеологічний мовний дискурс дискурсом закоханого — воління-до-не-привласнення.

Подія війни урухомлює суспільні й культурні зсуви, уможливорюючи роздвоєння фантазматичного проксемічного простору. З одного боку — постійне, структуроване місце, впевненість, з іншого — передислокація, страх і потреба в усамітненні. Зі сталої проксемії перетворюється на плаваючу, динамічну, максимізується процес освоєння простору й мінімізується дистанція, проміжок, інтервал між суб'єктом та Іншим. Проксемія оприявнюється укриттям і прихистком: підвал у житловому комплексі, паркінг, цокольне приміщення, підземні переходи, станції метро, залізобетонні наземні споруди, модульні захисні капсули для квартир тощо. Центральні топіки децентруються: проксемічне місце (свічки, ліхтарики, гірлянди, стільці, каремати, намети, ковдри) стає бажанням безпеки, де життя-разом поєднується з життям-порізню. Відкривається вшита лагентна властивість різноманітності, ідіоритмії та утопії. Розщеплений суб'єкт маркується мітками, довідками, офіційними дозволами, риторикою образу: внутрішньо переміщені особи, біженці, шукачі притулку, переселенці. Мовні (й) ідеологічні системи атакують нерівність, недоступність або закритість, симуючи підтримку та згуртованість. Вони створюють ілюзію комфорту, затишку, спокою. Проте доксологічні, владні конотації ідеології потребують деконструкції. Одним з таких механізмів деконструкції є неологемність семантичного поля ідеології (позбавлення її від негативних значень), а також фантазматичність проксемічного простору, здатність суб'єкта до тактильної взаємодії з матерією і тілами.

*О. Юр*

#### **МУЗЕЙ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ЯК ЛОКАЦІЯ ДЛЯ КІНОПОКАЗІВ**

*О. Yur*

#### **MUSEUM OF THE MODERN RUSSIAN-UKRAINIAN WAR AS A LOCATION FOR FILM SCREENINGS**

У доповіді розглядається Музей сучасної російсько-української війни Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. І. Яворницького (м. Дніпро), як локація для проведення кінопоказів та прем'єр документальних фільмів українського та зарубіжного виробництва в період з літа 2024 р.і дотепер.

За ініціативи військових, волонтерів та музейників у травні 2016 року в м. Дніпро було засновано Музей сучасної російсько-української війни. На той час він представляв собою лише вуличну експозицію «Шляхами Донбасу» та мав назву «Громадянський подвиг Дніпропетровщини в подіях АТО», або «Перший музей АТО». У січні 2017 р. розпочала роботу вже внутрішня експозиція, яка, окрім основного виставкового простору, також включала в себе залу пам'яті, присвячену українським військовим і добровольцям із Дніпропетровщини, які загинули, захищаючи нашу країну, та панорамний кінозал.

Головним експонатом панорамного кінозалу є документальний фільм Наталії Хазан та Євгена Тітаренка «Дніпро — форпост України» (2018), присвячений подіям 2014–2016 рр. на Дніпропетровщині та містить у собі інтерв'ю і спогади учасників тих буремних подій. Стрічка демонструється у форматі 360° одразу на чотирьох стінах для створення враження повного занурення в події, які розгортаються за сюжетом, та є завершальною частиною оглядової екскурсії Музеєм сучасної російсько-української війни. Також існує й англomовна версія цього фільму “Dnipro — outpost

of Ukraine», створена спеціально для іноземних відвідувачів та офіційних делегацій із зарубіжних країн.

Звичайно, у кінозалі Музею сучасної російсько-української війни відбувалися й гучні прем'єри документальних стрічок. Так, 29 серпня 2024 р. українсько-британський проєкт «ВАРТА» представив одразу дві короткометражні новели. Перша новела «Херувими» (2024) присвячена відважним українським пілотам, які стояли в обороні Києва та Ірпеня, брали участь у звільненні острова Зміїного від російських загарбників, а також виконували надскладні місії на «Азовсталі» в окупованому Маріуполі. Друга — «Приборкувачі бурі» (2024) — розповідає про танкістів 25-ї окремої повітрянодесантної Січеславської бригади, які героїчно відвоювали у ворога кожен метр української землі під Ізюмом і Лиманом та стали учасниками запеклих боїв на всіх ключових напрямках фронту.

У січні 2025 р. у кінозалі відбувся ексклюзивний показ короткометражного документального фільму «ФОКС» — історія бійця», який розповідає історію бійця 3-го прикордонного загону імені Героя України полковника Євгена Пікуса (Луганський прикордонний загін «Помста») Гліба Лисницького від початку повномасштабного вторгнення рф на територію України.

15 липня 2025 року в кінозалі музею доволі гучно пройшов ще один прем'єрний показ нової документальної стрічки Катерини Стрельченко «Ковчег милосердя» (2025), яка присвячена важким будням екіпажу евакуаційного автобусу, умовам, у яких доводиться працювати госпітальєрам задля порятунку життів наших військовослужбовців та власні історії українських парамедиків. Фільм викликав велику зацікавленість у глядачів та користувався настільки великим попитом у відвідувачів музею, вже після прем'єри, що його було включено до постійної фільмотеки Музею сучасної російсько-української війни.

Такі покази фільмів часто викликають зацікавленість у містян і гостей міста Дніпра, засобів масової інформації, діячів культури і мистецтва, освітян, військових і волонтерів та супроводжуються творчими зустрічами і жвавими обговореннями.

До влаштування кінопоказів у приміщенні музею також долучаються й громадські організації та благодійні фонди. Так, наприклад, 30 серпня 2024 р., у Міжнародний день жертв насильницького зникнення чи День зниклих безвісти від початку воєнних дій рф на території Української держави, у межах проєкту «Підтримка самодостатності родин зниклих безвісти у Дніпропетровській області» Всеукраїнського громадського руху матерів та родичів учасників АТО «Берегиня» відбулася демонстрація документального фільму «В очікуванні на зв'язок» (2024). Також 07 вересня 2024 р. громадська організація «Ветеранський простір «++» провела обмежений показ документальної стрічки литовського режисера Мантаса Кведаравічюса «Маріуполіс 2», у якій режисеру вдалося зафіксувати злочини російської федерації проти мирного населення міста Маріуполя в лютому — березні 2022 року. Самого режисера російські військові взяли у полон, де його і було вбито, проте відзняті ним матеріали були змонтовані в повноцінний фільм, який вперше було представлено в офіційній програмі Канського фестивалю.

Зазвичай про майбутні події можна дізнатися із соціальних мереж музею та офіційного сайту «Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. І. Яворницького», де розміщуються афіші або форми для реєстрації глядачів у зв'язку з обмеженою кількістю місць.

Розглядаючи прем'єри та покази фільмів у приміщенні Музею сучасної російсько-української війни, можна зазначити, що кінозал є невіддільною частиною внутрішньої експозиції музею, а також зручною локацією для презентації окремих документальних проєктів, які тематично пов'язані з основними напрямками діяльності музею: російсько-українська війна, вшанування українських військових, волонтерів і медиків, боротьба з російською пропагандою, патріотичне виховання та просвітницька діяльність.

*М. Александрова*

**КУЛЬТУРНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОЛЕКТИВНОЇ ТРАВМИ:  
МЕЖІ МОВИ ТА ВИКЛИКИ ПАМ'ЯТІ**

*М. Aleksandrova*

**CULTURAL REPRESENTATIONS OF COLLECTIVE TRAUMA:  
LIMITS OF LANGUAGE AND MEMORY CHALLENGES**

У сучасній культурологічній думці все більше уваги приділяється феномену колективної травми як соціальному, психологічному та культурному явищу. Травма розглядається не лише як індивідуальний психічний стан, а і як досвід, що має наслідки для цілих спільнот і формує колективну пам'ять. Одним із центральних питань є проблема репрезентації травматичного досвіду — тобто, як суспільства, окремі групи й індивіди фіксують, символізують, відтворюють й осмислюють минулі травматичні події.

Необхідно розрізняти масові катастрофи (техногенні та природні), історичні події (війни, революції тощо) та колективну травму як їхній психоемоційний та когнітивний ефект. Колективна травма не обов'язково є наслідком прямого впливу події на всіх членів спільноти; вона може передаватися через розповіді безпосередніх свідків та свідків другого ряду (мистецькі та культурні практики). Колективна травма — це не лише історичний факт, а й емоційно-психологічний ефект, що репрезентується через культуру.

Колективна травма формується на рівні індивідуального досвіду, однак стає елементом колективної пам'яті за умови, що цей досвід знаходить відгук і розуміння в ширшому соціальному середовищі, нації, країні.

Центральними фігурами у формуванні пам'яті про травму є свідки — ті, хто безпосередньо спостерігав чи пережив події (наприклад, жертви геноцидів, революцій, війн). Їхні свідчення є фрагментарними, неповними, часто болючими. Водночас саме через них можливе перетворення індивідуального досвіду на колективний наратив.

Однак, як зазначає ряд дослідників, навіть безпосереднє свідчення не гарантує повної репрезентації — мовні й емоційні ресурси часто виявляються недостатніми. Нерідко замість відповіді ми чуємо мовчання, крик або плач, що вказує на межу мовного вираження.

Британський культуролог Стюарт Голл запропонував розглядати репрезентацію як символічне оформлення досвіду. Репрезентація не є прямим відображенням реальності, а вибором форми, мови, жанру. Це можуть бути літературні твори, фільми, музика, музеї, фотографії тощо.

Кожна репрезентація має свою логіку та обмеження. Жодна з них не є повною, але в сукупності вони формують поліфонічне поле пам'яті, у якому досвід травми набуває певної форми осмислення.

Репрезентація травматичного досвіду часто наштовхується на мовні та когнітивні бар'єри. Приклад — фільм «Шоа» Клода Ланцмана, де спроба вербалізувати досвід Голокосту в багатьох випадках закінчується мовчанням чи емоційним зривом.

Подібні злами репрезентації — звична реакція культури на травму, яка виходить за межі уявного, мовного, зрозумілого. Це підтверджують і художні приклади (поезія або проза), де вербальні засоби зіштовхуються з межами репрезентації.

Дослідник Ерік Л. Сентнер виокремлює дві основні стратегії поводження з травматичним досвідом:

Робота скорботи (у дусі Домініка Ла Капри): передбачає опрацювання болючого досвіду, спробу його осмислення, створення культурних форм збереження (музеї, пам'ятники, ритуали тощо). Це динамічна пам'ять, що трансформується із часом.

Наративний фетишизм: створення образів, які дозволяють уникнути болю — шляхом спрощення, героїзації, естетизації. Наприклад, тріумфальні військові фільми, що підміняють рефлексію святкуванням.

Сентнер вказує, що наративний фетишизм може призвести до колективного забуття, яке є небезпечним, оскільки створює умови для повторення травми.

Окрему роль у роботі з травмою відіграють інституційні та візуальні практики: музеї, фотопроекти, меморіальні простори. Вони функціонують як кристали пам'яті — стабільні точки фіксації, що не так легко змінюються, як художні образи.

Прикладом є візуальні проекти, де сучасні селфі на місцях Голокосту порівнюються з архівними фото. Це не лише естетичний жест, а спроба змістити фокус із розваги на пам'ять, поставити під сумнів звичні модуси сприйняття минулого.

Жодна репрезентація травми не є повною. Однак всі разом вони створюють культурне поле свідчення, де болючий досвід поступово отримує визнання. І хоча це не гарантує повного розуміння чи відтворення події, це дозволяє принаймні: зафіксувати наявність травматичного досвіду; усвідомити його наслідки для сьогодення; уникнути повторення через колективне забуття. Культура повинна залишатись простором, де травма не замовчується, а проговорюється — навіть якщо це неможливо зробити до кінця.

*А. Корнєв*

## **ОБРАЗ ГЕТЬМАНА ПЕТРА ДОРОШЕНКА В МАЛЮНКАХ АМВРОСІЯ ЖДАХИ (1855–1927)**

*А. Kornev*

### **THE IMAGE OF HETMAN PETRO DOROSHENKO IN THE DRAWINGS OF AMVROSII ZHDAKHA (1855–1927)**

Амвросій Андрійович Ждаха — на початку ХХ століття вже відомий художник-ілюстратор з Одеси, активний діяч місцевої української громади, для якого українська тематика завжди залишалася центральною, тому що він цінував походження власного роду від козаків-задунайців. Важливими є і його зв'язки з українським театром, оскільки він особисто був знайомий із такими відомими

театральними діями, як Марко Кропивницький, Іван Карпенко-Карий, Михайло Старицький. Завдяки співпраці з театральнo-музичним середовищем, у 1893 р. в Одесі А. Ждаха знайомиться з композитором і диригентом Миколою Лисенком. Їх зустріч виявилася для художника вельми плodотворною, тому що в цьому спілкуванні виникла ідея серії ілюстрацій до українських народних пісень.

Подальша співпраця ще й з українськими видавництвами, дозволила Ждасі реалізувати свої творчі доробки в доволі оригінальний спосіб. У київському видавництві «Час» зацікавилися його яскравими й професійно якісними акварельними малюнками-ілюстраціями до українських пісень і видали їх кількома тиражами у вигляді поштових листівок. Саме завдяки цьому доробку А. Ждаха став відомим і на українських теренах (не дивлячись на їх приналежність на той час до різних державних утворень), і за їх межами. Серед відібраних митцем для ілюстрування народних пісень, була й давня козацька пісня з історичного циклу, до того ж дуже популярна серед українського населення «Ой на горі та жєнці жнуть». У рядках пісні йдеться про гетьмана Дорошенка. І хоча історики та фольклористи мають кілька версій щодо того, якого з ватажків насправді оспівано в знаменитому тексті, та на час створення ілюстрацій домінувала саме версія про гетьмана Петра Дорошенка (1627–1698). Тому до цього образу звернувся й Амвросій Ждаха.

Та перш ніж перейти до реалізованого митцем художнього образу гетьмана, слід розглянути два важливих аспекти. Перший — походження образу Петра Дорошенка; другий — творчі принципи і методи А. Ждахи. Щодо першого питання, то воно детально й ґрунтовно викладено відомою дослідницею гетьманських козацьких портретів — Ольгою Ковалєвською. Тому зазначимо, що першоджерелом для всіх наступних образів П. Дорошенка стала гравюра австрійського митця Й. Лерха (1674) і особливо її наслідування, відтворене в дзеркальному вигляді й виконане вже невідомим гравером у 1693 р. У подробицях розглянула дослідниця й ті переробки, яких із часом зазнало першоджерело в графічних і живописних повтореннях, які поширилися українськими землями. Так, з історичної точки зору, вони порушували автентичність портрету, у тому ж одязі, що справедливо зазначено О. Ковалєвською, але у сфері естетичній, ці нові деталі, наприклад рослинні квіткові елементи, на наш погляд, споріднили образ гетьмана з українською бароковою культурою в її народних варіаціях.

Вже такий портретний образ, який пройшов певні зміни й українські «адаптації», був взятий за зразок і А. Ждахою. Тому перейдемо до другого аспекту, тобто до принципів роботи художника. З біографії митця, яку досліджували в різний час, а з останніх розвідок відмітимо внесок одеського дослідника Дмитра Жданова, нам відомо, що практично все своє життя митець провів в Одесі. Певний брак можливостей в ознайомленні з безпосередньо великими музейними та етнографічними колекціями, він намагався надолужити через особисте колекціонування українських старожитностей і постійне відслідковування ілюстративного і фотоматеріалу, який він знаходив у тодішній періодиці і книговидаваннях.

У цьому погляді на те, що зазвичай називають «творчою кухнею», велику вагу має мистецький архів художника, який знаходиться в Державній науковій архітектурно-будівельній бібліотеці імені В. Г. Заболотного (м. Київ). Це численні робочі рисунки-замальовки в блокнотах і на різному папері, які А. Ждаха робив



особисто для себе, але нерідко супроводжував підписами, у яких вказував різні нюанси, від походження першоджерела й виписок специфічної костюмної та іншої термінології, і до вказівок на кольори та власні професійні художницькі прийоми (останнє переважно стосується його пейзажів).

Між цими замальовками знаходиться й портрет гетьмана Петра Дорошенка в повний зріст. Що одразу вказує на той факт (підтверджений і масою інших рисунків), що до процесу «копіювання» з різних джерел А. Ждаха ставився творчо, нерідко одразу переробляючи першоджерело так, як було важливо для нього, зокрема враховуючи ілюстративну діяльність. Справа в тому, що вказані вище портретні першоджерела, досліджені О. Ковалевською, подавали бюстове зображення гетьмана. Відповідно, А. Ждаха автономно промальовує ставну фігуру гетьмана, змальовує не тільки булаву в руці, причому змінюючи ракурс руки на більш «вольову» в порівнянні з першоджерелом, але й шаблю при поясі, контурно передає чоловічий козацький стрій, зокрема шкіряні чоботи. Звісно, графічно більш пророблена як раз бюстова частина, яка і є авторською копією, створеною за мотивами гравюри 1693 р.

Однак і цю графічну замальовку А. Ждаха використовує виключно як висхідний матеріал при створенні ілюстрації до пісні «Ой на горі та жінці жнуть». Як відомо, пісня має рядок, який художник і обирає для своєї ілюстрації: «Попереду Дорошенко, веде своє військо...». На малюнку постає фрагмент степу, яким похідним строем витягнулася козацька кавалерія. Увесь передній план займає кінна фігура Петра Дорошенка. Художник знову змінює і ракурс подачі фігури гетьмана, і спрямування його булави: тепер вона спрямована вгору, ніби похідний «жезл». Обличчя гетьмана залишається майже канонічним, однак має легкий нахил донизу, що збільшує реалістичність сцени — вершник дивиться на шлях перед собою. З великою увагою до деталей А. Ждаха змальовує гетьманський «арсенал», який увесь має східне походження. Усі замальовки цієї зброї (кинджал, шабля, спеціальна сумка для двох пістолів) ми також знаходимо в означеному архіві художника, причому на тих сторінках, які художник заповнив безпосередньо східною тематикою.

Отже, образ гетьмана Петра Дорошенка у виконанні Амвросія Ждахи, постає цілком авторським і таким, що містить у собі елементи української образотворчої культури, близької до традицій романтизму, зокрема з увагою до східних елементів.

*Г. Леню*

## **КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА В ЦИФРОВОМУ ФОРМАТІ: МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАГРОЗИ**

*Н. Лено*

### **CULTURAL HERITAGE IN DIGITAL FORMAT: OPPORTUNITIES AND THREATS**

Збереження національної культурної спадщини має важливе значення для утвердження України як самостійної держави. Це зумовлено тим, що саме культурна спадщина виступає ключовим елементом у формуванні української національної ідентичності та у відновленні духовних цінностей нашого народу. Поважне ставлення до історії та культури, а також охорона й національне використання культурних надбань з боку як держави, так і громадянського суспільства, сприяє зміцненню позитивного міжнародного образу України.

Культурна спадщина — це цінність, яка духовно збагачує кожного, хто вміє її цінувати та використовувати.

Культуролог, меценат і активний захисник культурної спадщини Олесь Довгий підкреслює, що нині розгортається масштабна боротьба за збереження української національної культури. «Сьогодні українська ідентичність є важливою як ніколи раніше. У той час, коли історію України намагаються перекручувати й викреслювати, а нашу самобутність — знищити, надзвичайно важливо не лише зберегтися фізично, але й вистояти у культурному та духовному сенсі. Навпаки — ми повинні укріпити підґрунтя нашої української ідентичності», — зазначає О. Довгий.

Актуальна проблема збереження культурної спадщини в Україні, її відновлення після війни, а також подальша популяризація та розвиток можуть ефективно вирішуватись завдяки впровадженню сучасних технологій зокрема цифровізації.

Протягом останніх 20 років спостерігається помітне зростання обсягів цифрового контенту у сфері культурної спадщини. Хоча для багатьох культурних установ — музеїв, архівів, бібліотек — це стало першим досвідом у сфері системної інвентаризації та цифрової обробки матеріалів. Під час війни Міністерство культури активно працює над цифровізацією національної спадщини, зосереджуючи свої зусилля на кількох ключових напрямках:

- **цифрова трансформація**, яка передбачає модернізацію наявних послуг і переведення обліку з паперового у цифровий формат;
- **пряме оцифрування** культурних об'єктів, цінностей і послуг у сфері культури;
- **створення цифрових онлайн-проектів**, таких як віртуальні музеї, що включають сканування експонатів та їх публікацію на спеціально створених вебресурсах у структурованому вигляді.

Як зауважила заступниця міністра культури пані Бондар, культурна спадщина України в умовах війни зазнає значних втрат, оскільки в багатьох містах фіксуються свідомі атаки Росії, спрямовані на знищення української культури та ідентичності.

Ці напрями реалізуються у двох пріоритетних проектах МКІП: оцифрування всієї нерухомої культурної спадщини та створення відкритого онлайн-реєстру, до якого увійдуть об'єкти архітектурної та археологічної значущості та формування електронного реєстру музейного фонду України, що забезпечить облік і захист музейних цінностей.

Дослідники О. Баркова та І. Кульчицький підкреслюють, що одним із головних викликів цифрового збереження культурної спадщини є потреба в цілеспрямованій підготовці фахівців, які б відповідали вимогам цифрової епохи. Це стосується як підвищення загальної інформаційної грамотності, так і розвитку навичок зі створення якісного цифрового контенту.

Важливо зазначити, що успішна реалізація процесу оцифрування вимагає участі спеціалістів у сфері хмарних технологій, управління даними та кібербезпеки. Їхній внесок є ключовим для створення ефективних рішень зі зберігання, захисту й довгострокового доступу до цифрових колекцій.

Зі слів А. О. Астаф'єва, ключовими причинами цифрового відставання у сфері культурної спадщини України є:

- застарілі програми навчання у профільних освітніх закладах;
- відсутність практичних програм підвищення кваліфікації для керівників мистецьких та культурних закладів;

- брак міждисциплінарної підготовки фахівців закладів культури та ІТ-спеціалістів;
- недостатнє технічне оснащення або відсутність сучасних цифрових технологій у закладах культури та освіти.

Для подолання цих викликів необхідно здійснити цифрову модернізацію освітніх установ, дотичних до сфери культури. Це передбачає:

- впровадження нових спеціальностей і напрямів, пов'язаних із цифровими технологіями;
- оновлення навчальної інфраструктури;
- запровадження системної підготовки та перекваліфікації фахівців;
- організацію постійного підвищення кваліфікації викладачів і діячів культури з огляду на динамічний розвиток цифрових інструментів;
- проведення освітніх заходів для обміну досвідом серед керівників та спеціалістів культурної сфери — як на локальному, так і на національному рівнях.

У контексті війни особливого значення набуває збереження нематеріальної культурної спадщини. Як зазначає Москвяк, вона є основою для підтримки й відновлення національної ідентичності в умовах кризи. Війна чинить деструктивний вплив на культурні об'єкти, історичні пам'ятки та традиції, тому вкрай важливо захистити нематеріальні цінності від знищення, а також підтримати громади у збереженні свого культурного досвіду. Застосування нематеріальної спадщини як інструмента відновлення після війни має стати невід'ємною частиною сталого розвитку суспільства та зміцнення його духовного фундаменту.

Цифровізація культурної спадщини відкриває широкі можливості для її збереження, дослідження та популяризації. Водночас необхідно враховувати та долати пов'язані із цим виклики, забезпечуючи надійність, доступність та автентичність цифрових ресурсів. Спільні зусилля держави, науковців та громадськості є ключовими для успішної реалізації проєктів цифровізації культурної спадщини.

*Є. Березін*

### **КУЛЬТУРА ЯК СИМВОЛ НЕЗЛАМНОСТІ НАРОДУ ТА МЕНТАЛЬНОГО СПРИЙНЯТТЯ ІДЕЙ ВІДНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ**

*Ye. Berezin*

#### **CULTURE AS A SYMBOL OF NATIONAL RESILIENCE AND THE MENTAL PERCEPTION OF THE IDEAS OF RESTORING UKRAINIAN NATIONAL VALUES OF UKRAINIAN PEOPLE**

1. Культурологія — це не тільки про мистецтво.

Це молода, але важлива наука, яка пояснює, як культура формує нашу ідентичність, пам'ять і спосіб мислення.

2. До війни українська культурологія шукала себе.

Учені намагалися визначити головні поняття, осмислити роль видатних діячів культури й створити систему, яка допоможе зрозуміти розвиток українства.

3. Українська культура століттями зазнавала тиску з боку Росії.

Нашу мову, літературу, музику, кіно — спрощували, висміювали або привласнювали.

4. “Шароварщина” — не стиль, а наслідок колоніального мислення.

Українське навмисне подавали як щось сільське й примітивне, а російське — як «високу класику».

5. Росія роками нав'язувала світові своїх «великих» авторів.

Через пропаганду, гроші та впливові медіа вона зробила Толстого й Достоевського частиною «західного канону», тоді як українські митці залишалися поза увагою.

6. Після 2022 року світ нарешті побачив правду.

Російська культура виявилась не «великою», а грабіжницькою — вона десятиліттями крапа чужі ідеї, історії й навіть символи.

7. Україна відновлює свій голос.

Нова хвиля культурних діячів — Сергій Тримбач, Микола Томенко, Андрій Кокотюха, Тетяна Сосновська, Ксенія Семенова, Ольга Стельмашевська — формують нову українську ідентичність і культурну впевненість.

8. Культура стала нашою зброєю.

Вона на передовій — у фільмах, книгах, театрі, музиці, освіті. Саме культура допомагає зберігати людяність і зміцнює віру в перемогу.

9. Сьогодні головні напрями культурного відродження — це розвиток українського кіно й сучасного контенту; поширення україномовної літератури; підтримка свободи слова та правдивої історії; збереження музейних цінностей під час війни; оновлення освіти в європейському напрямку; розвиток театру й музичного мистецтва.

10. Війна болюча, але вона пробудила націю.

Вона навчила нас, що культура — це не прикраса, а сила, яка тримає країну вкупі й робить її незламною.

11. Знати свою культуру — це мати гідність.

Це не просто пам'ятати минуле, а творити майбутнє, залишаючись собою.

*Л. Маркіна*

### **ДІЄВІ ПРАКТИКИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (НА ОСНОВІ КОМПЛЕКСУ ЧЖОУКОУДЯНЬ, КИТАЙ)**

*L. Markina*

### **EFFECTIVE PRACTICES OF CULTURAL IDENTITY FORMATION (BASED ON THE ZHOUKOUDIAN COMPLEX, CHINA)**

У межах цієї теми культурна ідентичність постає як дієвий конструкт, що визначає характер взаємодії між державою, суспільством й історико-культурною спадщиною, набуваючи ролі ціннісного регулятора сучасних соціальних норм, форм і тенденцій у розумінні культурології, історії, преісторії та музеології на території Китаю.

Беручи до уваги історико-археологічний комплекс Чжоукоудянь, конститутивними елементами формування культурної ідентичності в його практичній роботі виступають переважно матеріальні носії (зокрема «культурні реліквії» та «експонати»), культурні функції («колекційування», «дослідження», «експонування», «освітні проекти»), духовна цінність (як-от «історико-культурна спадщина» та «естетичне значення виставкових проєктів»), а також соціальність (через «функцію участі громадськості в комплексній (музейній) соціальній освіті»).

Тож зазначені вище елементи поєднують основні дієво-практичні механізми формування культурної ідентичності, сприяючи глибшому взаємозв'язку досліджуваного комплексу з його історичним, естетичним та науково дослідницьким значенням для ширшої аудиторії, в цілому.

Це дослідження пропонує міждисциплінарний підхід до аналізу дієвих практик формування культурної ідентичності на прикладі історико-археологічного комплексу Чжоукоудянь на території Китаю.

Уперше здійснено спробу систематизувати конститутивні елементи музейної діяльності (тобто «матеріальні носії», «культурні функції», «духовну цінність» та «соціальну інклюзію») як певні механізми конструювання ідентичності в контексті національної пам'яті та історико-культурної спадщини.

Особливу увагу приділено взаємозв'язку між археологічною спадщиною (періоду раннього плейстоцену), освітніми проектами та емоційно-естетичним сприйняттям в аудиторії, що дозволяє розглядати місцезнаходження Чжоукоудянь не лише як об'єкт наукового вивчення, а як активний простір рефлексійно-культурного діалогу.

У цьому дослідженні використано ряд методів, що забезпечують міждисциплінарний аналіз дієвих практик формування культурної ідентичності на основі історико-археологічного комплексу Чжоукоудянь: 1) археологічний метод (виконує не лише «емпіричну функцію» аналізу реконструкції минулого, а й слугує інструментом осмислення того, як матеріальні залишки преісторичних спільнот інтегруються в сучасні процеси формування культурної ідентичності на засадах: *стратиграфічного аналізу, техно-типологічного вивчення артефактів, палеоантропологічної інтерпретації, інституційної репрезентації спадщини*); 2) культурологічний підхід (інтерпретує історико-культурну спадщину як «культурний код», дозволяє тлумачити «контентні оновлення» через взаємодію з історико-культурними символами, історичними наративами та соціальними практиками розуміння культурної ідентичності); 3) контент-аналіз (для всебічної систематизації виставкових матеріалів та освітніх проєктів та їх класифікації за типами впливу: «когнітивний», «емоційний», «соціальний»); 4) емоційно-семантичний аналіз (для дослідження сприйняття історико-культурної спадщини аудиторією, з урахуванням категорій «метаемоцій», «естетичної реценції» та «соціальної участі»).

Матеріалами для цього дослідження слугували: археологічні дані з розкопок місцезнаходження історико-археологічного комплексу Чжоукоудянь, які містять описи стратиграфічних шарів, типологію кам'яних і кістяних артефактів, а також антропологічні рештки синантропа (*Homo erectus pekinensis*); документацію комплексу у вигляді експозиційних планів, каталогів виставок, освітні програм, текстових та візуальних матеріалів, що використовуються в інтерпретації історико-культурної спадщини; емпіричні спостереження за практиками участі громадськості у практичній діяльності комплексу з інтерактивними заходами, лекціями, екскурсіями та освітніми проєктами.

Історико-археологічні комплекси відіграють важливу роль у презентації дієвих практик культурної ідентичності, виступаючи як простори, де історико-культурні пам'ятки, виявлені та збережені з давніх часів, мають виняткову історичну, наукову, художню та символічну цінність, слугуючи основою для аналізу традиційної культури Китаю як складника сучасної культурної ідентичності.

Доволі цікавою для вивчення цієї теми є експозиція — «*Камінь відкриває північні межі: чудовий розділ періоду палеоліту*», представлена на основі археологічних матеріалів із розкопок у районі Даяоцунь (*Daiaocun*) поблизу міста Хух-Хото (*Hohhot*), демонструє унікальні палеолітичні місцезнаходження, що репрезентують культурну ідентичність на прикладі ранніх етапів заселення північних регіонів Китаю в п'яти розділах, а саме: «*Слідуючи Дяо*», «*Подорож крізь місцезнаходження*», «*Живі середовища існування*», «*Ритм звуків каменів*» та «*Перехід від каменю до вогню*».

Тому ця виставка спрямована на скорочення дистанції між археологічними знахідками та широкою аудиторією, а також на активізацію інтересу громадськості (особливо молоді) до археології як важливого чинника формування культурної ідентичності.

У травні 2025 р. було успішно проведено шосту лекцію для співробітників комплексу в межах серії навчального курсу — «*Навчання з підвищення кваліфікації управлінського розвитку майбутнього комплексу Чжоукоудянь у дослідженні синантропа (*Homo erectus pekinensis*) — 2025*».

Під час заходу директор Асоціації охорони культурних пам'яток та Центру охорони спадщини Гуань Чжаньсю прочитав лекцію — «*Гармонійне положення осі в Дан'яні: історія Центральної осі Пекіна*», основувшись на елементах культурної ідентичності як основі для осмислення та розуміння унікальної історичної місії, дослідження інтерпретує цивілізаційні цінності та контекстуальну динаміку розвитку знань про преісторію на території Пекіну, наголошуючи, що історико-культурна спадщина в цій основі є носієм національної пам'яті Китаю.

Таким чином, саме ця здатність комплексу транслювати цінності, символи та наративи, сформовані через матеріальні об'єкти, робить їх дедалі важливішими в процесах конструювання та підтримки культурної ідентичності в сучасному суспільстві.

Резюмуючи, це дослідження показало, що історико-культурний комплекс Чжоукоудянь використовує дієві практики формування культурної ідентичності як потенціалу в дослідженнях історико-культурної спадщини, дозволяючи артефактам «говорити» через інтерпретаційні освітньо-наукові практики, завдяки виставкам, цифровим платформам, академічним конференціям, науково-популярним публікаціям, дослідженням аудиторії та культурно-творчим проектам, вони не лише актуалізують зміст реліквій, а й створюють умови для емоційної ідентифікації, міжпоколінного діалогу та усвідомлення приналежності до спільної історико-культурної спадщини.

*A. Hasanli*

#### **THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON MUSEUMS: THE PROBLEM OF PRESERVING NATIONAL HERITAGE**

*A. Хасанлі*

#### **ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА МУЗЕЇ: ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ**

The concept of globalization, which emerged and entered our lives in the XX century, is a process that influences economic, social, political, and cultural spheres and directs

their transformation. Although discussions on globalization have not reached a unanimous conclusion, there are various approaches to understanding its causes. Globalization is also defined as the shrinking of the world and the perception of it as a single space. On one hand, this process creates favorable conditions for the expansion of transnational relations and intercultural communication among the peoples of the world, as well as for the increase of knowledge and information exchange. On the other hand, it brings to the forefront the issue of preserving local cultures.

Since globalization has a total character, it is natural that it causes cultural changes as well. Museums — the symbols of national culture that experience this change most profoundly and reassess their roles and significance — are at the center of this transformation. In the modern era, museums are increasingly recognized as dynamic spaces possessing strong informational and emotional influence.

In the process of globalization, museums contribute to the development of cultural diplomacy at the international level, the sharing of cultural values, and the strengthening of mutual understanding among states. At the same time, under the influence of international tourism, global cultural policies, and modern innovations, they are compelled to reorganize their functions, management mechanisms, and exhibition strategies. Competing in the global space and reconciling universal values with new heritage has now become a necessity for museums.

In the modern era, globalization has had a multidimensional impact on the activities of museums, creating both new opportunities and serious challenges for them. The expansion of opportunities for international cooperation and the increase in the number of joint exhibitions and projects are considered positive aspects for museum activities. These factors contribute to the international recognition of museums, the global promotion of a nation's cultural heritage, and the strengthening of intercultural dialogue. As a result, museums are increasingly transforming into platforms of global cultural communication.

At the same time, the commercialization of local and national heritage, as well as the compulsion for museums to operate in accordance with the principles of the market economy, represent some of the negative tendencies brought about by globalization. These innovations lead to a distancing of culture from deep moral and spiritual values, resulting in the formation of a cultural system referred to as "global culture." This system, in turn, increases the threat of weakening national identity and values. Naturally, many nation-states, without forming their own unique ideas, choices, or policies within the globalization process, fall under the influence of global culture — a phenomenon that also leads to economic dependence.

One of the most significant aspects of globalization in the XXI century is digitalization. Many museums have begun to integrate their collections into global information networks and present them on digital platforms. This opportunity provides museums with an excellent means to establish direct contact with an international audience, make cultural heritage accessible in virtual form, and elevate their educational mission to a global level. However, the increasing dominance of digital exhibitions may relatively diminish the importance of the museum's physical space and create certain controversial problems regarding the preservation of local identity. For instance, the establishment of international branches by large global museums such as the Metropolitan Museum of Art, the British Museum, and the Louvre Museum raises concerns about turning culture into a commercial



commodity in the global market. Consequently, this trend reduces the competitiveness of smaller museums and weakens their public reputation.

Another significant impact of globalization is related to the intensification of the international circulation of cultural heritage. While the exhibition and exchange of artworks, historical artifacts, and archaeological findings among different countries strengthen cultural integration, they sometimes pose risks of cultural loss and heritage appropriation. For this reason, it has become necessary to establish ethical norms, exchange rules, and legal mechanisms at the international level among museums. The conventions adopted by organizations such as UNESCO and ICOM in this regard play a crucial role in the protection of cultural heritage.

The social functions of museums have also undergone certain transformations as a result of globalization. In the past, museums were mainly limited to the collection, preservation, and exhibition of items; however, in the contemporary era, they fulfill a wide range of roles, including education, social integration, cultural diplomacy, and the development of the tourism sector. Modern museums are not only spaces where exhibits are displayed but also act as centers of global communication and interactive learning.

However, within these approaches, the scientific and educational function of museums is sometimes pushed into the background. The organization of commercially oriented exhibitions aimed at increasing visitor numbers often comes at the expense of scientific research activities. In such cases, the educational and scholarly missions of museums become secondary, which contradicts their fundamental cultural and educational purpose.

As a result, the XXI century brings about profound social transformations. Globalization is used as a symbol of these societal changes and transformations and is evaluated from both positive and negative perspectives. The complex and multidimensional effects it generates continue to be discussed intensively.

From this standpoint, the cultural aspect of globalization remains a highly relevant issue. Modern museums, having become an integral part of the global information space, are now compelled to maintain a balance between the global and the local levels. Globalization has had a profound impact on the structure, management model, and functional directions of museums. The main task facing them today is to benefit from the advantages of global integration while simultaneously preserving national cultural identity and local values. Maintaining this balance represents one of the most pressing scholarly challenges for modern museology and constitutes one of the priority directions for future research.

*О. Афанасьев*

#### **МЕМИ ЯК ФОРМА НЕТ-АРТУ**

*O. Afanasiev*

#### **MEMES AS A FORM OF NET ART**

Інтернет-меми — творче явище, яке нерозривно пов'язане із сучасною візуальною культурою. Це одиниця інформації різної форми і змісту (фото, текст, графіка, аудіо, коротке відео тощо), яка виникає та розповсюджується через інтернет, для якої характерний гумористичний, іронічний чи сатиричний підтекст. За допомогою різноманітних цифрових технологій меми можуть порушувати важливі

соціально-політичні теми, що робить їх дотичними до нет-арту — мистецтва, яке функціонує в інтернеті.

Меми мають реактивну природу. Завдяки швидкості та доступності інтернету, користувачі миттєво реагують на ті чи інші події, починаючи від гумористичних історій, завершуючи військовими та глобально-політичними процесами. Рефлексія над цими подіями виражається не тільки в коментарях та обговореннях, але й у творчих проявах, одними з яких є інтернет-меми. Враховуючи необхідність швидкого реагування, меми мають здебільшого лаконічний візуальний характер, але із часом можуть трансформуватися в різні форми.

Однією з відмінностей мему від прикладів традиційного мистецтва є менш суворі критерії з точки зору мистецького досвіду. Візуальна форма може бути не складною, але повинна бути ємною, зрозумілою та точною в передні змистів. Завдяки цій характеристиці, а також широкому інструментарію інтернету, не обов'язково мати художню освіту, щоб створювати меми.

Часто меми — це поєднання візуального контенту (фото, картинки, відео) з текстом, які можуть змінюватись, залежно від контексту. Дослідниця Лімор Шифман у монографії «*Меми в цифровій культурі*» (*Memes in Digital Culture*, 2014) зазначає, що мем — відкрита форма, яка має нескінченну можливість варіацій та безпосередньо залежить від користувачів. Відмітимо, що перенос акценту із самого твору до комунікації з ним відповідає практикам нет-арту, які характеризуються інтерактивністю, персоналізацією та стиранням кордонів між автором та глядачами. Контексти, у які поміщаються меми, можуть бути пов'язані як з інтернетом та віртуальними подіями чи явищами, так і бути реакцією на певні події в зовнішньому світі. Втім, основним полем існування мемів є інтернет.

Для мемів властива інтертекстуальність, що зафіксувала у своїй праці (*Інтернет-мем як засіб інтертекстуальності*, 2020) дослідниця Майя Булах. Слід зазначити, що інтертекстуальність — це постмодерністичне поняття, яке проявлено у взаємозв'язку та взаємовпливі різних текстів через об'єднуючі компоненти (цитати, алюзії, стилізацію тощо). Поява інтернету та його комунікативних властивостей актуалізувала це явище, яке ми нерідко можемо побачити в нет-арт проектах.

Меми можуть слугувати не тільки як ситуативна реакція на ті чи інші події чи проблеми, але і мати документально-архівну функцію. Зокрема, сайт War Memes Museum збирає найвідоміші зразки народної творчості періоду російсько-української війни, які втілились у вигляді мемів. На сайті можна побачити такі відомі меми, як «Русский военный корабль, иди...», «бавовна», «Чорнобаївка» та багато інших, які символізують мужність і героїзм українців, а їх гумористичний та іронічний стиль може виконувати роль психологічного заспокоєння, та зберігати колективний оптимізм навіть у найважчі часи.

Інтернет-меми є актуальною формою нет-арту, у якій проявлені такі його риси, як використання інтернету як інструменту й простору одночасно, перенесення акценту з твору на взаємодію з ним, залежність від певних контекстів, спонтанність, швидкість поширення, інтерактивність, інтертекстуальність, можливість модифікації та трансформації. Попри свої нерідко прості візуальні форми, меми охоплюють широкий спектр різних сфер людської діяльності — мистецтво, сучасні цифрові технології та соціальний активізм. Особливо в мемах проявлена комунікативна функція нет-арту, для якої важливі динамізм, колективність та

варіативність. Приклади українських мемів доводять, що меми можуть мати об'єднуючий, мотиваційний ефект, а також функцію психологічного розвантаження, та попри свою віртуальну природу можуть допомагати і в реальному житті.

*В. Меліхов*

## **СТРАТЕГІЇ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ В СУЧАСНІЙ ХОРЕОГРАФІЇ ПІД ВПЛИВОМ ВІЙНИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ**

*V. Melikhov*

### **CULTURAL MEMORY STRATEGIES IN CONTEMPORARY CHOREOGRAPHY AMID UKRAINE'S WAR FOR INDEPENDENCE**

Війна за Незалежність України стала вирішальним чинником у процесі ревізії мистецьких практик. Законотворчість держави в цьому питанні спрямована на позбавлення від імперського спадку та легалізацію національної пам'яті. Тоді як впровадження спеціальності «перформативні мистецтва» в мистецькій освіті спонукає до обстоювання академічної автономності й стратегічної значущості хореографічної спеціалізації. Тому мистецько-культурологічна рецепція передання культурної пам'яті засобами сучасної хореографії поєднує теоретичні пошуки з проблемами освітнього процесу.

Питання спроможності сучасної хореографії репрезентувати культурну пам'ять засобами мистецької виразності досліджувалося, зокрема такими українськими та іноземними вченими, як В. Брайдшоу; Дж. Десмонд; І. Климчук; О. Курдупова, Л. Дегтяр та Е. Самойлова; Р. Мартін; Дж. Морріс. Проте Війна за Незалежність України загострила теоретичні та практичні проблеми трансляції культурної пам'яті в просторі сучасного хореографічного мистецтва та хореографічної освіти.

Законотворчість держави в питанні культурної пам'яті спрямована на деколонізацію та декомунізацію, а також на легалізацію практик колективної пам'яті в публічному просторі. Здобутком законодавчої бази є визначення матеріальних і нематеріальних носіїв національної пам'яті. Однак мистецтво підпадає під визначення нематеріальних носіїв пам'яті лише опосередковано — як інші напрями комеморативних практик. Тобто за хореографією залишається статус додаткового інструменту трансляції культурної пам'яті української нації.

Культурна пам'ять як колективна пам'ять спільноти, а також як практики її формування й закріплення в символічному й матеріальному вимірах, має різну тривалість і моделі інтерпретації. Хореографічне мистецтво відносно культурної пам'яті є синтетичним полем, адже поєднує мистецькі стратегії трансляції культурної пам'яті, соматичний вимір і міжособистісну репрезентацію індивідуального досвіду сучасникам і прийдешнім поколінням. Тому культурна пам'ять у проекції на танцювальні практики сучасної хореографії підсвічує постаті не тільки танцюриста, але й здобувача мистецької освіти як того, на кому перетинаються всі три виміри.

Сучасна хореографія в значенні сукупності технік і стилів кінця XX — початку XXI ст., на відміну від класичного, бального та народного танцю, апелює до індивідуального досвіду та залишає простір для імпровізації.

Здатність сучасної хореографії транслявати культурну пам'ять здійснюється за допомогою ритмічно-пластичного образу. Поєднання в художньому образі унікальних рис, індивідуального світобачення митця та універсальність

узагальнення опису процесів та явищ світу долучає хореографію до формування колективної пам'яті. Тоді як сучасні засоби комунікації забезпечують тривалість збереження здобутків танцю та розширюють аудиторію. Як показав аналіз малої та великої танцювальної форми 2022–2025 рр., сучасна хореографія тяжіє до тематики досвіду війни, втрати домівки через бойові дії або окупацію, пошуку джерела стабільності, творчого натхнення та мистецтва як цінності за умов дестабілізації.

Також особливістю сучасної хореографії є здатність транслявати культурну пам'ять є залучення соматичного виміру. Саме тілесність хореографа вміщує його індивідуальний досвід війни та є способом трансформації досвіду в художній образ. Хореографічне мистецтво як таке, що працює з невербальною складовою семантичного простору культури, обертається завдяки тілу танцюриста на транслятора колективного досвіду, травми війни та культурної пам'яті, чим випереджає орієнтовані на вербальну складову мистецькі практики. З цієї причини в сучасній хореографії 2022–2025 рр. домінує мала форма, фіксована й тиражована за допомогою новітніх медіа.

Останньою особливістю сучасної хореографії є здатність транслявати культурну пам'ять є міжособистісна репрезентація індивідуального досвіду сучасникам і прийдешнім поколінням. Кодифікація соматичних технік трансляції досвіду війни за допомогою танцювальних рухів здійснюється з урахуванням культурного контексту. Тобто особистісна позиція танцюриста перетинається з історичними, міфологічними, мистецькими, регіональними, національними, глобалізаційними та загальнолюдськими вимірами культури. Хоча така багатомірність вказує на те, що трансляція культурної пам'яті за допомогою танцю не є універсальною мовою розповіді про російсько-українську війну. Водночас саме ця багатомірність забезпечує можливість зберігати й передавати досвід війни як складову колективної пам'яті. Тому мистецька освіта з хореографії потребує ревізії в питаннях деколонізації, декомунізації та представленості комеморативних практик за допомогою танцю. На окрему увагу заслуговують освітні компоненти, пов'язані з підготовкою тіла танцюриста, що постає інструментом трансляції цінностей культурної пам'яті української нації.

Отже, здатність хореографії транслявати культурну пам'ять зумовлює ревізію освітніх програм для інтеграції комеморативних практик до процесу підготовки майбутнього хореографа як суб'єкта націотворення. Законотворчість у питанні культурної пам'яті потребує впорядкування щодо мистецьких практик. Сучасна хореографія є інструментом фіксації досвіду Війни за Незалежність України в художньо-образному та соматичному вимірах, а також як стратегія репрезентації індивідуального тілесного досвіду за допомогою кодифікації семіотичного поля культури.

*А. Авершина*

#### **СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЖІНОЧОЇ ОБРАЗНОСТІ 2004–2014 РР.**

*А. Avershyna*

#### **SOCIO-CULTURAL FACTORS IN THE FORMATION OF FEMALE IMAGERY 2004–2014**

Формування незалежності в Україні відбувалося під впливом революційних подій, що були зумовлені демократичними ідеями, які підтримувались суспільством. Соціально-політична ситуація вплинула на культуру загалом. Ключовими подіями

2004–2014 рр. стали Помаранчева революція та Революція Гідності, що змінили подальший вектор української політики й соціокультурної ситуації. Також це вплинуло на гендерну політику та сприйняття жіноцтва в українському суспільстві. Дані трансформації потребують культурологічної рефлексії, щодо формування жіночої візуальної образності періоду 2004–2014 рр.

Дослідження гендерної політики та фемінних образів у культурі представлено, О. Брюховецькою, Т. Журженко, Т. Злобіною, Т. Марценюк, О. Кись.

Для розуміння трансформацій візуальних репрезентацій жіночого під впливом Помаранчевої революції та Революції Гідності, зауважимо, що революція та війна розглядається з позиції андроцентризму, де центральною фігурою історичних змін є чоловік. Революції впливають на зміни в соціальному, культурному та політичному вимірі. Зазначимо, що часто саме жінки активно включаються в боротьбу та з пасивних символів державності стають активними діячками державотворення. Водночас їх роль у боротьбі знецінювалась, посиляючись на ідею Т. Журженко про образ «сильної матері», який можна розглянути у феміністичному та націоналістичному вимірі. Жіночі образи можуть бути представлені не тільки як біологічні, але й як духовні відтворювачки нації. У цьому вимірі незалежну українську державність можна розглянути в образі молодой жінки.

Таким чином, роль жінки має символічне значення у творенні національної ідентичності та встановленні незалежності. Також переважання патріархальних стереотипів в українському суспільстві вплинули на формування та збереження жіночого образу Березині. Цей образ існував упродовж двох революцій 2004 р. та 2014 р., що символізував жінку-державу.

У масовій культурі під час Помаранчевого майдану трансливалась ідея, що жінки на майдані є Березинами та опікунками побуту протестувальників — чоловіків. Відсутність розробленого механізму формування гендерної політики в Україні та мінімальна кількість жіночих організацій під час 2000-х рр. вплинуло на поширення варіативного образу Березині, а саме жінки-держави та жінки-матері.

Зазначимо, що мистецтво в період Помаранчевої революції та Революції Гідності політизувалось внаслідок соціально-політичних змін. Так, за допомогою жіночих образів трансливались політичні наративи. У період Революції Гідності візуальні жіночі образи представлено з позиції емансипованого та сильного жіноцтва, що уособлено в образі жінки-держави.

У свою чергу міжреволюційний період відзначився актуалізацією соціальної проблематики жіноцтва в українському суспільстві, що представлено у творчості Влади Ралко, Лесі Хоменко, Марини Скугаревої. Поширення у візуальній культурі набував образ жінки-матері, жінки-домогосподарки. Водночас із цим у візуальних презентаціях переважали сексуалізовані жіночі образи Барбі та патріархально-стереотипні репрезентації жінки-матері.

Так, вивчення візуальних джерел показало, що в період 2004–2014 рр. в образотворчому мистецтві актуалізувалась проблема сприйняття жінки в тогочасному суспільстві, що було представлено в образі жінки-домогосподарки, які репрезентували жінку в побуті. Крім того, образ жінки-матері, за допомогою якого було презентовано проблематику соціальних практики материнства в українському тогочасному суспільстві. Образ Барбі, як втілення стереотипного сприйняття жіночої краси та її трансляції у масовій культурі.

Отже, період 2004–2014 рр. відзначився розвитком фемінного мистецтва. Також відбувся відхід від патріархального сприйняття жіночого, натомість репрезентувались соціальні проблеми сучасного жіноцтва в українському історично-культурному контексті, що було представлено в образах, жінки-матері, жінки-домогосподарки та образу Барбі. Також трансформація міфологеми Берегині, що актуалізувалась у період двох революцій транслюючи патріархальне уявлення про жіноцтво під час Помаранчевої революції та силу в період Революції Гідності.

*А. Боброва*

#### **КУРАТОРСЬКІ СТРАТЕГІЇ ПРОГРАМ КНИЖКОВИХ ФЕСТИВАЛІВ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ**

*A. Bobrova*

#### **CURATORIAL STRATEGIES OF BOOK FESTIVAL PROGRAMS DURING THE WAR IN UKRAINE**

У сучасному соціокультурному просторі України фестивалі стають одним із провідних форматів культурної комунікації, у межах якого книжкові фестивалі посідають особливе місце. У 2025 р. саме літературний фестиваль «Книжкова Країна» увійшов до трійки наймасштабніших культурних подій України, що засвідчує підвищення ролі книжкової сфери в загальнонаціональному культурному процесі.

Актуальність дослідження феномену книжкових фестивалів в Україні та виявлення кураторських стратегій у програмуванні книжкових фестивалів в умовах війни зумовлена трансформацією подібних подій у кризових суспільних обставинах.

Фестиваль за своєю суттю першочергово визначають як масове святкування, під час якого демонструються досягнення певного виду мистецтва. Формат знайомства з досягненнями та здобутками певного виду мистецтва в спільному святкуванні відомий людству та вочевидь не втрачає своєї актуальності із часів Афіньських Діонісій. Фестивальна форма зберігає актуальність упродовж тисячоліть, оскільки відповідає базовим потребам суспільства в колективному переживанні мистецтва, відновленні соціальних зв'язків та відтворенні цінностей спільноти.

Таким чином, фестиваль стає механізмом соціокультурної комунікації, через який формується ідентичність, здійснюється передання культурного досвіду та консолідація спільнот.

Книжкові фестивалі як окремий вид культурних подій сформувалися на основі традиції книжкових ярмарків, у межах яких книга розглядалася передусім як матеріальний об'єкт і товар. Сьогодні книжкові фестивалі, зміщують акценти від продажу книжкової продукції до створення культурного досвіду. У центрі уваги опиняється не лише книга як об'єкт, а сама подія як культурний продукт. Основним структурним елементом сучасного книжкового фестивалю є програмна концепція, що забезпечує єдність змісту та художнього висловлення події.

У контексті сучасного культурного менеджменту куратор виступає посередником між мистецтвом, подією та аудиторією. Завдання куратора сформулювати цілісне висловлювання, задати ідейний тон та концепцію усієї події. Поміж розрізнених елементів програми лежить концепція фестивалю, що являє собою консолідуючу та смислотворчу силу події. Кураторська діяльність передбачає

опрацювання культурного, соціального та політичного контекстів, трансляцію через мистецтво актуальних суспільних проблем і створення простору для діалогу. Таким чином, кураторська стратегія визначає не лише логіку організації події, а й її символічний зміст, ціннісну систему та комунікативну динаміку між учасниками.

Культура під час війни набуває особливого значення та, на жаль, не особливого статусу. Війна радикально змінює соціокультурні умови, у яких функціонує фестивальна культура. Згідно із Законом України «Про правовий режим воєнного стану» (стаття 8), органам влади надано право обмежувати проведення масових заходів, що безпосередньо впливає на організацію культурних подій.

В умовах воєнного стану організатори книжкових фестивалів зобов'язані дотримуватися підвищених вимог безпеки: забезпечення наявності укриттів, розроблення алгоритмів дій під час повітряної тривоги, погодження заходів із військовими адміністраціями. Куратор у таких умовах поєднує функції концептуального лідера та кризового менеджера, відповідального за створення безпечного культурного простору, що на сьогодні як ніколи становить основну відповідальність будь-якого організатора масових заходів в Україні. Показовим прикладом є фестиваль сучасного мистецтва GOGOLFEST Pokrova 2024 у Запоріжжі, локацією музичної програми якого став підземний паркінг готелю Khortitsa Palace, трансформований у повноцінний концертний майданчик. Подібна практика свідчить про здатність кураторів до адаптивного мислення та просторової інновації.

Попри складні обставини, в Україні зберігається позитивна динаміка розвитку книжкових фестивалів. Порівняльні дані свідчать про зростання масштабів і залученості аудиторії: «Книжкова Країна» (2024 р.) — 73 000 відвідувачів, 100 видавництв, понад 100 подій. «Книжкова Країна» (2025 р.) — понад 93 000 відвідувачів, 452 заходи, 90 видавництв, 10 книгарень, 15 авторів. Збільшення кількості учасників і подій демонструє сталий попит на культурні ініціативи навіть у кризовий період. Це свідчить про глибоку соціальну потребу в культурній рефлексії, комунікації та психологічній підтримці через мистецтво.

Сучасні кураторські стратегії в умовах війни базуються на ключових орієнтирах: безпека та соціальна відповідальність, підтримка локальних ініціатив і побудова спільноти. У контексті війни кураторські стратегії зміщуються від масштабності до локальності та соціальної місії. Формується культура благодійності та відповідального розпорядження ресурсами — як матеріальними, так і символічними. Кожна подія стає простором не лише для промоції літератури, а й для підтримки військових, громад, освітніх ініціатив.

На відміну від довоєнної стратегії створення масштабних культурних подій у великих культурних центрах країни, орієнтованих на запрошення міжнародних гостей, книжкові фестивалі за часів війни різко змінюють стратегію на користь локальних ініціатив.

Водночас книжкові фестивалі демонструють тенденцію інтермедіальності — синтезу різних мистецтв. Програма книжкового фестивалю постає сьогодні багатовимірною концепцією на перетині різних мистецтв та напрямів. Прикладом може стати запорізький книжковий фестиваль «Читай Форум», програма якого побудована як програма літературно-мистецької події, включаючи в загальну ідейну концепцію фестивалю літературні презентації, дискусії, театральні та музичні



перформанси та майстер-класи. Такий підхід розширює межі культурної взаємодії та сприяє створенню спільного культурного поля.

Книжкові фестивалі набувають значення важливого соціокультурного феномену. Кураторські стратегії зазнали суттєвих трансформацій у відповідь на виклики та обмеження воєнного часу. У побудові програми книжкового фестивалю акцент змістився на безпеку, локальність і соціальну відповідальність. Таким чином, куратор книжкового фестивалю у воєнний час стає не лише організатором культурного процесу, а й медіатором між культурою, суспільством і спільною пам'яттю. Сучасним підходом до побудови програми фестивалю стає інтердисциплінарність, що значно масштабує вплив події на культурний розвиток як міста та регіону, так і на загальноукраїнський культурний контекст.

*А. Лузан*

### **ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ Й ПОЛІТИЧНА ВЛАДА В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛІСТИЧНОГО КУЛЬТУРНОГО БУДІВНИЦТВА 1930-Х РР.**

*А. Лузан*

#### **HIGHER EDUCATION INSTITUTION AND POLITICAL POWER IN THE CONTEXT OF SOCIALIST CULTURAL CONSTRUCTION OF THE 1930S**

Розбудова культурної політики УСРР-УРСР 1930-х рр. проводилась у контексті соціалістичної реконструкції народного господарства, побудови соціалізму та комунізму зі своєрідним баченням культури, як системи підпорядкованої державній владі у вигляді мистецьких та освітніх інститутів. Відповідно до «Підсумків 1928–1929 року й контрольних цифр народного господарства та культурного будівництва УСРР на 1929–1930 рр.» та «5-ти річного перспективного плану культ будівництва НКО УСРР» культурний рівень країни мав розвиватися відповідно до вимог та темпів розвитку народного господарства. Для вирішення поставлених завдань необхідний ресурс надала система освіти, у якій під контролем політичної влади заклади вищої освіти проектували керівні кадри різних рівнів та науковців у контексті культурної революції та соціалістичного будівництва. Відповідно, заклад вищої освіти постає як елемент системи освіти і як система, у якій збиралася, концентрувалася, оброблялася та передавалася носіям інформація для подальшого формування необхідного соціокультурного простору. Упродовж 1930-х рр. взаємини закладу вищої освіти та політичної влади спричинили процеси, які в подальшому мали, як позитивний, так і негативний впливи на суспільство та українську культуру. Таким чином, є необхідним простежити та проаналізувати їх зв'язок як елементів систем, які були безпосередніми учасниками культурного будівництва радянського часу на прикладі Українського бібліотечного інституту.

Для результативного розкриття проблеми взаємодії закладу вищої освіти та політичної влади в контексті культурного будівництва радянської доби варто розглянути системний підхід, який включає структурно-функціональні методи дослідження Б. Малиновського, концепцію синергетики Г. Хакена з аналізом у контексті процесів української культури В. М. Шейко, Ю. П. Богущький. Для розкриття проблеми варто означити суспільство як систему вищого порядку, а її підсистемами — політичну систему, яка включає політичну та державну владу, та систему освіти, підсистемою якої є заклад вищої освіти (далі — ЗВО).

В ієрархічній взаємодії робота державного апарату щодо ЗВО 1930-х рр. спрямована на розповсюдження панівної ідеології через освітні програми, утримання ще не затвердженої фундаментально радянської держави через підготовку кадрів, виконання комунікаційної та регуляторної функцій реалізованих у законодавчих актах. Політичною владою були активізовані процеси реконструкції української культури шляхом протиставлення позицій традиція-індустріалізація, індивідуальність-колективізація, політична влада-інтелігенція та інші, які могли викликати флуктуації в окремих елементах суспільства, як вищої системи, тому потребували важелів стабілізації. Для уникнення додаткового чинника нестабільності, після біфуркації (революційних подій), увага суспільства була зміщена на ідею та соціальні проблеми, серед яких одна з основних — доступність освіти різних рівнів, зокрема вищої освіти. Що підносить її як благо, яке стає доступним кожному в контексті швидкого будівництва нового устрою, благо бути «своїм» у соціокультурних групах, покращувати соціальний статус тощо, для досягнення колективного блага. Водночас політична влада використовує ЗВО як інструмент впливу.

Для цього в другій половині 1920-х рр. та протягом 1930-х рр. були утворені ЗВО або переформатовано наявні, які в назві містили знаки влади «політичний», «комуністичний», «народної освіти» тощо. Можна припустити, що новоутворені ЗВО також не одразу були підпорядковані політичній владі. Наприклад, Інститут політичної освіти відкритий у Харкові 1929 р. заснований на досвіді академічної культури Харківського університету та старої інтелігенції. Таким чином, Інститут, як складна, нелінійна та відкрита система, вже мав досвід формування структури складеної з академічної культури, викладацької субкультури субкультури здобувачів, об'єднаних освітньо-науковим процесом, які діють на фундаменті — освіта. Бінарні опозиції зв'язків системи представлені здобувач-викладач, виконання-невиконання поставлених завдань, свобода-формалізація, індивідуальне-колективне утворювали специфічне аксіологічне поле закладу вищої освіти.

З посиленням тиску політичної влади Інститут пройшов періоди трансформацій відповідно до коливань політичної системи, як Інститут комуністичної освіти, Всеукраїнський інститут комуністичної освіти. Після активізації політичною владою одного з елементів освіти — бібліотеки, яка в 1930-х рр. формувалася в підсистему й стала осередком культури, носієм інформації, культурно-освітнім простором та охоплювала одночасно значну кількість соціальних і професійних груп, виконуючи відповідні функції. Розгалуження бібліотечної мережі та зміни її значення в процесі соціокультурного будівництва, у другій половині 1930-х рр., збільшило попит на фахівців, яких мав готувати профільний заклад. Однією із знакових інституцій, яка стала транслятором взаємодії систем став Український бібліотечний інститут, з 1935 р., який, як підсистема, своєю роботою мав забезпечити сталість освітньої та політичної систем.

Таким чином, суспільство утворює функціональні структури, зокрема, політичну систему й систему освіти, які взаємодіють, зокрема, у межах ЗВО. Політична влада діє через державну владу як контролюючо-керуючий орган через параметри порядку та підлеглості. ЗВО є підсистемою в системі освіти, яка складається з викладачів та здобувачів, які утворюють субкультури в контексті академічної культури, об'єднані освітнім процесом та науковою роботою. Результатом взаємин політичної влади

та ЗВО 1930-х рр. є політизація освіти, формування нової інтелігенції для заміни старої, доступність вищої освіти, уніфікація суспільства через освіту периферії, утвердження нової ідеології, формування «нової людини», спрощення української культури.

*П. Хлебніков*

## **РЕГІОНАЛЬНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА НАРОДНУ ПІСЕННУ КУЛЬТУРУ ЧЕРКАЩИНИ**

*P. Khliebnikov*

### **REGIONAL FACTORS OF INFLUENCE ON THE FOLK SONG CULTURE OF CHERKASY REGION**

Черкащина посідає особливе місце в українській історії та культурі, виступаючи осередком формування етнічної ідентичності українців і духовним осередком народної творчості. Саме на цій землі поєдналися природні, історичні та культурні чинники, що зумовили появу потужних пісенних традицій, глибоко вкорінених у побут і світогляд народу. Перші сліди культурного життя на території краю сягають часів пізнього палеоліту: у селі Межиричі виявлено унікальне поселення мисливців на мамонтів, яке свідчить про високий рівень організації первісного суспільства й зародження елементів духовної культури. Цей археологічний об'єкт є одним із найцінніших у Східній Європі й нині розглядається як потенційна пам'ятка Світової спадщини ЮНЕСКО.

У добу Трипільської культури на цих землях сформувалися основи землеробського світогляду, у якому людина почала усвідомлювати зв'язок із природою, сезонними циклами та сакральними силами землі. Саме цей світогляд пізніше втілювався в календарно-обрядових піснях — веснянках, жнивних, купальських, що збереглися в пісенному побуті Черкащини й донині. Таким чином, уже найдавніші пласти культурного розвитку регіону стали підґрунтям для становлення народної пісенної культури, у якій поєдналися архетипні образи, магічні мотиви та елементи праслов'янської духовності.

Важливим етапом розвитку народної пісенної культури Черкащини стала доба Київської Русі, коли Подніпров'я відігравало роль одного з провідних осередків державотворення, культурного обміну та духовного становлення. Саме тут, на перехресті торговельних і культурних шляхів, формувалися перші музично-обрядові традиції, у яких поєднувалися язичницькі мотиви й зародки християнської символіки. Подальшого розквіту пісенна культура набула в козацьку добу. У XVII ст. Чигирин став гетьманською столицею Богдана Хмельницького, а народна пісня перетворилася на могутній засіб вираження національної свідомості, героїки та патріотизму. У козацьких думках і баладах цього часу прославлялися військові подвиги, честь, свобода та любов до рідної землі.

Особливо яскраво героїко-патріотичний пласт виявився в піснях, присвячених Коліївщині — повстанню 1768 року, очолюваному Максимом Залізнякам та Іваном Гонтою. Такі твори, як «Пісня про Залізняка», «Максим, козак, Залізняка», «Коліївщина», стали своєрідними літописами народного протесту проти соціального та національного гніту. Вони не лише передають події, а й фіксують морально-етичні орієнтири українців — прагнення до волі, справедливості, духовної єдності. На початку XX ст. цей дух нескореності втілювався в образі Холодного Яру — символу

повстанського опору, що продовжив козацьку традицію боротьби й відобразився в народно-пісенних мотивах регіону.

Географічне положення Черкащини — у самому серці України, між Правобережжям і Лівобережжям — стало одним із визначальних чинників формування її народно-пісенної культури. Саме цей регіон здавна був перехрестям етнокультурних шляхів, де взаємодіяли традиції Поділля, Полісся, Середнього Подніпров'я та Слобожанщини. Унаслідок цього в народних піснях Черкащини поєднуються різні мелодико-інтонаційні типи, діалектні особливості та варіативні форми багатоголосся. Тут природно переплітаються степова широта й ліризм північних мелодій, що створює унікальне звучання, властиве лише цьому регіону.

Така геокультурна «серединність» сприяла не лише збереженню, а й постійному оновленню пісенних традицій. У місцевому репертуарі відчутні відлуння обрядових і календарно-побутових пісень, що мають спільні ознаки з фольклором суміжних територій, але зберігають черкаську самобутність — м'яку вокальну манеру, мелодичну протяжність і поетичну щирість текстів. Народна пісенність цього регіону стала своєрідним «культурним мостом» між різними частинами України, у якому віддзеркалюються єдність традицій і багатство регіональної різноманітності.

Соціально-економічний уклад Черкаського краю істотно впливав на формування специфіки його народної пісенності. Аграрний характер життя, притаманний більшості населених пунктів регіону, визначав тематику календарно-обрядових і трудових пісень, у яких відображалися цикли землеробської праці, зміна пір року, обрядовість живих і засівів. Саме в цих творах зберігся давній пласт архаїчних символів — уособлення землі-матері, води, сонця, що віддзеркалювали світоглядну модель українців Середнього Подніпров'я. У піснях про весну, врожай чи осінні роботи втілювалося не лише прагнення до гармонії з природою, а й колективна етика праці, взаємопідтримки, що є важливою ознакою традиційної культури.

Водночас суспільні зміни XIX ст. вплинули на розширення культурного простору Черкащини. Завдяки діяльності місцевих меценатів і підприємців — родин Симиренків та Яхненків, які активно підтримували освітні, мистецькі й просвітницькі ініціативи, — у регіоні створювалися умови для розвитку музичного та пісенного життя. При цукрових заводах, гімназіях і народних школах виникали аматорські хори, ансамблі, відбувалися фольклорні вечори. Саме ці процеси сприяли фіксації та популяризації народної пісенної спадщини, формували середовище для поєднання традиційної культури з новими соціокультурними тенденціями.

У радянський період, попри драматичні наслідки колективізації, індустріалізації та ідеологічного тиску, народна пісня не втратила своїх позицій. Вона трансформувалася у форму сценічного виконавства, увійшла до репертуару хорів, ансамблів, а також побутового музикування. Таким чином, навіть у добу кардинальних соціально-економічних змін пісенність залишалася духовною опорою громади, засобом збереження історичної пам'яті та національної ідентичності.

Духовно-релігійні чинники суттєво збагачували й поглиблювали багатшаровість народної культури Черкащини. Давні язичницькі мотиви, пов'язані з поклонінням силам природи, родючості, сонцю й воді, органічно переплелися з християнськими традиціями, що вкоренилися після прийняття християнства на українських землях. У цьому поєднанні сформувався унікальний духовний світ

мешканців краю, у якому ритуальні пісні стали водночас молитвою, оберегом і поетичним осмисленням буття.

На Черкащині особливо виразно простежуються традиції колядок, щедрівок, веснянок, купальських і жнивних пісень, які зберігаються в народній пам'яті протягом століть. Колядки, звернені до християнського Різдва, містять архаїчні символи сонця та світла, а веснянки — закличні мотиви пробудження природи й оновлення життя. Купальські пісні, поширені на берегах Дніпра, поєднують дохристиянські елементи обрядовості з мотивами очищення та єднання. У жнивних піснях, що звучали під час обжинків, утверджувався культ праці й подяки землі за врожай.

Таке переплетення двох духовних систем — язичницької та християнської — створило стійку синкретичну традицію, у якій народна пісенність Черкащини постає не просто як музично-поетичне явище, а як форма духовного досвіду, що поєднує минуле і сучасне, земне і сакральне. Саме в цьому синтезі виявляється глибинна ментальність українців Середнього Подніпров'я, їхня потреба в гармонії, єдності зі світом і віра у творчу силу пісенного слова.

Таким чином, народна пісенна культура Черкащини є результатом тривалого історичного розвитку, у якому поєдналися події національної історії, особливості географічного середовища, соціально-економічні процеси та духовно-релігійні впливи. Історичні чинники — від козацьких воєн і Коліївщини до подій визвольних змагань ХХ ст. — сформували героїко-патріотичний і морально-етичний пласт пісенної творчості, що утвердив образ волелюбного, нескореного українця. Географічне розташування Черкащини в центрі України сприяло культурним взаєминам між різними регіонами, збагачуючи жанрове, мелодичне й діалектне розмаїття місцевої пісенності. Соціально-економічні умови життя, тісно пов'язані з аграрною працею, знайшли відбиття в трудових, календарно-обрядових і побутових піснях, що відображають цінності спільності, працьовитості й любові до землі. Духовно-релігійна традиція краю, у якій органічно переплелися язичницькі та християнські мотиви, надала пісенній культурі глибини, сакрального змісту й стійкості в збереженні вікових традицій. У синтезі цих чинників народна пісенність Черкащини постає як унікальне культурне явище, що зберігає історичну пам'ять, утверджує національну ідентичність і продовжує бути живим осердям духовності українського народу.

*О. Козоріз*

#### **КОНСОЛІДУЮЧЕ ЗНАЧЕННЯ MMORPG: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ КОРИСТУВАЧІВ**

*О. Kozoriz*

#### **THE CONSOLIDATING VALUE OF MMORPGS: PROSPECTS FOR UKRAINIAN USERS**

Останні роки ХХІ ст. ознаменувалися виникненням глобальних викликів, які суттєво вплинули на повсякденне життя людей. Спершу пандемія COVID-19 призвела до відчуження й ізоляції від реального світу та опануванню віртуальних платформ як найефективніших альтернатив. Але водночас як інші країни більшою мірою адаптувалися до наявності цієї інфекційної хвороби і поступово повертаються до звичного життя, Україну спіткала нова травма, страшніша — повномасштабне

вторгнення лютого 2022 р. Тривалість цього моторошного періоду й відчуття безвиході від нього призвели до ще більшого уникнення значною кількістю українців реального простору, який ставав дедалі небезпечнішим. У цьому плані цифрові платформи замість альтернативного стали ледь не єдиним середовищем соціалізації, яке вже зарекомендувало себе як одна з ключових сфер формування ідентичності, комунікації та консолідації суспільства.

Однією з таких платформ можна вважати масові багатоосібні онлайн-рольові ігри (MMORPG), суть яких полягає в командній дії, співпраці та довгостроковій взаємодії її користувачів. Їхній консолідуючий характер простежується і через розшифрування акроніму “MMORPG” (англ. massively multiplayer online role-playing game), який у 1997 р. започаткував Річард Герпйот, творець “Ultima Online” — однієї з провідних ігор цього жанру. Massively (масові) вказує на необхідність залучення великої кількості людей. Multiplayer (багатоосібні чи багатокористувацькі) означає, що усі задіяні користувачі є не пасивними спостерігачами, а мають безпосередній доступ до віртуального світу, можуть на нього впливати, вільно взаємодіяти як з його елементами, зокрема з неігровими персонажами, так і з іншими геймерами. Online (онлайн-ові) нагадує, що ці ігри є передусім мережевими, потребують інтернету для підключення усіх гравців, залежність від якого водночас є як їхньою визначальною ознакою, так і вразливістю. Role-playing (рольові) встановлює, що кожному учаснику відведена своя роль у відеогрі, яку він відіграє під маскою власноствореного аватара вигаданого персонажа. Game (гра) підсумовує, що мова йде про форму гри, яка є значно модернізованою та комплексною в порівнянні з грою у традиційному розумінні.

Розкриття кожного терміну з акроніму “MMORPG” дає зрозуміти, чому останніми роками до ігор саме цього жанру залучається все більше користувачів з усього світу. Попри багатий досвід, який приносить міжкультурний діалог серед геймерів з різних країн, більшість з них все ж надають перевагу регулярному спілкуванню з представниками своєї держави, згуртовуючись у відповідні ігрові об’єднання (гільдії, клани, братерства). Українські гравці теж не виняток, формування спільнот яких з початком повномасштабного вторгнення набуло нової мети — прагнення репрезентувати українську мову та культурну ідентичність в онлайн-просторі конкретних MMORPG. Однією з таких відеоігор є “The Elder Scrolls Online” (TESO), яка вже стала своєрідної класикою для українських геймерів, хоча її механіка досі потребує доопрацювання.

Нааявність низки ігрових об’єднань, зокрема українських, у кожній MMORPG свідчить про їхню невіддільну консолідуючу властивість, яка ґрунтується на постійній кооперації гравців. Утім, більш плідне спілкування здебільшого продовжується на серверах Discord, що може бути пояснене зручністю користування цією платформою. Але це не відсуває MMORPG на другий план, оскільки комунікація в Discord тут постає радше як необхідне доповнення, де користувачі обговорюють, що відбулося в грі та що надалі планується в ній зробити. Окрім цього, саме в таких серверах гравці здатні надавати візуальних ознак своїй гільдії чи клану, зокрема застосовувати символіку, що апелює до української культури.

На жаль, станом на сьогодні ще не було створено масової багатоосібної онлайн-рольової гри, сюжет якої ґрунтувався б на історичних подіях України та її культурних елементах. Активні українські сервери здебільшого містять довідкову

інформацію по відеоіграх, а обговорення в їхніх межах звужується до розважальних моментів. Проте варто віддати належне тим спільнотам, які розробляють неофіційні проекти з української локалізації певних ігор у жанрі MMORPG. Це вкотре свідчить про актуальність питання репрезентації державної мови, вирішення якого починається з формування команди однодумців для роботи над перекладом гри, що теж є одним з результатів консолідуючої складової будь-якої MMORPG.

У контексті популяризації української культури на окрему згадку заслуговує онлайн-гра “STAFF-RP”, яка хоч і не належить до жанру MMORPG, проте має безліч спільних із ним елементів, найпомітнішим з яких є рольова складова. Так, у цій відеогрі кожен може обрати певну професію (фермера, поліцейського, чиновника), і виконувати різні завдання, доручення й інші справи відповідно до приміряної ролі. Більшість питань, від нагальних до дрібних, користувачі обговорюють у своєму сервері Discord. Найбільшою перевагою “STAFF-RP” є акцент на специфіці української культури та реалістичність гри, зокрема спрямованість на соціальну складову й відтворення реалій сучасної України. Зважаючи на ці ключові ознаки, така гра може слугувати цінним зразком для створення тих MMORPG, що так само якісно відтворюватимуть український побут і культуру та згуртовуватимуть гравців у нові гільдії й клани.

Підсумовуючи, масові багатоосібні онлайн рольові ігри з розважального продукту поступово трансформуються в комплексний культурний феномен, що сприяє репрезентації державної мови і культури України в глобальному цифровому просторі. Завдяки своїй притаманній консолідації, MMORPG зберігають у користувача відчуття власної ідентичності й солідарності у віртуальному світі, що є надзвичайно важливим для українського суспільства, яке наразі переживає соціальну та культурну фрагментацію.

*П. Голотенко*

**МИКОЛА ДЯЧЕНКО — ЯСКРАВИЙ ПРЕДСТАВНИК  
КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ**

*P. Holotenko*

**MYKOLA DIACHENKO — A BRIGHT REPRESENTATIVE  
OF CULTURAL THOUGHT IN UKRAINE**

Микола Васильович Дяченко — один з найбільш крупних філософів та культурологів сучасної України, лідер наукової школи Харківської державної академії культури за напрямом «Філософські виміри української та світової культури», яка відома в багатьох країнах світу. Професійна діяльність Миколи Васильовича є багатогранною та охоплює різні види науково-освітньої активності. Він належить до тієї групи сучасної української інтелігенції, хто зробив значний внесок у збагачення та розвиток культурологічної думки в Україні, що постало сприятливим чинником для юридичного визнання культурології як самостійної повноправної спеціальності, як освітньої та наукової дисципліни.

М. Дяченко народився 1 листопада 1941 р. в Сумській області. До Харкова переїхав у 1949 р. Доволі цікавим фактом з біографії М. Дяченка є те, що за своєю першою фаховою освітою він є техніком-гідрологом та має досвід роботи в якості старшого техника-гідролога, а також начальника гідрометеорологічної станції



в системі Гідрометслужби. Однак після отримання вищої філософської освіти М. Дяченко обрав діяльність дослідника та педагога в галузі гуманітарних наук. Маючи якісну вищу освіту, М. Дяченко із часом реалізував свій інноваційно-інтелектуальний потенціал не лише в напрямі філософії, але й у науково-культурологічній парадигмі.

Свою кандидатську дисертацію М. Дяченко захистив у 1975 р. за методологічно-філософською тематикою зі спеціальності «Діалектичний та історичний матеріалізм». В 1993 р. ним була виконана докторська дисертація зі спеціальності «Теорія і історія культури» на тему «Проблема успадкування в розвитку культури».

Літературний доробок М. Дяченка загалом складається зі 184 праць різних науково-освітніх жанрів, які написано впродовж майже 50 років (1973–2021). Це навчально-методичні матеріали, депоновані рукописи, дисертації, автореферати дисертацій, тези доповідей з наукових конференцій, статті, підручники, навчальні посібники та монографії.

До культурологічних публікацій вченого належать: «Спадкоємність в розвитку культури та культурний прогрес» (1984), «Успадкування в культурі як проблема в філософській думці України» (1994), «Проблема культурного успадкування в західноєвропейській філософії ХХ століття» (1997), «Проблеми культурної консолідації людства» (2000), «Схід-захід: проблеми культурних взаємовпливів (з історії культурологічної думки)» (2002), «Проблеми національно-культурного визначення українського народу у філософській думці ХІХ — початку ХХ століть» (2002), «Життя і культура» (2006), «Філософські виміри культури» (2007), «Інтелігенція та влада в Україні: історико-культурологічний аналіз малодосліджених проблем» (2021) та ін.

Окрім написання власних праць, важливою частиною дослідницької роботи Миколи Васильовича є рецензування культурологічної літератури інших авторів. З 1979 до 2021 р. всього ним написано 68 аналітичних рецензій на монографії, програми навчальних курсів тощо. Зокрема, він є одним з рецензентів книги В. Шейка «Історико-культурологічні аспекти психоаналізу» (2001), книги В. Шейка та Н. Кушнарєнко «Культурологічні та мистецтвознавчі дослідження» (2020) тощо.

Разом з доктором історичних наук Василем Шейком, М. Дяченко тривалий час працював головним редактором періодичного видання «Культура України», яке, до слова, у масштабах Харкова та всієї Харківщини є єдиним фаховим збірником наукових праць із культурології.

Відомо, що з певних причин не кожен фахівець наважується на роль наукового керівника або консультанта в проведенні крупних дисертаційних досліджень, навіть якщо з юридичної точки зору фахівець має на це право. М. Дяченко є саме тим науковцем, кому довгий час була довірена відповідальна робота за виконання та благополучний захист науково-дисертаційних проєктів. За період 2004–2018 років під його управлінням свої дисертації захистили 5 аспірантів та 7 докторантів зі спеціальностей «Теорія та історія культури», «Українська культура», «Філософська антропологія, філософія культури», «Політичні інститути та процеси».

У 2013 та в 2021 рр. видано біобібліографічні покажчики про М. Дяченка, у змісті яких висвітлюються основні епізоди його професійної біографії та результати науково-дослідницької діяльності. Покажчики належать до літературної серії «Видатні педагоги Харківської державної академії культури», яку було засновано

у 2002 р. Надані у двох книгах відомості про М. Дяченка формують цілісне сприйняття його особистості як крупного українського науковця та педагога як у галузі філософії, так і в культурології.

Таким чином, М. Дяченко, без перебільшення, є видатною постаттю в історії вищої освіти та науки незалежної України. Кожна його стаття, рецензія та будь-яка інша літературна праця культурологічного змісту має свою ідейно-практичну цінність. Вони розраховані на підвищення інтелектуального рівня та покращення духовного стану сучасного українського суспільства. Важливо при цьому те, що культурологічні роботи М. Дяченка відображають соціокультурне життя в його цілісності, а не лише якісь окремі його аспекти. Завдяки цьому в читачів, зокрема у здобувачів вищої освіти, розвивається спроможність до усвідомлення об'єктивної взаємозалежності різних сфер культури одне від одного. Власне, за таких умов практичне вирішення мовних, морально-правових, політичних та інших гострих проблем культурного розвитку України є набагато ефективнішим.

Невипадково вже у 2004 р. Указом Президента України «за вагомий особистий внесок у розвиток української культури і мистецтва, підготовку висококваліфікованих фахівців» М. В. Дяченко здобув звання заслуженого працівника культури України.

*В. Коваль*

#### **ВПЛИВ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕДІА ТА ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ НА ПОПУЛЯРИЗАЦІЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ**

*V. Koval*

#### **THE IMPACT OF INTERACTIVE MEDIA AND VIRTUAL REALITY ON THE PROMOTION OF UKRAINIAN CULTURAL HERITAGE**

Сучасний розвиток аудіовізуального мистецтва в Україні дедалі більше спирається на інтерактивні медіа та технології віртуальної реальності (VR), які відкривають нові можливості для популяризації культурної спадщини. Унікальність цих технологій полягає в їхній здатності створювати іммерсивний досвід, що дозволяє аудиторії не лише спостерігати, а й активно взаємодіяти з культурними об'єктами, традиціями та історичними подіями. В Україні, де війна та економічні виклики ускладнюють доступ до фізичних пам'яток, VR та інтерактивні платформи стають інструментами збереження й поширення культурної ідентичності, залучаючи як локальну, так і міжнародну аудиторію.

Одним із яскравих прикладів є проект «Віртуальний тур Софійським собором» (2020), створений командою Skeiron у співпраці з Національним заповідником «Софія Київська». Цей проект використовує 3D-сканування та VR-технології, щоб відтворити собор з його унікальними фресками та мозаїками XI століття. Користувачі можуть «прогулятися» собором, наближати деталі орнаментів чи навіть «піднятися» до купола, що недоступно в реальному житті через обмеження збереження пам'ятки. За даними заповідника, тур залучив понад 20 тисяч віртуальних відвідувачів у 2021–2022 рр., зокрема з-за кордону, що сприяло популяризації української культури в умовах пандемії та війни. Подібний проект — «Віртуальний музей Ханенків» (2021), розроблений за підтримки Українського культурного фонду, дозволяє досліджувати колекцію Музею мистецтв імені Богдана

та Варвари Ханенків у VR-форматі. Цей проєкт не лише зберіг доступ до експонатів під час локдаунів, але й допоміг залучити молодшу аудиторію, яка віддає перевагу цифровим форматам.

Економічний потенціал інтерактивних медіа для української культури є значним, особливо в умовах скорочення державного фінансування. За даними Міністерства культури та інформаційної політики України, у 2022 р. бюджет на культурні проєкти скоротився на 50 %, що змусило митців шукати альтернативні джерела доходу. VR-проєкти, створені українськими студіями, такими як Sensorama Lab, знаходять фінансування через міжнародні гранти та краудфандинг. Наприклад, проєкт «Чорнобиль VR Project» (2016), створений студією The Farm 51 у співпраці з українськими партнерами, зібрав кошти через платформу Kickstarter, що дозволило відтворити зону відчуження у віртуальній реальності. Цей проєкт, доступний на платформах Oculus та Steam, залучив понад 100 тисяч користувачів по всьому світу, генеруючи дохід для подальших розробок і популяризуючи Чорнобиль як унікальний об'єкт української історії. Аналогічно, львівська студія SoftServe у 2023 р. запустила VR-екскурсію «Львівська опера», яка відтворює інтер'єр Львівського національного академічного театру опери та балету імені Соломії Крушельницької. Проєкт, частково профінансований через «Спільнокошт», став популярним серед туристів, зібравши 500 тисяч гривень і забезпечивши театру додатковий дохід через продаж віртуальних квитків.

Аналіз діяльності TOB «Sensorama Lab», заснованої у 2016 р. Кирилом Покутним та Сергієм Терещенком у Києві, свідчить про її ключову роль у розвитку українського VR-ринку, особливо в контексті популяризації культурної спадщини. Компанія, що спеціалізується на VR/AR-додатках, 3D-моделюванні, анімації та 360-відео, реалізувала понад 150 проєктів, охоплюючи не лише комерційні сфери (нерухомість, промисловість), але й освітні та культурні ініціативи. Серед знакових робіт — «Chornobyl360» (2016), іммерсивний документальний проєкт, нагнаний трагедією Чорнобиля, який поєднує 360-відео з інтерактивними елементами для відтворення зони відчуження, дозволяючи користувачам «відвідати» Прип'ять та Чорнобильську АЕС. Цей проєкт, підтриманий Google News Lab, не тільки залучив тисячі глядачів на фестивалях як Berlinale чи IDFA, але й став інструментом для глобального поширення української історичної пам'яті, демонструючи, як VR може перетворювати травматичні події на освітній наратив. У 2022 р. Sensorama Lab разом з WeR Ukraine та UNIT.City запустили першу іммерсивну виставку «Ukraine: War in VR», де через VR-окуляри відвідувачі могли «побачити» наслідки окупації в Бучі, Ірпені, Бородянці та Гостомелі, перетворюючи глядачів на свідків злочинів. Ця ініціатива, презентована в UNIT.City, залучила понад 5 тисяч учасників і стала важливим елементом культурної дипломатії, фіксуючи руйнування спадщини для майбутніх поколінь. Sensorama також запустила Sensorama Academy — першу в Україні освітню платформу з курсами VR/AR, підтримувану Lenovo та UNIT.City, яка підготувала понад 500 фахівців, сприяючи зростанню індустрії. Подібні студії, як-от New Cave Media з проєктом «Aftermath VR: Euromaidan» (2017), що реконструює події Революції Гідності через 360-відео, чи WeAR Studio (заснована Дарією Федко у 2016), яка фокусується на VR для бізнесу та культури, включаючи інтерактивні тури по Києву, демонструють паралельний розвиток: вони теж покладаються на краудфандинг (Kickstarter, Спільнокошт) і міжнародні гранти (Knight Foundation),

досягаючи аудиторії в мільйони через Oculus та Steam. Ці компанії, попри нішевий характер ринку (за оцінками KyivPost, VR-бізнес в Україні зростає на 20–30 % щорічно, але становить менше 1 % ІТ-експорту), створюють екосистему, де культурні проекти генерують до 20 % доходів, балансуючи між комерцією та соціальною місією.

Це дослідження підкреслює, як інтерактивні медіа та VR-технології змінюють підходи до популяризації української культурної спадщини, поєднуючи інновації з традиціями. Вони дозволяють Україні не лише зберігати свою ідентичність, але й презентувати її світові, залучаючи нову аудиторію та створюючи економічні можливості. Аналіз Sensorama Lab та Skeiron показує, що соцмережі та міжнародні колаборації стають невіддільною частиною цього процесу, перетворюючи проекти на вірусні історії, які посилюють культурний вплив. Аналіз закликає до подальшого вивчення етичних аспектів використання VR, зокрема уникнення комерціалізації спадщини, та підкреслює необхідність державної підтримки для розвитку таких технологій. Інтерактивні медіа стають новою мовою, якою Україна розповідає свою історію, зміцнюючи культурні зв'язки в епоху цифрової трансформації.

*О. Жолудь*

## **ФЕНОМЕН СПЕЦІАЛЬНИХ СЦЕНІЧНИХ ПОДІЙ: КУЛЬТУРОТВОРЧИЙ КОНТЕКСТ**

*O. Zholud*

### **THE PHENOMENON OF SPECIAL STAGE EVENTS: CULTURAL CREATIVE CONTEXT**

Ворожа навала, необхідність протистояння збройній агресії, зокрема й у сфері культури, зумовлюють перегляд наукових підвалів культурних практик, наприклад організації сучасних сценічних подій (тут і далі синонім від англ. — Event (подія)). Виробляються методологічні сенси подальшого вивчення їх культуротворчого потенціалу. У роботах П. Гречанівської, О. Копієвської, О. Кравченка, В. Шейка та ін. містяться методологічні підвалини культурологічних досліджень. Явище культуротворчості досліджують О. Засядьков, В. Леонтьєва, В. Федь та ін. Спеціальні події як актуальні культурні практики розглядають Т. Гуменюк, Л. Зеленська, Н. Кочубей, Т. Повалій, Л. Поліщук, М. Поплавський, О. Радіонова та ін. Однак залишаються невизначеними наукові та організаційні засади спеціальних сценічних подій як феномену культуротворчості. Метою публікації є стисла характеристика досліджуваного явища в контексті культуротворчого процесу.

Спеціальна подія — культурна практика, яка має вагоме сучасне аксіологічне навантаження, виходить поза межі буденності, характеризується інноваційним спрямуванням, набуває ознак винятковості, сприяє мотивації суб'єктів соціуму до участі. Подія водночас і актуальна культурна практика, і процес подолання обмежень. Вона наближає до інновацій у культурі, які фіксуються та сприяють подальшій динаміці. Це цінність, зафіксована в часі й просторі, яка забезпечує поступ культури, стимулює суб'єктів соціуму до творення нового у соціокультурному просторі.

Спеціальна сценічна подія є спланованою культурною практикою, що має часовий і просторовий виміри, насичена сучасним сенсом, здійснювана в новітньому форматі, що має символічний капітал, ціннісне спрямування, спроможна вразити учасників засобами переважно сценічного мистецтва, стимулювати їх до участі в перетвореннях у просторі сучасної культури. Феномен такого івенту полягає в інтеграції спрямованості на зміни зі збереженням ядра культури шляхом оновлення

засобів культуротворення в процесі реалізації традиційних і новітніх культурних практик, утворює можливість для творчості в сфері культури.

Культуротворчість — це процес відтворення та розвитку надприродної сутності людини, являє собою актуалізацію універсальних сенсів, які стають основою суто людського існування. За сукупністю характеристик спеціальної сценічної події в контексті культуротворчості, можна визначити її теоретичне і практичне значення. По-перше, системні ознаки культури надають можливість аналізувати подію відповідними методами, зважаючи на нестійкість та невизначеність буття в культурі, якому притаманна подієвість. По-друге, культурна матриця склалася історично, змінюється в різні періоди, що впливає на залучення суб'єктів соціуму до спільної взаємодії в просторі культури, має спрямування на інтенсифікацію динаміки культурного розвитку засобом сучасних культурних практик — івентів. По-третє, чинниками культуротворчого процесу є аксіологічні орієнтири та спільні дії, які втілюються зокрема через сучасне сценічне мистецтво. По-четверте, під час організації буття в культурі формується його символічна значущість через івентивні практики. По-п'яте, суб'єктна зумовленість динаміки культури є актуалізуючим фактором якнайширшого залучення індивідів та створення сприятливого простору для творчої участі.

Таким чином, проблематизація культурних практик в умовах воєнного стану в нашій країні набула загрозливого характеру, але водночас сприятиме зростанню механізмів культуротворення в повоєнний час. Загрози івент-індустрії можуть бути перетворені на інструменти побудови осучасненого культурного простору на основі посилення творчої спроможності, ціннісної безпеки, активної участі осіб і соціальних груп у культуротворчих соціокультурних змінах.

*В. Решинський*

### **ОСМИСЛЕННЯ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРЬБИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ДРАМАТУРГІЇ**

*V. Reshynskyi*

### **COMPREHENSION OF THE UKRAINIAN PEOPLE'S LIBERATION STRUGGLE IN CONTEMPORARY NATIONAL DRAMA**

Визвольна боротьба висувається однією з провідних тем в історії України. Події національних суперечок наскрізною дією проходять через історичний та культурний виміри українського народу. Початок нового етапу боротьби за свободу викликає гостру потребу в засобах художнього осмислення історичної спадщини як важливої умови формування національної ідентичності. Ретравматизуючі події спонукають до їхнього відновлення в пам'яті досвіду минулих поколінь. Проте йдеться не лише про історичну пам'ять, що фіксує дати та події, а насамперед, про культурну пам'ять, яка дає змогу презентувати травму в образно-символічному форматі. Пам'ять про визвольну боротьбу є травматичною та динамічною за своїм характером. Таким чином, постає потреба в аналізі пам'яті про національні суперечки як культурного феномену, що концентрується, переосмислюється та відтворюється в художньому просторі, включаючи драматургію.

Актуальність досліджень пам'яті в українському контексті зростає з початком російської агресії 2014 р. й набула ще більшої значущості після повномасштабного

вторгнення у 2022 р. Проблеми історичної та культурної пам'яті, національної ідентичності, визвольної боротьби та соціальної травми стали провідними темами в науковому дискурсі українських дослідників. Вагомий внесок у розвиток цієї галузі зробили В. А. Гриневич, О. А. Гриценко, К. В. Кислюк, М. А. Козловець, І. І. Колесник, В. В. Кравченко, О. Я. Пухонська, Т. В. Шершова, Н. М. Яковенко та інші. Проте вважаємо доцільним здійснити комплексний семіотичний і герменевтичний аналіз сучасної вітчизняної драматургії як «місця пам'яті» визвольної боротьби — аспекту, який досі недостатньо розроблений у культурологічній практиці.

Метою запропонованого дослідження постає вивчення досвіду драматургії як «місця культурної пам'яті». Відповідно до цієї мети, основними завданнями вважається наступне: 1) обґрунтування концептуальної бази дослідження, 2) виявлення семіотичних кодів драматургічних текстів, 3) аналіз окремих авторських інтерпретацій історичного досвіду, концепції яких заслуговують особливої уваги.

Концепція «місця пам'яті» (*lieux de mémoire*) французького історика П'єра Нора виникла як реакція на кризу історичної традиції та втрату «живої» колективної пам'яті. Пам'ять розуміється символічною формою виживання минулого в умовах розриву історичної послідовності. Дослідник підкреслює, що «місця пам'яті» виникають тоді, коли «середовища пам'яті», тобто простори живої традиції, більше не виконують своєї функції. У цьому сенсі драматургічний твір може бути інтерпретований у вигляді культурного конструкту, що кристалізує колективну пам'ять у художній формі. Нора наголошує, що втрата «живої» пам'яті або пам'яті досвіду породжує потребу у створенні символічних осередків пам'яті — «ритуалів безритуального суспільства». Саме таким осередком може бути драматургічний текст, у якому через художню дію відбувається матеріалізація нематеріального, тобто трансформація історичного досвіду в дію, образ, діалог, сценічний конфлікт.

Подібно до «місць пам'яті», драма не лише відтворює минуле, а й фіксує і трансформує його, повертаючи в сучасність у вигляді символічного досвіду. Згідно з Нора, такі структури «виринають фрагменти часу, щоб повернути їх у трансформованому вигляді». Це дозволяє розглядати драматургічний твір як активне місце пам'яті, у якому здійснюється художнє осмислення колективного минулого.

Однак у сучасному культурному контексті історичні травми частіше осмислюються нащадками, а не свідками, що зумовлює зміну природи пам'яті — вона функціонує як успадкований досвід. Цей феномен пояснює Маріанна Гірш у концепції постпам'яті, яка описує спосіб сприйняття минулого поколіннями, котрі не були його очевидцями. Постпам'ять формується через наративи, образи та емоції, що передаються між поколіннями. Тож для сучасних авторів минуле постає не у вигляді факту, але суб'єктивно пережитою реконструкцією, яка поєднує уяву та успадкований досвід травми. Саме цей досвід осмислюється й трансформується в художніх символах.

Показовим прикладом взаємодії висловлених концепцій постає п'єса «Хліб на воді» Василя Босовича. Автор структурує сюжет у двох часових площинах: перша дія — 1949 рік, коли прихильники ОУН вели активну підпільну боротьбу; друга — 1993 рік, коли відбулася зустріч колишніх ворогів. Центральна проблема названого твору постає в демонстрації ідеї неможливості розрізнити героя і зрадника. В. Босович створює семіотичну систему, у якій означник (поведінка,

слова) штучно відокремлюється від означуваного (справжніх мотивів). Ключовим семіотичним кодом твору постає назва «Хліб по воді», що трансформується із цитати книги Екклезіяста: «Хліб свій пускай по воді, і по багатьох днях знов знайдеш його». В контексті п'єси вираз набуває подвійного значення: віра в повернення справедливості; марність жертви. Конспіративна квартира функціонує як аномальне місце пам'яті, де фізичний простір опору стає символічним вмістищем національної катастрофи. Знаком циклічності травми виступає грамофон із заїданою платівкою: пісня про розлуку звучить на початку й наприкінці дії та кодує неможливість історичного прогресу. Темпоральна структура п'єси створює семіотичний шок: звуки бою у 1949 р. безшовно переходять у святкову пісню 1993 р., так, що той самий текст набуває іронічного сенсу. Те, що діти Тихого і Дарки записуються росіянами, не лише має вигляд сюжетної деталі, а й виступає знаком генераційного розриву, коли наступне покоління отримує не пам'ять, а її симулякр.

У п'єсі Олега Гончарова «Доктрина Менделя» автор поєднує події 1933 р. з сучасністю. Двоє будівельників знаходять щоденник свідка Голодомору Миколи Суслова й відкривають історію села Гаврилівки. Головною ідеєю тексту постає викриття «доктрини дегуманізації», у якій політичний дискурс виправдовує геноцид. Кожен герой функціонує як спосіб сприйняття істини, що в сукупності формує поліфонічний образ трагедії. Сергій та Микола позиціонуються типовими представниками «постпам'ятевого покоління», яке стикається з артефактами жаху, не знаючи, яким чином їх інтерпретувати.

Основна дія тексту відбувається на Великдень, який у творі перетворюється на анти-Пасху: замість воскресіння — смерть, замість спокути — вина. Поведінка діда Якова, котрий повзає за крихтами хліба, позиціонується пародією на Євхаристію, де хліб стає інструментом катування. Марія підпалює приміщення, вбиваючи ката, що розуміється як акт очищення й відновлення істини. Сергій та Микола сивіють після прочитання щоденника: вони не пережили Голодомор, але пережили свідчення про нього. О. Гончаров доводить, що травма не зникає із часом, а залишається в документах, пам'яті та готова проникнути в теперішнє. П'єса функціонує не як документ, а як травматичний перформанс: вона не пояснює, а передає біль через театральну медіацію. Глядач не залишається незмінним після зустрічі із цим свідченням.

Сучасна українська драматургія постає як простір пам'яті, у якому осмислюється й трансформується досвід визвольної боротьби. Вона поєднує фіксацію історичного досвіду з його суб'єктивним переживанням, утворюючи символічну структуру успадкованої пам'яті. Через систему знаків, образів і конфліктів драматургія моделюють колективну свідомість, у якій травма минулого не відмежовується, а інтегрується в культурний досвід. Таким чином, сучасна драма виконує роль медіатора між історією та пам'яттю, перетворюючи художній текст на дієве «місце пам'яті», де національна ідентичність осмислює власну історію через символічну репрезентацію травми.



**IDEOLOGICAL CRITICISM OF ISEKAI ANIMATION GENRE**

Протягом XX–XXI ст. в умовах глобалізаційних процесів, розбудови постколоніальних досліджень та наукових зрушень, пов'язаних з пікторіальним (візуальним) поворотом у гуманітаристиці, важливим атрибутом численних міждисциплінарних розвідок стала ідеологічна критика явищ культури. Ця тенденція позначається на дослідженнях різноманітних феноменів аудіовізуальної культури, включно з популярним різновидом японської анімації (аніме).

Аспект ідеологічної критики в аніме розглядається в наукових працях представників дослідницької програми Anime Studies: Д. Дауера, Д. Клеменца, М. Новієллі та Х. Хікарі. Проте в наявному корпусі текстів з цього питання представлено виключно огляд пропагандистської анімації 1920-х — 1940-х рр. Відповідно, твори, які визначають обличчя аніме-індустрії у XXI ст. залишаються поза увагою дослідників. Тому застосування методу ідеологічної критики для вивчення дослідженні ісекай — одного з найбільш репрезентативних жанрів аніме — має помітний евристичний потенціал.

Поняття ісекай охоплює твори аніме, манга, ранобе та лайт-новел, у яких розповідається про пригоди громадянина Японії в паралельному, здебільшого фентезійному або ігровому всесвіті. Професор Цюрихського університету Скот Ма зауважував, що головні герої ісекай-аніме «Переродження: Життя з нуля в іншому світі» та «Фамільяр невдахи» репрезентують окцидентальні уявлення японців. За спостереженнями науковця, ці твори пропонують аудиторії наратив «окультурення» європейського простору зусиллями носіїв японської етнічності та культури. На підставі здійсненого структурно-семіотичного аналізу таких ісекай-аніме як: «В іншому світі зі смартфоном» (2017), «Цей прекрасний світ, благословенний Богом!», «Хатараку Мао-сама», «Я не став героєм, тож гарую на роботі» та ще 24 аніме-сералів стверджуємо, що гіпотеза Ма вказує на прикметну ідеологічну складову самого жанру ісекай, а не лише його поодиноких зразків.

Образи «інших світів» змодельовано з урахуванням поширених оцінок доби європейського Середньовіччя в історіографічній та художній літературі. Тому суспільства, до яких потрапляють протагоністи подібних творів здебільшого характеризуються Скотом Ма як варварські, тиранічні та дискримінаційні. Протагоніст ісекай, маючи підкреслено японське походження, стає провідною рушійною силою позитивних суспільних трансформацій всесвіту, до якого потрапляє після (пере)вродження. З одного боку, він, подібно до героїв легенд та казок, перемагає хтонічних істот. Водночас йому властиві функції, якими наділяється культурний герой у народній міфології. Головний герой ісекай привносить у життя місцевої спільноти культурні блага (технології), а також стає першим транслятором неоліберальних цінностей (особиста свобода, соціальна рівність) та норм (права людини, верховенство закону), які докорінно змінюють тамтешні суспільні відносини. Використовується й зворотній троп, де роль протагоніста відводиться людині або надприродній сутності з іншого світу, яка змінює власні переконання внаслідок перебування в Японії.

Відповідно, у смисловому просторі жанру ісекай романтизований образ Середньовічної Європи набуває значення об'єкта іконоклазму — фази утвердження ідеології через знищення, десакралізацію й очорнення образів попередньої панівної ідеології. Утопічною антитезою універсуму ісекай стає ментальний образ Японії, що формується внаслідок дій головного героя. За допомогою семіотичного механізму ідеалізації Японії автори ісекай-аніме легітимізують статус даного образу як об'єкту іконофілії — фази заміщення образів-символів відкинутої ідеології шляхом впровадження альтернативної системи ідеологічно-прийнятних образів.

Окцидентальні уявлення, які представлені в медіа-продукції цього жанру, корелюють з японськими націоналістичними й неонаціоналістичними наративами. Ідея культурної вищості японців порівняно до націй Західного світу використовувалася ідеологами Японської імперії протягом XIX — першої половини XX ст., як один із інструментів легітимізації стрімкої мілітаризації країни, а також японського колоніалізму в Східній Азії. Водночас, на противагу пропагандистській анімації 1930-х — 1940-х рр., ісекай-аніме просувають образ Японії як взірця цінностей Західного світу, а не творця альтернативної аксіологічної моделі.

Таким чином, жанр ісекай відображає ситуацію компромісного співіснування неоліберальної та неонаціоналістичної ідеології в культурі післявоєнної Японії. Твори ісекай одночасно актуалізують обидві ці ідеології завдяки проєціюванню окцидентальної світоглядної позиції на вигаданий універсум.

*Н. Ігнат'єва*

**СИМВОЛИ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В ПОСТАНОВЦІ “MADE IN UKRAINE”  
ТЕАТРУ ТІНЕЙ “VERBA”**

*N. Ihnatieva*

**SYMBOLS OF NATIONAL CULTURE IN THE PLAY “MADE IN UKRAINE”  
BY THE SHADOW THEATRE “VERBA”**

Історичні події 2013–2014 рр. в Україні спричинили підйом національної самосвідомості та призвели до переосмислення власної історії та культури. Зростання попиту на відродження українських традицій як елементів національної ідентичності сприяло поширенню україномовного контенту та національної символіки.

Яскравим прикладом популяризації української культури того часу є постановка театру тіней Verba Shadow “Made in Ukraine” 2015 року, у якій демонструються впізнавані народні символи, що вбирають у себе традиційні предмети, рослини та явища. Зокрема, можна побачити наступні використані символи:

***Рослинні та природні:***

*Соняшник* — символ праці, добробуту та достатку. В Україні соняшник порівнюється з Батьківщиною, до якої людина звертається у своїх думках, словах та діях. Згодом соняшник перетворюється на *сонце*, що є символом життя, сили, енергії та відродження. Як багато інших народів, слов'яни були сонцепоклонниками й мали багато сонячних знаків-емблем.

*Жовтогаряче як сонце, пшеничне поле* символізує віковічну традицію українського народу землеробство, що несе в собі любов до рідної землі, до її родючості та багатства.

### **Образи козаків:**

- козак на коні як символ сили, свободи та незламності духу в боротьбі за волю;
- козак з булавою, яка символізує владу козацького гетьманства;
- бійка козаків на шаблях, що характеризує їх воїнами;
- оголена голова козака з оселедцем, тобто довгим чубом, який мав містичне та символічне значення для козаків. Чуб був ознакою воїна, який пройшов випробування, тому чуб став символом мужності та честі.

### **Символи матеріальної культури та господарчої діяльності:**

*Вишиванка.* Сама вишиванка стала своєрідним оберегом для українця. Візерунок залежав від того, кому призначалася сорочка й мав в собі символи пам'яті роду, любові та вірності, здоров'я й краси, щасливої людської долі. Вишиванка відображала духовне багатство нації, мудрість та тримала зв'язок між багатьма поколіннями українців.

*Гончарство.* Ремесло, яке відоме, як і землеробство, ще із часів трипільської культури. Зазвичай гончарні вироби використовували у побуті, в основному це був глиняний посуд (гличики, горщики, миски тощо), хоча також з глини майстрували іграшки, сувеніри, прикраси, кахель.

*Млини.* У краєвидах українських селищ часто зустрічалися млини, де перемелювали зерно на муку. Випікання хлібу здавна стало священною традицією українців, символом добробуту та гостинності. З хлібом в українців було пов'язано багато звичаїв та обрядів, найпоширеніший з яких — зустріч гостей з хлібом та сіллю.

*Українська хата,* біля якої знаходиться пшеничне поле, стала символом добра та надії. А пара закоханих характеризує хату як символ родинного вогнища.

### **Мистецькі символи:**

*Бандура.* Найбільш упізнаваний традиційний український музичний інструмент.

### **Релігійні та обрядові символи:**

*Свято Купали* зображене ритуалом, коли хлопці й дівчата стрибали через багаття.

*Храм.* Окремим епізодом представлена духовна складова, що перетворила язичницьку державу на християнську. Контури храму та молитва монахів відображають віру в Бога та надію на його захист.

Характеризуючи спосіб використання зазначених символів, відмітимо їх як статичну, так і динамічну репрезентацію. Окрім колективно створених тінювих статичних образів, артисти активно рухалися, переходячи від одного до іншого образу. Не беручи до уваги бій козаків на шаблях, найбільше в цих переходах артисти виконували рухи українських народних танців, тим самим розповідаючи про танцювальне мистецтво України. А під час демонстрації гончарного мистецтва, була створена ілюзія, у якій руки виліплювали посуд, а потім створювали млини.

Завершується постановка контурами статуї «Батьківщина-Мати». Враховуючи час створення постановки, такий вибір не дивує, навпаки, він розповідає про бажання захистити країну від зазіхання на її територію.

Упродовж усього номеру колектив неодноразово демонстрував державний прапор України. Спочатку в поєднанні з блакитним небом пшеничне поле нагадує державний прапор України, потім в епізоді козака з булавою, й наприкінці, прапор

з'являється фоном під час показу статуй «Батьківщина-Мати», підсилюючи меседж про захист країни.

Отже, є постановці “Made in Ukraine” театру тіней “Verba Shadow” було візуалізовано ключові образи української історії та культури, продемонстровано основні цінності, ремесла та деякі традиції українців. Використання танцювальних рухів та бойових рухів з шаблями додають яскравості та гармонійності номеру. А поєднання інноваційного формату 3D-шоу дозволяє створити візуальні ефекти та посилити емоційне сприйняття образів.

*А. Гайдук*

## **РОЛЬ КРЕАТИВНИХ ПРОСТОРІВ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА СУЧАСНИХ МІСТ УКРАЇНИ**

*А. Haiduk*

### **THE ROLE OF CREATIVE SPACES IN THE FORMATION OF THE CULTURAL ENVIRONMENT OF MODERN UKRAINIAN CITIES**

У сучасному культурному просторі України більш відчутною стає роль креативних просторів — інституцій, що поєднують функції мистецького, освітнього, комунікативного й підприємницького середовищ. Вони формують своєрідну інфраструктуру культури XXI ст., де синтезуються традиційні й новітні практики культурної діяльності.

Їхня поява в регіональних центрах України відображає ширші соціокультурні трансформації, що відбуваються в державі після 2014 року. Креативні простори є реакцією на потребу суспільства у відкритій комунікації, спільній творчій діяльності та демократичних формах культурного самовираження. Вони змінюють усталені уявлення про організацію мистецького процесу й водночас перетворюються на майданчики громадської активності.

Зокрема, у трьох великих культурних центрах України — Харків, Львів, Одеса з 2014 по 2024 р. з'явилося багато креативних просторів. Порівняльний аналіз дозволяє виявити спільні закономірності формування креативних просторів, а також специфічні ознаки кожного регіону. Технологічна орієнтація та соціальна інклюзивність у Харкові; поєднання традиційної культурної спадщини з новими урбаністичними ініціативами у Львові; мультикультурність і взаємопроникнення мистецьких та комерційних практик в Одесі.

Креативні простори стають важливими медіаторами між культурою та соціальними комунікаціями. Вони інтегрують різні соціальні групи, залучаючи митців, підприємців, студентів, волонтерів і мешканців громад до спільної діяльності. Така комунікація поєднує інформаційний та ціннісний характер, формує довіру, спільні смисли й відчуття локальної ідентичності. В умовах воєнного часу роль цих просторів набуває додаткового виміру: вони стають осередками взаємопідтримки, реабілітації та творчого залучення суспільства.

У контексті культурологічних досліджень креативні простори є феноменом постнекласичної культури, де відбувається взаємодія різних рівнів культурного досвіду — від локального до глобального, від традиційного до цифрового. Їхня структура є відкритою й поліцентричною, а механізми функціонування динамічними

й адаптивними. Такі простори реагують на соціальні запити створюючи передумови для інноваційного розвитку регіонів.

Досвід європейських країн (Christiania в Копенгагені, Station F у Парижі, Westergas в Амстердамі) показує, що інституціоналізація креативних просторів може стати ефективним інструментом регіональної політики. Українські практики останнього десятиліття підтверджують, що навіть за умов економічної нестабільності такі ініціативи здатні залучати інвестиції, сприяти розвитку малого бізнесу, туризму, освітніх програм і волонтерських рухів.

Функціональна типологія креативних просторів є ключовим аспектом дослідження, що дозволяє класифікувати їх за ознаками діяльності (мистецькі, освітні, підприємницькі, соціальні) і за формами організації (громадські ініціативи, приватні інституції, змішані моделі). Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти їхню роль у формуванні культурного середовища регіональних центрів, а також простежити взаємозв'язок між культурною динамікою і соціальними комунікаціями.

Креативні простори є осередками культурного оновлення, у яких поєднуються традиційні символічні форми та новітні медійні технології. Вони активно використовують цифрові платформи, віртуальні виставкові формати, мультимедійні інсталяції, тим самим розширюючи межі культурного досвіду. Такі практики сприяють розвитку медіаграмотності, критичного мислення й участі громадян у культурних процесах.

У підсумку ствердимо, що розвиток креативних просторів у регіональних центрах України формує нову модель культурного середовища, засновану на принципах відкритості, взаємодії та інноваційності.

*А. Куксова*

**АКТУАЛЬНІСТЬ МУЗЕЇЗАЦІЇ ГОДИННИКОВИХ ВЕЖ В УКРАЇНІ  
(НА ПРИКЛАДІ РАТУШНИХ ВЕЖ ЛЬВОВА, ЧЕРНІВЦІВ ТА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА)**

*A. Kuksova*

**THE RELEVANCE OF MUSEUMIZATION OF CLOCK TOWERS IN UKRAINE  
(BASED ON THE EXAMPLE OF TOWN HALL TOWERS IN LVIV, CHERNIVTSI,  
AND IVANO-FRANKIVSK)**

На жаль, годинникові вежі в Україні залишаються недостатньо вивченою темою. Навіть на академічному рівні можна знайти напрацювання здебільшого лише про архітектуру ратуш чи механізм годинника. Суспільна увага до феномену годинникових веж також залишається обмеженою, що зумовлено недостатньою інформованістю громади про їхнє значення — інтерес зосереджується переважно на самому годиннику, тоді як його символічне поєднання з вежею залишається поза увагою. Хоча годинники як архітектурний елемент зустрічаються на різних типах споруд — церквах, вокзалах, громадських будівлях — їх поява здебільшого була зумовлена процесами урбанізації та потребою у вимірюванні часу громадою. Годинникові вежі на ратушах мають специфічне, відмінне від цих об'єктів значення. Тут годинник не обмежується лише функцією відліку часу — він набуває символічного змісту, стає маркером статусності та престижу міста, відображає його економічний розвиток, політичну вагу і гордість мешканців.

У процесі вивчення цього явища виникла ідея створення виставки, спрямованої на його популяризацію. Особливу увагу в межах дослідження вирішено приділити саме годинниковим вежам ратуш, адже вони є визначними пам'ятками архітектури західноукраїнських міст. Їхнє зведення було тісно пов'язане з європейськими традиціями міського будівництва, оскільки появу таких споруд на українських землях зумовив вплив європейських держав у період, коли ці території перебували у складі різних імперій. Таким чином, ратушні годинникові вежі поєднують українську ідентичність із загальноєвропейським архітектурним контекстом.

Метою виставки є не лише ознайомлення відвідувачів із цими спорудами як архітектурними об'єктами, але й демонстрація їхнього значення як культурних артефактів, що протягом століть виконували важливі соціальні, символічні та практичні функції в житті місцевих громад.

Під час вибору локації для реалізації виставкового проекту було прийнято рішення зосередитися на трьох обласних центрах, у яких збереглися найвідоміші зразки ратуш із годинниковими вежами — Львові, Чернівцях та Івано-Франківську. Львівська та Чернівецька ратуші й сьогодні виконують свої первинні адміністративні функції — у їхніх приміщеннях розташовані Львівська та Чернівецька міські ради відповідно. Натомість Івано-Франківська ратуша з 26 квітня 1959 року функціонує як будівля Івано-Франківського краєзнавчого музею.

Івано-Франківський краєзнавчий музей має відповідне технічне оснащення для розміщення музейних експонатів, забезпечення умов їхнього збереження та створення комфортного простору для відвідувачів. Також локація Івано-Франківської ратуші гармонійно узгоджується з наповненням експозиції, оскільки сама споруда є невід'ємним елементом досліджуваного феномена. Завдяки цьому виставка набуває більшої автентичності та підкреслює виставковий простір як частину автентичного процесу. У фондах музею зберігаються матеріали, пов'язані з історією міста, його архітектурним розвитком та побутом мешканців у різні періоди. Ці експонати можуть стати основою для створення розділу, присвяченого Івано-Франківській ратуші та її годинниковій вежі.

Розробка та реалізація виставки, присвяченої годинниковим вежам, має важливе значення не лише з наукової та культурної точки зору, а й спрямована на створення нового туристичного маршруту, який популяризує західноукраїнські регіони в історичному контексті. Маршрут розпочинатиметься з відвідування виставки в Івано-Франківській ратуші, після чого отримані знання закріплюватимуться під час екскурсій до Львівської та Чернівецької ратуш. У разі успіху маршруту передбачається його подальше розширення до менших міст, де також наявні представники ратуш з годинниковими вежами — Мукачівська ратуша, Самбірська ратуша та інші.

*Т. Каткова*

**ПОЛЬ БЮРІ Й ЕСТЕТИКА ПОСТМОДЕРНОЇ ГРИ:  
РУХ ЯК КОМУНІКАЦІЯ**

*Т. Katkova*

**POL BURY AND THE AESTHETICS OF POSTMODERN PLAY:  
MOVEMENT AS COMMUNICATION**

Кінетичне мистецтво ХХ століття стало важливим феноменом постмодерної культури, де рух твору стає не лише формальною характеристикою, а й інструментом комунікації з глядачем. Творчість бельгійського художника Поля Бюрі (1922–2013) вирізняється особливою увагою до механічного руху та взаємодії глядача з об'єктом. В умовах постмодерної естетики, де традиційні категорії мистецтва розмиваються, роботи Бюрі демонструють «гру» як форму сенсорного та концептуального сприйняття. Дослідження цього явища актуальне для розуміння сучасних тенденцій у мистецтвознавстві та культурології.

Постмодерне мистецтво переосмислює поняття форми, процесу та сприйняття, надаючи перевагу відкритим і взаємодієвим структурам. У цьому контексті кінетичне мистецтво постає не як технологічний експеримент, а як комунікативний простір, у якому рух стає засобом діалогу між об'єктом і суб'єктом. Згідно з концепцією Ф. Поппера, рух у кінетичному мистецтві є «відображенням нової чуттєвості, де сприйняття твору визначається участю глядача».

Поль Бюрі формує власну естетику руху, засновану на принципі уповільненої дії. На відміну від футуристичної динаміки чи конструктивістської механіки, його рухи майже непомітні, ніби затримані в часі. Таке «сповільнення» створює ситуацію очікування, що активізує глядача як співучасника процесу. Художник зазначає: «Рух для мене — це не видовище, а дихання».

Отже, рух у його розумінні є не атрибутом форми, а способом комунікації — «диханням» між матерією твору та свідомістю спостерігача.

Гра у творах Бюрі виконує не розважальну, а герменевтичну функцію — вона організовує процес взаємного розуміння між людиною і предметом.

У серіях *Plans mobiles* (1957–1959) художник створює ситуацію непередбачуваного руху, у якій глядач змушений інтерпретувати невидимий алгоритм дії. Таким чином, твір стає не завершеним об'єктом, а сценографією сприйняття, відкритою до безкінечного прочитання.

Ця гра має постмодерний характер — вона розгортається як множинність можливих смислів і комунікативних ситуацій.

Кінетичні фонтани Бюрі (наприклад, *Fontaine du Palais Royal*, 1985) демонструють, що рух може бути формою пластичної комунікації в публічному просторі. Повільне коливання металевих елементів, дзеркальні відбиття й шум води створюють кінестетичне середовище, у якому сприйняття набуває тілесного виміру.

Цей досвід спільного часу трансформує глядача з пасивного спостерігача на співучасника комунікаційного процесу. Як зазначає Поппер, «кінетичний об'єкт є системою взаємодії, а не лише механізмом».

Уповільнений рух Бюрі стає естетичною метафорою опору швидкості сучасної культури. Його кінетика перетворюється на етичний жест — настанову



до уважності, терпіння, споглядання. У цьому полягає постмодерна сутність гри: вона не заперечує реальність, а вчить комунікувати з нею інакше — через тілесну присутність, час і взаємність.

Таким чином, рух у творах Бюрі можна інтерпретувати як форму, яка активує діалог між людиною, матерією та простором.

Творчість Поля Бюрі окреслює перехід від механічної кінетики до комунікативної естетики руху, де гра й взаємодія стають основними художніми категоріями.

У його повільних механічних конструкціях реалізується постмодерна ідея відкритого твору: рух не зображає, а спілкується; глядач не споглядає, а відповідає.

Отже, естетика постмодерної гри в інтерпретації Бюрі — це не гра у форму, а гра у спільність, що реалізує себе через рух як універсальну мову комунікації.

*С. Остроушко*

### **ПОТЕНЦІАЛ І ВИКЛИКИ 3D-СКАНУВАННЯ В МУЗЕЙНІЙ СПРАВІ**

*S. Ostroushko*

### **THE POTENTIAL AND CHALLENGES OF 3D SCANNING IN MUSEOLOGY**

Упровадження цифрових технологій змінило сам засіб збереження, дослідження та експонування культурної спадщини. У цій цифровій революції 3D-сканування є одним із найбільш потужних інструментів комплектування та інвентаризації музейних фондів, що дозволяє перевести унікальні матеріальні об'єкти з фізичного світу в цифровий вимір. Така трансформація відкриває нові можливості для музеєзнавства та освіти, але водночас породжує новий комплекс технологічних, фінансових та етичних проблем, які потребують глибокого осмислення. Подібно до того, як VR-технології здатні перетворити пасивне споглядання на активну участь і стати новим засобом музейної комунікації, 3D-моделі змінюють спосіб нашої взаємодії з культурною спадщиною, роблячи її більш інтерактивною та доступнішою.

Беззаперечною та, можливо, найважливішою перевагою 3D-сканування є новий спосіб документації та збереження. В умовах криз, таких як воєнні дії, що призводять до ускладнення експозиційної діяльності та прямої загрози об'єктам, або природних катастроф чи пожеж (як у випадку Собору Паризької Богоматері), цифровий двійник може стати єдиним джерелом інформації для майбутньої реставрації, реконструкції або наукового дослідження безповоротно втраченого оригіналу. Ця технологія безцінна для реставраторів: вони отримують можливість вивчати об'єкт безконтактно, тестувати гіпотези на цифровій моделі, не торкаючись крихкого оригіналу.

Іншим ключовим плюсом є глобальна доступність та інклюзивність. 3D-моделі в онлайн-колекціях усувають фізичні бар'єри. Дослідник з іншого континенту, учень із віддаленого села або людина з обмеженою мобільністю, для якої фізичний візит до музею ускладнений, отримують можливість детально вивчати артефакти, які вони, можливо, ніколи не змогли б побачити наживо. Більше того, 3D-моделі є основою для створення тактильних копій на 3D-принтерах, що відкриває світ музейних

експонатів для людей з вадами зору. Для науковців це інструмент, що дозволяє досліджувати об'єкт віртуально, проводити точні вимірювання, порівнювати його з об'єктами з інших колекцій, не виходячи з кабінету.

Однак, попри ці вражаючі переваги, упровадження 3D-сканування пов'язане зі значними технічними та фінансовими бар'єрами. Високоточне обладнання — чи то лазерні сканери, чи системи структурованого світла, чи потужні фотограмметричні станції — разом із ліцензійним програмним забезпеченням для обробки «хмар точок» є надзвичайно дорогою інвестицією. До того ж, сам процес вимагає вузькоспеціалізованих навичок. Це не робота для одного музейного співробітника. Вона вимагає цілої команди фахівців: оператора сканера, спеціаліста з постобробки (який «зшиває» скани, видаляє шуми та інше), IT-фахівця для налаштування потужних серверів збереження.

Технічні обмеження також ставлять під гостре питання автентичність цифрової копії. 3D-сканери не є всемогутніми й мають так звані «сліпі зони». Вони мають суттєві проблеми з певними типами поверхонь: блискучі та металеві (наприклад, золото чи глазур на кераміці) хаотично відбивають промінь; прозорі (скло, коштовне каміння) пропускають його крізь себе; дуже темні або чорні поверхні поглинають світло. В результаті отримана модель практично ніколи не є 100 % точною копією; вона є *інтерпретацією*. Фахівець у процесі постобробки змушений вручну «домальовувати» відсутні дані. Тут і постає фундаментальне культурологічне питання: де проходить межа між цифровим документуванням та цифровою реставрацією? Чи можна вважати таку модель об'єктивним документом, чи це вже суб'єктивна художня інтерпретація?

Високоякісні 3D-моделі генерують величезні обсяги даних — терабайти «хмар точок» та текстур. Це вимагає потужних серверів та чітких стратегій резервного копіювання, щоб уникнути цифрових втрат, ситуацій, коли дані будуть втрачені через збій обладнання або застарівання носіїв. Формати файлів також можуть застаріти, роблячи дані нечитабельними для майбутніх поколінь. На відміну від фізичного артефакту, цифровий файл вимагає постійної активного переносу на нові формати. Окрім цього, диджиталізація породжує юридичні дилеми щодо інтелектуальної власності. Чи можна вільно поширювати її, ризикуючи запуском процесу неконтрольованої комерціалізації та масовим 3D-друком копій, що створює ризики для ринку антикваріату? Окремо стоїть етичний виклик диджиталізації сакральних об'єктів чи людських останків (наприклад, крижана мумія Етці), вільне поширення яких може образити почуття певних культурних чи релігійних спільнот.

Таким чином, 3D-сканування, безперечно, є революційною методикою, яка перетворює його на гнучкий багатфункціональний інструмент, конче необхідний у музейній справі. Воно відкриває нові можливості для збереження, дослідження та комунікації з громадськістю. Проте його ефективного впровадження вимагає від культурних інституцій не лише значних фінансових та технічних ресурсів, але й розробки чітких стратегій щодо довгострокового зберігання даних та вирішення складних етично-правових питань регулювання цифрових активів.

## ІНТЕРАКТИВНІ МЕДІА ТА ГЕЙМІФІКАЦІЯ В КУЛЬТУРНИХ ПРОЕКТАХ

*Y. Dzenis*

### INTERACTIVE MEDIA AND GAMIFICATION IN CULTURAL PROJECTS

У сучасному інформаційному суспільстві, де цифрові технології формують нові моделі взаємодії між культурними інституціями та аудиторією, інтерактивні медіа й гейміфікація набувають ролі інноваційних інструментів культурної комунікації. Їхня поява стала результатом розвитку мультимедійних платформ, 3D-візуалізації, віртуальної та доповненої реальності, які суттєво трансформують способи сприйняття культурного контенту. Інтерактивність забезпечує не лише зорове або слухове сприйняття, а й активну участь користувача, що перетворює процес ознайомлення з культурними об'єктами на елемент особистого досвіду.

Гейміфікація в культурних проектах розглядається як використання ігрових механік у неігровому контексті з метою підвищення залученості, мотивації та емоційного впливу на аудиторію. Дослідження у сфері цифрових комунікацій свідчать, що впровадження ігрових елементів у музейні експозиції, виставкові простори чи туристичні маршрути підвищує рівень інтересу, сприяє формуванню нових когнітивних моделей сприйняття та забезпечує тривалішу пам'ять інформаційного контенту. Відвідувач перестає бути пасивним спостерігачем, натомість перетворюється на активного учасника подій, здатного впливати на розвиток сюжетної лінії або порядок подання матеріалу.

Одним із ключових напрямів застосування інтерактивних медіа в культурі є використання технологій доповненої (AR) та віртуальної реальності (VR). Такі рішення вже активно інтегруються в провідних музеях світу — Луврі, Британському музеї, музеях Флоренції, де відвідувачі за допомогою мобільних пристроїв можуть спостерігати реконструкції історичних подій або 3D-моделі зруйнованих артефактів. Це створює ефект присутності, який недосяжний у традиційних експозиціях. Застосування AR-рішень дозволяє відтворювати художні або історичні контексти без фізичної реставрації об'єктів, що має важливе значення для збереження культурної спадщини.

Україна має значний потенціал у впровадженні подібних технологій. Культурні інституції, зокрема музеї Харкова, Львова та Києва, володіють матеріальною базою, достатньою для розгортання інтерактивних мультимедійних експозицій. Доцільним є створення інтегрованих платформ, де за допомогою 3D-сканування та фотограмметрії можна формувати цифрові архіви музейних фондів, доступні для широкої публіки через мобільні додатки. Такі проекти могли б виконувати одночасно освітню, туристичну та культурно-просвітницьку функції. Наприклад, інтерактивні мапи історичних місць Харкова з можливістю перегляду архітектурних об'єктів у доповненій реальності могли б стати основою для міського культурного маршруту нового покоління.

Окремої уваги заслуговує аспект гейміфікації в просуванні української культури серед молодіжної аудиторії. Використання принципів сюжетно-рольових ігор, систем досягнень, рейтингів або інтерактивних завдань у мобільних застунках може істотно підвищити рівень культурної зацікавленості. У контексті

музейної педагогіки можливим є створення «цифрових квестів», де учасники виконують завдання, пов'язані з історією експонатів, художніми стилями або біографіями митців. Така форма роботи забезпечує не лише засвоєння інформації, а й формування емоційного зв'язку між користувачем і культурним об'єктом.

Важливо зазначити, що гейміфікація не обмежується розважальним елементом. Вона здатна стати повноцінною педагогічною технологією в культурних проєктах, орієнтованих на інтелектуальний розвиток і формування критичного мислення. Створення інтерактивних виставок із віртуальними персонажами, які комунікують із відвідувачем, або систем, що адаптують зміст залежно від рівня підготовки користувача, відкриває нові горизонти для музейної та освітньої практики.

Вітчизняний досвід використання інтерактивних медіа наразі обмежується переважно поодинокими ініціативами — цифровими виставками в Мистецькому арсеналі, мультимедійними інсталяціями в межах фестивалів сучасного мистецтва та експериментальними VR-проєктами при університетах. Для системного розвитку цієї галузі необхідна міждисциплінарна співпраця між розробниками програмного забезпечення, дизайнерами, культурологами та педагогами. Саме університетське середовище може стати осередком інновацій, де майбутні фахівці опановують технології 3D-моделювання, візуалізації, інтерактивного дизайну та штучного інтелекту для подальшого використання в культурній сфері.

Серед перспективних напрямів розвитку інтерактивних медіа в Україні варто відзначити створення національної цифрової платформи культурної спадщини, де об'єкти різних регіонів були б представлені у форматі 3D-турів. Також актуальним є впровадження інтерактивних проєктів у межах міських культурних фестивалів, що сприятиме популяризації регіональної ідентичності. Інтеграція елементів гейміфікації в такі заходи може забезпечити залучення молоді, формуючи нову модель взаємодії між суспільством і культурним простором.

Отже, інтерактивні медіа та гейміфікація виступають не лише технічними інструментами, а й методологічною основою переосмислення культурної комунікації. Вони перетворюють культуру на живий процес взаємодії, де користувач є не споживачем, а співтворцем змісту. Для українського культурного середовища це відкриває можливості не лише для модернізації музейних і виставкових практик, але й для формування нової культурної екосистеми, у якій цифрові технології стають засобом збереження, популяризації та розвитку національної спадщини.

СЕКЦІЯ:  
ФІЛОСОФСЬКІ, ПРАВОВІ, ПСИХОЛОГІЧНІ, ГУМАНІТАРНІ ТА УПРАВЛІНСЬКІ  
АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ

*N. Riabukha, O. Bilyk, A. Borysova*

**INTERNATIONAL COLLABORATION OF KHARKIV STATE ACADEMY OF CULTURE:  
PARTICIPATION IN THE EUROPEAN LEAGUE OF INSTITUTES OF THE ARTS (ELIA)**

*Н. Рябуха, О. Білик, А. Борисова*

**МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ ХАРКІВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АКАДЕМІЇ КУЛЬТУРИ:  
УЧАСТЬ У РОБОТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЛІГИ ІНСТИТУТІВ МИСТЕЦТВ (ELIA)**

Internationalization of higher education is currently regarded as one of the most significant directions in educational activity. The strategic and operational objectives, as defined by the Strategy for Development of Higher Education in Ukraine for 2022-2032 (approved by Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 286-r dated February 23, 2022), envisage: reforming and modernizing the system of higher education; promoting convergence in the field of higher education within the framework of the Bologna Process; improving the quality and enhancing the importance of higher education; deepening cooperation between higher education institutions; expanding the capabilities of higher education institutions; and intensification of the mobility for students, research, academic, and teaching staff.

The issue of internationalization is defined as Strategic Goal 4. Among its operational objectives are the implementation of best foreign educational practices in Ukraine, preparing graduates of higher education institutions to thrive in a multicultural environment, increasing the number of international educational and scientific cooperation projects, and integrating research and academic staff into the global scientific community. Accordingly, the expected results specifically include ensuring the openness of Ukraine's higher education system and implementation of the best global practices, as well as enabling Ukrainian scientists to conduct research of the highest scientific quality in collaboration with foreign colleagues.

Therefore, the Strategy directs higher education institutions towards deepening and expanding international cooperation. Within this context, the participation of Ukrainian higher education institutions (HEIs) in the activities of international educational organizations, consortia, and platforms becomes highly relevant.

For institutions of higher art education, such as Kharkiv State Academy of Culture, one of the most promising avenues for collaboration is with the European League of Institutes of the Arts (ELIA). ELIA is a leading global network that brings together higher education institutions and organizations in the arts and culture sector. It acts as a European representative, advocating for the development of arts education, research, and innovations both within Europe and beyond. ELIA positions itself as an active community whose mission is to shape the future of the arts through education, advocacy, and international collaboration.

ELIA, as a structure, emerged amid significant European transformations at the end of the XX century, a period marked by the active development of the European Union, growth in international cooperation, and the recognition of Europe's cultural unification.

At the initiative of the rectors of leading arts academies, the European League of Institutes of the Arts was established at a conference in Amsterdam in 1990. Its overarching goal was defined as the joint lobbying for the interests of arts education with European institutions such as the European Commission and the European Parliament.

Higher arts education institutions gained an opportunity to create a shared platform for discussing curricula and teaching methods for creative youth, as well as addressing challenges and sharing knowledge and achievements by supporting the international exchange of students, teachers, and researchers. ELIA defines its mission as enhancing the quality and status of arts education, thereby ensuring its viability and confident development in the future.

The demand for international relations in arts education has always been exceptionally high, and the initially small association gradually expanded, first through European institutions, to which, later, establishments from other world regions joined. Currently, ELIA unites over 300 members from more than 50 countries.

ELIA hosts key events for education leaders, teachers, and researchers on the platform of the ELIA Leadership Symposiums & Annual Conferences, where current strategic issues are discussed. Every two years, hundreds of the organization's participants gather at the ELIA Biennial Conferences to present projects, engage in discussions, and network actively. Regular specialized conferences and seminars address issues related to arts pedagogy, technology, art, and culture.

The most talented students, young artists, and graduates of arts higher education institutions have the opportunity to present their work on the online and offline platform "NEU NOW", which helps stimulate their international careers.

Indeed, ELIA's activities are significant for both art education institutions and educators, students, and researchers, ultimately benefiting society as a whole. It actively shapes the European cultural space, provides access to an international network of arts education institutions, and expands opportunities for participation in joint projects and grant acquisition. Furthermore, it opens doors for international exchanges and participation in artistic competitions, thereby helping artists to receive a high-quality education.

In 2020, due to the sharp restrictions on physical communication, affecting events, exhibitions, conferences, and academic exchanges, the innovative UAx (University of the Arts Exchange) platform was established under the auspices and initiative of ELIA. It was created as a reliable digital space to replace in-person interaction among representatives of arts education institutions, thereby facilitating collaboration. The platform is funded through membership and partnership contributions.

During its existence, UAx has created the "Knowledge Library" platform, where one can find photo and video materials of artists' performances and exhibitions, recordings from ELIA conferences, symposia, and forums, educational programs, interdisciplinary courses, and more.

For Kharkiv State Academy of Culture, joining the UAx platform presented a unique opportunity to intensify its international activities and advance its interdisciplinary capacities within a unified project shared with the European community, aimed at enhancing arts education and science across all fields.

Through its accession to the UAx platform, KhSAC gained the ability to develop international cooperation by participating in the creation of a network of sister schools and engaging with ELIA's international initiatives. Among these is the prestigious UAx

Abakanowicz Fellowship Programme for students in creative disciplines, which aims to support their professional development during their studies. Launched in early 2023, the programme is named after the renowned Polish sculptor Magdalena Abakanowicz, whose monumental works in textile and other materials have earned worldwide acclaim.

In 2025, six students from the Faculties of Performing Arts and Audiovisual Arts at Kharkiv State Academy of Culture (KhSAC) became bursary recipients of the program and are currently participating in a mentoring program in collaboration with their sister school, LUCA School of Arts from Belgium.

Of particular importance in the context of international cooperation with UAx is the Sister Schools Programme. This is a strategic initiative aimed at establishing long-term institutional international links between higher arts education institutions. It is a structured programme designed for the systematic exchange in the field of arts education and for expanding shared strategic goals for its development.

Among the specific tasks for implementing the Sister Schools Programme are the development and delivery of joint educational modules, virtual courses, conducting workshops and seminars, initiating joint research projects, and exchanging experiences in areas such as managing higher arts education institutions, fundraising, alumni relations, and more.

KhSAC's sister school, the Belgian University LUCA School of Arts, is in the initial stage of cooperation with the Academy within the ELIA framework. Cooperation agreements have been signed, a collaboration programme has been developed, initial meetings have been held, and negotiations between the heads of the institutions have taken place.

Throughout 2024–2025, representatives of KhSAC participated in international meetings initiated by ELIA. Yuliia Kovalenko, a Candidate of Art History and Associate Professor in the Department of Television Reporting at KhSAC, participated in the ELIA Biennial 2024 in Milan. In June 2025, she participated in the ELIA Academy 2025 Forum held at Kristiania University College (Oslo, Norway).

In October 2025, Nataliia Riabukha, Acting Rector of KhSAC and Doctor of Art History, participated in the ELIA Leadership Symposium in Geneva, Switzerland.

Therefore, cooperation with the European League of Institutes of the Arts (ELIA) enables KhSAC to implement initiatives aimed at introducing best foreign educational practices in Ukraine, intensifying international activities in the field of arts education, increasing the number of international educational and scientific cooperation projects, and integrating research and academic staff into the global scientific space. Consequently, this collaboration directly contributes to achieving the strategic and operational goals, outlined in the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022–2032.



*N. Potomkina, A. Jurāne-Brēmane, O. Bilyk*

**CELEBRATING SCIENCE: THE E<sup>3</sup>UDRES<sup>2</sup> SCIENCE FESTIVAL 2025 AS A PLATFORM FOR PROFESSIONAL GROWTH AND NETWORKING IN HIGHER EDUCATION**

*Н. Потьомкіна, А. Джуране-Бреман, О. Білик*

**CELEBRATING SCIENCE: THE E<sup>3</sup>UDRES<sup>2</sup> SCIENCE FESTIVAL 2025 ЯК ПЛАТФОРМА ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА НЕТВОРКІНГУ У ВИЩІЙ ОСВІТІ**

In the context of global educational transformation, international academic mobility has become a key indicator of teaching quality and professional excellence. Modern universities view international staff exchanges as strategic tools for institutional development, pedagogical innovation, and integration into the European Higher Education Area. The Erasmus+ Staff Mobility Programme plays a pivotal role, offering educators opportunities to develop professional skills, adopt innovative teaching methods, and engage in intercultural communication. Active involvement in Erasmus+ provides access to global collaboration networks and the co-creation of educational innovations.

The partnership between Kharkiv State Academy of Culture (KhSAC, Ukraine) and Vidzeme University of Applied Sciences (Vidzemes Augstskola, Latvia) is a sustainable commitment to excellence in teaching, research, and international academic dialogue. As part of this collaboration, the scientific and pedagogical staff of KhSAC participated in the global academic mobility Programme (BIP identifier: 2024-1-LV01-KA171-HED-000229621).

The E<sup>3</sup>UDRES<sup>2</sup> Science Festival 2025, hosted by Vidzeme University of Applied Sciences, emerged as a vibrant international event that celebrated scientific collaboration, academic innovation, and interdisciplinary dialogue across diverse fields of knowledge. The festival brought together scholars, educators, students, and researchers from numerous European (Albania, Moldova, Georgia, Germany, Netherlands, etc.) and International (Egypt, Chile, India, etc.) universities, creating a shared intellectual space for the exchange of ideas, presentation of research outcomes, and exploration of contemporary challenges in education, technology, and society.

The Programme was thoughtfully designed to combine academic depth with interactive engagement and included several interconnected formats. Plenary lectures and workshops formed the intellectual backbone of the festival, offering high-level discussions and practical sessions that focused on new perspectives in teaching, research supervision, and institutional development. The poster sessions provided a platform for participants to present their ongoing research projects visually, innovative educational initiatives, and collaborative findings, fostering direct dialogue between presenters and attendees.

A central academic component of the festival was the 5th International Scientific Conference “SOCIETY. TECHNOLOGY. SOLUTIONS.”, which explored a broad spectrum of topics relevant to sustainable and inclusive development — from resilient and circular economy to media communication, creative industries, and social inclusion. The Research Leadership Forum and the Stakeholders’ Forum complemented the scientific sessions by opening discussions on leadership, university-society cooperation, and the strategic role of applied sciences in shaping future research and innovation.

Equally important were the interactive student presentations, where young researchers and students showcased their projects and creative ideas, reflecting the festival’s

commitment to nurturing the next generation of scholars and professionals. Together, these components made the E<sup>3</sup>UDRES<sup>2</sup> Science Festival 2025 not only an academic gathering but also a living example of how science, communication, and collaboration can intersect to strengthen the European Higher Education and Research Area.

The key socially oriented themes that were of the most significant interest at the conference, taking into account the area of professional orientation, were Media and Communication, Societal Resilience, and Social Inclusion.

The mobility activity, implemented under the Erasmus+ Staff Mobility Programme, fostered an environment conducive to learning and collaboration. As the participants from KhSAC, we took an active role in all core academic and interactive components.

Participation in key workshops significantly contributed to the participant's professional development, specifically focusing on applied and future-oriented skills. The participant attended several targeted training sessions that covered critically important aspects of contemporary academic and research practices. Notably, a session led by MSc. Miriam Losse from Saxion University of Applied Sciences (Netherlands) focused on visualising research within the professional context of applied sciences, providing practical tools for effectively communicating scientific outcomes to a broader audience. Furthermore, a workshop directed by Leon Cremonini, also from Saxion University of Applied Sciences, addressed strengthening institutional readiness for European research and innovation funding, a topic vital for an institution's international competitiveness. Dr. Scott McCabe (University of Birmingham, UK) guided participants through strategies for supervising research. Finally, valuable insights into data ethics and the use of digital tools in the applied social sciences were gained through the interactive workshop, "The Digital Data Divide Experience", presented by Sjors Groeneveld from Saxion University of Applied Sciences.

Engagement in the Conference panels, particularly the Media, Communication and Societal Resilience, and Societal Resilience and Social Inclusion sessions, deepened knowledge of contemporary sociocultural and psychological challenges. Academic discussions concerning social tourism in Ukraine and its relationship to the management of sociocultural activities have opened up prospects for comparative research.

One of the most significant socio-psychological outcomes of the mobility was the substantial development of essential soft skills. These included enhanced teamwork and cross-cultural communication abilities, demonstrated through active collaboration on a jointly developed poster project. This project successfully summarised the key challenges higher education institutions face in research participation. Furthermore, extensive communication with students and young researchers from countries such as Germany and Egypt during the poster sessions provided valuable opportunities for idea exchange and networking. Crucially, the festival's cultural and educational components, which included a masterclass on the Latvian language and culture, significantly strengthened international collaboration and mutual understanding. This enriching cultural experience enhanced pedagogical communication and reinforced the critical importance of fostering interdisciplinary thinking and sociocultural awareness within modern academic curricula.

Participation in the event yielded significant institutional benefits and played a crucial role in establishing a sustainable academic network. This process resulted in an expanded international network, as meaningful contacts were formed with representatives from higher education institutions across continents, including Ukraine, Albania, India, Egypt,

Georgia, Moldova, and Chile. These newly established connections are already being explored as potential foundations to establish the groundwork for joint research projects, academic exchanges, and the co-creation of new educational initiatives in psychology, pedagogy, and the social sciences. This experience also ensured enhanced institutional visibility and quality. Specifically, the knowledge and professional engagement gained enhance the international visibility and academic culture of the Department of Psychology, Pedagogy, and Philology at KhSAC. Furthermore, the experience and expertise acquired directly support the continuous improvement of the Bachelor's Programme in Psychology and facilitate its alignment with European quality assurance standards in higher education.

The E<sup>3</sup>UDRES<sup>2</sup> Science Festival 2025 provided an intellectually stimulating and professionally transformative experience. It enhanced key professional competencies such as intercultural communication, innovative teaching design, and reflective academic practice that are vital for university educators in the global context.

The outcomes of this mobility will continue to inspire innovation in psychology teaching, encourage new research collaborations, and promote lifelong learning and cultural openness. In summary, the festival is a vivid example of how international academic mobility enriches personal and professional growth, strengthens institutional capacity and intercultural dialogue, and improves the overall quality of higher education.

*В. Лисенкова*

#### **ПЕРСПЕКТИВНІ ПИТАННЯ ФІЛОСОФІЗАЦІЇ ОСВІТИ**

*V. Lysenkova*

#### **PERSPECTIVE ISSUES OF PHILOSOPHIZATION OF EDUCATION**

Процес передачі знань був завжди важливим елементом соціалізації людини у суспільстві. Давно з'ясовано, що ефективність засвоєння знань і їх використання зростає при системній, ступеневій освіті. Тому, ще в давнину почались спроби будування таких систем, але особливості розвитку культури і цивілізації накладали певні рамки на їх формування.

Перша модель європейської освіти, як ми пам'ятаємо, спиралась на практику традиційних суспільств і вже сьогодні вважається класичною. Вона передбачала репродуктивний характер передавання знань, де панували процеси запам'ятовування над мисленням. Учень представлявся об'єктом впливу суб'єкта-педагога, котрий намагався формувати у нього певні якості. Тобто передбачалось, що поступово буде сформований член суспільства з необхідними, запрограмованими характеристиками. Але представники філософської думки намагались по-різному, навпаки, «будити» самостійне мислення, критично дивитись на хід життя. Яскравим прикладом можна назвати Сократа, який вважав головним для філософа допомогти людині вийти з сплячки буденного життя і йти складним шляхом пізнання і самопізнання.

Друга модель освіти в Європі, яку назвали гуманістичною, вже народжувалась в інших умовах кінця XIX — початку XX ст. На перший план тут ставилась особистість учня, його унікальні здібності і можливість розвитку внутрішнього світу через широке коло спілкування за допомогою всебічної психолого-педагогічної підтримки. Передбачалось, що головним був розвиток закладеного в людини природою, а не сформованого педагогічним середовищем. Умовами зростання такої особистості

повинні бути свобода і творчість. І тут важливим постає проблема готовності педагогів до такого педагогічного процесу, насамперед їхній стан свободи думки і творчого підходу до впливу на учнів. Ця модель породила розуміння важливості індивідуальної траєкторії навчання. Серед філософських напрямків, котрі сприяли розвитку такої моделі, були екзистенціалізм і феноменологія.

Третя, трансверсальна модель, як ми розуміємо, формується з початку XXI ст. і використовує переваги попередніх, включаючи і постмодерні елементи. Вона є метамодерною за світосприйняттям і спрямована на формування компетентностей, котрі б дозволяли людині діяти у невизначених ситуаціях ризику і мати змогу формувати стратегії прийняття рішень, знаходячи унікальні комбіновані рішення. Тут має велике значення засвоєння і використання усього потенціалу філософських знань, накопичених людством за всю свою історію. Особливо актуальним є синтезування східного і західного підходів до життя і використання переваг кожного з них у відповідних ситуаціях.

Таким чином, необхідною частиною поширення знань завжди була філософія, котра допомагала вийти за межі вже опрацьованих підходів і побачити нові перспективи на цьому шляху. Нагадаємо, що процес засвоєння і використання філософських знань у суспільній практиці можна назвати філософізацією. Більш повне оволодіння філософським інструментарієм збагатить сучасну систему освіти і надасть перспективність погляду на суспільні проблеми, даючи змогу знаходити оптимальні варіанти вирішення принципово нових проблем і запобігати складним комбінованим небезпекам сучасності.

У цьому плані в нових умовах змін у системі освіти зростає необхідність новітнього підходу до використання філософських знань. Першим етапом є більш широке їх поширення в освітніх проектах. Другим — виокремлення практичного потенціалу філософських систем. Третім — формування більш дієвих алгоритмів впровадження філософської компоненти в різноманітні види людської практики. Тобто, важливим є перехід від переважно теоретичного використання філософського надбання до дієво-практичного.

*Г. Салата*

#### **АРХІВ ЯК ФЕНОМЕН КУЛЬТУРИ: БАГАТОВИМІРНИЙ АНАЛІЗ**

*Н. Салата*

#### **ARCHIVE AS A CULTURAL PHENOMENON: MULTIDIMENSIONAL ANALYSIS**

У сучасному світі, де інформація є ключовим ресурсом, архів перетворюється на активний інструмент творення національної ідентичності, формування культурної політики та забезпечення спадкоємності історичної пам'яті. Його функціонування включає продукування нових знань і смислів через інтерпретацію та переосмислення збережених матеріалів. Архів набуває рис комунікаційної платформи, яка забезпечує діалог між поколіннями, суспільними групами і культурами, є складовою інформаційної інфраструктури держави, інтегруючись у глобальні мережі знань, що, у свою чергу, підкреслює необхідність системного наукового осмислення архіву як багатовимірного феномену, який впливає на соціокультурні, політичні та освітні процеси.

Наукова новизна представленого дослідження полягає у розгляді архіву як багатовимірного культурного феномену, що інтегрує інституційні, символічні та комунікативні аспекти. Запропоновано підхід, який поєднує архівознавчі, філософські та управлінські методології, що зазвичай розглядаються окремо, у єдину концептуальну парадигму. Архівна установа постає як комплексна система, здатна формувати культурні смисли, моделювати суспільну пам'ять та підтримувати міжпоколіннєвий діалог.

Багатовимірність архіву включає взаємодію минулого, сучасного та потенційного майбутнього, що відкриває нові можливості для інтерпретації соціокультурних процесів. Його роль охоплює конструювання національної ідентичності, розвиток культурної політики та забезпечення соціальної когезії. Приділено увагу правовим та етичним аспектам діяльності архівів у цифрову епоху, зокрема питанням доступу, приватності та збереження цифрових документів. Важливо відзначити, що архівні ресурси виступають інструментом міждисциплінарного дослідження, поєднуючи історичні, культурологічні, соціологічні та правові підходи. Взаємодія архівів із цифровими технологіями забезпечує ефективне управління великими обсягами даних та створює нові можливості для наукового аналізу. При цьому культурна цінність архівів визначається не лише збереженням документів, а й їхньою здатністю формувати соціальні практики та культурні наративи. Системна інтеграція архівних ресурсів у суспільні інституції зміцнює соціальну довіру та підвищує ефективність культурної політики. Окрім того, архіви виконують функції посередника між науковцями, державними установами та громадськістю, сприяючи зміцненню культурних й освітніх зв'язків у суспільстві.

У філософії культури архів можна тлумачити як матеріалізовану пам'ять суспільства, що виконує функцію «зупиненого часу», фіксуючи минуле для інтерпретації майбутніми поколіннями. Архівні документи є артефактами, які втілюють буття певної епохи й дозволяють реконструювати її духовний досвід. Установу можна розглядати як онтологічний простір культури, де взаємодіють три часові рівні — минуле (збережене), сучасне (інтерпретоване) і майбутнє (потенційне). Через інтерпретацію архівних джерел відбувається конструювання культурних смислів та колективної ідентичності. Означені установи виконують функцію комунікаційного мосту між поколіннями, забезпечуючи міждисциплінарний діалог і відкриваючи нові перспективи досліджень у гуманітарних науках. При цьому важливим залишається баланс між доступністю інформації та її автентичністю, що потребує нових методів оцінки достовірності документів. Нарешті, архів постає як складний соціокультурний механізм, здатний впливати на формування політики пам'яті, освітні практики та стратегії збереження культурної спадщини. Таким чином, архів стає механізмом проектування культурних смислів. Правове ж регулювання діяльності архівів забезпечує збереження документів та доступ громадян до них.

Водночас у цифрову добу актуалізуються нові проблеми: баланс між правом на інформацію та правом на приватність, питання авторського права, а також юридичний статус цифрових архівів. Окрім того, розвиток транскордонних цифрових архівів потребує гармонізації законодавства на міжнародному рівні. А поява нових цифрових форматів документів ставить завдання вироблення оновлених стандартів їхньої автентичності та довготривалого збереження.

Віокремлено нову колізію архівного права — співвідношення між «правом на забуття» та зобов'язанням держави зберігати суспільно значущі документи. Безумовно, проблема актуалізує необхідність розробки концепції «правової відповідальності архіву», яка б інтегрувала етичні та юридичні засади збереження та доступу до інформації. Аналіз цифрових архівів демонструє, що існуючі правові межі не завжди забезпечують баланс між приватністю громадян і суспільним інтересом. Окрім того, впровадження міжнародних стандартів управління архівними ресурсами здатне підвищити ефективність їхнього збереження та легітимність у глобальному інформаційному середовищі.

Архівні матеріали впливають не лише на колективну, а й на індивідуальну свідомість, виконуючи функцію фокусного елемента соціальної пам'яті. Вони можуть слугувати засобом подолання травм, особливо в умовах війни, коли суспільство шукає підтвердження власної історичної правди. Концептуально архів можна розглядати як психотерапевтичний ресурс культури, що сприяє зменшенню ефекту дезорієнтації та маніпуляцій, підвищує рівень довіри до суспільних інституцій і забезпечує психологічну стабільність колективу.

У гуманітарному знанні архів постає як текст, що потребує інтерпретації та включає різноманітні культурні шари, створюючи багатовимірну картину історичного досвіду. Архівна інтертекстуальність, тобто взаємодія документів різних епох і форматів, формує динамічне поле культурної комунікації, де минуле активно взаємодіє із сучасним і потенційним майбутнім, що дозволяє розширити методологічні горизонти історико-культурних, соціологічних та літературних досліджень. Архівна справа виступає ключовим інструментом культурної політики держави, забезпечуючи збереження документальної спадщини та її доступність для широкого кола користувачів. Сучасні виклики вимагають застосування інноваційних технологій у менеджменті архівів, включно з цифровою трансформацією, інтеграцією систем штучного інтелекту, Big Data та блокчейну, що відкриває нові можливості для аналітики, управління ризиками втрати документів і забезпечення прозорості архівних процесів.

Водночас цифровізація архівів ставить завдання формування стандартів автентичності та довготривалого збереження електронних документів, що є вкрай необхідним для підтримки історичної достовірності. Архівні платформи можуть виконувати функції освітніх та комунікаційних ресурсів, сприяючи розвитку критичного мислення, інформаційної грамотності та громадянської свідомості. Інтеграція архівних ресурсів у глобальні інформаційні мережі підвищує їхню соціальну значущість та забезпечує міжкультурний обмін знаннями. Водночас формування стратегій управління архівами вимагає системного підходу, що поєднує технологічні, організаційні та етичні аспекти. Архівні практики сприяють розвитку наукової спільноти, створенню відкритих баз даних та інноваційних освітніх програм. Нарешті, архіви стають простором взаємодії між державними інституціями, дослідниками та громадськістю, виконуючи роль ключового елемента соціокультурної інфраструктури сучасного суспільства.

Архів як феномен культури постає багатовимірною системою, що включає філософські, правові, психологічні, гуманітарні та управлінські складові. Так, філософський вимір розкриває архів як простір часу та ідентичності. Правовий аспект окреслює його як гарант доступу до інформації й одночасно як сферу

правових колізій. Психологічний аспект актуалізує його значення для подолання колективних травм. Гуманітарний підхід трактує архів як динамічний текст культури. Управлінський вимір спрямовує увагу на інноваційне управління архівними ресурсами. Отже, архів постає не лише як сховище минулого, а й як дієвий інструмент формування культурної політики та суспільної свідомості.

*А. Моргунова*

**ТЕОСОФІЯ ЯК МІЖКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН:  
СВІТОВИЙ І УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ**

*A. Morhunova*

**THEOSOPHY AS AN INTERCULTURAL PHENOMENON:  
THE GLOBAL AND UKRAINIAN CONTEXT**

У другій половині XIX ст. у світовому суспільстві почали відчутно проявлятися тенденції глобалізації. На тлі наукової революції, поширення орієнталістських ідей у західному світі й кризи традиційних релігій зростає інтерес до східної філософії, містицизму, езотерики. На цьому тлі виникло Теософське товариство (1875, Нью-Йорк), засноване О. П. Блаватською, Г. С. Олькоттом і В. К. Джаджем. Теософія стала однією з перших глобальних філософських систем, яка поєднала Схід і Захід на рівні світоглядних і комунікативних практик.

У статті вперше теософія розглядається як цілісне міжкультурне явище, що поєднує світовий і український контексти, з акцентом на її комунікативно-гуманістичний потенціал.

Автор уперше систематизує прояви теософських ідей у формуванні українського культурного простору та визначає їхню роль у розвитку міжкультурного діалогу.

Сьогодні, в епоху міжкультурних комунікацій і пошуку ціннісних основ взаєморозуміння, теософія набуває нового значення як універсальна модель духовного діалогу, що інтегрує релігійні, філософські та наукові традиції. Її вплив простежується як у філософії та релігієзнавстві, так і в мистецтві, культурології, гуманітарній освіті.

Олена Блаватська розуміла теософію не як окрему релігію, а як «божественну мудрість» (грец. *theos sophia*), що єднає істини всіх духовних традицій. У «Таємній Доктрині» вона писала, що істина є одна, але шляхи до неї різні. У цьому полягає сутність міжкультурного підходу, який передбачає пошук єдиного смислового центру через розмаїття культурних форм.

Теософія розглядає культуру як прояв духовної еволюції людства, де кожна традиція є частиною спільної космічної історії. Такий підхід сприяє подоланню культурного та релігійного ізоляціонізму, розвиває здатність бачити універсальне у локальному. Відтак, теософія пропонує інтегративний підхід для осмислення духовних традицій через символи, архетипи, езотеричний сенс і спільні метафізичні категорії. Цей підхід випередив ідеї сучасних міжкультурних досліджень, які базуються на діалозі, відкритості, співпраці.

Внесок теософії у світовий міжкультурний діалог важко переоцінити. Уже в 1880-х рр. відділення Теософського товариства працювали в Сполучених Штатах Америки, Індії, багатьох європейських країнах, сприяючи духовному обміну між різними цивілізаціями. У своїх статтях О. П. Блаватська не лише закликала до



міжкультурного діалогу, але й послідовно обстоювала необхідність збереження національних культур, наголошуючи на небезпеці культурної уніфікації, що призводить до втрати духовної самобутності народів. Вона підкреслювала, що справжнє братерство людства можливе лише тоді, коли кожен народ усвідомлює і шанує власні духовні корені, не втрачаючи при цьому відкритості до інших культур.

Ця ідея отримала практичне втілення після переїзду О. П. Блаватської та Г. С. Олькотта до Індії у 1879 р., коли Аджар (штаб-квартира Міжнародного Теософського товариства в Індії) став центром світового теософського руху. Теософи не лише поширювали вчення про єдність усіх релігій, а й активно сприяли відродженню національних духовних традицій у самій Індії. У контексті британського колоніального панування, яке прагнуло нав'язати англійські культурні та релігійні стандарти, діяльність О. П. Блаватської й Г. С. Олькотта мала характер духовного опору. Вони підтримували рухи, спрямовані на відновлення самосвідомості індійців, відродження індуїзму, буддизму та інших традиційних релігій. Зокрема, Олькотт організував буддійські школи на Цейлоні (сучасна Шрі-Ланка), сприяючи відродженню буддизму й формуванню системи національної буддійської освіти. Теософське товариство стало осередком духовної емансипації, де поєднувалися західна філософська думка і східна духовність, утверджуючи принцип рівності культур та їх взаємозбагачення.

Теософський рух не лише проголошував ідеї міжкультурної толерантності, а й практично реалізовував їх у контексті антиколоніальної боротьби, сприяючи духовному пробудженню народів Сходу. У діяльності О. П. Блаватської й Г. С. Олькотта проявилася унікальна модель культурної взаємодії, у якій універсалізм теософії поєднувався з глибокою повагою до місцевих традицій і прагненням до їх відродження. Таким чином, теософський рух став каналом комунікації між цивілізаціями, духовним аналогом культурної дипломатії свого часу. Його діяльність випередила концепцію «глобального діалогу культур», яка стане актуальною лише у XXI ст.

Поширення теософії в Україні почалося наприкінці XIX ст. Перший осередок Теософського товариства був відкритий в Одесі (1883), згодом, після реєстрації Російського Теософського товариства в 1908 р. його відділення відкриваються і в інших українських містах: Києві, Харкові, Полтаві.

В українському інтелектуальному середовищі кінця XIX — початку XX ст. теософські ідеї знайшли широкий відгук серед представників філософії, науки та мистецтва. Теософський дискурс став важливим складником духовного пошуку тогочасної інтелігенції, сприяючи формуванню синтетичного типу мислення, у якому поєднувалися західноєвропейські філософські концепції, східна метафізика та новітні наукові уявлення про людину і Всесвіт. У колах, пов'язаних із Теософським товариством та спорідненими інтелектуальними течіями, активно обговорювалися праці мислителів Заходу, індійська й буддійська філософія, а також питання космології та духовної еволюції людства.

Теософія справила як безпосередній, так і опосередкований вплив на формування української культурної еліти, зокрема в площині світоглядних і художніх орієнтирів. Показовим у цьому контексті є внесок відомого українського теософа, мистецтвознавця та педагога Євгена Кузьміна, який прагнув поєднати естетичні ідеали мистецтва з духовними принципами теософії. Художня свідомість

епохи Срібного віку, представлена такими митцями, як Галина Мазуренко та Василь Кандинський, які у своїх засадничих мотивах і символічних структурах значною мірою спиралася на теософське бачення світу як єдиного духовно-енергетичного цілого.

У радянський період, починаючи з 1923 р., теософський рух в Україні був змушений перейти в підпілля, комунікація із суспільством зупинилась. З відновленням незалежності України теософські ідеї повернулися в публічний простір. Реєструється Теософське товариство в Україні як відділення Міжнародного Теософського товариства в Адьярі. Сьогодні в Україні розвиваються онлайн-платформи, мультимедійні формати, відкриті лекції, форуми (зокрема участь українських теосوفів у щорічному Міжнародному форумі «Шляхи духовного розвитку людини і суспільства»). Це демонструє перехід від інтелектуальних гуртків до мережевої комунікації нового типу, де ідеї поширюються в цифровому культурному просторі.

У ХХІ ст. теософія може розглядатися як метод духовного синтезу, що об'єднує культурні архетипи, міфологеми, етичні принципи різних традицій. Теософія є однією з перших духовно-філософських систем, що сформувала інтеркультурний світогляд, оснований на ідеях єдності, співіснування та духовного розвитку людства. Її поява наприкінці ХІХ ст. стала важливим кроком у подоланні культурних і світоглядних бар'єрів між Сходом і Заходом, адже саме теософський рух сприяв взаємному пізнанню цих цивілізацій, відкривши шлях для міжкультурного діалогу й обміну духовними традиціями.

В українському контексті теософія увійшла до інтелектуальної історії, інтегрувавшись у філософські, наукові та мистецькі дискурси. Її ідеї надихали представників культурної еліти, формуючи світоглядні засади духовного пошуку.

У сучасну епоху глобальних комунікацій теософський рух зберігає свою актуальність, поєднуючи традиційні духовні цінності з новими комунікативними технологіями. Завдяки цьому теософія продовжує утверджувати гуманістичні принципи діалогу культур, сприяючи взаєморозумінню, духовному зростанню та збереженню культурного різноманіття в умовах глобалізованого світу.

*В. Степанов*

## **ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

*V. Stepanov*

### **STATE AND ADMINISTRATIVE ASPECT OF TOURIST ACTIVITIES**

Державна політика у сфері туристичної діяльності — це вплив держави на господарюючі суб'єкти з метою створення сприятливих умов для функціонування ринкових механізмів, реалізації соціально-економічних пріоритетів та розвитку туристичної галузі. Іншими словами, це комплексний організаційний процес, який охоплює розроблення та реалізацію державної політики управління туристичною діяльністю.

Відповідно до Закону України «Про туризм», реалізацію державної політики у сфері туризму забезпечують Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади у сфері туризму, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування та інші органи в межах їх повноважень.

Починаючи з 4 грудня 2019 р., функції центрального органу виконавчої влади у сфері туризму виконує Державне агентство розвитку туризму України (ДАРТ), діяльність якого координується Кабінетом Міністрів України.

Розглядаючи державно-управлінський аспект туристичної діяльності в сучасних умовах її реалізації на державному рівні, доцільно виокремити три основні підходи. Перший із них передбачає самостійне здійснення туристичної діяльності суб'єктами господарювання на засадах ринкової економіки, за умови створення державою відповідних сприятливих умов для їх функціонування.

Головною передумовою застосування цього підходу є висока привабливість країни для іноземних туристів і інвесторів на світовому ринку. Вирішальне значення при цьому має формування ефективного правового середовища, що забезпечує розвиток туристичної галузі.

Другий підхід передбачає формування спеціалізованого державного органу, який має широкі повноваження та достатнє фінансове забезпечення. Такий підхід є доцільним у випадках, коли розвиток в'їзного туризму потребує значних інвестицій для створення та підтримання на належному рівні національного туристичного продукту й туристичної інфраструктури. Водночас важливим є залучення прямих іноземних інвестицій, підтримка підприємств туристичного бізнесу та гарантування безпеки іноземних туристів.

Третій підхід полягає у передачі функцій формування та реалізації державної політики у сфері туризму спеціалізованому міністерству. У структурі такого міністерства може бути створений окремий підрозділ, який займатиметься розробленням і вдосконаленням нормативно-правової бази, координацією діяльності міністерств, відомств та регіональних установ у питаннях розвитку міжнародного туризму, а також налагодженням співпраці з іноземними державами та міжнародними організаціями у сфері туризму. Крім того, цей підрозділ має забезпечувати просування національного туристичного продукту на міжнародному ринку та здійснювати інформаційну підтримку туристичного бізнесу.

Натомість регулювання туристичної сфери в Україні здійснюється через норми інших галузей права. Конституція України прямо не закріплює право людини на туризм, однак гарантує низку суміжних прав: право на свободу пересування (ст. 33), право на відпочинок (ст. 45), на охорону здоров'я (ст. 49), на безпечне довкілля (ст. 50), на участь у культурному житті (ст. 54) та інші державні гарантії. Для реалізації державної політики у сфері туристичної діяльності розв'язання цього питання сприятиме визначенню вдосконалення напрямів розвитку в туристичній діяльності та забезпеченню сталого розвитку туризму.

Відомо, що туристична сфера охоплює значну кількість різноманітних ресурсів, а інструменти державної політики в цій галузі відзначаються широким спектром форм і методів. Переважно вони мають організаційно-правовий характер.

Як зазначають науковці, реалізація державної політики у сфері туризму здійснюється за кількома ключовими напрямками: удосконалення механізмів державного управління; надання державної підтримки туристичній діяльності; створення умов для сталого розвитку туризму; посилення координаційної ролі місцевих органів виконавчої влади у туристичній сфері. При цьому державна підтримка туризму ґрунтується на використанні перевірених підходів, що

ефективно застосовуються в економічно розвинених країнах, де туризм є одним із провідних джерел державних доходів.

Урядом України 16 березня 2017 р. схвалено Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 р. (далі по тексту — Стратегія). Стратегія, як узагальнений план дій, розрахований на тривалий період, виступає засобом досягнення складних і довгострокових цілей. Вона є підзаконним нормативно-правовим актом, який покликаний більш конкретно та послідовно, ніж закони, регулювати суспільні відносини, що формуються у сфері туризму.

Стратегія реалізується у двох взаємопов'язаних площинах — державній та ринковій. У цьому проявляється певна дихотомія розвитку туристичної галузі: держава діє за принципом «згори донизу», тоді як підприємства орієнтуються на потреби споживача. Відтак основним завданням управлінських програм у туристичному бізнесі є узгодження реалізації державних функцій із інтересами споживачів.

Стратегія покликана розкривати зміст і практичну спрямованість законів, доповнюючи їх у тих випадках, коли окремі суспільні відносини залишаються поза межами прямого правового регулювання. Незважаючи на провідну роль законів, їх дія обмежується вимогами загальнообов'язковості та багаторазового застосування, що не надає змоги деталізувати норми. Тому правові положення, закріплені в законах, здебільшого потребують конкретизації через прийняття відповідних підзаконних нормативно-правових актів.

Таким чином держава розглядає туристичну діяльність як одну з пріоритетних складових економіки України. Серед концептуальних завдань державної політики у сфері туризму особливого значення набуває розроблення Національної концепції туризму, що є важливим елементом формування та подальшого розвитку системи державного регулювання туристичної діяльності.

*Г. Аfenченко, Н. Шумлянська*

## **ВІДТВОРЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПІД ЧАС РЕЛОКАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ**

*Н. Afenchenko, N. Shumlianska*

### **REBUILDING ORGANIZATIONAL CULTURE DURING COMPANY RELOCATION**

Процес релокації як у мирний, так і у воєнний час, є одним зі складових економіки, який характеризується зміною територіальної бази місцезнаходження підприємств (закладів, компаній). Перенесення основного виду діяльності передбачає транспортування основних активів — засобів виробництва, технологій, логістичних маршрутів, штатного складу основних спеціалістів.

За статистичними даними у період з 2022 по 2025 рр. в Україні було релоковано близько 34 тис. компаній (18 944 — до 14 квітня 2024 р., 11 669 — у 2024 р., 7 988 — за перші 8 місяців 2025 р.). З декількох джерел відомо про релокацію 35 закладів вищої освіти (2014–2025 рр.).

Наприклад, переїзд закладу вищої освіти — це не тільки зміна місця знаходження та адреси й матеріальні втрати: приміщень, персоналу та здобувачів, обладнання, науково-педагогічних напрацювань, замовлення, ділових зв'язків та звичних технологій забезпечення функціонування. Під час релокації перевіряється на сталість, ефективність і адаптивність системи управління закладом, процеси

забезпечення якості освіти. Так піддається випробуванню й те, що складалося роками в процесі діяльності, а саме — організаційна культура взаємовідносин у викладанні та наукових дослідженнях. Заклади освіти, як і підприємства, установи, компанії, втрачають те, що не підлягає відтворенню в повному масштабі за зміною умов існування та лідерів — організаційну культуру, традиції співробітництва, ціннісні орієнтації в колективі.

Організаційна культура потрібна для відновлення колективної співпраці з настановою підтримки продуктивності праці хоча б на попередньому етапі та адаптації до нових умов діяльності. Виникають питання збереження традицій, структури взаємовідносин, ієрархії цінностей. Вирішення цих питань окремо ускладнюються міграцією робочої сили, потребою в допоміжному персоналі.

Підприємства, заклади, установи та компанії різняться за сферами діяльності, правом власності, історією і досягненнями, втратами в складі фізичних ресурсів та персоналу, моральному виснаженні людей. Але потреба в організаційній культурі, найшвидшому налагодженню соціально-психологічного клімату, відновленню звичних транзакцій співпраці є критичним для початку роботи на новому місці. Питання організаційної культури в період плинності персоналу є актуальним.

Основою формування організаційної культури є система формальних та неформальних комунікацій: відправники, канали, повідомлення та отримувачі. Лідери опікуються стратегічною комунікацією (місія, бачення цілі організації) та передачею оперативної інформації щодо поточної діяльності. За умов інституціональної трансформації стратегічна комунікація набуває першочергової значущості.

Поведінку персоналу наразі розрізняють: примусова дисциплінованість не означає дорослість, а слухняність плутають з відповідальністю. Зовнішня лояльність не дає впевненості в результатах праці та повній довірі. Зріла особистість усвідомлює завдання та важливість ситуації, проявляє розумну ініціативу. Ознаки зрілості колективу вбачають у внутрішній автономії і довірі.

Ознаки організаційної культури, яка не спрацьовує в розрізі корпоративної комунікації, є:

1. Поставлені завдання для вирішення поточної проблеми сприймаються як симулякр, що не приводить до жодних результатів.
2. Надання більшої кількості інформації (навчання, підвищення кваліфікації, додаткове інформаційне забезпечення) не робить персонал більш спроможним приймати відповідальні продуктивні рішення.
3. Зміст комунікації відображає ситуацію, що склалася, як суб'єктивну «картину світу», виходячи з власної позиції, інтересів, орієнтацій відправників.
4. Офіційна комунікація ініціює патерналізм в управлінні — формує порядок денний, втручається у дрібниці. Як наслідок, псевдозрілість виконавця — зовнішня відповідальність без внутрішньої автономії.

Колективна дія формується через пошук, який здійснюється в конкурентний спосіб відбору різних підходів до сприйняття та формування свого розуміння реальності. Це і є онтологічне явище в житті спільноти. Колективу треба пройти власну ініціацію, тобто зустріч зі страхами, сумнівами, із відповідальністю.

Для генерації процесу формування організаційної культури потрібен поштовх у вигляді діалогу, зіткнення позицій, їх обстоювання в пошуках оптимальної траєкторії розвитку. Упровадження принципу «симетричної» комунікації між

відправником повідомлення та його отримувачем створює атмосферу довіри і є каталізатором дії. Як відомо, «спиратися можна тільки на те, що здійснює спротив». У такий спосіб формується «реальне Я», саме колективна ідентичність.

*Н. Бевз*

## **ТРАНСФОРМАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ — АНАЛІЗ СТІЙКОСТІ, ВИКЛИКІВ ТА АДАПТАЦІЇ**

*N. Bevz*

### **THE TRANSFORMATION OF PEDAGOGICAL ACTIVITY IN CONDITIONS OF MILITARY CONFLICT — ANALYSIS OF RESILIENCE, CHALLENGES AND ADAPTATION**

Методологічним підґрунтям для аналізу педагогічної діяльності в кризових умовах виступає поєднання транзакційної моделі стресу та копінгу Р. Лазаруса та С. Фолкмана з концепцією резильєнтності. Модель Лазаруса та Фолкмана є оптимальною для даного дослідження, оскільки комплексно відображає динаміку стресового процесу, розглядаючи його як результат когнітивної оцінки індивідом дисбалансу між сприйнятими вимогами середовища та наявними ресурсами для їх задоволення. Вона дозволяє аналізувати роль копінг-стратегій у процесі адаптації. Концепція резильєнтності, що набула поширення завдяки працям Еммі Вернер та Рут Сміт, акцентує увагу на здатності особистості до успішної адаптації та відновлення після травматичних подій, підкреслюючи важливість особистісних ресурсів і соціальної підтримки.

В умовах збройного конфлікту в Україні педагоги стикаються з екстремальними вимогами, які виходять за межі професійних обов'язків, включаючи забезпечення безпеки студентів, адаптацію до дистанційного навчання та надання психологічної підтримки травмованим учням, одночасно долаючи власні стресові переживання. Ці вимоги часто перевищують наявні ресурси, що призводить до виникнення стресу та емоційного виснаження. Ключові виклики, що стоять перед педагогами, можна класифікувати на чотири категорії:

1. Психологічні виклики: характеризуються підвищеним рівнем емоційного дистресу, зокрема тривожності, депресивних станів та проявів ПТСР. Сюди також належать професійне вигорання, емпатична реакція на травматизацію студентів, почуття провини за неможливість надати повну підтримку, страх за власну безпеку та відчуття втрати контролю;
2. Організаційні виклики: пов'язані з труднощами в організації освітнього процесу в умовах дистанційного навчання, неадекватним технічним забезпеченням, нестабільним інтернет-з'єднанням та необхідністю постійної адаптації навчальних програм до мінливої освітньої політики;
3. Матеріальні виклики: детерміновані економічною нестабільністю, зниженням рівня фінансового забезпечення, втратою майна та обмеженням доступом до базових ресурсів, що призводить до погіршення умов життя й фінансової незахищеності;
4. Моціальні виклики: проявляються в руйнації соціальних зв'язків, відчутті соціальної ізоляції, обмеженій підтримці професійного оточення та дефіциті соціального капіталу, що веде до самотності та втрати підтримки.

Для подолання цих викликів педагоги активно використовують спектр адаптаційних стратегій. Їх ефективність є ситуаційно-залежною та визначається індивідуальними особливостями й контекстом:

- проблемно-фокусовані стратегії: передбачають активні дії для вирішення проблем. Прикладами є пошук додаткових ресурсів (звернення до волонтерів), модифікація навчальних планів для потреб травмованих студентів, організація груп взаємопідтримки та професійного обміну досвідом;
- емоційно-фокусовані стратегії: включають дії, спрямовані на регулювання власних емоційних реакцій. Це може бути звернення за професійною психологічною допомогою, застосування технік релаксації (медитація, дихальні вправи), пошук емоційної підтримки в соціальному оточенні та позитивне переосмислення ситуації;
- стратегії уникнення: реалізуються через уникнення потенційно травмуючих ситуацій, наприклад, тимчасове припинення професійної діяльності, обмеження перегляду новин про конфлікт або використання механізмів психологічного захисту (заперечення, раціоналізація).

У цьому контексті педагогічна стійкість розглядається як багатовимірний конструкт — здатність педагога не лише адаптуватися до складних умов, але й підтримувати високий рівень професійної ефективності. Формування педагогічної стійкості детерміноване чотирма ключовими факторами:

1. Особистісні ресурси: розвинені навички саморегуляції, високий рівень емоційного інтелекту, оптимістичне світосприйняття, гнучкість у реагуванні на зміни, внутрішня мотивація та високий рівень самосвідомості;
2. Соціальна підтримка: наявність розгалуженої мережі соціальних зв'язків з колегами, родиною та друзями; можливість отримання емоційної, інформаційної й матеріальної допомоги; відчуття приналежності до професійної спільноти;
3. Професійні ресурси: доступ до актуальної інформації та методичних матеріалів, сучасних технологій, а також можливості для професійного розвитку й підвищення кваліфікації через тренінги та семінари;
4. Інституційні фактори: наявність ефективної системи підтримки адміністрації, впровадження програм для покращення умов праці, забезпечення психологічного благополуччя педагогів (через консультації та тренінги) та формування культури взаємодопомоги в колективі.

Отже, інтегративний аналіз дозволяє глибоко зрозуміти досліджувану проблему та сформувати науково обґрунтовані підходи до розробки заходів підтримки педагогів. Перспективними напрямками подальших досліджень є емпірична верифікація висунутих положень, розробка інструментарію для оцінки рівня педагогічної стійкості, а також створення та апробація комплексних програм підтримки, спрямованих на підвищення адаптаційного потенціалу педагогів в умовах збройного конфлікту.



*O. Oliinyk*

**HOW AI TRANSFORMS LANGUAGE TEACHING:  
THE ROLE OF A TEACHER IN THE NEW REALITY**

*О. Олійник*

**ЯК ШІ ЗМІНЮЄ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ:  
РОЛЬ ВИКЛАДАЧА В НОВІЙ РЕАЛЬНОСТІ**

The rapid integration of Artificial Intelligence (AI) into education is reshaping the ways languages are taught and learned. Over the past few years, large language models (LLMs) and adaptive AI-powered platforms have become increasingly prevalent in English as a Foreign Language (EFL) contexts. From intelligent chatbots that simulate authentic dialogue to automated writing assistants and adaptive feedback systems, AI is transforming the structure of classroom interaction. This paper explores how these tools influence pedagogical design, learner motivation, and the evolving professional identity of language teachers. It argues that teachers are no longer mere transmitters of information but designers of learning experiences, curators of digital content, and ethical mediators in a rapidly changing technological landscape.

AI has moved beyond being an educational supplement and now acts as a central agent in learning ecosystems. In EFL teaching, AI-driven tools enable real-time personalization and provide data-based insights into learners' progress. Chatbots and conversational platforms allow students to engage in simulated communication with immediate feedback, fostering confidence and fluency even outside the classroom. Such tools reduce the affective filter, encouraging participation among shy or anxious learners. However, the pedagogical effectiveness of AI depends on how it is integrated. Studies have shown that AI performs well in repetitive or low-stakes tasks, such as vocabulary reinforcement or grammar correction but struggles with nuanced, open-ended communication. Teachers must therefore act as interpreters of AI output, ensuring that learners understand both the value and the limitations of automated responses. Without critical guidance, there is a risk of superficial learning and over-reliance on technological "shortcuts."

The rise of AI demands a redefinition of teacher competence. Digital literacy is no longer optional; it is part of professional survival. Teachers must understand how AI systems generate, process, and evaluate language to use them responsibly. Yet, the teacher's evolving role goes beyond technical knowledge. It involves rethinking classroom dynamics and redefining relationships between learners, technology, and knowledge itself. Educators are increasingly positioned as learning architects; they design tasks where human creativity complements machine efficiency. For example, AI can generate topic prompts, correct grammar, or simulate discussions, while the teacher focuses on developing students' critical thinking, intercultural awareness, and communicative authenticity. In this model, technology supports, but never replaces, the teacher's pedagogical intuition and emotional intelligence.

Another emerging dimension is the teacher's role as an ethical guide. Learners often trust AI-generated information uncritically. Teachers must cultivate digital discernment helping students question the accuracy, bias, and intent behind AI feedback. This ethical literacy becomes a new core skill in language education, preparing students for responsible use of technology beyond the classroom. AI can also enhance learner motivation when

used thoughtfully. Adaptive systems that tailor feedback and track progress foster a sense of achievement and autonomy. Students gain agency as they can control the pace and focus of their learning. However, research indicates that intrinsic motivation is sustained only when technology is integrated meaningfully into a human-centered framework. Instructors play a decisive role in framing AI as a partner rather than a judge. When learners perceive AI as an empowering tool, one that supports creativity and self-expression, they are more likely to engage actively. Conversely, if AI is introduced as a replacement for teacher interaction, motivation often declines. The human connection, empathy, and humor that teachers bring remain irreplaceable drivers of engagement and learning persistence.

The integration of AI raises complex ethical and institutional questions. Issues of data privacy, authorship, and academic integrity are at the forefront. As LLMs become capable of generating full essays and analyses, teachers must find ways to assess authentic learner performance. This requires not only new assessment formats but also open dialogue about honesty, authorship, and collaboration. Furthermore, AI systems can reproduce linguistic and cultural biases present in their training data. Teachers must remain vigilant to ensure that classroom AI use promotes diversity, inclusion, and critical awareness. Professional development programs and institutional policies should therefore prioritize ethical competence alongside digital skills. Educational institutions often lag behind technological innovation. Many teachers report feeling underprepared to use AI effectively, lacking both technical training and conceptual understanding. Therefore, there is an urgent need for continuous professional learning, peer mentoring, and collaborative spaces where educators can exchange experiences and build collective AI literacy.

AI is not replacing teachers; it is redefining their professional purpose. The success of AI in language education depends on how teachers orchestrate the interaction between human creativity and machine intelligence. The teacher's task is to humanize technology: to frame its use within pedagogical, cultural, and ethical contexts that sustain meaningful communication. Looking ahead, the professional development of language teachers must include AI literacy, ethical awareness, and the ability to design hybrid learning models. Teacher education programs should help future educators navigate uncertainty and use AI not as a shortcut but as a catalyst for deeper learning and reflection. In this new educational reality, the teacher becomes both a technologist and a humanist, someone who bridges the efficiency of algorithms with the empathy, intuition, and values that only a person can provide. The human element remains the essence of education, not despite AI, but precisely because of it. By reimagining their role, teachers ensure that artificial intelligence contributes not to the mechanization but to the enrichment of learning.

*К. Попова-Коряк, Н. Потьомкіна*

**ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ У ДОБУ ЦИФРОВОЇ  
ТРАНСФОРМАЦІЇ: ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ**

*K. Popova-Koriak, N. Potomkina*

**FORMATION OF A CULTURE OF FAMILY RELATIONSHIPS IN THE AGE  
OF DIGITAL TRANSFORMATION: LEGAL GUARANTEES AND PSYCHOLOGICAL  
AND PEDAGOGICAL GUIDELINES**

У сучасних умовах цифрової трансформації та глибоких суспільних змін спостерігається переосмислення базових соціальних цінностей, серед яких

особливе місце належить сім'ї як осередку морального, емоційного й культурного розвитку особистості. Інформаційні технології, віртуалізація міжособистісних контактів і зростання впливу медіакультури сприяють змінам у сприйнятті партнерства, батьківства, гендерних ролей, що часто призводить до розмиття меж між реальними та цифровими моделями стосунків. У цьому контексті формування традиційних сімейних цінностей у молоді повинно мати чітку правову рамку й бути безпосередньо пов'язаним з виконанням державою конституційних зобов'язань щодо охорони сім'ї, дитинства, материнства і батьківства.

Правова логіка цієї рамки задає не лише поняттєві орієнтири, а й практичні наслідки для змісту психолого-педагогічної та соціально-виховної діяльності різних інститутів — освітніх, культурних, громадських, релігійних, медійних, — що впливають на становлення світогляду молодого покоління. Сім'я має визнаватися первинним осередком суспільства, а шлюб — добровільним союзом чоловіка та жінки, що передбачає взаємні права й обов'язки подружжя. У правовому контексті це означає, що всі види соціалізації, спрямовані на формування уявлень про сім'ю та партнерство, мають узгоджуватися з фундаментальними принципами: гідність особи, рівність прав, пріоритет родинного середовища для розвитку дитини, партнерство сім'ї, закладів освіти й громадських організацій у виховному процесі.

Реалізація цих принципів вимагає системного впровадження правової просвіти як невід'ємної складової психолого-педагогічної соціально-орієнтованої роботи з дітьми, підлітками та молоддю. Йдеться не про формальне ознайомлення з нормами, а про засвоєння практичних компетентностей, необхідних для відповідального партнерства: розуміння змісту й меж батьківських прав і обов'язків у сімейних відносинах; поваги до приватності, особистих меж і тілесної недоторканності; уміння розрізняти правомірні та неправомірні дії у повсякденній взаємодії; відповідального ставлення до власного майбутнього та майбутнього своїх близьких.

Правовий аспект також вимагає культурночутливої адаптації змісту освітнього та виховного контенту з урахуванням вікових (фізичних, соціальних, психічних) особливостей і соціокультурних національних традицій. Йдеться не про обмеження доступу до знань («заборону знань»), а про послідовне системне структурування: у молодшому віці — розвиток почуття гідності, безпеки, навичок спілкування та самоповаги; у підлітковому — формування культури дружби і взаємоповаги, розвиток емпатії, медіагігієни, навичок протидії тиску, булінгу та деструктивним інтернет-практикам; у юнацькому — розгляд тем відповідального партнерства, шлюбу, батьківства, правових аспектів згоди, захист від насильства та експлуатації, основ репродуктивного здоров'я. Такий підхід створює простір для поступового морального та психологічного дозрівання молоді, попереджаючи ранню сексуалізацію, емоційну дезорієнтацію й інформаційне перевантаження.

Важливо також унормувати контроль якості виховних і просвітницьких матеріалів, що використовуються в роботі з дітьми та молоддю. Кожен чутливий модуль чи інформаційна кампанія має проходити експертне рецензування на предмет відповідності віковим, науковим й етичним критеріям, а результати повинні бути відкритими для громадськості. Це знімає напруження в спільноті, забезпечує прозорість, довіру й взаєморозуміння між усіма учасниками виховного процесу: батьками, педагогами, психологами, соціальними працівниками та іншими суб'єктами / агентами соціалізації.

Необхідною умовою ефективної взаємодії стає дотримання кодексу професійної та етичної відповідальності для всіх, хто здійснює соціально-виховний вплив. Йдеться про недопустимість ідеологічного тиску, маніпуляцій чи дискримінаційних висловлювань у будь-якій сфері — освітній, культурній, медійній та ін.

Окрема сфера правового захисту — запобігання практикам і впливам, що можуть завдати моральної та психологічної шкоди неповнолітнім і спотворити їхнє уявлення про сімейні ролі та стосунки. Своєю чергою, в інформаційному просторі має діяти чітка заборона на контент, який нормалізує насильство, експліцитні сцени чи аморальні зразки поведінки. Натомість варто розвивати позитивну медіакультуру — орієнтовану на цінність любові, взаємоповаги, відповідальності за власні рішення та наслідки дій, співучасті тощо.

Стратегічно важливо закріпити ціннісно-правову вісь у діяльності всіх інститутів соціалізації — від дитячого садка до закладу вищої освіти, від молодіжних центрів до сімейних клубів і цифрових платформ. Курси родинної етики, прав людини в міжособових стосунках, програми медіаосвіти, ініціативи з розвитку батьківських компетентностей і сервісів психологічної підтримки мають діяти узгоджено, забезпечуючи спадкоємність виховного впливу.

Очікуваним результатом такої інтегрованої правової політики є підвищення рівня правової культури молоді, зміцнення міжпоколінного діалогу, зниження конфліктності в суспільстві та формування зрілих установок щодо партнерства й батьківства. У довгій перспективі це сприятиме відновленню соціальної згуртованості, гармонізації родинних відносин і збереженню духовного потенціалу суспільства.

Підсумовуючи, юридичні гарантії є не лише формальною «рамкою», а дієвим механізмом підтримки культури сімейних стосунків через координовану діяльність системи соціальних інститутів. Там, де право визначає справділіві межі, а психолого-педагогічні інструменти наповнюють їх гуманістичним змістом, традиційні сімейні цінності зберігають життєву силу, стаючи реальним моральним орієнтиром для молодого покоління.

Психолого-педагогічні орієнтири формування культури сімейних стосунків базуються на усвідомленні того, що сім'я є первинним і незамінним простором морального розвитку особистості. Саме тут засвоюються базові чесноти — взаємоповага, довіра, здатність до діалогу, відповідальність за іншого, уміння приймати рішення, орієнтуючись на спільне благо. Ці якості не виникають автоматично, вони формуються через досвід емоційного контакту, наслідування прикладу дорослих, спільну діяльність, взаємну підтримку та відкритість у спілкуванні.

У цьому контексті провідна роль належить не лише сім'ї та школі, а й ширшому колу соціальних інститутів — закладам освіти різних рівнів, культурно-просвітницьким установам, громадським і релігійним організаціям, засобам масової комунікації, волонтерським і молодіжним рухам. Їхня місія полягає у створенні цілісного виховного простору, у якому дитина й молода людина відчують узгодженість вимог, стабільність цінностей і реальну підтримку. Саме така взаємодія інститутів соціалізації забезпечує наступність і послідовність у формуванні моральної культури майбутніх громадян.

Однак сучасна цифрова епоха докорінно змінює механізми соціалізації. Віртуалізація життя переносить значну частину спілкування, емоційного обміну й рольового навчання у цифровий простір, де відсутній безпосередній контакт і глибинна емоційна залученість. Для багатьох підлітків і молодих людей цифрова комунікація стає головним способом самовираження, а поняття близькості редукується до коротких повідомлень, «лайків» або візуальних образів. Це веде до поверхневості емоційних зв'язків, дефіциту емпатії, послаблення здатності до співпереживання й втрати розуміння глибинного сенсу любові, вірності та партнерства.

Педагогічна відповідь на ці виклики має бути системною та виходити за межі традиційного навчально-виховного процесу. Серед ефективних напрямів — упровадження курсів медіагігієни, цифрової етики, критичного мислення, психоемоційної грамотності, а також формування компетентностей ненасильницької комунікації. Важливо навчити молодь розрізняти справжні й удавані прояви близькості, протистояти маніпуляціям у медіапросторі, відповідально користуватися власною свободою в цифровій взаємодії.

Психолого-педагогічні підходи мають бути спрямовані на розвиток внутрішніх ціннісних орієнтирів, які залишаються стабільними незалежно від зовнішнього інформаційного середовища. Через інтерактивні заняття, дискусії, моральні дилеми, творчі проекти, волонтерську діяльність та групові рефлексії молодь може набувати досвіду співпраці, довіри, прийняття відповідальності й саморегуляції. Такий досвід формує не лише соціальну компетентність, а й психологічну зрілість, необхідну для побудови майбутніх партнерських і сімейних відносин.

Ключовим чинником залишається родина, яка є головним транслятором емоційної культури. Батьки, виступаючи прикладом взаємоповаги, емпатії, уміння вибачати й домовлятися, формують у дітей модель безпечної прив'язаності й довіри до світу. Підтримці цього процесу сприяють батьківські клуби, тренінги сімейного розвитку, міжпоколінні освітні ініціативи, у межах яких здійснюється не лише обмін знаннями, а й спільне осмислення ціннісних орієнтирів.

Не менш значущим є створення психологічно безпечного середовища в закладах освіти, культурних та громадських просторах. Там, де поважають гідність кожної особистості, приймають різноманітність, заохочують відкритість і діалог, формується готовність до рівноправних, відповідальних і гуманних стосунків. Такі середовища стають школою життя, де цінності родини транслиуються в щоденну поведінку, взаємодію, способи вирішення конфліктів і прояви турботи.

Таким чином, поєднання юридичних гарантій і психолого-педагогічних орієнтирів забезпечує системну основу формування культури сімейних стосунків у сучасному суспільстві. Юридичний компонент визначає межі, норми та правила взаємної відповідальності, тоді як педагогіка й психологія наповнюють їх гуманістичним змістом, спрямованим на розвиток зрілої, емпатійної, соціально відповідальної особистості. У добу цифрової трансформації саме така синергія дозволяє поєднати стабільність традицій і гнучкість нових соціокультурних реалій, зберігаючи родину як головний осередок духовного зростання, любові й відповідальності.

*І. Дерев'янка*

## **ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАГАЛЬНОГРУПОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

*I. Derevianko*

### **ORGANIZATION OF COLLECTIVE GROUP LEARNING ACTIVITIES OF STUDENTS**

Пізнавальна діяльність є практичним проявом пізнавальної активності, тобто від неї походить. Пізнавальна діяльність виступає як явище відносно пізнавальної активності як сутності, а пізнавальна активність — як важлива якість особистості.

Пізнавальна активність — це складна системна властивість суб'єкта, яка інтегрує найважливіші якісні характеристики типового для цього проходження пізнавальної діяльності: пізнавальну самостійність, пізнавальну ініціативність, повноту та мобільність його знань, умінь і навичок у сфері реалізації цієї активності.

Формування пізнавальної активності найбільш ефективно здійснювалося в груповій навчальній роботі, коли здобувачі розв'язують задачі всією навчальною групою.

Етап підготовки до організації загальногрупової навчальної діяльності передбачає:

- організацію виховної діяльності з метою підвищення рівня згуртованості навчальної групи;
- розробки завдань, виконання яких потребує максимуму спільних зусиль усіх здобувачів групи;
- виявлення здобувачів-організаторів, що мають елементи педагогічного такту та в яких сформовано уміння визначити, виявити та вирішувати пізнавальні протиріччя;
- проведення бесіди-настанови зі здобувачами-організаторами з питань управління ними роботою мікрогрупи в процесі розв'язання задач та обговорення шляхів їх розв'язання;
- допомогу та стимулювання окремих мікрогруп.

Керівництво загальногруповою навчальною роботою здобувачів передбачає: 1) використання комплексних форм організації навчання таких, як рольові ігри та ін; 2) введення основ самоуправління в організацію навчального процесу.

Організацію мікрогрупової та загальногрупової роботи бажано стимулювати, створюючи позитивну морально-психологічну атмосферу у взаємовідносинах викладача й здобувачів, сприяти формуванню єдності в групі, спираючись в управлінні навчальною роботою на спеціально підготовлених здобувачів-організаторів.

Здобувачі-організатори зацікавлюють інших учасників навчальної діяльності до спільного вирішення поставлених завдань, до дискусії. Це сприяє формуванню більш стійких товариських взаємин у групі, розвитку взаємодопомоги, організації загальногрупової навчальної роботи здобувачів, яка виконується всією навчальною групою.

Загальногрупова навчальна робота організовується при вирішенні спеціально розроблених навчальних проблем і завдань у процесі навчання. Під час попереднього обговорення цих проблем або при організації бесіди з усією групою викладач уточнює тему роботи, здійснює її розподіл на включені теми, над якими здобувачі

працюють в мікрогрупах, установлює зв'язок між окремими включеними темами, тощо. Наприклад, він пропонує: «Хто швидше складе резюме тексту», тощо. Якщо змагання організовуються між групами по 5–6 здобувачів, то викладач виділяє дві групи, які здійснюють, наприклад, інформаційний пошук, а дві групи здобувачів, які є «суддями» і визначають переможців змагання. Виграє та група, яка у відведений час запропонувала більшу кількість резюме до текстів, що були поєднані однією тематикою, а також запропонувала їх у логічній послідовності.

Організація загальногрупової навчальної діяльності сприяє розвитку пізнавальної активності здобувачів вищої освіти; впливає на зміст навчання, коли в групах здійснювався ширший обмін цікавою і корисною інформацією, захоплення від навчальної співпраці, розширення взаємного консультування, здійснення взаємодопомоги; впливає на формування особистісних якостей здобувачів: критичність мислення, впевненість, вміння аргументувати власну думку, які скеровані на вдосконалення організації прийняття групового вирішення завдань.

*С. Криворутченко*

### **ІДЕЯ ПРО ПОВЕРНЕННЯ «ЗОЛОТОГО ВІКУ» У МОДІ: НАСКІЛЬКИ ЦЕ РЕАЛІСТИЧНО?**

*S. Kryvorutchenko*

### **THE IDEA ABOUT THE RETURN OF THE “GOLDEN AGE” IN FASHION: HOW REALISTIC IS THIS?**

Однією з характерних рис сучасної модної індустрії є створення та просування назагал величезного асортименту ультрарізноманітного продукту, покликанного задовільняти зростаючий спектр запитів та потреб у рамках ряду одночасно популярних стилів та трендів. Для передових дизайнерів стає усе складніше запропонувати щось революційне, абсолютно нове, позитивно здивувати споживача, звернути його увагу й потенційну купівельну спроможність на власну користь. Тому нерідко висока мода пропонує складні, екстремальні, фантазійні образи, які доцільніше вважати перформансом чи мистецтвом, аніж модою в повсякденному сенсі. У свою чергу, масова мода надихається, спрощує, запозичує та пропонує масовому споживачу все нові тренди, основу яких складає відлуння високої моди, зрозумілої далеко не усім та орієнтованої на вузьку аудиторію. Це закономірно викликає у нецільовій аудиторії — закритої, консервативної, неприхильної до змін чи навіть відверто ворожої до інакшості та різноманіття різної сили невдоволення сучасною модою, яке в дискусії чи коментарях набуває класичної форми «раніше було краще» — ностальгії за минулим. Фактично це уявлення тісно пов'язане з вибірковістю пам'яті про приємні моменти, ідеалізацією минулого (особливо дитинства, юності, кращого часу в житті) при забутті негативу та складнощів, а також прагненням знайти заспокоєння в давно зрозумілому та знайомому, а отже, безпечному, в епоху стресу та невизначеності. Таким чином, у свідомості індивіда формується хибне уявлення про певний «золотий» період у минулому, в тому числі і в моді, коли усе було так, як саме йому треба, тож відповідно треба цей період повернути в сьогодення на заміну тому, що є зараз, і що є неправильним, незрозумілим, і все буде добре. Але є нюанси.



У цілому, розмови про потребу повернення до «золотого віку» мають теоретичний та безнаслідковий характер. У них не окреслюється дорожніх карт для реалізації цього повернення, а саме це складає неабиякий науковий інтерес. Окрім того, чітко окреслений конкретний механізм надає можливість оцінити реалістичність, корисність та доцільність даної ідеї. Тож, попри його відсутність у реальності, можна спробувати означити потенційні моменти та проблемні точки. І почати варто з конкретизації поняття.

Незважаючи на поширеність уявлення про певний найкращий період в історії моди до повороту «не туди», її так званий «золотий вік», його конкретні хронологічні та географічні рамки найчастіше не означаються або, попри наявність солідарних груп, не є єдиними та істотно варіюються в залежності від індивідуальних уподобань респондентів. Тому сформувати єдине універсальне бачення конкретного золотого віку, еталонного періоду, вершини, коли мода була кращою, аніж в будь-який інакший період, часу, який необхідно повертати, по суті, неможливо. І це є першою, але не останньою проблемою даної ідеї.

Припустимо, що консенсусу досягнуто. Постає питання «механіки», яким чином його повернути. Для цілковитого й повсюдного повернення та настання «золотого віку» як панівного необхідно маргіналізувати, відмінити й викорінити всі інші модні тенденції та тренди й сформувати безальтернативне середовище, коли ця мода буде неунікною, оскільки є єдиною доступною. Споживач не матиме вибору та жодних альтернатив, інакше це лишиться на рівні вузькоспецифічного тренду на ретро чи вінтаж. Вочевидь, такі підходи в демократичному суспільстві є неприйнятними, але знову припустимо.

Наступний момент полягає в знаходженні рушійної сили для впровадження таких ультрарадикальних змін, локально чи повсюдно. Хто це має бути, з достатнім авторитетом та апаратом примусу, адже цілком очевидним буде істотний громадський спротив? Певні чи усі підряд уряди? Правоохоронці? Армія? Питання лишається відкритим.

І востаннє припустимо, що певним чином «золотий вік» повернуто. Але через незупинний соціокультурний та науково-технічний прогрес, навіть штучно повернута мода не може зберігатися статичною впродовж значного часу в жодних умовах. Тому постає чергова проблема: що і кому робити з незупинною еволюцією моди, яка рано чи пізно приведе її до потенційно ідентичних відмінним станів і, на додачу, з безсумнівно наявною і з часом усе зростаючою кількістю незгодних з поверненням? Простір для припущень необмежений.

Авторитетні модні видання та впливові особи значною мірою вдоволені актуальним станом сучасної моди, активно розвивають і популяризують її, урізноманітнюють і не мають проблем як з переосмисленням минулого, так і генерацією усе нових трендів. І навряд чи зацікавлені у відтворенні та штучному підтриманні в стазисі фактичної капсули часу — застарілої, неавтономної, не відповідної вимогам сьогодення на противагу стрімкому та динамічному природному розвитку актуальної моди в сьогоденні. Мода, як циклічне явище, нерідко шукає натхнення в минулому. Проте це означає не копіювання візуального образу минулого, а переосмислення в контексті набутого досвіду та потреб сьогодення його окремих знакових рис, образів чи практик і введення їх у модний

обіг. Таким чином, про актуалізацію моди минулого в її комплексному вигляді не йдеться, адже ряд складових залишається цілком поза увагою.

Якщо говорити про хоча б потенційно реалістичні сценарії «покращення моди» — то це раптова зміна естетики серед провідних виробників «неправильного» модного продукту. Але в реальності вони, попри існування думки про сумнівність сучасної моди, продовжують розвивати свою впізнану естетику для своїх поціновувачів та клієнтів, цільової аудиторії. За гіпотетичної зміни естетики завтра відбудеться втрата істотної частки своєї реальної аудиторії. У свою чергу, шанси навернення до клієнтської бази невдоволеної сьогодні нецільової аудиторії є мінімальними. Таким чином, доцільність руху і в даному напрямку є сумнівною.

Загалом у реальності сучасної моди є велике різноманіття модного продукту на будь-який смак та бюджет з можливістю придбання не лише у фізичних точках продажу, але і онлайн — з доставкою у більшість країн світу. Придбання навіть вузькоспецифічного продукту, характерного для сприйманої індивідом як «золотої» ери, оригінального вінтажного чи стилізованого, вже не є проблемою попри домінування в актуальній моді інших тенденцій та трендів. Окрім того, за винятком окремих професійних (спецодяг, уніформа, дрес-код) кліматичних чи етикетних / локаційних (церква, школа тощо) обмежень в особистому житті в демократичному суспільстві панує цілковита свобода вибору індивідом власного стилю та одягу: ніхто не зобов'язаний вдягати те, що йому цілковито не до вподоби. Більше того, в сьогоденні навіть за умови наявності певних стандартів щодо візуального образу є цілком реалістичним адаптувати окремі характерні елементи, властиві для певної індивідуально обраної як «золотої» епохи в сьогодення, тим самим знаходячи персональний консенсус між відповідністю до вимог сучасності та вірністю власним естетичним уподобанням. З урахуванням цього, індивідуальне відтворення модних ідеалів будь-якого географічного чи хронологічного походження без огляду на сучасну моду не є проблемою і не потребує штучного перевідтворення «золотого віку».

Отже, ідея про повернення моди до моменту панування в цілому абстрактного (індивідуально обраного в кожному конкретному випадку) «золотого віку» є, попри пафос, відверто нереалістичною, утопічною та практично беззмістовною. Адже за наявності величезного спектру тенденцій та трендів на будь-який смак «відмінити» усе це, а на заміну нав'язувати назагал (усім вдоволеним сучасною модою чи байдужим) щось, що дослівно відтворює окремий певним неочевидним чином обраний і вирваний з хронологічного та соціокультурного контексту штучно стабілізований шматочок минулого, дійсно цікавий обмежений кількості осіб, — в цілому є нерациональним, культурно деструктивним і у демократичному суспільстві неприйнятним.

*Д. Базів*

**100 РОКІВ ЕВОЛЮЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КІНЕМАТОГРАФІЄЮ  
В УКРАЇНІ: 1920-ТІ — 2020-ТІ РОКИ**

*D. Baziv*

**THE EVOLUTION OF STATE GOVERNANCE IN UKRAINIAN CINEMATOGRAPHY:  
A CENTURY OF DEVELOPMENT (1920S – 2020S)**

Жоден інший вид мистецтва не перебував у такому постійному фокусі уваги з боку державної влади за останні 100 років, розвиваючись у тісному симбіозі з державою, як кіно. Видатний німецький теоретик кіно З. Кракауер у своїй роботі «Від Калігарі до Гітлера» відзначив, як кіно віддзеркалює колективну ментальність народу. Керманічі тоталітарних режимів ХХ ст. осягнули можливості кіно як інструменту державного впливу, масової пропаганди, який надає можливість корегувати і конструювати колективну ментальність народу, формувати його ментальний код. Між тим, увага держави до кінематографу характерна й для цілком демократичних країн, таких як Франція, де державна участь у кінематографічних процесах традиційно висока з середини ХХ ст. В Україні у 2017 р. прийнято засадничий Закон «Про державну підтримку кінематографії в Україні», у ст. 4 якого серед принципів державної політики закріплено «протекціонізм держави», а розвиток кінематографії визначено пріоритетом політики сфері культури.

Формування ефективної державної політики у сфері кінематографії в сучасних умовах потребує глибокого ретроспективного аналізу еволюції системи державного управління кінематографією в Україні за останні 100 років.

Кінематографічна секція Головного управління у справах мистецтв і національної культури УНР (пізніше — Української Держави), створена в січні 1918 р., стала першим спеціальним органом, відповідальним за розвиток кіногалузі в Україні. Згодом, у серпні 1918 р. за підтримки кіносекції створено акціонерне товариство «Українфільм», яке проіснувало лише рік, і після падіння УНР було ліквідовано за рішенням Народного комісаріату освіти Української РСР 16 серпня 1919 р. У січні 1919 р. Народним комісаріатом освіти УРСР утворено Всеукраїнський фотокінокомітет, який, проте, не мав реальної монополії на управління кіногалуззю. Цей період характеризується управлінським хаосом: у 1919–1922 рр. в Україні паралельно до фотокінокомітету діяли кіносекції Всеукраїнського революційного комітету, військових частин, губернських відділів народної освіти тощо.

Якісно новий організаційно-управлінський етап розпочався у 1922 р., коли на базі кінокомітету створено ВУФКУ (Всеукраїнське фотокіноуправління) — державну монополію, яка об'єднала всю кіногалузь, включаючи кіновиробництво, кінопрокат, кіноосвіту України та Криму (який у той час ще перебував у складі РСФСР) в період з 1922 по 1930 р. Ефективність цієї системи надала результат — нетривалий період ВУФКУ кінознавці характеризують як «золоту добу» українського кіно.

Наприкінці 1920-х рр. політика українізації була згорнута, почалась доба централізації та посилення політичних репресій. 13 лютого 1930 р. на виконання постанови Раднаркому СРСР про централізацію кіновиробництва, ВУФКУ було виведено зі структури Народного комісаріату освіти УРСР і підпорядковано Всесоюзному кінофотооб'єднанню «Союзкіно» в структурі Вищої ради народного

господарства СРСР під назвою Державний український трест кінопромисловості «Українфільм».

У період з 1930 по 1945 р. українська кіногалузь підпорядковувалась напряду загальносоюзним органам влади в Москві (з 1933 р. — Головному управлінню кінофотопромисловості при РНК СРСР, з 1936 р. — Комітету в справах мистецтв при РНК СРСР). У 1935 р. ліквідовано рудименти започаткованого ВУФКУ принципу монополії в кіногалузі: відбулось вилучення кінопрокату з системи кінотовиробництва, адже всі кінотеатри, що перебували в структурі «Українфільму», були підпорядковані облкінофототрестам.

Наступний етап, певною мірою, апогей здачі контролю з боку органів влади УРСР над кіногалуззю — постанова Ради Народних Комісарів УРСР від 16.04.1938 р., якою державний трест «Українфільм» було ліквідовано, підпорядковані йому кіностудії та інші структури передані під управління Комітету в справах кінематографії при Раді Народних Комісарів СРСР.

У 1945 р. поступово почався зворотній процес: утворенню Управління в справах кінематографії при РНК УРСР, реорганізоване в 1946 р. в Комітет з кінематографії при Раді Міністрів УРСР.

Керівництво кіногалуззю покроково повертається із загальносоюзного на місцевий український рівень. У 1946–1953 рр. вперше і востаннє в українській історії функціонувало Міністерство кінематографії УРСР.

У 1960 рр. організаційно-управлінський хаос тривав: в 1960 р. створене Головне управління з виробництва кінофільмів Міністерства культури УРСР, в 1963 р. — Комітет з кінематографії в структурі Міністерства культури УРСР. Ознака цього періоду «відлиги» — новий етап відродження українського кіно.

За часів генсека ЦК КПРС Л. Брежнєва знов зростає контроль Союзних структур над культурними процесами в Україні, підсилюється цензура. У 1973 р. Комітет з кінематографії перетворено на Державний комітет Ради Міністрів УРСР з кінематографії з подвійним підпорядкуванням Уряду УРСР та Всесоюзному комітету з кінематографії.

З кінця 1980-х рр. держава поступово втрачає цікавість до кіно як інструменту пропаганди: у 1988 р. Держкомітет з кінематографії ліквідовано, його функції покладено на Головне управління кіномистецтва і відеокультури та Головне управління кіновідеопрокату Міністерства культури.

За відсутності спеціального органу влади, відповідального за розвиток кінематографу, в серпні 1991 р. Кабмін УРСР засновує Державний фонд української кінематографії, що проіснував до 13 травня 1993 р. У 2005 р. Постановою КМУ створено Державну службу кінематографії. Період до середини 2010-х рр. характеризується хронічним недофінансуванням галузі та відсутністю системної та послідовної політики у сфері кінематографії. Як результат: середина 1990-х — початок 2000-х рр. — новий період «малокартиння».

У 2011 р. в результаті адмінреформи Державну службу кінематографії ліквідовано, створено Державне агентство України з питань кіно як центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері кінематографії.

Зміна парадигми ставлення української держави та суспільства до національного кінематографу співпала з початком першої фази українсько-російської війни, оформившись до 2015–2016 рр. як новий етап еволюції державної

політики України у сфері кінематографії. У роки, що передували повномасштабному вторгненню, цей зсув концептуального бачення ролі національного кінематографу був втілений у комплексі системних управлінських рішень та затвердженні істотних змін до чинного законодавства, внаслідок чого, в Україні, чи не вперше за часи Незалежності, до 2022 р. було сформовано порівняно ефективну систему державного управління кінематографічними процесами із широким залученням громадянського суспільства та експертного середовища: Державне агентство України з питань кіно доповнене системою консультативно-дорадчих органів: Рада з державної підтримки кінематографії, Громадська рада при Держкіно, Експертна комісія з питань розповсюдження та демонстрування фільмів.

З 2017 по 2021 рр. стабільно зростали обсяги фінансування галузі в межах від 463 до 617 млн грн. на рік., що призвело до сплеску кіновиробництва у 2018–2023 рр. (2019 р. — 64, 2020 р. — 40, 2021 р. — 51 повнометражний фільм).

Збільшилася як доля українських фільмів у вітчизняному прокаті, так і їхня доля у касових зборах (2023 р. — 14,71% — рекорд за роки Незалежності).

Відносини взаємозалежності між державою та кінематографом — часто скрізь призму нашого тоталітарного минулого сприймаються як постійне намагання кіно вирватись з лещат державного впливу, проте, насправді, це справжній багаторічний симбіоз, в якому, як свідчить історичний досвід, кіно потребує держави не менше, ніж держава кіно.

*Д. Сіроштан*

## **ФЕНОМЕН СПОРІДНЕНИХ ДУШ У ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ**

*D. Siroshstan*

### **THE PHENOMENON OF SOULMATES IN THE PHILOSOPHICAL AND PSYCHOLOGICAL DIMENSION**

Проблема духовної спорідненості між людьми є однією з найдавніших і найцікавіших у філософії, психології та культурології. Поняття «споріднена душа» поєднує ідею духовної гармонії, емоційного резонансу і глибокого взаєморозуміння між людьми, яке виходить за рамки звичайних соціальних або романтичних відносин. Воно охоплює ширший спектр — від взаємопідтримки і довіри до відчуття спільних життєвих цінностей та внутрішніх пошуків.

Уявлення про спорідненість душ має давнє походження. У філософії Платона, особливо в «Бенкеті», описується легенда про первісних людей, розділених на дві половини, які з тих пір шукають одна одну. Цей образ став символом прагнення до гармонії, цілісності та єдності. У східній традиції існує легенда про червону нитку долі, невидиму струну, яка з'єднує двох призначених один одному людей. У християнській культурі тема духовної спорідненості також розробляється через ідеї любові, милосердя та взаємної жертвості.

На психологічному рівні феномен спорідненої душі можна вважати проявом емоційної, інтелектуальної та духовної сумісності. Такі стосунки ґрунтуються не лише на спільних інтересах, але, перш за все, на глибокому розумінні та прийнятті іншої людини. Це особливий тип зв'язку, який не вимагає постійного словесного підтвердження, тому що відчувається інтуїтивно. У сучасній психології подібні відносини пояснюються поняттями емоційної зрілості, емпатії і резонансної

взаємодії, коли партнери або друзі сприймають світ однаково й гармонійно доповнюють один одного.

Дослідження цього феномену показують, що почуття духовної прихильності сприяє позитивній самооцінці, зниженню рівня тривожності та розвитку саморефлексії. Людина, яка має духовно близьку людину, легше долає життєві труднощі, оскільки відчуває підтримку на глибшому екзистенційному рівні. При цьому необхідно розуміти, що справжнього духовного зв'язку не може бути без внутрішньої гармонії — тільки доросла людина може побачити в іншій людині споріднену душу, не намагаючись його змінити або підкорити.

Цікавим є також соціально-культурний аспект проблеми. У сучасному світі, де спілкування все частіше відбувається у віртуальному просторі, люди гостро потребують справжніх глибоких стосунків, основаних на довірі та душевній відкритості. Тому тема споріднених душ стає особливо актуальною. Вона відображає прагнення сучасної людини до щирості, справжності та подолання самотності — однієї з головних проблем ХХІ ст.

Таким чином, феномен спорідненої душі можна вважати унікальним поєднанням філософських, психологічних та етичних аспектів людського існування. У ньому розкривається прагнення людини до духовної єдності, гармонії та любові як найвищого прояву людяності. Розуміння цього феномену не тільки допомагає зрозуміти природу стосунків між індивідами, але й сприяє формуванню людських цінностей як основи сучасної культури та освіти.

*Г. Отич*

#### **АВТОРСЬКЕ ПРАВО ЯК СКЛАДОВА ЕТИЧНОЇ ТА МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ СУЧАСНОГО ТЕАТРУ**

*Н. Отыч*

#### **COPYRIGHT AS A COMPONENT OF THE ETHICAL AND MARKETING STRATEGY OF CONTEMPORARY THEATRE**

У сучасних умовах розвитку культурної індустрії театр виступає не лише осередком творчості, а й повноцінним учасником ринку культурних послуг, де правова грамотність і дотримання норм інтелектуальної власності стають невід'ємними елементами успішного брендингу. Авторське право в цьому контексті виконує подвійну функцію: воно є юридичним механізмом охорони творчих результатів і водночас важливою частиною маркетингової стратегії театру. Саме повага до авторських прав формує репутацію театральної установи як відповідального суб'єкта культурного процесу, що діє в правовому полі й демонструє високу етичну культуру.

Дотримання авторського права — це не лише юридичний обов'язок, визначений Законом України «Про авторське право і суміжні права» (№ 2811-IX від 1 грудня 2022 р.), а й важливий чинник формування позитивного іміджу театру в очах глядачів, партнерів, донорів та грантодавців. Згідно із Законом, охороні підлягають усі твори, незалежно від форми їх вираження, що для театру означає правову захищеність літературних п'єс, перекладів, музичних композицій, сценографічних рішень, режисерських концепцій і навіть акторських інтерпретацій. Усе це становить

не лише художню, а й маркетингову цінність театрального продукту, адже саме через ці елементи вибудовується комунікація з аудиторією.

У системі маркетингових комунікацій театру дотримання авторського права виконує функцію легітимації творчої діяльності. Театр, який демонструє прозорість у використанні чужих творів, створює атмосферу довіри, що є основою його репутаційного капіталу. Коректне зазначення авторства в програмках, афішах, рекламних матеріалах і публікаціях виступає не лише вимогою закону, а й маркетинговим прийомом персоналізації контенту: глядач краще сприймає виставу, коли бачить у ній знайомі імена драматургів, композиторів або художників. Так театр розширює комунікаційне поле, залучаючи нові аудиторії та підкреслюючи власну повагу до творчих особистостей.

Важливою складовою правомірного використання творів у театрі є процес адаптації літературних джерел. Інсценізація, переклад чи будь-яке скорочення тексту потребують згоди автора або його правонаступників. Водночас цей процес має значний маркетинговий потенціал: правомірна адаптація літературного матеріалу може перетворитися на успішний комунікаційний продукт, що поєднує відомий текст і сучасну сценічну форму. Театр, який дотримує правових норм при створенні інсценізацій, демонструє не лише професіоналізм, а й етичну зрілість, що позитивно впливає на його бренд. Натомість порушення авторських прав, неузгоджені зміни чи відсутність дозволу на постановку можуть спричинити репутаційні втрати, оскільки публічні конфлікти у цій сфері сприймаються глядачами як прояв неповаги до митців і недоброчесності.

Моральні права автора — право на ім'я, на недоторканність твору, на оприлюднення — у сучасному театральному середовищі мають не лише етичне, а й маркетингове значення. Театр, який відкрито декларує повагу до авторів і не допускає спотворення першотвору, формує імідж закладу з високими моральними стандартами. У добу соціальних медіа така позиція набуває особливого значення: будь-яке порушення авторських прав миттєво стає відомим публіці, підриваючи довіру до театру. Водночас прозорість правових відносин може бути використана як складова маркетингової комунікації — приклад корпоративної культури, основаної на етичності та відповідальності. Такий театр стає більш привабливим для партнерів, інвесторів і міжнародних культурних програм, які віддають перевагу установам, що діють відповідно до європейських стандартів інтелектуальної власності.

Договірна практика також становить важливу частину маркетингової стратегії театру. Укладання авторських договорів із драматургами, композиторами, перекладачами, сценографами та виконавцями не лише врегульовує фінансові питання, а й забезпечує сталість і легітимність маркетингового продукту. Наявність чіткої договірної бази захищає театр від судових ризиків, дозволяє брати участь у міжнародних фестивалях і грантових програмах, зміцнює довіру партнерів. Такий підхід свідчить про високий рівень управління інтелектуальними ресурсами і формує уявлення про театр як про професійний, надійний та прозорий бренд. В українській практиці цей підхід поступово поширюється завдяки співпраці з організаціями колективного управління (ОКУ), які забезпечують виплату винагород авторам і правовласникам, контролюють законність публічного виконання музичних і літературних творів.



Особливу увагу слід приділити дотриманню авторського права в контексті креативного маркетингу. Сучасні театри активно використовують цифрові формати — відеотрейлери, онлайн-трансляції, подкасти, афіші, інтерактивні пости в соціальних мережах. Кожен із цих елементів є об'єктом правового регулювання, оскільки передбачає використання фотографій, музики, графіки, текстів. Використання будь-якого контенту без дозволу правовласників є не лише порушенням закону, а й репутаційною загрозою. Глядачі все частіше оцінюють не лише художній рівень вистави, а й поведінку театру в інформаційному просторі, тому дотримання авторських прав у рекламних і промоційних кампаніях стає маркером професійної етики і підвищує довіру до бренду.

Таким чином, авторське право у сфері театрального мистецтва є важливим інструментом стратегічного управління. Воно поєднує юридичну, етичну та маркетингову функції, забезпечуючи легітимність творчої діяльності, зміцнюючи довіру глядачів і партнерів, підтримуючи позитивний імідж театру в публічному просторі. Правова культура стає частиною комунікаційної політики театру, а її дотримання — умовою ефективної реалізації маркетингових стратегій. Театр, який поважає авторські права, позиціонує себе не лише як осередок мистецьких інновацій, а й як відповідальний суб'єкт культурної дипломатії, що формує позитивний образ українського мистецтва у світі. Отже, у системі маркетингових комунікацій дотримання авторського права є не додатковою вимогою, а невід'ємною частиною конкурентоспроможності, етичності й довгострокового розвитку сучасного українського театру.

*Н. Пека*

#### **ПРОБЛЕМИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В ТЕАТРАЛЬНІЙ АДАПТАЦІЇ ТВОРІВ ІВАНА БАГРЯНОГО**

*N. Peka*

#### **COPYRIGHT ISSUES IN THE THEATRE ADAPTATION OF THE WORKS OF IVAN BAHRIANYI**

Сценічна адаптація літературного твору — це складний творчо-правовий процес, у якому поєднуються художня інтерпретація та юридична відповідальність. Театр завжди був місцем свободи, експерименту і переосмислення, однак ця свобода не означає всюдозволеність. Створюючи сценічний образ за мотивами літературного джерела, актор, режисер і вся творча група мають діяти в межах чинного законодавства, зокрема Закону України «Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX від 1 грудня 2022 р. Згідно з його положеннями, будь-яке використання твору — переклад, інсценізація, екранізація або сценічна композиція — вважається переробкою (адаптацією) і вимагає згоди правовласника.

У контексті творчості Івана Багряного ці вимоги мають особливу актуальність. Письменник, який залишив глибокий слід у національній культурі, помер у 1963 р., тому майнові авторські права на його твори залишатимуться чинними до 1 січня 2034 р. Це означає, що театральні постановки за романом «Тигролови» чи іншими творами потребують письмового дозволу спадкоємців або офіційних представників родини. На практиці ж в Україні тривалий час твори Багряного інсценізувалися і перевидавалися без належного правового врегулювання. Лише

у 2023 р. видавництво «Прометей» публічно повідомило про врегулювання авторських прав і визнало, що частина попередніх перевидань здійснювалася без погодження з правонаступниками. Нині відомо, що права на спадщину належать дітям письменника — Нестору та Роксолані Багряним, а їхні інтереси представляє Фондація імені Івана Багряного (США).

Цей приклад показує, що правова неознаність у сфері культури може призвести до порушення авторських прав навіть у випадку класичної літератури. Театральні колективи мають усвідомлювати, що інсценізація твору — це не лише мистецька інтерпретація, а й правовий акт. Відповідно до статей 12 та 53 Закону, постановка без дозволу є незаконним використанням твору і може спричинити цивільно-правову відповідальність. Тому перед початком роботи над сценічною версією роману чи п'єси необхідно укласти авторський договір, у якому визначаються обсяг використання тексту, умови співпраці, термін дії дозволу та розмір винагороди.

Питання дотримання авторських прав тісно пов'язане з темою творчої свободи актора. Саме актор, реалізуючи роль, втілює текст у живу дію, але його свобода не може виходити за межі ідейно-художнього задуму автора. Згідно зі статтею 11 Закону, автор має право вимагати визнання свого авторства та забороняти спотворення твору. Це означає, що актор не може довільно змінювати зміст літературного тексту, підмінювати його сенси або вносити до інтерпретації нові елементи, що суперечать авторській ідеї. Особливо це стосується творів Багряного, у яких гуманістичний і національно-патріотичний зміст становить їхній ідейний стрижень. Будь-яке спотворення авторського задуму, нехай навіть під виглядом творчої інтерпретації, може бути розцінене як порушення моральних прав письменника.

Разом з тим межі творчої свободи не є формальним обмеженням. Вони спрямовані на збереження автентичності художнього світу і на виховання у митця відповідального ставлення до джерела. Актор, який глибоко розуміє авторський контекст, здатен вільно імпровізувати в межах смислів, не руйнуючи первісну структуру твору. Саме така гармонія між повагою до тексту і творчим пошуком формує справжню акторську культуру.

Окремого значення в цьому контексті набувають моральні права автора. На відміну від майнових, вони діють безстроково й не відчужуються. Право на авторство, на ім'я, на недоторканність твору та на оприлюднення зберігається навіть після смерті автора. У театральній практиці порушення цих прав трапляються найчастіше тоді, коли змінюється текст або фінал без зазначення, що це адаптація, коли не вказується ім'я автора в програмі вистави, або коли сценічна інтерпретація суперечить філософії твору. Для творчості Івана Багряного, сповненої віри у свободу особистості та моральну силу людини, збереження моральних прав є питанням не лише юридичним, а й культурним. Поважаючи автора, актор зберігає духовний сенс твору і несе його сучасному глядачеві в первісній моральній чистоті.

На жаль, в українському театральному середовищі залишається чимало практичних труднощів у реалізації авторських прав. По-перше, багато театрів не укладають ліцензійних угод зі спадкоємцями авторів через відсутність правових консультантів або через складність комунікації з правовласниками, які часто проживають за кордоном. По-друге, рівень правової обізнаності у сфері культури все ще потребує подальшого вдосконалення, оскільки не в усіх мистецьких закладах

вищої освіти, особливо за окремими творчими спеціальностями, передбачено системне вивчення питань авторського права. По-третє, не врегульовано розподіл прав між театром, режисером і актором — питання, яке стає особливо актуальним у сучасних колективах, що створюють власні п'єси або вільні адаптації.

Вирішення цих проблем можливе шляхом розширення правової освіти у сфері культури, підготовки юристів, що спеціалізуються на мистецтві, та впровадження у театрах стандартних форм договорів. Важливо також налагодити співпрацю з організаціями колективного управління авторськими правами, які можуть надавати дозволи від імені правовласників. Така система діє в більшості країн ЄС і забезпечує рівновагу між інтересами митців і авторів.

Дотримання авторського права в театральній практиці є не лише юридичною вимогою, а й показником професійної культури. Для актора знання правових норм — це частина його етичної позиції. Усвідомлення меж творчої свободи, поваги до авторства та необхідності укладання договорів формує новий тип українського театру — правосвідомого, етичного і водночас глибоко творчого.

На прикладі спадщини Івана Багряного можна побачити, як правова культура підтримує культурну спадкоємність. Закон охороняє автора, а театр оживлює його ідеї, не руйнуючи їх. Творчість, яка ґрунтується на повазі до закону, не обмежує митця, а навпаки, надає йому впевненості й легітимності у власній діяльності. Правова культура стає невід'ємною складовою акторської професії — таким самим важливим інструментом, як голос, пластика чи уява.

Отже, правова свідомість у театральній діяльності — це прояв відповідальності перед автором, глядачем і культурою загалом. Актор, який знає межі дозволеного, залишається вільним у найвищому сенсі цього слова — вільним творити без порушення чужої духовної власності, зберігаючи цілісність художнього простору і продовжуючи життя літературного слова на сцені.

*А. Філософ*

### **РОЛЬ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ У ВИХОВАННІ ЦІННОСТЕЙ ВЗАЄМОДОПОМОГИ ТА СПІВЧУТТЯ**

*A. Filosof*

### **THE ROLE OF CHOREOGRAPHIC EDUCATION IN EDUCATING THE VALUES OF MUTUAL HELP AND COMPASSION**

Проблематика ролі хореографічної освіти у вихованні цінностей взаємодопомоги та співчуття зумовлена потребою осмислення мистецької підготовки не лише як сфери естетичного розвитку, а як соціокультурного інструменту формування морально зрілої особистості. У сучасному українському суспільстві, яке переживає глибокі гуманітарні трансформації, хореографічна освіта стає важливим чинником консолідації, соціальної реінтеграції та відновлення духовної стійкості. Мистецтво танцю в освітньому контексті має потенціал виховувати здатність до емпатії, колективної взаємодії, підтримки та солідарності, що є цінностями демократичного суспільства.

У науковому дискурсі останніх років гуманістичний потенціал хореографічної освіти розглядається як важливий чинник формування духовно-ціннісної сфери особистості. Як зазначає К. Булгага, навчальний процес у хореографічному колективі

має поєднувати естетичний розвиток із вихованням моральної чутливості, що досягається через співтворчість, довіру та взаємну підтримку між учасниками. У контексті духовно-морального виховання Ю. Калиновський наголошує, що сучасна мистецька освіта повинна забезпечувати не лише розвиток професійної майстерності, а й формування духовної культури особистості, зорієнтованої на спільне благо. У контексті сучасної мистецької педагогіки вагомий внесок у вивчення проблеми зробили І. С. Мостова та К. В. Островська, які наголошують, що хореографічне мистецтво є дієвим інструментом формування ціннісних орієнтирів, гуманістичних настанов і соціальної зрілості особистості в процесі навчання танцю.

В українському культурному просторі останніх років простежується тенденція активного звернення хореографічного мистецтва до тем єдності, незламності та взаємопідтримки, що набуває особливого значення в умовах воєнних реалій. Пошук сучасних хореографічних форм, у яких рух стає метафорою колективного опору й духовного відродження, знаходить підтвердження в низці мистецьких проєктів, поширених у медійному просторі. Показовим прикладом практичного втілення ідей взаємодопомоги та солідарності у хореографічному мистецтві став танцювальний флешмоб у Відні, організований українською хореографинею Оленою Шоптенко. У межах події 182 учасники за допомогою синхронізованого руху створили пластичні символи національної підтримки, зокрема герб України та тематичні композиційні форми, які відображали колективну стійкість і єдність українського народу. Учасники використали хореографію як засіб невербальної комунікації гуманітарного змісту, де тілесна експресія виступила метафорою духовної єдності та непохитності у часи випробувань.

На локальному рівні аналогічну гуманістичну функцію виконує діяльність чернівецької хореографіні Софії Сафрук, яка ініціювала благодійний танцювальний флешмоб на підтримку Збройних Сил України. Учасники заходу виконували танцювальні композиції, спрямовані на збір коштів для українських захисників, тим самим поєднуючи естетичну дію з конкретним соціальним ефектом.

Як бачимо, роль хореографічної освіти у вихованні цінностей взаємодопомоги та співчуття виявляється у формуванні гармонійної особистості, здатної до емпатійного сприйняття світу, моральної рефлексії й соціальної відповідальності. Хореографічна підготовка створює унікальний простір, де фізичний рух поєднується з духовним змістом, а колективна взаємодія стає засобом розвитку гуманістичних рис характеру. Під час спільної творчості формується глибоке відчуття єдності, довіри та взаємної підтримки, що перетворює мистецький процес на педагогічну модель співжиття, ґрунтованого на принципах солідарності, поваги й емоційного співзвуччя. У такий спосіб хореографічна освіта виконує місію морального виховання, розвиваючи у майбутніх митців здатність не лише передавати емоції засобами танцю, а й усвідомлювати їхній суспільний, етичний і духовний вимір.

Крім того, хореографічна діяльність сприяє формуванню внутрішнього почуття взаємозалежності між учасниками творчого процесу, що актуалізує розуміння колективної відповідальності та необхідності взаємної допомоги. У межах навчально-виховного процесу мистецтво танцю виступає засобом розвитку культури партнерства, ненасильницької комунікації та моральної чутливості до іншої людини. Через узгодженість ритму, пластику рухів, синхронність емоцій

створюється педагогічне середовище, у якому формується досвід співпереживання, довіри й моральної підтримки.

Таким чином, хореографічна освіта набуває значення цілісного виховного інституту, що формує особистість, здатну до глибокого духовного самовираження та активної участі в суспільному житті, спираючись на гуманістичні ідеали взаєморозуміння, доброзичливості й співучасті.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні методик формування морально-етичних компетентностей у процесі хореографічного навчання, впровадженні хореотерапевтичних технологій у систему мистецької освіти, а також у вивченні впливу колективного танцю на соціальну згуртованість і психологічну стійкість молоді. Поглиблення таких досліджень сприятиме утвердженню хореографії як важливого чинника гуманістичного розвитку, де мистецтво руху перетворюється на мову духовної солідарності, взаємопідтримки та національної єдності.

*М. Замета*

## **АВТОРСЬКЕ ПРАВО ЯК ІНСТРУМЕНТ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ**

*М. Zameta*

### **COPYRIGHT AS A TOOL FOR CULTURAL IDENTITY IN THE DIGITAL AGE**

Базовий функціонал інтернету із самого свого створення передбачав популяризацію інформацію по всьому світу. Цифрові платформи відкрили безпрецедентні можливості для митців та спільнот, одночасно поставивши нові виклики щодо захисту авторських прав.

Зростаюча роль інтелектуальної власності в глобалізованому культурному просторі, де культурні продукти легко поширюються та взаємодіють між різними спільнотами. Метою доповіді є показати, як авторське право сприяє формуванню та збереженню культурної ідентичності як на національному, так і на локальному рівнях, забезпечуючи охорону творчих надбань, підтримуючи унікальні культурні коди.

Міжнародне правове регулювання авторського права ґрунтується на низці ключових конвенцій та договорів, зокрема Бернській конвенції та положеннях Всесвітньої організації інтелектуальної власності (BOIB, WIPO), які визначають стандарти охорони творчих робіт у глобальному масштабі. Авторське право в цьому контексті виступає універсальним інструментом захисту творчості, що дозволяє авторам та державам забезпечувати визнання та охорону культурних продуктів за межами національних кордонів. Міжнародне право відіграє важливу роль у збереженні національної культурної спадщини, створюючи механізми правового захисту традиційних творів, унікальних культурних символів та народного мистецтва, що дозволяє запобігати їх несанкціонованому використанню на світовій арені.

Серед механізмів захисту культурної спадщини важливе місце займає державна реєстрація творів, яка фіксує авторство та дату створення, а також ліцензування і видачу дозволів на використання творів третіми особами. Законодавство передбачає і санкції за порушення авторських прав, включаючи цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність, що стимулює дотримання прав авторів й охорону

культурної спадщини. Особлива увага приділяється законодавчим ініціативам щодо збереження фольклору, народного мистецтва та локальних культурних проявів. Такі ініціативи передбачають створення державних програм підтримки народних майстрів, електронних архівів фольклорних творів та культурних проєктів, що спрямовані на популяризацію унікальних національних традицій та запобігання їх комерційному чи несанкціонованому використанню. На практиці це дозволяє поєднувати правовий захист із розвитком культурної політики й підтримкою творчих ініціатив на локальному рівні.

Сучасний цифровий простір став одночасно величезною можливістю та викликом для авторського права. Широке поширення інтернету та цифрових платформ призвело до значного зростання порушень прав авторів, зокрема через піратство, нелегальне завантаження та розповсюдження музики, книг, кіно- та відеопродукції. Такі практики не лише завдають економічних збитків авторам, але й ставлять під загрозу збереження культурної ідентичності, оскільки оригінальні твори втрачають контрольовану правову охорону.

Водночас сучасні правові та технологічні рішення намагаються знайти баланс між захистом авторських прав і забезпеченням доступу суспільства до культурних продуктів. Наприклад, системи цифрового управління правами (DRM) дозволяють контролювати використання творів в електронному форматі, а ліцензії Creative Commons створюють гнучкі умови для легального поширення контенту, поєднуючи охорону прав автора та доступність для споживачів.

Серед новітніх підходів активно використовуються технології блокчейн, які дозволяють відстежувати авторство та транзакції з цифровими творами, забезпечуючи прозорість і надійність правової фіксації. Таким чином, цифрові інструменти стають критично важливими для ефективного моніторингу, захисту та популяризації культурної спадщини в умовах глобального інформаційного середовища.

Авторське право виступає ключовим інструментом збереження культурної ідентичності, оскільки забезпечує правовий захист унікальних культурних символів, традицій і творчих надбань. Через механізми авторського права держави та спільноти можуть контролювати використання культурних продуктів, запобігаючи їх несанкціонованому поширенню або викривленню, що дозволяє зберігати автентичність культурних проявів.

Правове регулювання також сприяє формуванню національної культурної політики та підтримці локальних авторів і майстрів, стимулюючи розвиток творчих індустрій і популяризацію культурної спадщини на регіональному рівні. Держава, використовуючи законодавчі норми та програми підтримки, може активно просувати культурні цінності, забезпечуючи їхню доступність суспільству при одночасному захисті прав творців. Таким чином, авторське право стає не лише юридичним інструментом, а й механізмом підтримки національної ідентичності та розвитку культурного середовища.

Авторське право є важливим інструментом захисту культурних цінностей, забезпечуючи охорону творів і культурних символів. Поєднання міжнародного та національного регулювання підтримує стійкість культурної ідентичності на різних рівнях. Водночас цифрові виклики й глобалізація вимагають постійного оновлення законодавства та адаптації правових норм до сучасних умов.

*А. Большакова, Д. Дубінін*

## **ПСИХОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СТРЕСУ**

*A. Bolshakova, D. Dubinin*

### **PSYCHOLOGICAL CULTURE AS A FACTOR OF PERSONAL RESILIENCE UNDER STRESS**

Сучасне суспільство характеризується динамічними змінами, невизначеністю і частими кризовими ситуаціями, що висуває нові вимоги до розвитку психологічної культури як інтегративного утворення, яке забезпечує свідоме ставлення людини до власних психічних станів, поведінки та взаємодії з іншими. Такі вимоги вимагають від особистості високої здатності до психологічної адаптації, саморегуляції й збереження внутрішньої цілісності в умовах стресу.

У цьому контексті резильєнтність постає не лише як механізм подолання труднощів, а як ключовий показник рівня сформованості психологічної культури особистості, що відображає її здатність зберігати стабільність, ефективність і гуманістичну спрямованість поведінки в умовах дії стресогенних факторів. Високий рівень резильєнтності передбачає гармонійне поєднання емоційної врівноваженості, когнітивної гнучкості, ціннісної зрілості та відповідального ставлення до власного розвитку. А необхідність поглибленого вивчення зв'язку між психологічною культурою та резильєнтністю як умов ефективного функціонування особистості у складних соціальних і професійних ситуаціях зумовлює актуальність теми даної роботи. Розкриття цього взаємозв'язку сприятиме вдосконаленню психопрофілактичних програм, розвитку освітніх практик формування психологічної культури, а також підвищенню рівня психологічної готовності фахівців до діяльності в стресових умовах.

Проблема резильєнтності як психологічного феномену активно досліджується у вітчизняній і зарубіжній науковій традиції як здатність особистості долати стресові впливи без руйнівних наслідків, трансформуючи кризовий досвід у ресурс саморозвитку. Згідно з сучасними підходами, резильєнтність має системний характер і включає когнітивні, емоційні, мотиваційні та поведінкові компоненти, що забезпечують ефективне пристосування до змін середовища. У сучасній українській психології досліджено значення внутрішніх ресурсів особистості, смислоттєвих орієнтацій, самоефективності та базових переконань для збереження психічного благополуччя в умовах невизначеності.

Феномен психологічної культури розглядається як інтегративна якість особистості, що забезпечує гармонійне поєднання знань, цінностей, емоційно-вольових і поведінкових проявів у процесі взаємодії із соціальним середовищем. На думку вчених, психологічна культура є умовою духовного розвитку людини і чинником формування відповідального ставлення до власного життя.

У сучасних українських дослідженнях (Л. Карамушка, Н. Пов'якель, К. Фоменко, А. Шевель) акцентується зв'язок психологічної культури із саморегуляцією, емоційним інтелектом, ціннісними орієнтаціями та стресостійкістю. На основі отриманих даних з великою вірогідністю можна обґрунтувати, що розвиток психологічної культури сприяє зростанню резильєнтності, оскільки формує усвідомлене ставлення до власних емоцій, гнучкість мислення, толерантність до невизначеності та здатність до конструктивної адаптації.



Разом із тим, попри значну кількість праць, зв'язок між рівнем резильєнтності та показниками психологічної культури особистості в умовах стресу залишається недостатньо дослідженим. Потребує подальшого розгляду питання про те, за допомогою яких механізмів психологічна культура впливає на формування стійкості особистості до стресових ситуацій та її здатності відновлюватися після переживання психотравмуючих ситуацій.

Теоретичне дослідження проблем резильєнтності та психологічної культури дозволило встановити, що механізм впливу психологічної культури на резильєнтність можна розглядати у трьох взаємопов'язаних площинах: когнітивній, емоційно-регуляційній та ціннісно-смысловій.

Когнітивна площина відображає здатність людини до усвідомленого аналізу ситуації, інтерпретації подій, гнучкого мислення та пошуку конструктивних рішень. Високий рівень психологічної культури передбачає розвинене рефлексивне мислення, що дозволяє особистості переосмислювати кризові обставини, знижуючи вплив деструктивних когнітивних установок («я не впораюся», «усе втрачено» тощо). Саме когнітивна гнучкість є одним із базових предикторів резильєнтності, оскільки забезпечує здатність до адаптивного переоцінювання подій і вибору ефективних стратегій подолання.

Емоційно-регуляційна площина проявляється через сформовані навички емоційної грамотності, усвідомлення власних станів, здатність до емоційного самоконтролю й відновлення після стресу. Особистість із високою психологічною культурою уникає афективних зривів, вміє переводити негативні емоції в конструктивне русло — через самопідтримку, гумор, соціальну взаємодію чи творчість. Такий рівень емоційної зрілості забезпечує стійкість до тривалого емоційного навантаження і сприяє формуванню емоційної компоненти резильєнтності.

Ціннісно-смыслова площина виступає найглибшим рівнем впливу психологічної культури на резильєнтність. Вона охоплює усвідомлення життєвих пріоритетів, внутрішню згуртованість особистості навколо провідних цінностей і сенсів, а також здатність бачити особистісне значення навіть у кризових подіях. Як підкреслював В. Франкл, сенс виступає психологічним «якорем» у боротьбі зі стражданням; саме ціннісно-смысловий вимір дозволяє трансформувати кризу на ресурс розвитку. У цьому сенсі психологічна культура забезпечує не лише відновлення після труднощів, а й посттравматичне зростання.

Сукупна дія зазначених механізмів формує психологічну зрілість, яка проявляється в здатності поєднувати реалістичне сприйняття ситуації з емоційною врівноваженістю та ціннісною стійкістю. У результаті резильєнтність набуває ознак не просто адаптаційного, а розвивального феномену, що відображає якісний рівень сформованості психологічної культури.

Таким чином, психологічна культура виконує функцію внутрішнього модератора стресових впливів: чим більш розвинена здатність до саморегуляції, рефлексії та смыслової інтерпретації подій, тим вищий рівень резильєнтності особистості. Це дозволяє розглядати резильєнтність як інтегральний критерій гармонійності психологічного функціонування, а її розвиток — як важливий напрям формування культури психічного здоров'я в сучасному суспільстві.

Взаємозв'язок психологічної культури та резильєнтності має системний і динамічний характер. Його можна уявити як модель трирівневої взаємодії: на когнітивно-ціннісному, емоційно-регуляційному та поведінково-діяльнісному рівнях, які перебувають у взаємозумовлених відносинах і забезпечують гармонійне функціонування особистості в умовах стресу.

На когнітивно-ціннісному рівні відбувається формування уявлень про власне «Я», систему переконань, життєвих принципів і цінностей. Психологічна культура виступає світоглядним ядром особистості, що визначає її ставлення до труднощів, міру внутрішньої відповідальності, толерантність до невизначеності. Основними механізмами цього рівня є:

- рефлексія — усвідомлення власних смислів, ресурсів і меж;
- когнітивна гнучкість — здатність до переосмислення ситуації, пошуку альтернативних рішень;
- ціннісна інтегрованість — узгодженість моральних і професійних орієнтирів.

Цей рівень забезпечує когнітивну стабільність і смислову впорядкованість, що знижує ймовірність дезорганізації мислення в умовах стресу.

Емоційно-регуляційний характеризує здатність особистості усвідомлювати власні емоції, контролювати їхню інтенсивність і напрям, підтримувати внутрішню рівновагу. Психологічна культура проявляється тут у розвитку:

- емоційної грамотності — розпізнавання та вербалізації емоційних станів;
- саморегуляції — вміння керувати афективними реакціями та відновлювати ресурсний стан;
- емпатії — здатності розуміти емоційні стани інших, що знижує конфліктність і підвищує соціальну підтримку.

Функціонально цей рівень сприяє емоційній стійкості та стресостійкості, що є ядром емоційної компоненти резильєнтності. Саме через емоційно-регуляційні механізми психологічна культура забезпечує перетворення негативних емоцій у мотиваційні стимули до самовдосконалення.

На поведінково-діяльнісному рівні відбувається реалізація цінностей і установок у конкретних стратегіях дії. Психологічна культура визначає:

- активну життєву позицію, проактивність і здатність до самостійного вирішення проблем;
- соціальну компетентність — конструктивну взаємодію в колективі, ефективну комунікацію в умовах напруження;
- етичну регуляцію поведінки — дотримання моральних і професійних норм навіть у кризових ситуаціях.

Через ці прояви психологічна культура реалізується як практична основа резильєнтності, забезпечуючи стабільність поведінки, відповідальність і контроль над власними діями.

Таким чином, резильєнтність можна розглядати як показник сформованості психологічної культури, що проявляється в збалансованості когнітивних, емоційних і поведінкових регуляторів. Високий рівень психологічної культури не лише підсилює здатність до подолання стресу, але й сприяє особистісному та професійному зростанню, збереженню психічного благополуччя.

Отже, проведений теоретичний аналіз дозволяє розглядати резильєнтність як інтегральний показник психологічної культури особистості, що відображає

її здатність до цілісного функціонування, адаптації та розвитку в умовах стресу. Виявлено, що психологічна культура виконує системну функцію в структурі особистості, забезпечуючи взаємодію когнітивних, емоційних і поведінкових регуляторів, які безпосередньо формують резильєнтність. Вплив психологічної культури на резильєнтність реалізується через низку ключових механізмів:

- когнітивно-ціннісні — рефлексія, смислотворення, когнітивна гнучкість, інтеграція життєвих і професійних цінностей;
- емоційно-регуляторні — емоційна грамотність, саморегуляція, здатність до емоційної рівноваги й відновлення;
- поведінково-діяльнісні — проактивність, етична відповідальність, соціальна компетентність і конструктивна взаємодія.

Таким чином, резильєнтність виступає не лише як характеристика адаптивності, але й як критерій сформованості психологічної культури.

*D. Prykhodko, V. Kyslyi*

#### **PRINCIPLES AND ETHICAL RULES OF PSYCHOLOGICAL FIRST AID**

*Д. Приходько, В. Кислий*

#### **ПРИНЦИПИ ТА ЕТИЧНІ ПРАВИЛА НАДАННЯ ПЕРШОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ**

According to the recommendations of the World Health Organization (WHO), psychological first aid (PFA) is based on the following *ethical principles*:

1) *Protection of safety, dignity and human rights*: avoid actions that may put people at risk of further traumatic effects; to protect adults and children who receive assistance from physical and mental injury; treat people with respect and in accordance with cultural and social norms; perform only those actions towards a person to which he gives his consent (this refers to the ability to talk to him, touch him, make important decisions for him, etc.); to ensure that assistance is provided fairly, without discrimination; to help people defend their rights and receive appropriate assistance; to act in the best interests of each victim to whom assistance is provided.

2) *Correspondence of psychologists' actions to the culture and traditions of the victims*: refraining from methods of contact that are not acceptable in the culture of the victims (for example, touching, direct eye contact, etc.).

3) *Assistants' awareness of other measures to respond to an emergency situation*: follow the instructions of the relevant bodies managing measures to eliminate the crisis situation; be aware of what response measures are in place and what resources are available to provide assistance; not to hinder search and rescue operations and the work of medics; to clearly imagine their functions and their limits.

4) *Caring for one's own safety*: to be aware that what you have experienced in a crisis situation during the provision of assistance may have a negative impact or the helper himself may be among the victims; to worry about one's own health and well-being; pay attention to one's own condition and be confident in one's physical and emotional ability to help others; take care of yourself in order to take better care of others; to be interested in the well-being of other team members.

Ukrainian scientist Oleksandr Timchenko emphasized that when providing PFA (so-called "crisis intervention"), a psychologist should be guided by the following *ethical principles*:

1. *Empathic contact.* Crisis intervention begins with establishing empathic contact.
2. *Urgency.* Crisis intervention is characterized by urgency, extreme urgency.
3. *High level of psychologist activity.* A psychologist must be as active as possible in establishing contact with a person experiencing a crisis and in gathering information in order to assess the situation as quickly as possible and outline a plan of action.
4. *Limitation of goals.* The immediate goal of crisis intervention is to prevent catastrophic consequences. The main goal is to teach how to use adaptive methods of overcoming a crisis and restoring mental balance.
5. *Support.* When working to overcome a crisis, the psychologist first of all provides the client with support.
6. *Focus on the main problem.* Crisis intervention should be structured enough to help focus on the underlying problem that led to the crisis.
7. *Respect.* A person experiencing a crisis is perceived by a psychologist as knowledgeable, fully competent, independent, striving to gain self-confidence, capable of making an independent choice.

American psychologist Steven Hobfall proposed the following *principles of intervention in the provision of psychosocial support in emergency situations*:

- *promoting a sense of security;*
- *promoting sedation;*
- *promoting a sense of self and community empowerment;*
- *promoting unity;*
- *promoting hope.*

PFA has four operational principles — *prepare, observe, listen and connect.*

The provision of psychological first aid must be consistent with the basic ethical norms, principles and rules of human interaction and be based on the unconditional observance of the priority of human interests according to the principle of “do no harm”.

*The main ethical rules for providing PFA* are contained in the following provisions:

- to be a guarantor of high moral interaction, responsible for competent and high-quality actions, for prioritizing the goals of providing psychological first aid regardless of a person's behavior or reactions;
- prevent and prevent inhumane consequences in one's activities;
- observe confidentiality, use personal information provided by a person only in his interests (except for cases when the detected symptoms are dangerous for the person himself or others, and it is advisable to inform those who can provide qualified assistance);
- in communication, show readiness to provide help, demonstrate attentive, respectful attitude, do not evaluate the actions of a person, show sincerity, honesty, patience and respect;
- psychological support should be warm, benevolent, healing, seek to minimize trauma-related experiences of a person, ask only necessary questions and try to obtain only important information, without forcing to speak or pressure;
- take into account and treat with understanding the specifics of the manifestation of multicultural diversity (ethnic and cultural identity, traditions or religious canons), age, gender, social and other characteristics of a person;
- be close to a person, but keep the necessary distance, taking into account his age, gender and culture;

- respect the human right to make decisions independently;
- make it clear to the person that, even if they refuse help now, they can apply for it later.  
*It is strictly prohibited:*
- impose one's help, behave intrusively, exaggerate one's knowledge or skills;
- forcing a person to talk about what happened to him;
- to use the trusting attitude and dependence of a person, one's status and provided information in one's own selfish interests or for the purpose of obtaining an unlawful benefit for oneself or other persons;
- use one's knowledge and position for the purpose of humiliating human dignity, oppressing the individual or manipulating it;
- show any form of discrimination based on race, skin color, political, religious and other beliefs, gender, age, disability, ethnic and social origin, citizenship, family and property status, place of residence, language or other characteristics;
- make useless promises or promises that cannot be fulfilled, give false information or relay information heard from others;
- evaluate a person's actions and experiences, criticize his personal qualities, emotions or behavior, talk about what, in your opinion, a person should feel or how he should have acted.

*I. Чмелик*

**МИСТЕЦЬКА СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ ПРОСТОРУ ДЛЯ ЗАХИСНИКІВ І ЗАХИСНИЦЬ  
«МРІЯДІЯ», ЩО ДІЄ НА БАЗІ ОБЛАСНОЇ КЛІНІЧНОЇ ЛІКАРНІ  
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАДИ**

*I. Chmelyk*

**ARTISTIC COMPONENT OF THE ACTIVITIES OF THE SPACE FOR DEFENDERS "MRIADIA",  
OPERATING ON THE BASIS OF THE REGIONAL CLINICAL HOSPITAL  
OF THE IVANO-FRANKIVSK REGION**

Під час повномасштабного вторгнення росії в Україну наша держава зіткнулася з величезним комплексом проблем, пов'язаних з реабілітацією та відновленням захисників. Постає потреба у створенні реабілітаційних центрів та ветеранських просторів, які можуть надавати широкий спектр різноманітних послуг і підтримки. Такі заклади різних форм власності функціонують і в Івано-Франківську, нині відносно безпечному тиловому місті. Незважаючи на те, що кожен із них має свої функції та спрямування, їхньою головною метою є підтримка у відновленні, соціалізації ветеранів, діючих військових та членів їхніх родин, а також всілякий супровід, включаючи правову, медичну, психологічну допомогу тощо. Завдяки таким майданчикам, які є центрами комунікації цивільних та військових, формуються певні цінності громадянського суспільства, створюються умови для особистісного зростання, самовдосконалення, засвоєння нових навичок і напрямків діяльності. Під час проведення в цих закладах культурно-мистецьких заходів актуалізується творча складова, що сприяє розкриттю мистецького потенціалу в людей, які часто до того не мали відношення до творчості, а також виникає неабиякий інтерес до національних культурних здобутків і цінностей, що має певне значення в розвитку сучасної культури загалом.

Одним із таких майданчиків взаємодії цивільних та військових є Простір для захисників і захисниць «МріяДія», що функціонує на базі КНП обласної клінічної лікарні Івано-Франківської облради з 2024 р. Утім, волонтерські ініціативи активізувалися на базі закладу практично з початком повномасштабного вторгнення. Тісна комунікація з БФ «ОБ'ЄДНАНІ ЗАХИСНИКАМИ» ще до 2022 р. відбувалася через реалізацію благочинних ініціатив на базі лікарні. Понад рік простір «МріяДія» розміщується в окремих приміщеннях терапевтичного корпусу, відремонтованих і пристосованих до сучасних вимог безбар'єрності. Автор дизайн-концепції — Ярема Стечик. Метою простору є сприяння відновленню й адаптації захисників, які проходять лікування та реабілітацію в обласній клінічній лікарні.

Навколо простору гуртуються громадські активісти, соціальні служби, волонтери. «МріяДія» співпрацює з іншими ветеранськими громадськими інституціями, влаштовуючи спільні заходи, круглі столи, форуми тощо. Його керівниця — комунікаційниця лікарні — Надія Шегда. Нині в просторі діє низка окремих мистецьких напрямків: читання поезії захисниками і для захисників; концертні програми для військових та медичних працівників; відвідування музеїв та виставкових проєктів у місті та області; арттерапевтичні заняття з психологами; мистецькі та ремісничі майстер-класи від волонтерів, художників та народних майстрів; навчання грі на музичних інструментах, спільні піснеспіви як елементи музичної терапії; перегляд кіно та анімаційних фільмів з дискусіями. Так, протягом 2024–2025 рр. захисники відвідали низку музеїв та галерей: Музей Степана Бандери (с. Старий Утринів), Меморіальний комплекс «Дем'янів Лаз», Музей мистецтв Прикарпаття, «Підземний перехід «Вагабундо»»; вистави та концерти в Обласній філармонії імені Ірини Маланюк; гідами неодноразово проводилися екскурсії історичною частиною міста, надаючи змогу захисникам з інших регіонів відчувати атмосферу Івано-Франківська. На регулярній основі відбуваються поетичні творчі вечори, зокрема, письменниці і поетеси О. Деркачової, поетеси Т. Немцевої, поета, військового, лауреата Шевченківської премії Д. Лазуткіна і композитора Б. Севаст'янова, Л. Стринаглюка. Емоційною була презентація книжки військового, поета, музиканта М. Мотрюка, який проходив лікування в цій лікарні. З концертами для захисників виступали: Хорея козацька, Жадан і Собаки, Очеретяний Кіт, Козак Систем, Військовий оркестр 50 полку НГУ імені Семена Височана, ансамбль імені Вірського, М. Лінартович, священник і музикант І. Богатчук, І. Борух. Важливими і мотивуючими є зустрічі у просторі з ветеранами, які розпочали власний бізнес: С. Жуковським (бренд продукції «Сушена радість»), Р. Примичем та ін.

На території закладу на відкритому повітрі відбуваються благочинні фестивалі, покази фільмів, лекції з питань історії, мистецтва, юридичні консультації, квести та інші активності, зокрема спільно з вихованцями «Пласту» (виховниця В. Дідик). Тренування зі стрільби з луку проводяться бронзовою призеркою Олімпійських ігор К. Дубровіною і ветераном О. Зіркою, а змагання допомагають військовим спробувати себе в новому, відкрити власний потенціал та бути активними в соціумі.

Вагомою складовою діяльності простору є творча. Задіюються представники мистецької спільноти міста і країни. Так у просторі діють ініціативи з розпису на текстильних виробх (Ю. Яворська), майстерні кераміки (В. Рожнов, В. Владковський, О. Грідіна), розпису великодіних писанок, створення різдвяних дідухів, флористичних композицій, тематичних листівок тощо.

Кафедра дизайну і теорії мистецтва Карпатського національного університету імені Василя Стефаника активно співпрацює з простором «МріяДія» та влаштовує для захисників і медичних працівників різноманітні заходи, лекції, майстер-класи за участі викладачів та студентів. Так, у межах проекту «Школа дизайну» спільно з захисниками створювали різдвяні листівки, рекламну та поліграфічну продукцію, розписували тубуси та гільзи від боеприпасів, писали картини для благодійних аукціонів, знайомили з різноманітними живописними й графічними техніками, малювали будинок мрії, проводили плернерні живописні майстер-класи, вирізали фетрові іграшки-котики (М. Штайден) та ін.

У просторі регулярно відбуваються творчі студії з портретування захисників від І. Чмелик «Портрет для захисника». Проект на сьогодні налічує понад 70 графічних портретів, мальованих з натури, які даруються захисникам на знак вдячності. Складовою арттерапії є залучення захисників, пацієнтів, відвідувачів та медичних працівників лікарні до створення спільного стінопису, який з'явився на одній зі стін лікарні у 2024 р. завдяки ініціативі військового з Харкова Дениса Вінгера, був концептуально втілений Я. Стецьком, І. Чмелик та студентами кафедри дизайну і теорії мистецтва. Така співпраця митців, медиків та захисників сприяє посиленню почуття єдності, довіри, підтримки, формує єдине смислове поле для комунікації, емоційного обміну. Важливо, що майстер-класи і творчі активності сприяють психологічному розвантаженню, залученості захисників до творчого процесу, покращенню дрібної моторики, а це відповідно пришвидшує їхнє відновлення і сприяє реабілітації.

З простором «МріяДія» на постійній комунікації перебуває харківський художник Нікіта Тітов, який з початку повномасштабного вторгнення проживає в Івано-Франківську. Він неодноразово долучався до допомоги простору своїми авторськими роботами, які часто стають аукціонними лотами. Так, важливим проектом Нікіти є створення серії малюнків «Янголи Надії». Візуальним символом лікарні та допомоги став авторський малюнок Нікіти на 9-поверховому хірургічному корпусі лікарні, до створення якого долучилися художники, дизайнери, медичні працівники, військові, які перебувають на лікуванні та реабілітації, духовництво. Цей велетенський стінопис у вигляді символічного рукостискання підкреслив вагомую роль індивідуального у колективному проекті-творчості, є символом розвитку громадянського суспільства через розкриті в ньому спільні цінності.

Таким чином, творчі ініціативи і заходи, які є невід'ємною складовою діяльності простору для захисників і захисниць при Івано-Франківській ОКЛ «МріяДія», спрямовані не лише на психологічне розвантаження військових та ветеранів, а й допомагають їм проявити свій потенціал, переключитися й відволіктися від лікарняних буднів, спробувати нову для себе галузь діяльності. У просторі створюються умови для культурного самовдосконалення та самовираження захисників і членів їхніх родин через різні види мистецтва. Залученість військових до індивідуальних та колективних артпрактик і проектів сприяє швидшому відновленню військових. Процес соціалізації захисників пришвидшується і покращується через комунікацію з цивільними небайдужими громадянами, що має зворотній позитивний вплив на цивільних та веде до вдосконалення і розвитку громадянського суспільства.



*О. Харцiй*  
**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНОЇ СФЕРИ В ДІТЕЙ  
ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ**

*O. Khartsiy*  
**PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE COGNITIVE SPHERE  
IN CHILDREN WITH MENTAL DELAY**

Предмет дослідження — особливості когнітивної сфери у дошкільників із затримкою психічного розвитку. Мета дослідження дослідити рівень розвитку пам'яті, уваги та мислення в дітей віком 4–6 років із затримкою психічного розвитку.

У дошкільному віці в дитини закладається та формується первинна картина навколишнього світу, закладається світогляд. Розвиток когнітивної сфери дуже важливий саме у дошкільному віці, особливо це стосується дітей з вадами розвитку, з затримкою психічного розвитку. Адже саме в цьому віці закладається наочно-образний фундамент інтелекту, а засвоєння образних форм пізнання готує та веде маленьку дитину до розуміння загальних правил та закономірностей логіки, процес пізнання веде дитину до розвитку мислення. На даний час дуже поширена група аномалій у розвитку дітей — це порушення психічного розвитку.

На сьогоднішня гуманізація освіти потребує від сучасних психологічної, педагогічної та соціальної наук розробку нових таких освітніх програм, що здатні допомогти нормальній соціалізації всіх дітей без винятку, навіть дітей із затримкою психічного розвитку.

Дослідження проводилося у двох групах. Перша: дошкільники з затримкою психічного розвитку, серед яких 10 дівчаток та 10 хлопчиків. Друга група: діти дошкільного віку з рівнем розвитку когнітивної сфери, що відповідає віковим нормам, теж 10 дівчаток та 10 хлопчиків.

Середні показники за даними дослідження пам'яті: у дівчаток — 21,9, а у хлопців — 19,3. При аналізі отриманих результатів виразно бачимо, що рівень розвитку пам'яті в хлопців дещо нижче ніж у дівчат, більш ніж на 10%.

Обробка цих результатів показує, що стан розвитку мислення у дівчат та хлопців дошкільного віку з ЗПР знаходиться приблизно на одному рівні: дівчата — 9,6, хлопці — 9,8. Хлопчики мають незначну перевагу у менш ніж 1%.

Розраховані показники за результатами дослідження рівня розвитку уваги в дітей з ЗПР показують опосередкований результат, виходячи з кількості учасників по 10 кожної статі. За цими показниками результати хлопців на 20% краще ніж у дівчат. Але обов'язково слід зазначити, що поміж 20 досліджуваних дітей дошкільного віку з ЗПР, лише 5 змогли дещо впоратися з завданням. З них: 3 хлопчики, 1 має низький рівень уваги, а 2 мають середні показники; та 2 дівчинки — обидві показали середній рівень розвитку уваги.

Аналізуючи середні показники, отримані в результаті дослідження, рівня розвитку пам'яті у дітей з рівнем розвитку, що відповідає віковим нормам у порівнянні між хлопчиками та дівчатками, у хлопців — 50,2, а у дівчат — 50,3, чітко бачимо, що вони володіють однаковим рівнем, з незначним відхиленням.

*Висновки та перспективи подальшого дослідження:*

1. Поглиблені наукові уявлення: про розвиток когнітивної сфери дошкільників з ЗПР; про особливості та відмінності когнітивної сфери дітей дошкільного віку з ЗПР та дітей дошкільного віку, чий рівень розвитку відповідає нормі; про відмінності властивостей когнітивної сфери дітей за гендерною ознакою;
2. Отримали подальший розвиток уявлення про можливість впливу корекційних програм на функції пізнавальної сфери дітей дошкільного віку з ЗПР;
3. Практична значимість дослідження одержаних результатів полягає у тому, що при урахуванні їх у психопрофілактичній, виховній роботі з дітьми із ЗПР, вони забезпечують актуалізацію та розвиток когнітивної сфери дошкільнят з ЗПР, оптимізують та прискорюють їх загальний розвиток, соціалізацію та адаптацію до навколишнього світу.

У подальшому дослідженні необхідно докласти зусиль у доповненні і розширенні наукового уявлення про динаміку, індивідуальні і вікові особливості розвитку когнітивної сфери дошкільників з ЗПР; формуванні більш високого рівня розвитку мислення, пам'яті та уваги у дошкільників з ЗПР.

*Г. Ломакін*

#### **ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ СТРЕСОГЕННИХ ЧИННИКІВ ВІЙНИ НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ**

*G. Lomakin*

#### **THEORETICAL ANALYSIS OF THE INFLUENCE OF STRESSOGENIC FACTORS OF WAR ON THE PSYCHO-EMOTIONAL STATE OF STUDENTS**

Дослідження впливу стресогенних чинників війни на психоемоційний стан українського населення і особливо студентської молоді (як найбільш активної, працездатної і перспективної його частини) на теперішній час досить актуальне. Саме від молоді та її психічного здоров'я, стресостійкості залежать подальша розбудова й процвітання України, а дослідження негативних впливів війни на молодь надають можливість більш ретельно готувати програми реабілітації, психологічної підтримки й профілактики таких кризових станів.

Уперше фундаментальні теоретичні моделі стресу та кризових станів у науці були представлені в класичних концепціях Г. Сельє та Р. Лазаруса, які заклали підґрунтя для сучасного розуміння механізмів адаптації та дезадаптації особистості в умовах екстремальних ситуацій. Вітчизняні дослідники, зокрема О. П. Макарова, П. Д. Червоний, підкреслюють значущість когнітивних стратегій подолання та емоційної регуляції в збереженні психологічного благополуччя. Війна та соціальні виклики спричиняють широкий спектр емоційних і поведінкових реакцій, таких як шок, тривога, депресія та прояви резиліентності.

Шокова реакція є первинною відповіддю на несподівану та травматичну подію і характеризується станом психоемоційного заціпеніння, тимчасовим порушенням когнітивної обробки інформації, труднощами в мобілізації ресурсів для адаптації. Для студентської молоді шок може бути особливо вираженим через обмежений життєвий досвід подолання екстремальних ситуацій, що ускладнює швидке відновлення емоційної рівноваги. Після стадії шоку зазвичай настає етап тривожних реакцій. Тривога, за визначенням Ч. Спілбергера, є емоцією, що супроводжується почуттям напруженості, небезпеки та невизначеності, і виступає

як адаптивна відповідь на загрозу. На етапі подальшого психоемоційного реагування може розвиватися депресивний стан, який, за визначенням Американської психологічної асоціації, включає симптоми емоційної спустошеності, втрати інтересу до звичних занять, зниження самооцінки, а також когнітивних порушень. Разом з тим, важливою характеристикою психоемоційного реагування є прояви резильєнтності — здатності особистості ефективно адаптуватися до стресу, відновлюватися після пережитих травм і навіть знаходити в кризових ситуаціях нові ресурси для розвитку. М. Селігман, розвиваючи концепцію «вивченої надії», підкреслює, що резильєнтність є не вродженою якістю, а динамічною системою навичок і стратегій, які можуть формуватися через досвід подолання труднощів, що може бути пріоритетним напрямом психологічної підтримки в період криз.

Війна також викликає значні когнітивно-емоційні порушення та істотні зміни в мотиваційній сфері. Когнітивна сфера зазнає впливу через зниження концентрації уваги, погіршення оперативної пам'яті та зменшення когнітивної гнучкості, що впливає на академічну успішність і навчальну мотивацію студентів. Як зазначає Р. Лазарус, хронічний стрес порушує здатність до складної переробки інформації, що проявляється в труднощах прийняття рішень, уповільненні мислених процесів та підвищеній вразливості до когнітивних викривлень. Емоційна сфера також зазнає значних деформацій. На тлі переживання тривалого стресу в студентів можливе домінування негативних емоцій (тривоги, страху, безнадії) над позитивними, що призводить до зниження рівня життєвої задоволеності та загального емоційного тону. В умовах війни ці емоційні зміни пов'язані не лише з особистими труднощами, а й із переживанням за близьких, втратами і загрозою фізичній безпеці. Особливого аналізу потребують зміни в мотиваційній сфері студентів. З одного боку, війна може знижувати рівень навчальної та професійної мотивації через почуття безнадійності, девальвацію освітніх цілей та втрату сенсу особистісного розвитку в умовах невизначеності. З іншого, як підкреслюють С. Д. Максименко та М. Селігман, — екстремальні ситуації можуть активізувати мотивацію на рівні базових цінностей: виживання, взаємодопомоги, прагнення до захисту рідних і підтримки суспільства. Отже, означена ситуація характеризується парадоксальним поєднанням когнітивних та емоційних порушень із ресурсами особистісного зростання.

Аналіз наукових джерел також надає змогу говорити, що наявність підтримуючого соціального середовища є одним із найефективніших буферів стресу, сприяючи адаптивному подоланню кризових переживань. Дослідження С. Д. Максименка, Н. М. Лойко, К. Ріф і М. Селігмана переконливо свідчать, що соціальна підтримка має мультикомпонентну природу, включаючи емоційну, інформаційну, інструментальну та оцінну допомогу. Кожен із цих компонентів виконує специфічну функцію в процесі стабілізації емоційного стану та підтримання мотиваційних ресурсів студентів. Так, емоційна підтримка (емпатія, прийняття, розуміння) дозволяє знизити рівень тривожності та депресивних переживань, сприяє формуванню почуття безпеки навіть в умовах реальної загрози. Інформаційна — допомагає орієнтуватися в складних умовах, приймати обґрунтовані рішення щодо власного життя. Інструментальна — передбачає надання реальної допомоги в задоволенні базових потреб, що особливо важливо в умовах вимушеного переміщення або втрати матеріальних ресурсів. Оцінна

підтримка допомагає особистості зберігати адекватну самооцінку і віру у власні можливості. Специфіка впливу соціальної підтримки в умовах війни полягає в її здатності нейтралізувати негативні когнітивні схеми, знижувати відчуття ізоляції та сприяти збереженню життєвих цілей. Як показують дослідження Е. Дінера, саме сприйняття доступності підтримки, а не її фактична кількість, має вирішальне значення для відчуття благополуччя.

Отже, можемо стверджувати, що соціальна підтримка виконує роль медіатора між стресогенними подіями та рівнем психологічного благополуччя, модулюючи інтенсивність негативних переживань і активізуючи адаптаційні ресурси особистості. Також у процесах адаптації особистості до екстремальних умов існування відіграють визначальну роль стратегії копіngu. Відповідно до транзакційної моделі стресу Р. Лазаруса, копінг-стратегії поділяються на орієнтовані на проблему (problem-focused coping) та орієнтовані на емоції (emotion-focused coping). Перші спрямовані на активне вирішення проблемної ситуації або зміну середовища, другі — на регуляцію емоційної реакції на стресор. На нашу думку, в умовах війни переважаючими серед молоді стають саме емоційно-орієнтовані стратегії через обмеженість об'єктивних можливостей змінити ситуацію. До найбільш поширених копінг-стратегій у період війни належать: пошук соціальної підтримки, позитивна переоцінка подій, залучення до волонтерської діяльності, релігійна або духовна практика, активне використання технік релаксації та майндфулнесу. Також особливу увагу слід приділити стратегічним відмінностям між конструктивними і деструктивними формами подолання. Аналіз емпіричних досліджень свідчить, що тривале використання деструктивних копінг-стратегій (уникнення проблем, емоційна ізоляція, зловживання психоактивними речовинами) істотно підвищує ризик розвитку тривожних розладів, депресії та соціальної ізоляції. Суттєвим чинником ефективності копінг-стратегій є особистісні ресурси: самооцінка, емоційна стабільність, ціннісні орієнтації та віра у власні можливості.

Підсумовуючи вищесказане можемо стверджувати, що особливості психологічного функціонування студентів у воєнних умовах виявляються через когнітивні порушення, емоційне виснаження та мотиваційні зміни, а це вимагає комплексного підходу до оцінки їхнього стану. Також зауважимо, що тривалий вплив екстремальних умов спричиняє глибокі когнітивно-емоційні та мотиваційні зміни в студентській молоді, провокуючи розвиток тривожних, депресивних станів, когнітивних порушень, а водночас активуючи потенціал резильєнтності. Встановлено важливу роль соціальної підтримки як буферного механізму пом'якшення негативних наслідків стресу, а також значення конструктивних копінг-стратегій у збереженні психологічної стійкості.

Таким чином, результати теоретичного аналізу створюють ґрунтовне підґрунтя для подальшого емпіричного вивчення особливостей психологічного благополуччя молоді в період війни та розробки практичних рекомендацій щодо його підтримки та відновлення в умовах тривалої соціальної нестабільності. Системні програми психологічної підтримки повинні орієнтуватись на формування стресостійкості, емоційної регуляції й соціальної згуртованості.

**«НЕ БІЙСЯ ГОВОРИТИ УКРАЇНСЬКОЮ»: АБО ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ  
В МОВНОМУ САМОВИРАЖЕННІ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ ВІЙНИ**

I. Fesenko

**“DO NOT BE AFRAID TO SPEAK UKRAINIAN”: PSYCHOLOGICAL BARRIERS  
TO STUDENTS' LINGUISTIC SELF-EXPRESSION IN THE CONTEXT OF WAR**

Після 24 лютого 2022 р. українська мова стала не лише засобом спілкування, а й моральним та символічним щитом української нації. Умови війни актуалізували питання мовної самоідентифікації, змусивши багатьох громадян переглянути своє ставлення до мови, культури й національної належності.

Гасло *«Не бійся говорити українською»* у цей час набуло нової сили. Воно стало не просто заклик до популяризації державної мови, а проявом мовного спротиву — формою громадянської позиції. Саме студенти як найактивніша частина суспільства демонструють найбільш динамічні зміни у ставленні до мови.

Війна радикально змінила мовний ландшафт України. Якщо раніше українська й «інша мова» співіснували в стані напівофіційної двомовності, то тепер мова стала моральним маркером, що відділяє «своє» від «чужого». За даними соціологічних опитувань (КМІС, 2023), близько 78% молодих українців свідомо перейшли на українську мову після початку вторгнення. Такий зсув пояснюється не лише патріотичними мотивами, а й внутрішньою потребою самоствердження.

Для студентів мова перетворилася на засіб самоідентифікації під час кризи — спосіб заявити про свою позицію, солідарність і належність до української спільноти.

Попри загальну позитивну тенденцію, у багатьох молодих людей зберігаються психологічні бар'єри. Найпоширеніші з них:

- страх виглядати «неприродно» при переході на українську;
- невпевненість через брак практики;
- соціальний тиск у неукраїнському середовищі.

Однак війна сприяла переосмисленню цих страхів: замість сорому за «недосконалу мову» з'являється гордість за спробу говорити українською, навіть якщо з помилками. Це формує новий психологічний тип мовної особистості — вільної, усвідомленої, відповідальної.

Українська мова в умовах війни виконує також психотерапевтичну функцію. Вона стає емоційним ресурсом, що допомагає людині зберігати внутрішню рівновагу, відчуття приналежності та гідності.

Під час вимушеної міграції або евакуації мова виступає засобом самоідентифікації в новому середовищі. Для студентів, які продовжують навчання за кордоном, українська є символом дому, пам'яті, зв'язку з батьківщиною.

Таким чином, використання української мови стає актом психологічного опору — способом подолати тривогу, страх і відчуження.

В університетах України після 2022 р. посилився акцент на мовній політиці як частині національної безпеки. Звісно, викладачі відіграють ключову роль у підтримці студентів, які переходять на українську:

- створюють мовне середовище підтримки, де українська є нормою, а не вимогою;

- заохочують використання української в наукових роботах, презентаціях, публічних виступах;
- формують у студентів психологічну впевненість, що кожне слово українською — це внесок у культурну стійкість нації.

Війна чітко показала: мовна безпека — це частина державної безпеки. Російська агресія використовує мову як інструмент інформаційного впливу. Тому перехід молоді на українську — не просто культурний тренд, а активна форма опору пропаганді.

Студенти, які свідомо обирають українську, демонструють не лише патріотизм, а й емоційну зрілість. Мова стає «психологічним щепленням» проти ворожих наративів, оскільки формує чітку межу між «своїм» і «чужим» світоглядом.

Щоб допомогти студентам вільніше висловлюватися українською, варто:

1. Впроваджувати психолінгвістичні тренінги з розвитку мовної впевненості.
2. Підтримувати мовні ініціативи («Українська щодня», «Мовний марафон»).
3. Використовувати соціальні медіа як простір для природного українського мовлення.
4. Підкреслювати цінність української як мови сили, стійкості й свободи.

Отже, війна докорінно змінила ставлення молоді до мови. Українська перестала бути лише державною — вона стала мовою виживання, гідності та спротиву. Подолання психологічних бар'єрів у мовному самовираженні тепер відбувається через усвідомлення, що говорити українською — це діяти, боротися й перемогати. Фраза ж *«Не бійся говорити українською»* у контексті війни звучить як маніфест свободи, що об'єднує націю не страхом, а любов'ю — до мови, людей і своєї країни.

*Л. Турищева*

## **НАСТІЛЬНІ ІГРИ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ ДОЗВІЛЛЯ**

*L. Turishcheva*

### **BOARD GAMES AS A PHENOMENON OF MODERN LEISURE CULTURE**

У добу цифрових технологій та віртуальної комунікації настільні ігри набувають нового значення як форма «живої» взаємодії між людьми. Вони сприяють розвитку комунікативних навичок, креативності та емоційного інтелекту, поєднуючи розважальну, пізнавальну й соціальну функції культури дозвілля. Розглянемо сутність настільних ігор як культурного феномену сучасного суспільства та визначимо їхній вплив на формування соціальних практик дозвілля.

Настільні ігри мають тисячолітню історію, тісно пов'язану з розвитком людської цивілізації. Одні з найдавніших — єгипетська Сенет та месопотамська Королівська гра з Ур — виконували не лише розважальну, а й ритуальну та виховну функцію. У середньовіччі поширилися шахи, що стали символом інтелектуальної еліти та моделювали соціальну ієрархію. У ХХ ст. настільні ігри набули масового характеру, відображаючи культурні й економічні зміни суспільства. Сьогодні вони поєднують традиційні елементи гри з сучасним дизайном і тематикою, виступаючи засобом культурної комунікації та міжпоколіннєвої взаємодії.

У сучасному суспільстві настільні ігри посідають важливе місце серед форм дозвілля, що сприяють живому спілкуванню, кооперації та відпочинку. Вони виконують не лише розважальну, а й освітню, соціалізуючу та терапевтичну

функції. Настільні ігри об'єднують людей різного віку й соціального статусу, створюють простір для спільного досвіду, діалогу й творчості. Настільні ігри стають невід'ємною частиною сучасної культури дозвілля, що поєднує традиції, спілкування та розвиток особистості.

Але настільні ігри є не лише формою дозвілля, а й потужним психологічним та соціокультурним інструментом розвитку особистості. Вони поєднують елементи гри, спілкування, навчання й самовираження, що робить їх ефективним засобом формування когнітивних, емоційних і соціальних компетентностей. Настільні ігри сприяють активізації мислення, тренують пам'ять, увагу, уяву та логіку. Стратегічні й кооперативні ігри стимулюють розвиток планування, передбачення наслідків і прийняття рішень у змінних умовах. Ігровий процес створює ситуацію змагальності без реальної загрози, що дозволяє людині безпечно виражати емоції, долати тривогу та відпрацьовувати поведінкові реакції. Крім того, гра виконує катарсичну функцію — знімає емоційне напруження, сприяє саморегуляції та відновленню психічного ресурсу.

Значним є й соціальний аспект настільних ігор. Вони формують простір безпосередньої взаємодії, де люди вчаться слухати, домовлятися, дотримувати правил і вирішувати конфлікти мирним шляхом. Через гру моделюються реальні соціальні ролі: лідера, посередника, стратега, виконавця. Це сприяє розвитку соціального інтелекту, емпатії та довіри між учасниками. У родинному колі настільні ігри зміцнюють емоційні зв'язки між батьками й дітьми, а в молодіжному середовищі — стають засобом неформальної комунікації та соціальної інтеграції.

З позиції психології спільної діяльності, настільна гра є мікромоделлю суспільної взаємодії: вона має спільну мету, розподіл ролей, правила та емоційну динаміку. У цьому контексті гра розвиває не лише окремі якості особистості, а й культуру співробітництва, відповідальності й взаємопідтримки.

Таким чином, участь у настільних іграх має значний психокорекційний і соціалізуючий потенціал. Вона сприяє гармонійному поєднанню раціонального та емоційного компонентів у поведінці, розвитку соціальної компетентності й формуванню здорових міжособистісних відносин у сучасному суспільстві.

Сучасна молодь дедалі частіше звертається до настільних ігор як альтернативи цифровому дозвіл्लю. Цей феномен пов'язаний із пошуком живого спілкування, емоційної автентичності та соціальної взаємодії, яких бракує у віртуальному просторі. Настільні ігри перетворюються на культурну практику, що поєднує розвагу, навчання й самоідентифікацію.

Спостерігається тенденція до інклюзивності та психологічного спрямування настільних ігор. Вони активно використовуються в тренінговій і психотерапевтичній практиці, допомагаючи молоді розвивати емоційну компетентність, здатність до емпатії, толерантність і навички конструктивної комунікації.

Соціальні мережі й цифрові платформи сприяють формуванню онлайн-спільнот гравців, що об'єднують молодь за інтересами. Це створює нову форму культурної комунікації, де настільна гра стає не просто хобі, а частиною способу життя, який поєднує реальне й віртуальне спілкування.

Таким чином, популяризація настільних ігор у молодіжному середовищі відображає загальні культурні тенденції XXI ст. — прагнення до соціальної взаємодії,



творчості та гармонізації емоційного досвіду. Настільна гра перетворюється на сучасний символ культури спілкування, партнерства й інтелектуального розвитку.

Отже, настільні ігри — це не лише форма дозвілля, а й важливий феномен сучасної культури, який сприяє розвитку особистості, підтримує соціальну згуртованість і формує нові гуманістичні цінності спілкування.

*О. Зайцева, А. Кураксіна*

### **МЕТОДИКИ АРТТЕРАПІЇ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬЯЧИМИ ТРАВМА-АСОЦІЙОВАНИМИ СТРАХАМИ**

*O. Zaitseva, A. Kuraksina*

### **METHODS OF ART THERAPY AS AN EFFECTIVE TOOL IN PSYCHOTHERAPEUTIC WORK WITH CHILDREN'S TRAUMA-ASSOCIATED FEARS**

Актуальність теми зумовлена зростанням кількості дітей, які переживають різноманітні травматичні ситуації в житті. Такі травми часто залишають глибокий психологічний слід, викликаючи різноманітні страхи і тривоги, що негативно впливають на їхній психоемоційний стан та розвиток. Традиційні психотерапевтичні підходи не завжди є ефективними для роботи з малими дітьми через їхню обмежену мовленнєву здатність виражати відчуття і переживання.

Арттерапія, як форма творчої терапії, дозволяє дітям виразити свої емоції та внутрішній світ за допомогою малювання, ліплення, ігор і інших творчих засобів. Це сприяє зменшенню рівня тривожності, покращенню настрою й формуванню внутрішнього балансу. Застосування методик арттерапії допомагає дітям краще усвідомити свої страхи та переживання, сприяє їхньому психічному одужанню і адаптації.

Крім того, арттерапевтичні заходи можуть запобігти поглибленню психологічних проблем у майбутньому. Важливо визначити, наскільки саме арттерапія є ефективною в зменшенні дитячих страхів, пов'язаних з травмами. Актуальність дослідження зумовлена потребою інтегрувати нові методи в сучасну дитячу психотерапію. Це сприятиме підвищенню доступності та якості психотерапевтичної допомоги для малих пацієнтів. Вивчення й впровадження таких методик є важливим кроком до покращення психологічного здоров'я нашого майбутнього покоління.

Мета дослідження полягає у визначенні та обґрунтуванні ефективності методик арттерапії як інструменту психотерапевтичної роботи з дітьми, що мають травма-асоційовані страхи, а також у розробці рекомендацій щодо їх застосування для зменшення рівня тривожності й сприяння психічному відновленню в дитячому віці.

Результати дослідження підтвердили ефективність методик арттерапії в роботі з дітьми, що мають травма-асоційовані страхи. Виявлено, що застосування арттерапії сприяє значному зниженню рівня тривожності та страхів у більшості дітей.

Позитивний вплив відчувався вже після перших сеансів, що підтверджують дані анкетування та спостереження. Учасники відзначали поліпшення настрою, зменшення напруженості й підвищення впевненості у своїх силах. Аналіз процесу показав, що малювання, ліплення та інші творчі методи допомагають дітям краще усвідомити свої почуття, що не вдалося б вербалізувати звичайним словом. Виявлено, що арттерапія особливо ефективна для дітей з високим рівнем страхів

і тривожних розладів. У процесі роботи відзначалося активне використання символічних образів для вираження страхів та переживань. Це сприяло їхньому осмисленню та зміні негативних уявлень про себе і свою ситуацію.

У більшості випадків у дітей зменшилися прояви уникання ситуацій, що раніше викликали страх. Важливим результатом стало підвищення рівня довіри до психолога та відкритості в процесі роботи. Помітно покращилася міжособистісна комунікація та здатність до емоційної регуляції. Більше того, у дітей сформувався позитивний настрій і підвищилася самооцінка. Практичний досвід показав, що використання арттерапії дозволяє створити безпечне та підтримуюче середовище для дитини.

Виявлено, що саме творчі методи є набагато більш прийнятними для малих дітей, ніж традиційні вербальні підходи. У цілому результати дослідження підтвердили, що арттерапія є дієвим інструментом для зменшення дитячих страхів, зокрема тих, що пов'язані з травматичним досвідом. Виявлено, що тривале застосування методик сприяє не лише психологічному поліпшенню, але й покращенню загального стану дитини. Також було встановлено, що арттерапія підвищує мотивацію дітей до подальшого психологічного зростання та саморефлексії. Дослідження довело, що ефективність арттерапії значною мірою залежить від індивідуальних особливостей дитини та тривалості терапевтичного процесу. Враховуючи отримані дані, можна зробити висновок, що інтеграція арттерапевтичних методик у психотерапевтичну практику є необхідною умовою для ефективного лікування травма-асоційованих страхів у дітей. Це відкриває можливості для розробки нових програм і підходів у дитячій психології.

Важливо також підкреслити, що результати дослідження мають потенціал для впровадження в широкій практиці дитячих психологів і психотерапевтів. Таким чином, застосування арттерапії допомагає не лише зменшити страхи, але й сприяє формуванню позитивного ставлення до себе й світу. Це надає підстави вважати, що арттерапевтичний підхід має перспективи для реабілітації дітей із травмами різного походження.

На основі проведеного дослідження можна зробити кілька ключових висновків щодо ефективності методик арттерапії у роботі з дітьми, що мають травма-асоційовані страхи. По-перше, арттерапія підтверджує свою дієвість у зменшенні рівня тривожності та страхів у дітей, сприяючи покращенню психологічного стану й настрою дітей вже на ранніх етапах терапії. По-друге, використання творчих методів, таких як малювання та ліплення, є особливо прийнятним і ефективним для малих дітей, оскільки дозволяє їм відкрито виражати свої емоції і переживання, що важко вербалізувати. По-третє, результати свідчать про те, що арттерапія сприяє активізації внутрішніх ресурсів дітей, підвищенню їхньої самооцінки, формуванню довіри до терапевта та розвитку емоційної регуляції. Вказано, що позитивні зміни були зафіксовані навіть після короткострокового застосування методик.

Крім того, терапія сприяє формуванню більш безпечного та підтримуючого середовища, що важливо для дитячого психологічного одужання. Виявлено, що довгострокове застосування арттерапії сприяє не лише зменшенню страхів, а й загальному психологічному розвитку та мотивує дітей до подальшого саморозвитку.

## МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В ПСИХОЛОГІЇ

### POSSIBILITIES OF USING VIRTUAL REALITY IN PSYCHOLOGY

У публікації розглядається можливість застосування технологій віртуальної реальності (VR) у різних галузях психології. Досліджено переваги використання VR у клінічній, експериментальній, дитячій, педагогічній та реабілітаційній психології. Описано основні досягнення, обмеження та перспективи розвитку цього міждисциплінарного напрямку.

Психологія як наука про людську поведінку та психічні процеси постійно розвивається, впроваджуючи нові методи та інструменти дослідження. Одним із найбільш перспективних напрямків є застосування імерсивних технологій, зокрема VR. VR-технології дозволяють користувачам взаємодіяти з тривимірним віртуальним середовищем за допомогою спеціально розроблених шоломів та контролерів, що забезпечують 360-градусний огляд та сенсорний зворотний зв'язок.

Використання VR у психології значно розширило можливості взаємодії між людьми та дозволило дослідникам проводити експерименти, які були б неможливі в реальному світі. Це відкриває нові горизонти для діагностики, корекції та дослідження психологічних явищ.

Актуальність дослідження використання VR у психології зумовлена декількома факторами. Стрімкий розвиток VR-технологій та їх доступність дозволяють впроваджувати нові методи в психологічну практику. Існує потреба в інноваційних підходах до корекції психічних розладів, особливо тих, де традиційні методи мають обмежену ефективність. VR створює унікальні можливості для проведення психологічних експериментів з високою екологічною валідністю. Суспільство потребує ефективних методів оцінки, реабілітації та тренування психологічних функцій, які можна реалізувати за допомогою VR. Недостатньо досліджені можливості та обмеження VR-технологій у різних галузях психології потребують систематичного аналізу та узагальнення.

*Терапія психічних розладів.* VR активно використовується для корекції різноманітних психічних розладів. Основний принцип полягає в поєднанні традиційних методів терапії з експозицією у віртуальному середовищі, індивідуалізованому відповідно до потреб клієнта. Дослідження показують, що терапія за допомогою VR має високу ефективність в корекції:

- фобій висоти. VR-експозиція забезпечує безпечне середовище, не викликаючи сильних страхових реакцій, характерних для традиційної експозиції;
- тривожних розладів. VR ефективна при корекції соціального тривожного розладу, панічного розладу та генералізованого тривожного розладу.
- розладів харчової поведінки. Віртуальні сценарії фокусуються на потягах до їжі, сприйнятті образу тіла та навичках емоційної регуляції;
- залежностей. VR допомагає знизити ризик рецидивів в осіб із залежністю від психоактивних речовин, фокусуючись на експозиції до тригерів та потягах;
- посттравматичного стресового розладу (ПТСР). VR зменшує симптоми, пов'язані з травматичними подіями.

*Психологічна діагностика.* VR надає можливість оцінювати досвід, когніції та поведінку індивіда в умовах, наближених до реального життя, що забезпечує більш достовірне розуміння стану особи. Віртуальні середовища особливо корисні для оцінки виконавчих функцій в осіб з хворобою Альцгеймера, Паркінсона та травматичними ураженнями мозку.

*Застосування VR в експериментальній психології.* VR допомагає дослідникам вивчати психологічні феномени шляхом моделювання життєвих ситуацій, включаючи когнітивні функції, такі як увага, пам'ять, сприйняття та вирішення проблем. VR забезпечує екологічно валідні та гнучкі умови для експериментів, дозволяючи генерувати різноманітні стимули й оцінювати складні поведінкові реакції.

*Застосування VR у дитячій психології та психології розвитку.* VR використовується для роботи з дітьми, які мають порушення нейророзвитку, такі як аутизм, інтелектуальна недостатність та розлади комунікації. Віртуальні середовища сприяють розвитку емоційного розуміння й соціальних навичок у дітей з аутизмом.

*Застосування VR у педагогічній (освітній) психології.* VR-технології застосовуються для навчання та освітніх цілей. Дослідження показують, що студенти, які навчаються з використанням віртуальних середовищ, демонструють вищу мотивацію та інтерес порівняно з традиційними методами навчання. VR підвищує увагу, мотивацію та сприяє кращому розумінню складних концепцій завдяки їх візуалізації.

*Застосування VR у реабілітаційній психології.* Реабілітаційна психологія спрямована на відновлення пластичності мозку. VR використовується для реабілітації осіб з різними медичними станами, такими як інсульт, церебральний параліч, травматичні ураження мозку та пошкодження спинного мозку.

*Обмеження використання VR.* Незважаючи на численні переваги, використання VR має певні обмеження, які слід враховувати:

- негативні фізичні ефекти: порушення рівноваги, спричинені рухом, світлові судоми, фізичні травми та втома через тривале використання, мігрені, нудота, зниження когнітивної продуктивності;
- вартість VR-симуляцій;
- ризик залежності від VR-досвіду;
- недостатню обізнаність та ставлення до VR.

*Обговорення та перспективи.* Використання VR у психології має значний потенціал, проте існує кілька прогалин, які потрібно адресувати в майбутніх дослідженнях:

1. Недостатня експертиза у використанні VR та розуміння її придатності для різних цільових груп.
2. Суперечливі результати щодо використання VR з дітьми, які мають проблеми розвитку.
3. Потреба в стандартизації методів оцінки на основі VR для отримання узагальнюваних результатів.
4. Суперечливі результати щодо довгострокової ефективності VR-терапії.
5. Проблеми валідності конструктів та надмірне спрощення спостережень у соціально-психологічних дослідженнях.
6. Недостатні методи оцінки результатів навчання на основі VR.

7. Обмежена кількість досліджень щодо набуття навичок з використанням сучасних VR-пристроїв.

Технології VR значно трансформували різні галузі психології, включаючи оцінку, навчання, дослідження та корекції. Однак більшість висновків базується на експериментах з обмеженою вибіркою та в контрольованих умовах. Тому існує потреба в стандартизованому дизайні, методології й даних для оцінки ефективності VR у різних підгалузях психології. Подальша робота над особистісними факторами, валідацією конструктів та психометричними властивостями VR може підвищити ефективність застосування VR у психології.

*О. Костюніна*

### **СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕЦЕПТОРНОЇ МУЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЇ ВІДНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

*О. Kostyunina*

#### **SOCIO-PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF RECEPTOR MUSIC THERAPY AS A FACTOR IN PSYCHOLOGY OF RECOVERY IN WAR CONDITIONS**

Роздуми над темами, означеними в конференції, надали поштовх знайти відповіді на низку актуальних питань: чи є актуальною музикотерапія у період воєнного стану? Як вплинуть воєнний стан і музикотерапія на наші душі? Нами було проаналізовано низку досліджень, які вивчали вплив музичної діяльності на здоров'я та ментальне благополуччя. Доцільним здається почати дослідження-подорож із першоджерел, а саме з есе З. Фрейда «Тлінність» (*Vergänglichkeit*).

Ця робота має філософський сенс як *performance* психічної реставрації посеред світової катастрофи, відзначаючи поза часом певний феномен «тлінності» як глобальну людську ситуацію. З. Фрейд наголошує, що наслідки війни згубні не тільки для природи та матеріальної культури. Війна вражає особистість. І йдеться як про безпосередніх учасників подій, так і про тих, кого вони, здавалося б, не торкнулися. Війна руйнує такі нематеріальні, але від цього не менш важливі феномени людського життя, як гордість досягненнями культури, повага до її носіїв, позбавляє науку передумов її об'єктивності. Отже, постає питання для психологів, філософів: чи можна сформулювати правдоподібну концепцію здорового повернення таким чином, щоби вона була доступною для широкого спектру людей? З метою відповіді на це питання нами було проведено метааналіз досліджень, що вивчають психосоціальні механізми впливу музики на ментальне благополуччя, яка зазвичай включається до інтервенцій чи дослідницьких проєктів. Розглядалась наступна музична діяльність: рецептивне прослуховування музики; гра на музичних інструментах; груповий спів; написання пісень, композиція та імпровізація; рух та танець тощо. Пріоритетними маркерами виділено показники здоров'я: симптоми й поведінка, що корелюють зі поняттям «здоров'я». Вторинні фактори описували психосоціальні процеси (збудження, настрої, соціальні зв'язки, фізична активація/розслаблення, когнітивні функції та ідентичність). Отже, отримані висновки: по-перше: виявлено теоретичну перспективу, що поєднує емоційний вимір, принцип емоційної конгруентності та вимір занурення в музику та благополуччя, тобто має сенс включати прослуховування музики для покращення ментального самопочуття та запобігання або зменшення стресових станів; по-друге, доведено, що додаткова

музична терапія значно покращила загальний стан, загальні симптоми та якість життя й нівелювала симптоми депресії (CNKI, PubMed, EMBASE, Cochrane Library, PsycINFO, Web of Science, Psychology and Behavioral Sciences Collection та Medline); по-третє, виявлено, що спільне, рецептивне та цілеспрямоване прослуховування музики: покращило соціальні зв'язки й настрій у людей похилого віку та пацієнтів лікарень, знизило збудження та покращило поставу, рухи та самопочуття людей з деменцією, покращило когнітивне здоров'я та благополуччя у школярів, людей похилого віку та людей з легкими черепно-мозковими травмами в результаті впливу на рухові, когнітивні та соціальні процеси тощо.

Отже, проведений теоретичний огляд та метааналіз надає докази та підґрунтя для подальшого розвитку напрямку музичної психотерапії — як інструменту психоемоційного впливу, подолання невротичних порушень та забезпечення особистісного зростання. Спираючись на отримані теоретичні данні, було проведено емпіричне дослідження особистісних характеристик досліджуваних в стані афективно-емоційного переживання. В експерименті сукупно взяли участь 62 учасники (free audience). Середній вік досліджуваних становив 32 роки. Гендерний склад: жінки — 86%, чоловіки — 14%. Сімейний статус: родина військовослужбовця — 62 особи. Дослідження здійснювалося відповідно до етичних принципів досліджень із залученням людини як їхнього суб'єкта Гельсінської Декларації (Declaration of Helsinki). Залучено методики: State-Trait Anxiety Inventory, STAI; ейдетико-асоціативний метод (EAM), поєднаний з підходом рецептивної музичної терапії (receptive music therapy, RMT). Додатково враховувалися закономірності впливу ладу і темпу музики. Оскільки музичний вплив видається багатокomпонентним та зачіпає різні рівні психічної організації, то доцільно визначити його вплив на загальну активність і довільну поведінку досліджуваних. Це набуває особливого сенсу для осіб з емоційною дисрегуляцією, в стані хронічного стресу, ПТСР, схильних до спонтанних, слабо контрольованих афективних реакцій. Окремо надаємо стислий опис методу ЕАМ з залученням техніки RMT. Ідея RMT полягає в тому щоб проаналізувати синергію візуально/аудіального музичного твору. ЕАМ виконується в стані умиротворіння, на самоті з вільними нотатками слів-асоціацій у наданому шаблоні.

*Наукова новизна* RMT полягає в наступному: цілеспрямоване виконання запропонованих вправ, під музику, поєднане з візуальним образом, надає інформацію про особливості емоційних переживань як постійно присутнього психічного ресурсу особистості; спонтанний асоціативний ряд дозволяє виявити актуальний емоційний досвід осіб, що брали участь в експерименті; створені образи, їх деталізація відображають спрямованість взаємодії особи із зовнішнім світом і ступінь інтеграції її емоційного та комунікативного досвіду. Коментарі до асоціацій вказують на усвідомленість і розуміння досліджуваними емоцій та емоційних станів, пережитих під час музичного впливу.

З метою ілюстрації афективного змісту було запропоновано: радісний, життєствердний, оптимістичний характер твору «Маленька нічна серенада» передає емоцію радості (В. Моцарт); повільний темп і мінорне забарвлення у творі «Адажіо» Т. Альбіоні виражають сум, смуток, зневіру і скорботу; напружено-драматичний, схвильований, пристрасний характер у фіналі сонати № 14 Л. Бетховена значною

мірою відповідає емоції гніву; споглядальний, урівноважений, умиротворений емоційний фон музики «Ранок» Е. Гріга співзвучний спокою.

Статистичне опрацювання результатів RMT проведено із застосуванням програми SPSS Statistics. Після проведення RMT більшість досліджуваних відзначили зниження рівня особистісної й ситуативної тривожності та покращення психоемоційного стану. Кількість осіб з високим рівнем особистісної тривожності зменшилася з 57% до 38%, а ситуативної — з 62% до 45% (див. таблицю 1).

Табл. 1

**Узагальнені показники динаміки рівня тривожності  
до і після проведення RMT**

| №  | Показники                      | До... | Після... | U-критерій<br>Манна-Уитни | Рівень<br>значущості |
|----|--------------------------------|-------|----------|---------------------------|----------------------|
| 1. | Ситуативна тривожність (STAI)  | 62    | 44       | 16,5                      | $p < 0,01$           |
| 2. | Особистісна тривожність (STAI) | 57    | 36       | 29,4                      | $p < 0,05$           |
| 3. | Смуток                         | 2,4   | 0,6      | 37                        | $p < 0,05$           |
| 4. | Гнів                           | 3     | 1,1      | 64,5                      | $p < 0,05$           |
| 5. | Радість                        | 3,4   | 4,7      | 58,8                      | $p < 0,05$           |
| 6. | Спокій                         | 3,12  | 4,6      | 37,3                      | $p < 0,05$           |

Отже, певна позитивна динаміка відзначена відносно «радості» та «спокою» побічно свідчить про зниження психічного напруження в досліджуваних. Проведення RMT також стимулювало в групі зміцнення взаємозв'язків «Стосунки з чоловіком/партнером» та «Кохання» ( $r = 0,48$ ;  $p < 0,01$ ), тобто розроблені вправи потенційно мають вплив на особистісні характеристики. Отже, ми довели: RMT — тренінг з прийомами музичної психотерапії позитивно впливає на психоемоційне відновлення у виділеній групі.

Практична значущість полягає в тому, що отримані результати можуть бути застосовані: в навчальних програмах, арттерапевтичних програмах; тренінгах, центрах соціально-психологічної допомоги тощо.

*О. Баженов, А. Гангур*

**НОСТАЛЬГІЧНІ ПЕРЕЖИВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТІВ  
ЯК ЧАСТИНА СТРАТЕГІЙ АКУЛЬТУРАЦІЇ ПРИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННІ**

*O. Bazhenov, A. Gangur*

**NOSTALGIC EXPERIENCES OF UKRAINIAN MIGRANTS  
AS A PART OF ACCULTURATION STRATEGIES IN THE EMPLOYMENT**

Пошуки кращої долі серед населення українського суспільства та думки про можливий виїзд за кордон й працевлаштування особливо загострюються під час військових дій. Часом вони набувають невиправданого «синдемічного» поширення серед верств, що найбільш вразливі до зламів у суспільстві (жінок з малими дітьми), і несуть в собі певні психологічні риси переживання стресу, які вже неодноразово були досліджені. Особливу увагу дослідників психології вимушених та невимушених,



трудомих мігрантів привертають процеси соціалізації й інтеграції, «аккультурації» в країні перебування, подальшого працевлаштування.

Сформулювались такі напрями пошуку ресурсів адаптації і працевлаштування, які комбінують різні локуси переживання: соціальний та інтернальний локус (модель аккультурації Дж. Беррі, 1997, Я. Андрущенко, 2023); соціальний та екстернальний локус (модель професійного усвідомлення, С. Хобфол; А. Ю. Мітрофанова, 2020), індивідуальний та екстернальний локус (моделі психічного і психосоматичного благополуччя, Лазарус і Фолкман, Ліповські, 1988; Ю. Середа, Н. Мазіна, 2023).

Моделі, які комбінують індивідуальний та інтернальний локуси переживання переселенців, мало представлені (Р. Ткач, 2023, Енсун Джу, 2011).

У травні 2025 р. на кафедрі практичної психології ННІ УПА ХНУ ім. В. Н. Каразіна було проведено пілотне дослідження (автор — Аліна Гангур). Для створення теоретичної моделі були вибрані наступні шкали: Асиміляція (прагнення повного включення в культуру приймаючої країни, навіть ціною втрати української ідентичності); Інтеграція (поєднання збереження української спадщини та відкритості до нової культури); Маргіналізація (відсутність чіткої ідентифікації з жодною культурою); Сепарація (збереження української культури, уникаючи контактів із зовнішнім середовищем) за методикою Дж. Беррі (переклад і адаптація Я. Андрущенко, 2023).

Серед показників професійного усвідомлення досліджувались параметри самооцінювання якостей певної роботи до-переїзду і після-переїзду шляхом заповнення методики семантичного диференціалу (СД, А. Ю. Мітрофанова, 2020), а також порівняння до-переїзду і після-переїзду емоційного стану та життя загалом за шкалою Лайкерта. Оцінка параметрів моделей стресу й психічного благополуччя проводилась за методикою GHQ-12 та методикою оцінювання психосоматичних скарг (Гессенський опитувальник). Для вимірювання параметрів переживання був модифікований опитувальник переживання ностальгії (шкали: загальне переживання ностальгії, ностальгія в кризових умовах).

Обсяг вибірки, яка набиралась шляхом вільного рекрутування в соціальних мережах, якими користуються емігранти, склав 56 осіб. Опитувані представляли 14 країн світу, середній вік — 38 років. Вибірку склали переважно жінки (68%), з вищою освітою (52%), які перебувають у шлюбі (53%); виїхали з членами родини (71%); мають довідку на постійне перебування (59%) і не змінювали останнім часом місце перебування (43%) і також хоча б інколи відвідують Україну (57%), не розглядають можливості повернення додому, лише за умовами припинення війни (62%).

Серед планів на майбутнє переважно панують невизначеність (29% — не виключають повернення, 23% — визначаються ситуативно), 14% розглядають плани «залишитися назавжди».

У зв'язку з переїздом зменшилась зайнятість у якості спеціаліста (з 39% до 26%), кваліфікованого працівника (з 25% до 16%), і навпаки — зріс показник роботи в якості офісних працівників (з 17 до 21%), і на роботах, що не потребують кваліфікації (з 9 до 29%).

Обробка отриманих даних за психологічними методиками засвідчила зсуви професійної свідомості. Психічне благополуччя в основних сферах життя до і після переїзду зменшилось: самооцінка «емоційного (психологічного) стану» — з 4,00

до 3,34; у сфері «Робота/професійна реалізація» — з 3,68 до 2,96; у сфері «Життя в цілому» — з 3,96 до 2,95.

Серед показників благополуччя та психосоматичних скарг переважають «Ревматичні скарги» та «Втома». Респонденти відчули значні втрати по ціннісним аспектам роботи, яка вже не така «захоплююча» і «улюблена», проте «рутинна» і «вимушена» (методика СД).

За результатами обробки показників, за методикою «аккультурації» Дж. Беррі, отримано наступні показники.

Доля тих, хто вибрав стратегію Сепарації, сягла 24% (порівняно з 16% оригінального дослідження Я. Андрущенко); Асиміляції — 21% (порівняно з 33%); Інтеграції — 37% (порівняно з 26%); Маргіналізації — 18% (порівняно з 25%).

Таким чином, відсоток тих, хто намагається поєднати культуру і інтегруватися, підвищився, але, в той же час, знизився показник тих, хто уникає контактів ради збереження власної культури.

Було визначено вірогідність типів аккультурації для певних статистичних угруповань у вибірці за ознаками віку, статі та тестовими параметрами тощо. До стратегії Інтеграції статистично більш схильними виявились жінки переважно середнього віку з дітьми, тоді як тенденція до стратегії Асиміляції була більш характерна для молоді.

Інші аккультураційні стратегії не отримали кореляції зі станом психічного здоров'я та психосоматичними показниками.

Сепарація виявилась пов'язаною з загальним погіршенням стану здоров'я (GHQ-12), а Маргіналізація — з відчуттям «Втоми» (Гессенський опитувальник).

Показники модифікованого опитувальника ностальгії не отримали суттєвих кореляцій. За результатами проведення кореляційного аналізу всіх показників опитування, були отримані регресивні рівняння для показників аккультурації: Регресивне рівняння для показника *Інтеграція* (Описує 62% усіх змінних) =  $2,32 + 0,46[\text{Загальний стан здоров'я}] + 0,20[\text{Безпека культурна}] + 0,65[\text{Стабільна робота До переїзду}] + 0,56[\text{Осмислена робота До переїзду}] + 0,35[\text{Стабільна робота Після переїзду}] + 0,41[\text{Спогади про Культурні події (концерти, виставки)}] + 0,17[\text{Спогади, пов'язані зі знайомими місцями}] - 0,37[\text{Оплачувана робота До переїзду}] - 0,21[\text{Перспективна робота До переїзду}] - 0,31[\text{Активна робота після переїзду}] - 0,39[\text{Спогади про Роботу/кар'єру/хобі}] - 0,27[\text{Спогади про шкільні роки}].$

Як бачимо, серед ресурсів, що позитивно оцінюються за стратегією Інтеграції, суттєвими є загальний стан здоров'я і культура, стабільна робота (до-і-після переїзду), а також спогади про культурні події та рідні місця. Натомість виключаються можливості активної роботи та спогади про попередні кар'єрні досягнення й шкільні роки.

Регресивне рівняння для показника Асиміляція (Описує 35% усіх змінних) =  $3,18 - 0,20[\text{Рівень знання мови}] - 0,48[\text{Самооцінка роботи До переїзду}] + 0,38[\text{Легка робота Після переїзду}] + 0,26[\text{Ревматичні скарги}] + 0,27[\text{Спогади про старих друзів та родичів}] - 0,66[\text{Спогади про сімейні події}].$

Таким чином, стратегія Асиміляція спирається на Легку роботу, орієнтацію на можливе погіршення стану здоров'я, спогади про рідних та друзів, небажання спогадів про сімейні події і сумніви в оволодінні мовою.

Регресивне рівняння для показника Сепарація (Описує 35% усіх змінних) =  $1,74 + 0,35[\text{Загальний стан здоров'я}]$  свідчить про те, що така стратегія оптимальна лише на умовах підтримки здоров'я імігрантів.

Регресивне рівняння для показника Маргіналізація (Описує 23% усіх змінних) =  $1,74 + 0,54[\text{Прибуткова робота До-переїзду}] - 0,31[\text{Безпека фізична}] - 0,32[\text{Самооцінка робіт До-переїзду}] - 0,28[\text{Потрібна робота Після-переїзду}] - 0,26[\text{Спогади про сім'ю}]$ . Це рівняння демонструє орієнтацію на уявлення про працевлаштування на прибуткову роботу, але лише на умовах, якщо будуть врегульовані можливі негативні аспекти можливості неприбуткової роботи: фізична безпека, уникання таких аспектів праці, як порівняння з минулими роботами, відмова від пошуку потрібної роботи, уникання спогадів про сім'ю.

Таким чином, ностальгія, як важливий аспект переживання ідентифікації, присутня в усіх вимірах стратегій акультурації, що можуть вести до працевлаштування, окрім Сепарації. Але Сепарація як стратегія не виявила взаємозв'язків з працевлаштуванням, тільки зі станом здоров'я. Однак для прийняття усіх даних потрібні додаткові дослідження. Можна припустити, що з вибіркою, яка має інші демографічні характеристики або причини переїзду (молодь, трудова міграція), можуть бути отримані інші дані. Перспективними можна вважати також дослідження переживання свідомості, в якій лівова частка роботи переживання може бути присвячена переробці ностальгічних спогадів в експериментальних техніках (фокусинг) психологічного супроводу.

*К. Абакумова*

#### **ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ПОДОЛАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КРИЗ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ**

*К. Abakumova*

#### **PSYCHOLOGICAL RESOURCES FOR OVERCOMING PROFESSIONAL CRISIS IN STUDENT AGE**

У тезах розглядаються психологічні ресурси особистості, які забезпечують подолання професійних криз у студентському віці. Визначено сутність професійної кризи як етапу становлення професійної ідентичності та виділено основні внутрішні й зовнішні ресурси, що сприяють її подоланню. Акцентовано увагу на значенні рефлексивності, емоційної стійкості, мотиваційної зрілості та соціальної підтримки як ключових чинників стабілізації професійного розвитку.

Студентський вік є періодом активного особистісного та професійного становлення. Саме на цьому етапі відбувається усвідомлення власних здібностей, формування цінностей, життєвих орієнтирів та професійних планів. Проте процес професійної соціалізації часто супроводжується кризовими переживаннями, пов'язаними з невідповідністю між очікуваннями та реальними можливостями, сумнівами в правильності професійного вибору, відчуттям невпевненості у власній компетентності.

Професійна криза в студентському віці визначається як тимчасовий стан внутрішнього конфлікту між наявним рівнем професійного розвитку та новими вимогами навчальної або майбутньої трудової діяльності. Вона може мати когнітивні (сумніви в правильності вибору професії), емоційні (тривожність,

апатія, фрустрація), мотиваційні (втрата інтересу до навчання) прояви. Подолання таких криз потребує актуалізації психологічних ресурсів, під якими розуміють сукупність внутрішніх можливостей особистості, що забезпечують її здатність до саморегуляції, адаптації та конструктивного реагування на стресові ситуації.

До основних внутрішніх ресурсів належать: рефлексивність, що дозволяє усвідомити причини труднощів і шукати шляхи їх вирішення; емоційна стабільність та здатність до саморегуляції, які зменшують вплив стресу; мотиваційна зрілість, пов'язана з розумінням власних професійних цілей; позитивна Я-концепція та впевненість у власних здібностях.

До зовнішніх ресурсів відносять: підтримку сім'ї, викладачів, одногрупників; сприятливе освітнє середовище, яке стимулює розвиток і самостійність; участь у волонтерських, культурних і наукових ініціативах, що розширюють життєвий досвід.

Провідну роль у подоланні професійних криз відіграє рефлексивна діяльність студента, що дозволяє переосмислити власні цілі, прийняти тимчасові невдачі як частину розвитку, а не як поразку. Розвиток таких умінь доцільно включати в структуру освітнього процесу через тренінгові заняття, психологічні практикуми, супервізійні групи тощо.

Таким чином, психологічні ресурси виступають не лише засобом адаптації, але й чинником особистісного зростання. Вони забезпечують гнучкість мислення, емоційну зрілість і професійну автономність. Усвідомлення власних ресурсів допомагає студентам зберегти внутрішню цілісність, долати фрустраційні стани та відновлювати мотивацію до професійної самореалізації.

Професійна криза в студентському віці є закономірним етапом розвитку особистості, який може мати як деструктивний, так і конструктивний потенціал. Її успішне подолання залежить від рівня розвитку внутрішніх ресурсів — рефлексії, саморегуляції, мотиваційної зрілості — та наявності підтримувального соціального середовища. Формування цих ресурсів є важливою складовою психологічного супроводу студентів у закладі вищої освіти.

*О. Рудковська*

### **КОГНІТИВНА ГНУЧІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР УСПІШНОСТІ СТУДЕНТА ТВОРЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ**

*О. Rudkovska*

#### **COGNITIVE FLEXIBILITY AS A KEY FACTOR FOR THE SUCCESS OF A STUDENT OF CREATIVE SPECIALTIES IN CONDITIONS OF UNCERTAINTY**

В умовах швидкоплинних змін, надмірної інформації, впливу на особистість кризових ситуацій саме креативність стає однією з найважливіших навичок ХХІ ст. Процеси творчої діяльності вимагають не лише оригінальності, а й здатності швидко адаптувати свої потреби, змінювати підходи та долати невдачі. Когнітивна гнучкість виступає критично важливим ресурсом для людства, а в цій статті стосується студентів творчих спеціальностей, допомагаючи їм ефективно функціонувати в умовах невизначеності, ризику та постійних викликів.

Важливо пам'ятати, що успішність студентів творчих спеціальностей можна оцінити не лише кінцевим результатом (вистава, проєкт, робота), а й набуття

ментальних навичок, які забезпечують сам процес успішної реалізації. Нерозуміння ролі когнітивної гнучкості призводить до недостатньої підготовки студентів до реалій професійного середовища. Результат має бути досягненим, але особа не може бути виснаженою і надмірно втомленою, коли результат вже не дає насолоду, а тільки драгує.

Мета статті — теоретично обґрунтувати роль когнітивної гнучкості як фактор успішності студента творчих спеціальностей.

Поняття когнітивної гнучкості досліджували закордонні вчені А. Лачінс, В. Скотт, сучасний погляд можна прослідкувати у роботах Р. Спіро, Дж. Дженг. Українські вчені, які досліджували когнітивну гнучкість: Шаріпова Д. С., Аносенкова С. А., Кіреєва З. І., П'янківська Л. В., Ніколаєва І. В., Балецька Л. М. та ін. Ефект установки — схильність дотримувати набутих способів вирішення, незважаючи на зміну умов (за А. Лачінсом), наразі потребує нового погляду і розуміння.

Сьогодні диктує розгляд когнітивної гнучкості як складної властивості, що включає здатність до перемикання між пізнавальними операціями, подолання ментальної ригідності та вміння генерувати множинні альтернативні рішення.

Студент творчої спеціальності сьогодні має доступ до інформації, яка дозволяє розвиватись швидше, ніж 5–10 років тому. Успішність не обмежується академічними оцінками, а орієнтується на такі показники, як оригінальне рішення, орієнтованість на командну роботу, сприйняття критики і адаптації до зворотного зв'язку, вміння самостійно шукати рішення.

Тож гіпотеза, що когнітивна гнучкість допомагає студентам долати творчі блоки (ефект установки), ефективно переробляти великий обсяг інформації та успішно реалізовувати міждисциплінарні проекти, може бути успішно доведена. Як зазначають українські науковці (Ніколаєва І. В., Мілютіна Д. та ін.), когнітивна гнучкість — це не просто риса мислення, а життєво важлива властивість, що є ключовою умовою виживання та успішної адаптації в умовах невизначеності. Вона лежить в основі ефективного реагування на зовнішні виклики та допомагає подолати ментальну ригідність, що особливо актуально для тих, хто переживає значні життєві зміни. У сучасному світі, де інформація постійно оновлюється саме здатність швидко перемикатися, приймати нестандартні рішення і вчитися протягом життя визначає професійну та особистісну успішність.

Методологія дослідження когнітивної гнучкості сьогодні має багато інструментів. Для вимірювання когнітивної гнучкості використовують Вісконсинський тест сортування карток (WCST) для оцінки здатності до перемикання правил, опитувальник когнітивної гнучкості (CFI) Дж. Денніса та Дж. Вандер Вела для суб'єктивної оцінки сприйняття власної гнучкості. Сучасні дослідники доводять думку, що саме когнітивна гнучкість не є продуктом мисленнєвого процесу, це здатність конкретної людини знаходити вихід, який буде не травматичним для конкретного індивіда в конкретній ситуації, враховуючи досвід і вплив факторів стресу.

Для кожного студента творчої спеціальності важливо під час навчання зробити портфоліо-аналіз та отримати оцінку своїх творчих робіт (за шкалою оригінальності, технічної досконалості й концептуальної глибини) експертною групою викладачів для подальшого розвитку і використання на професійному шляху. І головне, зберегти в собі працездатність, уникнути стресових розладів і синдрому вигорання. Українська психологиня Тетяна Салахієва-Талал у своїй

книзі «Психологія в кіно» зазначає, що «невроз народжується там, де новизна стає звичкою, творчість — рутинною, а вибір «тут-і-тепер» — автоматичним рішенням для всіх ситуацій майбутнього». Ця ідея особливо актуальна в сучасному світі, де необхідність адаптуватися та мислити критично є життєво важливою. Цитата точно орієнтує на одну з ключових проблем когнітивної ригідності, підкреслюючи, що нездатність людини адаптуватися до мінливих обставин і постійно переглядати свої переконання, замінюючи творчість і новизну на рутину, призводить до психологічного дискомфорту та внутрішніх конфліктів.

Ще у 2016 р. на «The World Economic Forum» працевдавці зробили прогноз на майбутнє про компетентності, які будуть затребувані в працевдавців, щоб бути успішнішими у 2020 р. Одна з центральних вимог — це не просто наявність знань, а вміння адаптувати їх для вирішення певних комплексних завдань. Швидкість прийняття рішень, креативність підходу та ініціативність — якості, які хочуть бачити в працівників роботодавці. Вміння комунікувати, успішно проводити переговори, бути гнучким і клієнтоорієнтованим — усе це якості, які розвиваються не за один день, а потребують послідовного постійного тренування.

Враховуючи виклики сьогодення, у 2025 р. і надалі ця тенденція буде набувати ще більшого значення.

Тож наведені тези підтверджують, що когнітивна гнучкість є важливим фактором успішності студентів творчих спеціальностей. Вона є невід'ємною частиною творчого мислення, що допомагає адаптуватися до викликів, долати ментальну ригідність та приймати нешаблонні рішення.

У подальшому планується проведення емпіричного дослідження на розвиток когнітивної гнучкості. На основі отриманих даних пропонується розробити та впровадити в навчальні програми тренінги з розвитку когнітивної гнучкості.

*В. Іванова, О. Радько*

## **ДІАГНОСТУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ В СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЯХ**

*V. Ivanova, O. Radko*

### **DIAGNOSING PERSONALITY BEHAVIOR STRATEGIES IN STRESSFUL SITUATIONS**

У роботі представлено результати теоретико-емпіричного дослідження поведінкових стратегій особистості в умовах міжособистісної взаємодії під впливом стресогенних чинників. Необхідність такого аналізу зумовлена різким зростанням кількості психотравмивних подій у житті українців унаслідок війни, що створює потребу у вдосконаленні психодіагностики та розвитку ефективних стратегій подолання стресу.

Розглянуто сучасні підходи до інтерпретації феноменів стресу, копінг-стратегій, посттравматичного стресового розладу та моделей поведінки в конфліктних міжособистісних ситуаціях. Наголошено на необхідності адаптації зарубіжних психодіагностичних інструментів до українського культурного контексту. Одним із ключових методів визначено опитувальник К. Томаса — Р. Кілмана, що охоплює п'ять базових моделей поведінки в конфлікті: конкуренцію, співпрацю, компроміс, уникнення та пристосування.

Об'єктом дослідження є поведінкові стратегії особистості в процесі міжособистісної взаємодії в умовах стресу, предметом — психодіагностика цих

стратегій. Метою роботи визначено аналіз і емпіричне вивчення особливостей поведінки особистості в стресових міжособистісних ситуаціях, а також розроблення підходів до їх ефективної діагностики та оптимізації.

Методологічна основа спирається на принципи системності, цілісності та науковості, а також на біопсихосоціальну модель, яка враховує взаємозв'язок когнітивних, емоційних і поведінкових процесів у реагуванні на стрес.

Емпіричне дослідження проведено на вибірці жінок віком 20–45 років, які мали досвід психотравматичних подій, зокрема вимушеної міграції через воєнні дії. Використано комплекс методик: опитувальник Томаса-Кілмана, шкалу копінг-стратегій, індекс посттравматичного зростання та Q-сортування Стефансона. Опитування здійснювалося онлайн із дотриманням етичних принципів конфіденційності та добровільності участі.

Результати засвідчили наявність тісного взаємозв'язку між типами поведінкових стратегій у стресових ситуаціях і рівнем психологічної стійкості, копінг-ресурсами та здатністю до посттравматичного зростання. Встановлено, що кооперативні й компромісні моделі поведінки корелюють із більшою емоційною стабільністю, усвідомленістю й схильністю до конструктивного подолання наслідків травми.

Окремо проаналізовано бар'єри, з якими стикаються українські жінки-біженки в Чехії та Ірландії: мовні труднощі, обмежений доступ до психологічної допомоги, потреба звернення до українських фахівців онлайн. Близько третини респонденток повідомили про нестачу психологічної підтримки, а також прояви тривожності, депресії та ПТСР. Разом із тим отримання соціальної підтримки, інтеграція в громади та працевлаштування сприяють зниженню рівня стресу й підвищенню психологічної адаптованості.

Практична значущість результатів полягає в можливості використання їх у сфері психологічного консультування, психокорекції, розробленні реабілітаційних програм та вдосконаленні підходів до діагностики стратегій поведінки в конфліктних і стресових ситуаціях у сучасних українських реаліях.

*С. Карпенко, О. Радько*

## **ТІЛЕСНО-ОБРАЗНІ ПРАКТИКИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ТА СУСПІЛЬСТВА**

*S. Karpenko, O. Radko*

## **BODY-IMAGE PRACTICES AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF PERSONALITY AND SOCIETY CULTURE**

У сучасному світі хронічний стрес підриває культурний потенціал суспільства. За даними досліджень, 47% українців повідомляють про високий рівень стресу, що безпосередньо впливає на здатність до культурної творчості та розвитку. Як індивідуальна стресостійкість пов'язана з культурним потенціалом суспільства? Відповідь лежить у площині інтеграції тілесно-орієнтованих методів з образно-уявними техніками. Наше дослідження вивчає особливості підвищення стресостійкості дорослих через поєднання тілесних практик цигун з активацією образного мислення в контексті розвитку культури.

Здатність до створення ментальних образів є необхідною умовою мистецької творчості, символотворення та передачі культурного досвіду. Л. С. Виготський



показав, що вищі психічні функції, включаючи уяву, формуються через інтеріоризацію культурних практик і стають інструментами культурного розвитку.

Дослідження Джудіт Бек свідчать, що візуалізація стимулює дофамін та серотонін, підвищуючи когнітивну гнучкість і креативність. Мартін Селігман виявив, що образне мислення сприяє нейропластичності — біологічному субстрату культурної адаптивності. Тілесно-орієнтовані техніки цигун з образами («опора на землю», «маківка до неба») активують «втлену когніцію» — феномен, за яким когнітивні процеси невіддільні від тілесного досвіду.

Мерло-Понті розглядає тіло як первинний медіум культурного досвіду, де зустрічаються індивідуальне та колективне. Концепція «Небо-Земля-Людина» в цигун несе культурфілософський зміст: «Небо» — трансцендентні цінності, «Земля» — укоріненість у традиції, «Людина» — творча трансформація досвіду. Ця тріада є універсальним архетипом від давньокитайської філософії до українського космогонічного міфу. Інтеграція східних практик в український контекст є творчим діалогом культур, що долає фрагментацію постіндустріального суспільства.

Поєднання тілесних технік з образами створює синергію з культурним виміром. По-перше, когнітивна гнучкість через ці практики забезпечує культурну адаптивність — здатність інтегрувати нові смисли та переосмислювати традиції. Нейроіміджингові дослідження показують зниження активності мигдалини та посилення зв'язків між префронтальною корою й гіпокампом, що надає творче переосмислення культурного досвіду.

По-друге, тілесно-образні практики розвивають емпатію — основу культурної компетентності та міжкультурного діалогу. Дж. Кабат-Зінн показав, що усвідомлене управління увагою через тілесність активує зони соціального пізнання. По-третє, формується «культура резильентності» — патерн, орієнтований на творчу трансформацію викликів, а не уникнення стресу.

Війна, економічна нестабільність та цифрове перевантаження створюють хронічний стрес, що загрожує культурному потенціалу нації. Тілесно-образні техніки стають доступним інструментом підтримки психічного здоров'я без складного обладнання. Розвиток індивідуальної стресостійкості має кумулятивний ефект — формується «культура уваги», де цінується якість присутності та рефлексія. Техніки цигун стають «культурним мостом» між східною та західною традиціями, давньою мудрістю й сучасною наукою — інструментами культурної інтеграції та розвитку.

Тілесно-образні практики відкривають нові перспективи для інтеграції нейронауки, психології та культурології. Образне мислення є нейрокогнітивною основою культурної творчості; тілесність — медіумом культурного досвіду; синергія тілесного й образного створює культуру резильентності. Для українського суспільства це шлях від індивідуальної стійкості до культурної витривалості нації. На практичному рівні йдеться про створення доступних програм, які є одночасно інструментами підвищення стресостійкості та культурного розвитку — основою для особистої стійкості й колективної сили.

*К. Коваленко, І. Віденієєв*

**ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ЖИТТЯ З ХРОНІЧНОЮ ХВОРОБОЮ: ДОСВІД ЖІНОЧОЇ СУБ'ЄКТИВНОСТІ**

*K. Kovalenko, I. Vedenieiev*

**PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF AN INDIVIDUAL LIVING WITH A CHRONIC ILLNESS: EXPERIENCE OF FEMALE SUBJECTIVITY**

У контексті сучасної гуманітарної науки поняття «здоров'я» дедалі частіше розглядається не лише як медичний факт, а як культурний, психологічний і соціальний феномен, що виявляє глибоко індивідуалізовану та соціально опосередковану динаміку. Особливо це актуально щодо хронічних невиліковних захворювань, які не мають визначеної перспективи та змінюють не лише фізичний стан, а й уявлення особистості про себе, про час, майбутнє, роль у соціумі. Серед багатьох підходів до осмислення хвороби як досвіду особливе місце посідає жіноче сприйняття, в якому тілесне та емоційне переживання набуває символічного й екзистенційного значення. Жінка, яка стикається з хронічним діагнозом, переживає водночас фізичні, психологічні й соціокультурні трансформації, що суттєво впливають на її психічне благополуччя.

Це дослідження здійснене в межах якісного психологічного підходу з опорою на метод автоетнографії — форми наукової рефлексії, що поєднує особистий досвід із ширшим культурним і соціальним контекстом. Автоетнографія передбачає уважне вивчення суб'єктивного досвіду через письмове осмислення, з метою не лише саморозуміння, а й виявлення універсальних або типових рис переживання, які можуть бути релевантними для ширшої соціальної групи. Цей метод базується на позиції, що досвід суб'єкта є цінним джерелом знання, особливо в темах, які складно дослідити за допомогою стандартних інструментів. У контексті теми хронічної хвороби автоетнографія надає уявлення про точку зору особистості від першої особи, чий досвід часто залишається невидимим у суспільстві або медичній дискусії. Такий підхід дозволяє не лише описати психологічні процеси адаптації, а й виявити смислотитетві, соціокультурні, гендерні аспекти буття з хворобою.

Основою для аналізу стали письмові щоденникові записи, фрагменти усної розповіді та спогади авторки, яка має діагноз розсіяного склерозу, а також інтерв'ю з двома іншими жінками, які живуть з хронічними захворюваннями. Матеріал аналізувався за допомогою контент-аналізу, з виокремленням ключових тем, що стосуються переживання хвороби, адаптації, стратегій самопомогги, впливу соціального середовища й переосмислення жіночої ідентичності.

Отримані результати показують, що хронічна хвороба сприймається не лише як загроза життю чи фізичному комфорту, а як глибокий екзистенційний виклик, що ставить під сумнів цілісність особистості. У всіх трьох учасниць дослідження діагноз ставав точкою біографічного розлому — моментом, що запускає довготривалий процес переосмислення власного тіла, ролей, планів і уявлень про нормальність. Водночас цей досвід не був одноманітним, оскільки його забарвлення залежало від рівня доступної підтримки, життєвих цінностей, типів саморефлексії, а також таких факторів, як вік, статус у сім'ї, рівень інформованості про хворобу.

Ключовим елементом збереження психологічного благополуччя виявився доступ до емоційної, інформаційної та соціальної підтримки — як з боку родини, так і з боку дружнього оточення, кола професійного спілкування, пов'язаних з діагнозом фахівців. При цьому роль неофіційних джерел підтримки (форумів, жіночих груп, спільнот людей з подібним діагнозом) часто виявлялась значущішою за формалізовану допомогу. Більшість учасниць відзначали, що лише відчуття «неодинокості» у своєму досвіді давало їм опору для подальших кроків. Деякі з практик самодопомоги, що фігурували в досвіді респонденток, включали ведення щоденника, тілесно-орієнтовані практики (йога, розслаблення, дихальні вправи), мистецьку діяльність, читання, медитації, звернення до духовних ресурсів.

Значне місце в наративах займає тема переосмислення часу. Багато хто з учасниць вказували, що майбутнє більше не сприймається лінійним або гарантованим. Натомість зростає цінність сьогодення, моменту, присутності «тут і тепер». Психологічна адаптація відбувається не стільки через контроль над ситуацією, скільки через зміни у фокусі уваги та гнучкість до обставин. У цьому процесі важливим стає не подолання хвороби як такої, а інтеграція її в життєвий простір, визнання її частиною себе, без ототожнення з нею.

Окрема увага в дослідженні приділяється жіночій ідентичності в умовах хронічної хвороби. Учасниці говорили про складнощі з тим, щоб залишатися в ролі «сильної», «позитивної», «працездатної» жінки, відповідати очікуванням родини чи суспільства. Нерідко ці очікування самі жінки інтерналізували, що спричиняло додаткове емоційне навантаження. Однак в процесі адаптації поступово формувалося нове уявлення про жіночість, основане не на продуктивності чи відповідності очікуванням інших, а на цінуванні себе, тіла, власних меж, внутрішнього ресурсу.

Таким чином, досвід жінки, яка живе з хронічним діагнозом, виявляється багатовимірним, динамічним і глибоко особистісним. Психологічне благополуччя у цьому контексті не є стабільним станом, а скоріше процесом — рухом між крихкістю і силою, між втратою і новим сенсом. Автоетнографічний підхід, використаний у цьому дослідженні, дозволяє не лише окреслити ці процеси, але й створити простір для проговорювання замовчуваного, визнання досвіду хвороби як значущого життєвого і культурного явища.

*А. Новіков, Д. Приходько*

#### **РОЛЬ АРТТЕРАПЕВТИЧНИХ ПРАКТИК У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПІДТРИМЦІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ**

*A. Novikov, D. Prykhodko*

#### **THE ROLE OF ART THERAPY PRACTICES IN PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF MILITARY PERSONNEL OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE**

В умовах збройної агресії Російської Федерації щодо України, активних бойових дій, що інтенсифікують вплив стресорів на професійну діяльність, актуалізується питання визначення та використання дієвих терапевтичних практик в організації й забезпеченні функціонування системи психологічної підтримки військовослужбовців ЗСУ, одними з яких є арттерапевтичні практики.

Забезпечення динаміки реалізації заходів психологічної підтримки та збереження оптимального рівня морально-психологічного стану військовослужбовців у місцях їх дислокації залежить від командира військового підрозділу та активного функціонування системи психологічної підтримки персоналу (ППП). Ця діяльність відбувається в кожній військовій частині на усіх ланках, зокрема, на рівні заступників командирів військових частин з ППП, заступників командирів рот з ППП, командирів взводів, відділень, головних сержантів, груп контролю бойового стресу, медичних закладах Міністерства оборони України та спеціалізованих закладах Міністерства охорони здоров'я України.

Наразі в умовах активних бойових дій, ключовими завданнями також є:

- 1) навчання особового складу з психологічної допомоги та самопомоги;
- 2) контроль психологічного стану військовослужбовців до, під час та після виконання бойових завдань;
- 3) швидка локалізація військовослужбовців, які отримали психічні та психологічні травми;
- 4) рефреймінг та декомпресія психологічного напруження після виконання бойових завдань.

Актуальним залишається питання підтримки належного рівня стресостійкості та витривалості в умовах активних бойових дій. Це безпосередньо впливає на якість виконаних бойових та спеціальних завдань за призначенням, упереджає випадки кримінальних чи адміністративних правопорушень, навмисного заподіяння собі тілесних ушкоджень, внутрішньогрупових конфліктів тощо.

Арттерапевтичні практики є актуальними та затребуваними методами, які показали свою ефективність у профілактиці психотравматизації й психологічній реабілітації військовослужбовців армій провідних країн світу, на що вказують у своїх дослідженнях П. Хоуї, К. Коллі, Е. Бекос, К. Малчіуді, Д. Шпігель, Д. Лоббана, Д. Мерфія та ін. Реалізація такого підходу в забезпеченні психологічної підтримки військовослужбовців ЗСУ можлива лише за умов взаємодії командирів військових підрозділів з мистецькою спільнотою, громадськими організаціями, місцевими державними адміністраціями, волонтерами, психологічними службами тощо.

Поширеними арттерапевтичними практиками для військовослужбовців є різноманітні форми мистецтва, такі як:

- *малювання* (живопис як засіб візуалізації психо-емоційного стану, трансформації та репродукції негативних емоцій, проєкційна модель конструювання майбутнього, інструмент, який допомагає знизити тривожність та депресивні прояви, тощо);
- *музика* (музикотерапія як засіб нормалізації психо-емоційного стану, зняття тривожності, зниження агресивності);
- *спів* (вокальні терапевтичні практики дозволяють знизити рівень стресу, виразити почуття, транслювати емоції тощо);
- *танець* (хореографічні терапевтичні практики, фізична активність, рухи слугують засобом вираження емоцій, гармонізації психологічного стану тощо);
- *пісочна терапія / анімація* (спосіб повернення контролю над переживаннями, емоціями, страхами, пережитими подіями тощо).

Зустрічі з представниками вітчизняної та зарубіжної мистецької спільноти, терапевтичні концерти (виїзні за місцем розташування військовослужбовців або

локалізовані — з виїздом військовослужбовців до певного концертного майданчика) також є арттерапевтичним ресурсом, який допомагає військовослужбовцям підвищити рівень морально-психологічного стану, зняти стрес та ін. Прикладом таких ініціатив є мистецькі практики — «Victory Beats та Art Therapy Force» (ГО «Арт Дот») у Львівській національній філармонії імені Мирослава Скорика та Центрі експертизи з лікування бойової травми «Superhumans», концерти у військових шпиталях та лікарнях, у яких знаходяться поранені військовослужбовці, концертні заходи з нагоди урочистих дат за сприяння Міністерства оборони України, громадських та культурно-мистецьких, освітніх закладів тощо.

Яскравим прикладом впровадження арттерапії для військовослужбовців з метою подолання ПТСР, зняття стресу, тривожності, відновлення контролю, вираження емоцій, зменшення рівня агресії є, наприклад, ініціатива харківського художника, військового Костянтина Лизогуба, київської мисткині Христини Бачинської — серії майстер-класів «Картина рукою воїна митця», організовані Національною спілкою художників України та військового шпиталю, тощо.

Перспективним напрямом розвитку арттерапевтичних практик для профілактики психологічної травматизації та реабілітації військовослужбовців є синергія досягнень ери інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) і мистецтва. Поеднання візуальних артпрактик та технологій віртуальної (VR), доповненої (AR), змішаної (MR), розширеної (XR), заміщеної (SR) реальностей, технологічний інструментарій штучного інтелекту (AI) має значний ресурсний потенціал. Перевагами інноваційних арттерапевтичних практик є:

- *транскордонність* (можливість залучення фахівців-психологів з різних країн світу до реабілітації військовослужбовців, створення комунікаційного майданчика між вітчизняними та зарубіжними військовими, обміну досвідом щодо кращих практик профілактики й подолання ПТСР тощо);
- *темпоральність та безперервність* (подолання обмеженості в часі щодо реалізації тих чи інших практик);
- *резервність та безпека* (можливість залучення до арттерапії як за кордоном, так і в середині країни без переміщення особового складу з місця розташування);
- *безбар'єрність, гнучкість та персоналізація* (індивідуальний підхід — урахування потреб та запитів кожного військовослужбовця) та ін.

Таким чином, використання арттерапевтичних практик у ЗСУ є важливим кроком для певного переосмислення системи психологічної підтримки військовослужбовців, з урахуванням реалій сьогодення та майбутніх викликів.

*Y. Semerenko, D. Prykhodko*

## **PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF EMOTIONAL BURNOUT AMONG STUDENTS OF HUMANITIES**

*Є. Семеренко, Д. Приходько*

## **ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

In the current context, emotional burnout among students of humanities is intensified by the combination of highly empathic academic interaction and prolonged stress factors of wartime: air raid alerts, power outages, constant transitions between online and offline

learning formats, and heavy workloads. For students in the humanities, typical learning formats include seminar discussions, engagement with sensitive sociocultural topics, interpretative and written assignments under strict deadlines. Under such conditions, empathy — once a learning resource — may turn into a risk factor for rapid emotional exhaustion, particularly when recovery time is limited and clear evaluation procedures fail to compensate for chronic pressure and high demands.

Classical approaches define burnout as a multidimensional syndrome encompassing emotional exhaustion, cynicism or detachment toward activity, and a decline in the sense of personal accomplishment. The “Job Demands Resources” (JD-R) model demonstrates that when temporal, cognitive, and emotional demands stably exceed available resources (support, autonomy, fairness, meaning), spirals of exhaustion and disengagement are triggered (Demerouti & Bakker). The “Conservation of Resources” (COR) theory emphasizes the role of loss cascades: once resources are depleted, an individual becomes less capable of restoring them, which aggravates symptom severity. In research samples, the Burnout Assessment Tool (BAT) is recommended, as it captures not only exhaustion and mental distancing but also cognitive and emotional impairments crucial for understanding humanities students, whose academic performance relies heavily on concentration, memory, and refined emotional regulation.

Ukrainian educational research consistently describes multilevel factors of burnout from individual-personal to organizational and value-based and offers practical guidelines for universities. L. Karamushka systematically highlights determinants such as transparent evaluation criteria, quality feedback, autonomy, and peer support within academic communities. O. Pomytkina emphasizes the importance of emotional culture as a protective resource that reduces the risk of exhaustion and depersonalization. In the domain of emotional health, studies have demonstrated links between burnout, sleep quality, anxiety, overall well-being, and academic performance.

During the period of martial law, increased anxiety, fragmented attention, and a weakened sense of belonging to the academic community have been observed due to air raid alarms and blackouts. These factors exacerbate vulnerability to burnout, particularly among students engaged primarily in synchronous online interactions.

At the same time, the emergence and validation of national tools — such as the Ukrainian-language questionnaire for diagnosing professional burnout (OBCB) indicate the methodological maturity of the field and enable accurate diagnosis of burnout among humanities students, allowing for timely psychocorrection when needed.

The specific nature of humanities education lies in continuous emotional labor and the public character of “human-to-human” interaction: lectures, seminars, discussions, role analyses, and engagement with traumatic or socially sensitive content require real-time emotional regulation. In the absence of sufficient “recovery resources” (sleep, balanced work-rest hygiene, support, predictable schedules and deadlines), heightened empathy transforms into empathic fatigue. Alternatively, emotional detachment and cynical distancing emerge, leading to reduced academic engagement and poorer quality of communication. Under wartime conditions, constant stressors disrupt educational routines: schedules collapse, sleep becomes fragmented, access to resources narrows, and the sense of safety and control diminishes. Educational publications from 2022–2024 document phenomena such as: “screen fatigue”, instrumentalization of communication,

and reduced spontaneous peer support — all of which increase burnout risk, especially in disciplines with high emotional intensity.

In the study of emotional burnout among humanities students, subjective factors remain crucial. The motivational profile described in Self-Determination Theory suggests that externally controlled motives (grades, sanctions, prestige) tend to accelerate exhaustion, whereas intrinsic and identified motivation (interest, autonomy, value alignment) have a protective effect. For humanities students, heightened empathy is ambivalent: when supported by developed self-regulation skills, it fuels intellectual and interpersonal engagement, but without recovery hygiene it leads to empathic depletion. Perfectionism combined with a volatile educational environment creates a “fatigue loop”: short bursts of overexertion followed by exhaustion, self-blame, and escalating self-expectations. Elevated anxiety, frustration intolerance, and rigidity predict distancing from studies and reduction of effort. Physiologically, chronic stress manifests in sleep disturbances, tension headaches, and frequent colds clear signs of deficient recovery practices.

International research increasingly highlights the cognitive dimension of burnout, reflected in modern diagnostic tools such as BAT, which measures not only exhaustion and mental distance but also impairments in attention, memory, and emotional stability factors directly affecting academic efficiency.

Considering the humanitarian profile of these students, it is advisable to develop programs focused on emotional regulation and “empathic hygiene” (micro-breaks, attention-recovery techniques), interventions that enhance the sense of autonomy, fairness, and quality feedback, as well as group-based support formats that restore belonging and mutual aid in online settings. For universities located in frontline regions, clear guidelines for deadlines during air raid alerts and blackouts, predictable communication channels, and structured “rest windows” should be established. These steps directly contribute to the restoration of key resources within the JD-R model and reduce the risk of emotional burnout formation.

In conclusion, emotional burnout among humanities students is a syndrome arising from prolonged dominance of demands over resources, amplified by emotional labor and the contextual challenges of wartime. It is directly linked to cognitive efficiency and learning motivation. An integrated approach combining theoretical models (MBI, JD-R, COR), validated Ukrainian assessment tools, and targeted preventive measures in universities is a necessary condition for maintaining students’ mental health and the quality of humanitarian education in Ukraine.

*A. Putko, D. Prykhodko*

#### **ENDURANCE AND RESILIENCE: SCIENTIFIC UNDERSTANDING OF THE PHENOMENON OF RESILIENCE**

*А. Путько, Д. Приходько*

#### **ВИТРИВАЛІСТЬ І СТІЙКІСТЬ: НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ**

The concept of resilience in psychology encompasses a broad range of phenomena related to an individual’s or system’s ability to adapt to stressful circumstances, recover from life crises, and transform the experience of adversity into a source of personal growth. In today’s wartime realities, when stress becomes chronic and multidimensional (physical



danger, disruption of social ties, economic instability), understanding the structure, mechanisms, and resources of resilience becomes essential for developing effective support strategies.

Ideas similar to the modern understanding of resilience appeared in the works of XX-century psychology classics. Sigmund Freud spoke of “ego strength” — an internal resource that helps a person overcome conflicts and life difficulties. Viktor Frankl, the founder of logotherapy, emphasized the importance of meaning-oriented life frameworks as a basis for survival in extreme situations. Hans Selye’s work on stress and the general adaptation syndrome laid the foundation for the notion that the body’s ability to overcome tension is a natural life-preserving mechanism.

In the second half of the XX century, the concept of resilience became widely recognized thanks to the research of Emmy Werner, Norman Garmezy, Michael Rutter, Ann Masten, and other scholars. They studied children growing up in adverse conditions who nonetheless successfully adapted and demonstrated positive development. Their findings showed that even in the absence of a favorable environment, some people are capable of psychological resilience and constructive behavior — a phenomenon that came to be known as the “resilient personality”.

Subsequently, the concept of resilience began to be actively applied across various fields of psychology — organizational, educational, military, clinical, and crisis psychology. Each field emphasized different aspects: adaptability, stress tolerance, inner strength, cognitive flexibility, maintenance of self-control, and so on.

Contemporary theoretical concepts can be roughly divided into several approaches:

1. Resilience as a trait — a personal disposition manifested in characteristics such as optimism, emotional stability, competence, and self-confidence.
2. Resilience as a process — a dynamic interaction between a person and their environment, where a combination of internal resources, stressful events, and external support shapes the outcome of adaptation.
3. Resilience as an outcome — positive adaptation following exposure to complex or risky life circumstances, manifested in the maintenance of health, social engagement, and effective functioning.

Modern research views resilience as a multidimensional phenomenon. For example, Ann Masten (2001) interprets it not as an exceptional trait but as a natural human capacity for effective adaptation under difficult conditions. According to her, recovery from stress is the “ordinary magic” of human nature, accessible to anyone who possesses basic social and emotional resources.

Other scholars, including Barry J. Zimmerman (2013), consider resilience as a dynamic process of interaction between the individual and the environment. In this approach, resilience is demonstrated through conscious overcoming of difficulties, flexible behavioral adaptation, the ability to maintain an optimistic outlook on the future, and control over one’s life.

Within humanistic psychology (Carl Rogers, Abraham Maslow), resilience is closely linked with concepts of self-actualization and the inner integrity of the personality. In this context, psychological resilience is viewed not only as the ability to withstand difficulties but also as a conscious process of personal development that occurs through overcoming life challenges.

In Ukrainian psychological science, interest in the phenomenon of resilience has noticeably increased in recent years due to large-scale crises: the pandemic, social and economic transformations, military actions, and their consequences. Ukrainian researchers, including Olga Kuznetsova, Natalia Chepeleva, and Tetyana Tytarenko, emphasize that resilience should be considered not only as an individual characteristic but also as a psychosocial phenomenon formed through a person's interaction with society, social surroundings, and supportive communities.

Contemporary scientific approaches identify a number of structural components of resilience, allowing for a clearer description of its nature and enabling empirical measurement of the phenomenon.

Resilience is not a static characteristic; it changes under the influence of life events, professional experience, learning, and support. Successful experiences of overcoming difficulties can strengthen resilience, whereas prolonged negative influences and accumulated stress can diminish it. Resilience is a complex, multidimensional, and context-dependent phenomenon that includes cognitive, emotional, behavioral, social, and meaning-making components.

In the context of martial conditions, it is important to consider the cumulative effect of stressors: many small, persistent stressors often cause more harm than a single episode.

*Г. Красіна, А. Сєроштан*

#### **ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТРИВОЖНОСТІ ТА САМООЦІНКИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕОРІЙ ОСОБИСТОСТІ**

*H. Krasina, A. Sieroshtan*

#### **THE INTERCONNECTION BETWEEN ANXIETY AND SELF-ESTEEM IN THE CONTEXT OF MODERN PSYCHOLOGICAL THEORIES OF PERSONALITY**

Сучасний соціум можна охарактеризувати нестабільністю, з надмірним та безперервним інформаційним потоком і, відповідно, тенденцією до зростання кількості тривожних станів, що актуалізує проблему дослідження зв'язку між тривожністю та самооцінкою як важливих чинників психологічної адаптації особистості. Інтенсивність і рівень тривожності залежить від того, яким чином індивід оцінює власну компетентність, успіхи яких досягає та значущість у соціальному контексті. Позитивне ставлення до себе здатне послаблювати тривожні реакції, натомість заниження власної цінності тільки підсилює схильність до тривожності.

Значущість теми зумовлена також наявністю різних провідних напрямків сучасної психології особистості, серед яких: біхевіорально-когнітивний, психодинамічний, гуманістичний та інтегративний, які пропонують відмінні погляди на природу тривожності і її взаємозв'язок з рівнем самооцінки. Осмислення та розуміння специфіки цих механізмів становить практичну цінність для побудови результативних психологічних втручань, які сприяють зниженню тривожності через корекцію особистісного самоставлення.

Питання взаємозв'язку між тривожністю й самооцінкою активно досліджується вітчизняними науковцями, серед яких: Т. Титаренко, Л. Іванцева та Т. Іванишин, О. Сидоренко, О. Овчарова. У роботах зазначених вище науковців акцентується увага на певних причинах виникнення особистісної тривожності та їхньому зв'язку

із самооцінкою, де неадекватна самооцінка має безпосередній вплив на рівень тривожності. Роботи закордонних науковців, таких як: А. Бек, А. Елліс, К. Роджерс, А. Маслоу, З. Фрейд, Е. Еріксон, К. Хорні, стали фундаментальною основою для вітчизняних досліджень.

Мета дослідження полягає у проведенні теоретичного аналізу взаємозв'язку тривожності та самооцінки в контексті сучасних психологічних теорій особистості.

У сучасній психології *тривожність* сприймається як різноаспектне явище, що включає в себе емоційні, когнітивні, фізіологічні і поведінкові аспекти. Тривожність може бути проявлена як у вигляді тимчасової реакції на певну загрозу (реактивна тривожність), так і існувати як стабільна риса особистості (особистісна тривожність). *Самооцінка* ж є складною психологічною структурою, що демонструє ступінь прийняття індивідом самого себе і включає когнітивний компонент (усвідомлення власних якостей), емоційний аспект (ставлення до себе) та готовність до дій.

Розкривши зміст аналізованих понять, доцільно розглянути їх у межах різних психологічних підходів. У рамках *біхевіорально-когнітивного підходу* (А. Бек, А. Елліс і Д. Мікенбаум) тривожність трактують як наслідок руйнівних ірраціональних переконань і когнітивних спотворень, що пов'язані з образом себе. Деструктивні автоматичні думки створюють самопідсилювальне коло: як наслідок, низька самооцінка провокує підвищений рівень тривожності, а тривожність, у свою чергу, поглиблює негативне сприйняття власної особистості.

З точки зору *психодинамічної теорії* (З. Фрейд, К. Хорні, Е. Еріксон), тривожність є проявленням конфліктуючих процесів між складовими психіки — свідомим «Я», совістю («Над-Я») та несвідомими імпульсами. Самооцінка формується під впливом початкових емоційних переживань, внутрішніх образів значущих персон та почуттів провини чи неповноцінності. Таким чином, існує причинно-наслідковий зв'язок тривожності й самооцінки, що зумовлений суттєвими внутрішніми конфліктами.

Представники *гуманістичної психології* (К. Роджерс, А. Маслоу) пов'язують появу тривожності із розбіжністю між реальним і ідеальним образом «Я». Чим вища ця невідповідність, тим менша самооцінність і вищий рівень тривожності. Збільшення автентичності особистості і прийняття себе сприяє зниженню рівня тривожності.

*Інтегративні та біопсихосоціальні* моделі пропонують різнобічний підхід, який враховує взаємодію когнітивних, емоційних та соціальних факторів. Такі моделі акцентують увагу на важливості соціокультурного контексту, ціннісних орієнтирів та нейропсихологічних особливостей у процесі формуванні стабільної самооцінки й регуляції тривожності.

**Висновки.** Аналіз науково-теоретичних джерел щодо зазначеної теми дослідження, доводить наявність тісного та взаємозалежного зв'язку між рівнями тривожності й самооцінкою особистості. У сучасних умовах соціальної нестабільності та інформаційного перевантаження зростає значущість цього зв'язку як одного з ключових факторів психологічної адаптації індивіда. Низька самооцінка, що відображає негативне ставлення до себе, здатна посилювати тривожні стани, тоді як підвищення позитивного самосприйняття зменшує інтенсивність тривоги. Різні психологічні теорії — біхевіорально-когнітивна, психодинамічна, гуманістична та інтегративна — пропонують унікальні підходи

до розкриття механізмів цього взаємозв'язку, що має практичне значення для розробки ефективних психокорекційних програм. Вітчизняні науковці, спираючись на класичні роботи зарубіжних дослідників, наголошують на важливості роботи з корекцією самооцінки для зниження тривожності і підвищення якості життя осіб із тривожними розладами. Отже, подальше вивчення і практичне впровадження знань про зв'язок тривожності та самооцінки має великі перспективи в психологічній науці та практиці.

*Т. Пархоменко*

**ІНТЕРІОРИЗАЦІЯ МЕДІЙНИХ ІДЕАЛІВ КРАСИ В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ:  
ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ**

*T. Parkhomenko*

**INTERNALIZATION OF MEDIA BEAUTY IDEALS IN CONTEMPORARY CULTURE:  
PSYCHOLOGICAL MECHANISMS**

У сучасній культурі глобалізованого світу світі традиційні та цифрові медіа відіграють провідну роль у формуванні культурних уявлень про тілесність і стандарти краси. Масова візуальна культура, зорієнтована на молодість, стрункість, симетричність та бездоганність, створює гомогенізовані естетичні ідеали, які транслюються мільйонам людей щодня через рекламу, кіноіндустрію, телебачення, блогерів і соціальні мережі. Унаслідок цього ідеали привабливості набувають характеру соціальних норм, із якими особистість вимушена співвідносити власну зовнішність та ідентичність.

Ключовим процесом, через який медійні образи впливають на уявлення про власне тіло, є інтеріоризація — засвоєння, прийняття та інтеграція культурно домінуючих еталонів краси у внутрішню систему переконань і цінностей людини. Інтеріоризовані ідеали стають своєрідними внутрішніми стандартами оцінки зовнішності, впливаючи на когнітивні інтерпретації, емоційні реакції та поведінкові стратегії особистості. Цей процес є особливо актуальним для жінок дорослого віку, які одночасно стикаються із природними віковими змінами та культурним тиском збереження молодості та привабливості.

Наслідки інтеріоризації медійних ідеалів краси мають багатовимірний характер. З одного боку, засвоєння соціальних стандартів може виконувати адаптаційну функцію — слугувати орієнтиром у побудові образу тіла та стилю життя. З іншого боку, жорстка ідентифікація з недосяжними ідеалами часто призводить до зростання тілесної незадоволеності, соціальної тривожності, зниження самооцінки, розвитку неадаптивних поведінкових стратегій та внутрішніх конфліктів між реальним і ідеальним «Я».

Незважаючи на велику кількість емпіричних досліджень у сфері психології зовнішності, недостатньо вивченими залишаються психологічні механізми інтеріоризації — когнітивні, емоційні та соціокультурні чинники, що зумовлюють інтенсивність і характер засвоєння медійних ідеалів. Актуальним є також аналіз культурних особливостей цього процесу, зокрема в українському контексті, де поєднуються локальні традиції та глобальні візуальні тренди.

Таким чином, дослідження психологічних механізмів і наслідків інтеріоризації медійних ідеалів краси є важливим як для глибшого розуміння взаємодії особистості

з культурним середовищем, так і для розробки ефективних психопрофілактичних та просвітницьких програм, спрямованих на підтримку здорового ставлення до зовнішності й формування критичного медіасприйняття.

Проблематика інтеріоризації медійних ідеалів краси посідає значне місце в сучасних психологічних, соціокультурних та комунікаційних дослідженнях. У межах психологічної науки цей феномен розглядається як один із ключових механізмів формування ставлення до власної зовнішності, тілесної задоволеності та соціальної ідентичності особистості в умовах інформаційного суспільства.

Одним із провідних напрямів дослідження є соціально-когнітивний підхід, який пояснює інтеріоризацію через процеси соціального навчання, спостереження та порівняння. Визначено, що люди схильні оцінювати власну зовнішність, співвідносячи її з ідеалізованими образами, які циркулюють у соціальному середовищі. У сучасному медійному просторі такими образами виступають стандартизовані візуальні репрезентації жіночої краси, які завдяки частоті повторення та емоційному навантаженню сприймаються як культурно нормативні. Інтеріоризація відбувається через засвоєння цих зразків як власних критеріїв оцінки, що знижує критичність і підвищує вразливість до зовнішніх оцінок.

У межах соціокультурного підходу стандарти краси розглядаються як соціальні конструкти, сформовані під впливом історичних, економічних і політичних чинників. Дослідники підкреслюють, що в глобалізованому світі відбувається уніфікація естетичних ідеалів, домінування західних візуальних моделей привабливості, які проникають у локальні культури через рекламу, кіно, моду та соціальні мережі. Це створює ситуацію культурного тиску та посилює розрив між реальним образом тіла й нав'язаними медійними зразками.

Особливу увагу в сучасних дослідженнях приділено когнітивним і метакогнітивним механізмам інтеріоризації. Виявлено, що базові переконання, атрибутивний стиль, когнітивна гнучкість і самоефективність істотно впливають на схильність до засвоєння соціокультурних ідеалів краси. Низький рівень когнітивної гнучкості, ригідні переконання щодо привабливості та песимістичний атрибутивний стиль корелюють із більшою вразливістю до медійного впливу та підвищеною тілесною незадоволеністю. Натомість високий рівень самоефективності й метакогнітивної усвідомленості виконує захисну функцію, забезпечуючи критичне ставлення до медійних образів і формування автономних критеріїв естетичної оцінки.

У культурологічному та філософському контексті інтеріоризація медійних ідеалів краси розглядається як механізм внутрішньої нормалізації зовнішнього контролю, який впливає на тілесну суб'єктивність жінки. Феміністичні теорії підкреслюють, що стандарти краси функціонують як інструменти соціальної регуляції, які підтримують гендерну нерівність, зумовлюючи відчуження жінки від власного тіла та його підпорядкування зовнішнім оцінкам.

Таким чином, сучасні наукові дослідження вказують, що інтеріоризація медійних ідеалів краси є складним багаторівневим процесом, який поєднує соціокультурні впливи та індивідуально-психологічні механізми. Водночас потребує подальшого опрацювання питання взаємодії когнітивних, емоційних та поведінкових чинників інтеріоризації в українському культурному контексті, що зумовлює актуальність подальших теоретичних та емпіричних досліджень.

Інтеріоризація медійних ідеалів краси є складним багаторівневим психологічним процесом, у якому взаємодіють когнітивні, емоційні та поведінкові механізми особистості з соціокультурними чинниками. Її можна розглядати як процес поступового засвоєння, прийняття та інтеграції зовнішніх естетичних зразків у систему власних переконань, цінностей і критеріїв самооцінки.

1. На когнітивному рівні ключову роль відіграють базові переконання, атрибутивний стиль, мисленеві стратегії та когнітивна гнучкість.

Базові переконання, що стосуються доброзичливості світу, цінності власного «Я» та справедливості, визначають ступінь критичності або навпаки — сприйнятливості до соціокультурних ідеалів краси. Особи з більш позитивними базовими установками мають вищу стійкість до зовнішнього тиску, тоді як дисфункційні переконання підсилюють чутливість до оцінок і порівнянь.

Атрибутивний стиль впливає на інтерпретацію розбіжностей між реальним і ідеальним образом тіла. Оптимістичний стиль сприяє гнучкому сприйняттю цих розбіжностей як тимчасових або специфічних, тоді як песимістичний стиль веде до їх глобалізації та стабілізації, що підвищує ризик хронічної незадоволеності зовнішністю.

Когнітивна гнучкість визначає здатність особистості переосмислювати культурні еталони, інтегрувати альтернативні моделі краси та формувати індивідуальні критерії естетичної оцінки. Високий рівень гнучкості асоціюється з меншою інтеріоризацією жорстких ідеалів і більшою толерантністю до різноманітності зовнішніх форм.

Метакогнітивна усвідомленість забезпечує контроль за впливом медійних повідомлень, сприяючи критичному ставленню до ідеалізованих зображень і запобігаючи їх некритичному засвоєнню.

2. Емоційний рівень є проміжною ланкою між когнітивними інтерпретаціями та поведінковими проявами. Він охоплює спектр переживань, що виникають у процесі порівняння себе з медійними ідеалами: від короточасного естетичного захоплення — до стійких почуттів сорому, тривоги, незадоволеності тілом.

Естетичні емоції (захоплення, натхнення) можуть підсилювати позитивне ставлення до догляду за тілом, виступаючи адаптивним мотиватором. Негативні емоції, пов'язані з невідповідністю ідеалам (сором, розчарування, страх оцінки), нерідко стають тригерами посилення інтеріоризації через прагнення «виправити» недоліки відповідно до еталону. Сформовані емоційні схеми можуть закріплюватися та ставати стійкими патернами переживання власної зовнішності, впливаючи на загальне самосприйняття та поведінку.

3. На поведінковому рівні інтеріоризація проявляється через конкретні дії, спрямовані на досягнення відповідності ідеалам:

- доглядові та модифікаційні практики (косметичні процедури, дієти, фітнес, пластичні втручання) відображають прагнення наблизити власну зовнішність до ідеалізованих зразків;
- стратегії соціальної презентації, зокрема активність у соціальних мережах, підбір стилю та макіяжу, демонструють внутрішню орієнтацію на зовнішні критерії оцінки;
- унікаюча поведінка (відмова від участі в публічних ситуаціях, фотографування) може свідчити про глибоку інтеріоризацію та відчуття невідповідності;

- регуляція харчування та фізичної активності нерідко стає інструментом контролю, спрямованим на корекцію зовнішності відповідно до «внутрішнього стандарту», що віддзеркалює засвоєні медійні ідеали.

4. Соціокультурний контекст. Інтеріоризація відбувається в тісній взаємодії з культурним середовищем. Глобалізація та цифровізація призводять до інтенсивного поширення уніфікованих естетичних моделей, які проникають у локальні культурні простори, змінюючи традиційні уявлення про красу. У цьому контексті особливого значення набуває медіаграмотність, здатність до критичного сприйняття зображень та розуміння механізмів їх створення (фільтри, ретуш, алгоритмічні добірки). Розвинене критичне мислення та резильєнтність виступають ключовими психологічними буферами, що послаблюють негативний вплив інтеріоризованих ідеалів на самосприйняття.

Таким чином, інтеріоризація медійних ідеалів краси є багаторівневим процесом, у якому зовнішній культурний тиск взаємодіє з внутрішніми когнітивними, емоційними та поведінковими механізмами особистості. Її глибина й наслідки залежать від поєднання індивідуальних психологічних ресурсів та соціокультурних умов, у яких формується образ тіла. Усвідомлення цих механізмів є необхідною передумовою розробки психологічних інтервенцій та просвітницьких програм, спрямованих на формування здорового ставлення до зовнішності в сучасній культурі.

*М. Єлєзева*

#### **ОСОБИСТІСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СІМЕЙНОЇ КОНФЛІКТНОСТІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ПОДРУЖНИХ СТОСУНКІВ**

*М. Yeliezieva*

#### **PERSONAL DETERMINANTS OF FAMILY CONFLICT IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF MARITAL RELATIONSHIP CULTURE**

Важливим індикатором соціокультурного розвитку суспільства виступає типова культура подружніх стосунків, оскільки саме в сім'ї відбувається формування цінностей взаємоповаги, толерантності, відкритої комунікації та конструктивного вирішення проблем. Однак сучасні соціальні трансформації — зміна гендерних ролей, зростання темпів життя, підвищення вимог до емоційної взаємодопомоги — створюють сприятливий ґрунт для виникнення конфліктів у сім'ї, знижуючи якість культури подружніх стосунків. Конфліктність подружніх стосунків дедалі частіше постає не лише як приватна проблема, а як соціокультурне явище, тісно пов'язане з рівнем розвитку психологічної культури партнерів. Вивчення особистісних чинників конфліктності дозволяє глибше зрозуміти внутрішні механізми, що лежать в основі як деструктивних, так і конструктивних моделей подружньої взаємодії.

У науковій літературі проблематика сімейної конфліктності розглядається в межах системного (М. Боуен), психодинамічного (З. Фрейд, Н. Мак-Вільямс), комунікативного (Дж. Готтман, Т. Кілман) та когнітивно-поведінкового (А. Бек, Дж. Янг) підходів. Дослідження особистісних рис у контексті подружніх стосунків спираються на модель «Великої п'ятірки» (P. Costa, R. McCrae), концепцію самоефективності (A. Bandura), теорію емоційної регуляції (J. Gross), а також підходи до вивчення життєстійкості (S. Maddi; O. Кокун). Незважаючи на значну теоретичну



базу, культурологічний вимір сімейної конфліктності, зокрема роль особистісних чинників у формуванні та розвитку культури подружньої взаємодії, досліджений недостатньо.

Мета роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні ролі особистісних детермінант у становленні та розвитку культури подружніх стосунків як чинника запобігання сімейним конфліктам.

Культура подружніх стосунків розглядається не лише як зовнішня форма комунікації, а як внутрішній психологічний простір, що визначається ціннісними орієнтаціями та особистісними ресурсами партнерів. Особистісні характеристики формують своєрідний «психологічний клімат» у подружжі, який або сприяє розвитку культури конструктивного спілкування, або підсилює схильність до деструктивних сценаріїв. На різних етапах життєвого циклу подружжя роль окремих чинників змінюється: наприклад, сумлінність і відповідальність особливо значущі в період становлення сім'ї та виховання дітей, тоді як емоційна гнучкість і толерантність до змін стають критично важливими на етапі «порожнього гнізда».

Таким чином, культура подружніх стосунків постає як результат інтеграції індивідуальних психологічних характеристик партнерів та соціокультурного контексту. Вона є не статичним феноменом, а динамічною системою, що розвивається разом із особистістю й сім'єю, впливаючи на інтенсивність, форму та наслідки конфліктних взаємодій.

Особистісні детермінанти сімейної конфліктності в контексті культури подружніх стосунків представляють собою індивідуально-психологічні властивості, які зумовлюють схильність особи до певних способів сприйняття, інтерпретації та реагування на подружні труднощі. Ці характеристики формують своєрідний психологічний фон подружньої взаємодії та визначають, якою мірою конфлікти будуть ескалюватися, або, навпаки, трансформуватися у конструктивні способи вирішення сімейних проблем.

У межах сучасних психологічних підходів можна виділити декілька ключових груп особистісних детермінант сімейної конфліктності.

1. Структурні риси особистості (рис «Великої п'ятірки»):

Дослідження показують, що риси особистості суттєво пов'язані з рівнем подружньої задоволеності та частотою конфліктів.

Нейротизм вважається одним із найсильніших предикторів конфліктності: високі показники нейротизму корелюють з підвищеною емоційною реактивністю, схильністю до катастрофізації, надмірною підозріливістю та тенденцією до ескалації суперечок.

Доброчисливість, навпаки, є буфером конфліктів. Високий рівень доброчисливості пов'язаний з емпатійністю, кооперативністю, схильністю до компромісу та прийняття іншої точки зору.

Сумлінність сприяє стабільності стосунків через відповідальність, передбачуваність поведінки та готовність дотримуватися спільних домовленостей.

Екстраверсія полегшує емоційний обмін, підвищує виразність почуттів та комунікативну відкритість.

Відкритість досвіду асоціюється з гнучкістю мислення, здатністю приймати нові перспективи та адаптуватися до змін у сімейному житті.

Комбінації цих рис у партнерів формують унікальні «конфліктні профілі» подружжя. Наприклад, поєднання високого нейротизму в обох партнерів підвищує ризик емоційних вибухів і хронічних конфліктів, тоді як поєднання високої доброзичливості одного з партнерів із помірним нейротизмом іншого може сприяти компромісному стилю взаємодії.

#### 2. Когнітивні стилі та атрибутивні схеми.

Когнітивна інтерпретація подій відіграє ключову роль у виникненні конфліктів. Згідно з когнітивно-поведінковим підходом (А. Бек, Дж. Янг, М. Селігман), дисфункційні переконання, схильність до глобальних та стабільних негативних атрибуцій, персоналізація й дихотомічне мислення сприяють формуванню конфліктних сценаріїв. Наприклад, партнери з песимістичним атрибутивним стилем схильні розглядати труднощі як незмінні та особисто спрямовані проти себе, що провокує оборонну або агресивну поведінку.

Натомість когнітивна гнучкість і здатність до рефлексії знижують інтенсивність конфліктів, надаючи змогу побачити ситуацію в ширшому контексті та знайти альтернативні шляхи взаємодії.

#### 3. Емоційна регуляція та стресостійкість.

Здатність регулювати власні емоційні стани є центральною особистісною детермінантою конфліктної поведінки. Модель Дж. Гросса виділяє стратегії когнітивної переоцінки, які асоціюються з конструктивним вирішенням конфліктів, і подавлення емоцій, що часто веде до емоційної дистанції або вибухів.

Життестійкість та самоефективність також виступають буферними чинниками. Особи з високою стресостійкістю менш схильні сприймати суперечності як загрозу стосункам, краще зберігають самоконтроль і ініціюють діалог замість конфронтації.

#### 4. Комунікативно-поведінкові установки.

Комунікативні навички та поведінкові патерни визначають, у який спосіб особистісні якості проявляються в конкретних взаємодіях. Наприклад, схильність до уникнення конфліктів може знижувати відкритість у комунікації, але водночас підтримувати поверхневу гармонію; натомість змагальний стиль, поєднаний із низькою доброзичливістю, часто призводить до ескалації. Асертивність, активне слухання, вміння висловлювати потреби без звинувачень — це поведінкові маркери високої культури подружньої комунікації.

Отже, особистісні детермінанти сімейної конфліктності можна умовно поділити на конфліктогенні та ресурсні. До перших належать високий рівень нейротизму, низька доброзичливість, імпульсивність, ригідність мислення, низька емоційна регуляція. Ці характеристики знижують здатність партнерів до рефлексії, компромісу й конструктивного вирішення суперечок. Ресурсними чинниками виступають доброзичливість, екстраверсія, сумлінність, життестійкість, толерантність до невизначеності, самоефективність та здатність до когнітивної переоцінки. Вони сприяють формуванню психологічної культури партнерської взаємодії, яка включає навички емпатійного слухання, асертивного спілкування та поваги до індивідуальних меж.

Таким чином, особистісні детермінанти сімейної конфліктності — це багатовимірна система взаємопов'язаних рис, когнітивних схем, емоційно-регуляторних і поведінкових механізмів, які в комплексі визначають якість подружньої взаємодії. Їхній вплив не є фіксованим: він модерується етапом життєвого циклу сім'ї, куль-

турним контекстом та діадними особливостями партнерів. Усвідомлення цих детермінант відкриває можливості для психологічної профілактики, сімейного консультування та розвитку культури конструктивного подолання конфліктів у подружніх стосунках. Особистісні детермінанти відіграють ключову роль у формуванні культури подружніх стосунків, визначаючи не лише схильність до конфліктів, але й потенціал їх конструктивного вирішення. Розвиток психологічної культури партнерів, зокрема емоційної компетентності, комунікативних навичок і рефлексивності, може виступати ефективним шляхом профілактики деструктивних конфліктів і зміцнення сімейних стосунків у мінливому культурному середовищі. Інтеграція психологічного та культурологічного підходів відкриває перспективи створення програм психологічної просвіти та сімейного консультування, спрямованих на підвищення культури взаємодії подружжя на всіх етапах життєвого циклу сім'ї.

*А. Шмакова*

### **РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПСИХОЛОГІЇ**

*A. Shmakova*

#### **CULTURAL DEVELOPMENT THROUGH THE LENS OF PSYCHOLOGY**

У сучасному світі культура не зводиться лише до мистецтва, мови чи традицій — вона формується через психологічні механізми сприйняття, мислення, емоцій та соціальної ідентичності. Психологія надає можливість глибше зрозуміти, як індивідуальна та колективна свідомість впливають на культурний розвиток суспільства, адже саме через психіку відбувається засвоєння цінностей, норм і символів, що визначають духовний простір людини, а також пояснити взаємозв'язок між розвитком культури та психологічними процесами особистості й колективу, показуючи, як психологічні теорії та емпіричні дослідження розкривають еволюцію культурних форм, світоглядів і моделей поведінки.

*Поняття культури в контексті психології.* Л. С. Виготський у своїй культурно-історичній теорії стверджував, що розвиток психіки людини зумовлений засвоєнням культурних інструментів — мови, символів, норм і значень, які є посередниками між індивідом і соціальним середовищем. Культура, на думку вченого, виступає не просто тлом розвитку, а його рушійною силою, адже саме через соціально-культурну взаємодію формуються свідомість і вищі психічні функції.

К. Юнг розглядав культуру як систему архетипів колективного несвідомого — глибинних універсальних образів, що виявляються в міфах, релігійних символах, мистецтві й поведінці. Таким чином, культура є не лише продуктом свідомої творчості, а й проявом несвідомих психічних структур, спільних для людства.

Е. Еріксон описував культуру як фактор, що визначає формування ідентичності особистості. На його думку, саме культура створює соціальні умови, в яких індивід проходить стадії психосоціального розвитку, засвоюючи норми, ролі та цінності свого суспільства.

Психологічні механізми культурного розвитку. За Виготським, засвоєння культурного досвіду відбувається через соціалізацію (включення в соціальну систему) та інтеріоризацію — перетворення зовнішніх соціальних дій у внутрішні психічні процеси. Людина, спілкуючись з іншими, поступово робить культурні знання власними психологічними інструментами.

К. Юнг підкреслював роль архетипів як внутрішніх структур, що впливають на колективне мислення та ціннісні орієнтації суспільства. Архетипові образи, як-от «герой», «мати», «тінь», є психологічними стрижнями культурних наративів і формують уявлення про добро, зло, красу та справедливість.

Е. Фромм і М. Рокіч у своїх працях наголошували, що цінності є психологічним фундаментом культури, оскільки саме вони визначають поведінку, мотивацію та світогляд людини. Цінності виступають не лише моральними орієнтирами, а й елементом психічної структури, що забезпечує стабільність особистості в межах культурного контексту.

Вплив культури на сприйняття та мислення. Р. Нісбетт і Т. Масуда експериментально показали, що представники східних культур схильні до холистичного мислення, орієнтованого на контекст, гармонію й взаємозв'язки між елементами, тоді як західні культури тяжіють до аналітичного мислення, яке виділяє об'єкти з контексту і фокусується на їхніх властивостях. Ця відмінність вказує на те, що культура формує не лише зміст мислення, а й самі когнітивні процеси.

Гіпотеза Сепіра-Ворфа доводить, що структура мови визначає спосіб мислення: мова формує категорії, через які людина сприймає реальність. Наприклад, у мовах з великою кількістю слів для позначення відтінків кольору чи емоцій люди помічають більше деталей у цих сферах. Це свідчить, що культура через мову впливає на сприйняття світу, надаючи йому певної концептуальної форми.

*Культурна ідентичність і колективна свідомість.* Г. Таджфел у своїй теорії соціальної ідентичності довів, що люди схильні визначати себе через належність до певних груп — націй, професійних спільнот, етносів. Це визначає міжгрупову поведінку, упередження, рівень солідарності й культурної згуртованості. Культура, у цьому розумінні, виступає системою спільних символів, які об'єднують людей і формують колективну свідомість.

Г. Гофстед провів масштабне крос-культурне дослідження й визначив ключові виміри культури: індивідуалізм — колективізм, дистанція влади, маскуліність — фемініність, толерантність до невизначеності. Ці параметри пояснюють, чому різні суспільства відрізняються в сприйнятті влади, свобод, правил і соціальної взаємодії.

Психологічні чинники культурної еволюції. Р. Докінз у праці «The Selfish Gene» запровадив поняття «мему» як одиниці культурної інформації, що передається між людьми шляхом наслідування. Мемі — це своєрідні «психологічні гени», які забезпечують еволюцію культури: вони можуть змінюватися, пристосовуватися, конкурувати, впливаючи на суспільну свідомість.

П. Екман довів універсальність базових емоцій — радості, гніву, страху, відризи, смутку, здивування — і показав, що емоційне вираження є спільним для всіх культур. Водночас способи інтерпретації та прояву емоцій мають культурні відмінності, що впливають на соціальну поведінку, емпатію та міжособистісне розуміння.

Розкриваючи розвиток культури крізь призму психології звертаємо увагу на психологічні методи дослідження в особистості (групі) рівня розвитку деяких компонентів, а саме:

- опитувальник Г. Гофстеда використовується для вимірювання культурних параметрів і виявлення відмінностей між національними культурами;
- шкала цінностей Шварца дозволяє оцінити універсальні та специфічні цінності різних соціальних груп і культур;

- проективні методики (наприклад, тест САК чи асоціативні тести) допомагають виявити приховані культурні установки та стереотипи;
- методика Дж. Беррі застосовується для дослідження процесів акультурації — адаптації особистості до нової культури, зокрема серед мігрантів і мультикультурних спільнот.

Розуміння психологічних основ культури має надзвичайно важливе значення для освіти, політики, міжкультурної комунікації, міжнародних відносин та формування національної ідентичності.

У глобалізованому світі, де взаємодіють різні культури, саме психологічна компетентність дозволяє будувати діалог, уникати етноцентризму та сприяти толерантності. Вона допомагає адаптувати освітні й комунікаційні стратегії до культурного контексту, сприяє розвитку критичного мислення та емпатії.

Культура є не лише соціальним, а й глибоко психологічним феноменом. Її розвиток відбувається через механізми мислення, емоцій, соціальної взаємодії та ідентичності. Психологічні дослідження дозволяють пояснити, чому культурні відмінності виникають, як вони впливають на поведінку людини та яким чином можливе формування спільних гуманістичних цінностей у глобалізованому світі.

Розуміння цих процесів сприяє створенню більш гармонійного, взаємопов'язаного людства, де психологічні знання стають ключем до культурного розвитку і миру.

*Д. Измайлов, Є. Німенко, В. Роменська*

## **ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВОЇ ВРАЗЛИВОСТІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПСИХІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ**

*D. Izmaylov, Y. Nimenko, V. Romenska*

### **DIGITAL VULNERABILITY ISSUES AND ITS IMPACT ON MENTAL WELL-BEING**

Цифрова епоха має багато переваг: швидкий доступ до інформації, можливість миттєвої комунікації, зручні онлайн-сервіси. Проте разом із цими перевагами виникло чимало проблем, серед яких одне з ключових місць займає цифрова вразливість.

Цифрова вразливість — це ступінь чутливості людей до цифрового середовища, зокрема до інтернету та цифрових платформ.

Така вразливість має кілька аспектів, від соціального та психологічного до технічного. Вона може виникати через недостатню обізнаність про безпеку в інтернеті, низький рівень цифрової грамотності або надмірну залежність від соціальних мереж і технологій. Цей термін стосується різних аспектів уразливості особистості та суспільства в цифровому середовищі, які можуть мати серйозний вплив на психічне благополуччя.

Треба прийняти той факт, що приватність як така зараз явище достатньо умовне, адже за зручність та доступність інформації часто доводиться платити конфіденційністю. Окрім безпосередньої небезпеки є фактор психологічних наслідків: чутливий контент, безліч суперечливої інформації, ідеальний світ на фотографіях в соціальних мережах та кібербулінг — можуть спровокувати тривогу, нелюбов до себе та депресію.

Серед найбільш вразливих груп можна виокремити підлітків, молодь та людей похилого віку. Перша й друга групи, з огляду на вікові особливості, схильні

до максималізму — це природний етап становлення особистості. Проте надмірна кількість різномірної інформації ускладнює аналітичне сприйняття, тоді як критичне мислення ще перебуває на стадії формування. До того ж кібербулінг найбільш поширений саме серед підлітків, які є найбільш вразливими до критики.

Згідно з даними ЮНІСЕФ, отриманими в результаті дослідження кібербулінгу в Україні, кожен п'ятий підліток зазнавав цькування в інтернеті. Вагомою особливістю кібербулінгу є те, що він може відбуватися будь-коли та будь-де, що ускладнює можливість обмеження контакту з таким середовищем. Літні ж люди часто із-за недостатньої медіаграмотності стають легкою здобиччю для кіберзлочинців (відомо дуже багато інцидентів, пов'язаних з телефонним шахрайством, жертвами яких стають у більшості люди похилого віку). Під час повномасштабного вторгнення в мережі часто поширюється контент із кадрами катувань полонених. З одного боку, це необхідно для того, щоб світ побачив жорстокість війни, а з іншого — перегляд таких матеріалів може спричинити психологічну травму свідка.

Травма свідка, або вторинний травматичний стрес, — це емоційний стан, який виникає в людини, що стала свідком травматичної події, не беручи в її безпосередньої участі. Травма свідка може призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу. Окрім того, вона може спричинити порушення сну, концентрації уваги та соціальної взаємодії.

Високий рівень активності в цифровому середовищі може призвести до інформаційного перевантаження та надмірної вибагливості до самого себе, що в кінцевому результаті може розвинути тривожність та зниження самооцінки.

Окремою проблемою сучасного інформаційного середовища є надмірна кількість джерел, що зумовлює як позитивні, так і негативні наслідки. По-перше, інформація стала загальнодоступною, що забезпечує широкі можливості для самовираження та реалізації права на свободу слова. По-друге, надмірний обсяг контенту ускладнює перевірку достовірності відомостей, сприяючи поширенню недостовірної або маніпулятивної інформації. Чимало людей працюють удома, тому для них інтернет став звичним середовищем повсякденного перебування. У таких умовах дедалі складніше розмежовувати робочий час і відпочинок, що призводить до зменшення особистого простору навіть під час дистанційної роботи. Працівники часто перемикаються між вкладками, відповідаючи на повідомлення під час виконання основних завдань, через що робочий процес затягується до пізньої ночі. Втрата відчуття часу в подібному режимі сприяє появі розсіяності та схильності до прокрастинації.

Отже, узагальнюючи викладене вище, можна виокремити такі наслідки інформаційного перевантаження, що робить людей більш вразливими:

- виснаження;
- труднощі з концентрацією;
- проблеми з пам'яттю;
- роздратування;
- безсоння;
- стрес.

Окремим пунктом слід виділити проблеми фізіологічного характеру, позаяк довге перебування за гаджетами негативно впливає на зір, від чого може розвинути синдром ледачого ока та навіть часткова втрата зору в цілому.

Зменшення цифрового навантаження наразі необхідно для кожного, але ж як це зробити в сучасних умовах?

Перше, що дійсно може допомогти, — це так званий «інтернет-детокс». Йдеться про обмеження часу за допомогою таймеру додатків, якщо користувач зазвичай використовує телефон, або функції «Фокус» на комп'ютері з Windows. Цей інструмент зручний тим, що людина може обрати різноманітні сценарії, а на комп'ютері під час роботи є можливість залишити лише необхідні програми, від яких будуть надходити сповіщення. Таким чином, є можливість чітко розмежувати робочий та особистий час.

Додатковим інструментом, який допоможе організувати свою роботу, є таймер помодоро (або помідора, як його ще називають) — техніка, яку розробив у 1980 рр. Франческо Черилло. Класично винахідник запропонував відвести 25 хвилин на роботу та 5 хвилин на відпочинок — це цикл одного «помідора». Після 4 такого циклу перерва відбувається не 5, а від 15 до 30 хвилин. За допомогою техніки можна розвинути звичку концентрації на одному завданні, чого бракує більшості працівників інтернет-сфери.

Незважаючи на те, що на смартфонах можна встановити обмеження на кожний додаток, не зайвим буде відключити нав'язливі сповіщення, особливо якщо це новини чи соціальні мережі, оскільки їх нав'язливість провокує зайву тривогу та може відволікати від виконання інших справ чи навіть від відпочинку.

Важливим є дотримання балансу між реальним та цифровим простором. Навіть якщо людина працює в інтернеті, треба пам'ятати, що живе спілкування та фізична активність позитивно впливають на емоційний стан та відволікають від навколишнього інформаційного шуму (хоч і не повністю, адже реклама на вулиці теж є).

Підвищення рівня медіаграмотності сприяє зниженню тривожності, пов'язаної з безпековими аспектами цифрової вразливості. Варто відзначити роль держави, яка підтримує користувачів у формуванні цифрової стійкості. Важливим кроком у цьому напрямі стало створення платформи «Дія.Освіта»; залучення до її розвитку відомих медійних персон підвищує рівень довіри до державних ініціатив і забезпечує громадянам доступ до надійних навчальних ресурсів. На платформі представлено як професійні освітні серіали, що допомагають визначитися з майбутньою професією, так і курси з медіаграмотності.

І головне — це розвиток критичного мислення, адже саме воно є ключовим чинником у боротьбі з дезінформацією, що здатна викликати в людини почуття відчаю, особливо в сучасних умовах.



СЕКЦІЯ:  
ДОКУМЕНТНО-КОМУНІКАЦІЙНІ СТРУКТУРИ СУСПІЛЬСТВА:  
ТЕОРІЇ, СТРАТЕГІЇ, ІННОВАЦІЇ

*А. Соляник*

**100-РІЧЧЯ ЗАПОЧАТКУВАННЯ ВИЩОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ:  
ЗДОБУТКИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

*A. Solianyk*

**100<sup>TH</sup> ANNIVERSARY OF THE ESTABLISHMENT OF HIGHER LIBRARY EDUCATION  
IN UKRAINE: ACHIEVEMENTS, PROBLEMS, PROSPECTS**

У вересні 2025 р. Харківська державна академія культури відзначила 100-річчя заснування в Україні вищої бібліотечної освіти. Цій події було присвячено всеукраїнську наукову конференцію, яка зібрала більше 120 учасників з усіх регіонів України, авторитетних представників харківської, київської, львівської, одеської освітньо-наукових бібліотечних шкіл та їх випускників різних поколінь. Наукові рефлексії, що узагальнювали досягнення та перспективи столітнього розвитку вищої бібліотечної освіти, дозволяють стверджувати, що саме Україна була ініціатором запровадження академічної вищої бібліотечної освіти на теренах російської, а згодом радянської імперії.

У витоків запровадження вищої бібліотечної освіти стояли Павло Ярковський (1781–1845), Христина Алчевська (1841–1920), Костянтин Рубінський (1860–1930), Любов Хавкіна (1871–1949), які на теоретичному і практичному рівнях доводили її необхідність, створюючи найкращі зразки організації освіти дорослих, викладаючи фахові дисципліни на університетських кафедрах та бібліотечних курсах. Саме європейський менталітет цих науковців, висока освіченість та знання ними великої кількості іноземних мов, вивчення кращого зарубіжного досвіду підготовки бібліотечних фахівців сприяли організаційній і когнітивній інституціоналізації галузевої вищої освіти.

За 100 років було розбудовано широку систему ступеневої вищої бібліотечної освіти, що має всі ознаки сталого розвитку: створено потужну освітньо-наукову інфраструктуру, яка є гарантом відтворюваності бібліотечних фахівців рівня «бакалавр», «магістр», «докторів філософії» та «доктор наук», основою оновлення науково-педагогічного складу випускових кафедр ЗВО для безперервної підготовки фахівців з нової комплексної спеціальності В13 Бібліотечна, інформаційна та архівна справа.

Виклики до системи вищої бібліотечно-інформаційної освіти під час російсько-української війни:

- майже чотири роки навчання та викладання під ракетними обстрілами;
- суттєва втрата закладами вищої освіти контингенту здобувачів та НПП внаслідок їх вимушеного переміщення у безпечні західні регіони й за кордон;
- перехід багатьох ЗВО сходу та півдня України на дистанційний або змішаний формат навчання, що знижує якість підготовки фахівців;
- необхідність постійного опанування викладачами та здобувачами нових дистанційних платформ навчання типу Moodle та ін.;

- велика конкуренція з боку європейських університетів, які приймають на навчання без складних вступних іспитів на очний формат навчання;
- пошкодження матеріально-технічної бази багатьох українських ЗВО внаслідок постійних ворожих обстрілів;
- нестача фінансування на покращення матеріально-технічної бази, придбання інноваційного обладнання та підвищення зарплат НПП.

За результатами вступної кампанії 2025 р. система ступеневої освіти зі спеціальності В13 Бібліотечна, інформаційна та архівна справа охоплює:

- початковий рівень вищої освіти (фаховий молодший бакалавр), якого готують 32 ЗВО, пропонуючи на ринок освітніх послуг 82 освітні програми;
- перший (бакалаврський) рівень вищої освіти — 44 ЗВО, 91 освітня програма;
- другий (магістерський) рівень вищої освіти — 32 ЗВО, 69 освітніх пропозицій;
- освітньо-науковий рівень вищої освіти (доктор філософії) — 7 ЗВО, 7 освітньо-наукових програм «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа».

Одним з головних інфраструктурних викликів у системі вищої бібліотечної освіти є невинне збільшення кількості ОП з профілізацією до «Документознавства та інформаційної діяльності» як найбільш привабливої для абітурієнтів внаслідок більш широких можливостей майбутнього працевлаштування та вищої оплати праці: до 70% ОП бакалаврату є за змістом або суто інформаційними («Інформаційна діяльність», «Інформаційна аналітика»), або документознавчими («Документознавство та інформаційна діяльність», «Документаційне забезпечення управління»).

На магістерському рівні підготовки здобувачів освіти лише 27% ЗВО пропонують універсальну за змістом освітню програму «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», 42% ЗВО профілізують свої ОП як «Документознавство та інформаційна діяльність», 25% ЗВО пропонують на освітній ринок ОП «Інформаційно-аналітична діяльність», тобто в Україні не залишилося жодної ОП суто бібліотечнознавчого спрямування, хоча бібліотеки країни гостро потребують саме бібліотечних фахівців.

Суто кількісний (формальний) підхід до розподілу місць держзамовлення на підготовку фахівців зі спеціальності В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» призвів до того, що у 2025 р. на бакалаврат і магістратуру з цієї спеціальності було виділено 380 бюджетних місць (285 місць на бакалаврський рівень вищої освіти, 95 — на магістерський), при цьому на бакалавраті 275 місць виділено для ЗВО, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України, і лише 10 (3,5%) місць — на всі ЗВО, що підпорядковані Міністерству культури та стратегічних комунікацій України, тобто головному стейкхолдеру, який опікується кадровим забезпеченням 15 тис. бібліотек, що в умовах тотальної цифровізації суспільства потребують якісно нової генерації кадрів вищої кваліфікації. При цьому не враховується, що саме ці ЗВО є фундаторами вищої бібліотечної освіти України, сформували декілька поколінь наукових шкіл та відповідну наукову інфраструктуру для якісної підготовки фахівців всіх рівнів, зокрема й відтворення науково-педагогічних кадрів бібліотечнознавчого профілю. Аналогічний принцип розподілу бюджетних місць діє, на жаль, і на магістерському рівні вищої освіти: з 95 місць, виділених на підготовку фахівців зі спеціальності В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа», 90 віддано для ЗВО, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України, і лише 5 — на всі ЗВО, які підпорядковані Міністерству культури та стратегічних комунікацій

України, що складає лише 5% від загальної кількості бюджетних місць. При цьому варто зауважити, що лише 27% ЗВО пропонують універсальну за змістом освітню програму «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», 42% ЗВО профілізують свої ОП як «Документознавство та інформаційна діяльність», 25% ЗВО пропонують на освітній ринок ОП «Інформаційно-аналітична діяльність», тобто в Україні не залишилося жодної освітньої програми суто бібліотекознавчого спрямування, хоча бібліотеки країни гостро потребують саме бібліотечних фахівців.

В цих умовах надважливим завданням є збереження бібліотечної складової в змісті діючих освітніх програм, що зазначено в змісті фахових компетентностей та програмних результатів навчання, закріплених в чинних стандартах вищої освіти першого й другого освітніх рівнів та професійних стандартах «Бібліотекар», «Бібліограф», «Фахівець з бібліотечної справи». Вкрай необхідним є запровадження державного цільового замовлення на фахівців непрестижних, але таких соціально значущих спеціальностей, як бібліотечна, архівна та музейна справа, застосування для них конкурсної системи розподілу бюджетних місць, при якій би створювався єдиний рейтинг ЗВО України з найпотужнішим кадровим потенціалом профільних науково-педагогічних працівників, що здатні найкращим чином забезпечити формування професійних компетентностей здобувачів освіти зазначених спеціальностей.

*Н. Бачинська*

**КОНВЕРГЕНТНІСТЬ В ОСВІТІ ГЛОБАЛЬНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ:  
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ В13 «БІБЛІОТЕЧНА, ІНФОРМАЦІЙНА ТА АРХІВНА СПРАВА»**

*N. Bachynska*

**CONVERGENCE IN EDUCATION OF THE GLOBAL SOCIO-CULTURAL SPACE:  
SPECIALTY B13 "LIBRARY, INFORMATION AND ARCHIVAL STUDIES"**

Соціокультурний простір визначається динамікою розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, що приводить до формування нових освітніх практик, інноваційних підходів і міждисциплінарних моделей навчання. Тож ключовим стає поняття конвергентності в освіті, яке охоплює інтеграцію різних знань, освітніх компонент, технологій та методів у єдиний освітній простір. Для спеціальності В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» ця проблематика є особливо актуальною, оскільки підготовка сучасних фахівців вимагає поєднання гуманітарних, соціальних і технічних компетентностей, а також здатності орієнтуватися у швидкозмінному глобальному інформаційному середовищі.

Конвергентність в освіті розглядається як: інтеграція міждисциплінарних знань; поєднання традиційних гуманітарних підходів із цифровими технологіями; формування єдиного освітнього середовища, де здобувачі опановують як теоретичні знання, так і практичні навички роботи з інформацією, документами, цифровими архівами. Отже, особливого значення набуває формування цифрової компетентності майбутніх фахівців, що дозволяє їм ефективно діяти у глобалізованому соціокультурному середовищі. Конвергентна модель навчання забезпечує тісний зв'язок між академічною підготовкою та професійною практикою, сприяючи адаптивності випускників на ринку праці. Вона також формує здатність

до критичного мислення й міжкультурної комунікації, що відповідає сучасним запитам суспільства знань.

Методологічно поняття конвергентності спирається на концепти lifelong learning, interdisciplinarity, digital literacy та information culture. Принцип lifelong learning забезпечує неперервність освітнього процесу, коли знання та навички оновлюються протягом усього життя. Інтердисциплінарність виступає основою для інтеграції різних галузей знань, створюючи нові освітні траєкторії та дослідницькі парадигми. У контексті цифрової грамотності (digital literacy) конвергентність формує здатність опрацьовувати великі масиви інформації, критично оцінювати її достовірність та ефективно застосовувати у професійній діяльності. Культура інформації (information culture) задає ціннісні орієнтири щодо етики роботи з даними, збереження цифрової спадщини та розвитку інформаційної екосистеми. Водночас конвергентність у методологічному аспекті відкриває нові можливості для інтеграції традиційних та інноваційних педагогічних технологій. Вона сприяє створенню гнучких освітніх програм, які адаптуються до викликів цифрової трансформації та забезпечують системність підготовки здобувачів і формування у них комплексних компетентностей, що відповідають вимогам глобалізованого ринку праці. У підсумку конвергентність постає не лише як педагогічна категорія, а як цілісна стратегія освітнього розвитку в умовах глобального соціокультурного простору.

Водночас глобалізація створює умови, в яких освітні програми більше не можуть існувати у відриві від світових процесів, тому виникає необхідність орієнтуватися на міжнародні стандарти підготовки фахівців; використовувати цифрові платформи для інтерактивного навчання; розвивати мобільність здобувачів і викладачів; забезпечувати мультикультурний підхід до формування компетентностей. У цьому середовищі освіта перестає бути замкнутою на національних контекстах і набуває характеру глобальної конвергентної системи. Сучасна освітня парадигма передбачає інтеграцію знань, технологій та практичних навичок у єдину навчальну траєкторію, що сприяє формуванню комплексних компетентностей. Конвергентна освіта забезпечує здатність здобувачів адаптуватися до швидких змін у глобальному інформаційному середовищі та реагувати на нові професійні виклики. Важливим аспектом стає розвиток критичного мислення та міжкультурної комунікації, які формують здатність до ефективної взаємодії у міжнародних командах. Окрім того, глобальна конвергентна система стимулює інноваційність освітніх програм та сприяє виробленню гнучких стратегій навчання, що враховують різні соціокультурні контексти.

Спеціальність В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» перебуває на перетині гуманітарних наук, інформаційних технологій та соціальних комунікацій. Саме тому для неї конвергентність є не просто методологічним підходом, а базовим принципом побудови освітніх програм. Конвергентний підхід дозволяє інтегрувати знання з бібліотекознавства, архівознавства та інформаційних дисциплін у єдину освітню траєкторію, що відповідає сучасним професійним стандартам. Він сприяє формуванню системних компетентностей, які охоплюють аналітичні, технологічні та комунікаційні навички. У межах конвергентності акцент робиться на поєднанні теоретичних знань з практичними кейсами, що забезпечує ефективну підготовку здобувачів до реальних професійних викликів. Також конвергентність стимулює

розвиток інноваційного мислення та адаптивності, що є ключовими у цифровому інформаційному середовищі. Важливим аспектом стає формування навичок роботи з великими масивами даних, цифровими архівами та інформаційними ресурсами різного формату. Також конвергентна модель дозволяє організовувати міждисциплінарні проекти й дослідницькі практики, що сприяють розвитку творчого та критичного мислення. Врешті-решт, такий підхід забезпечує підготовку фахівців нового типу, здатних ефективно взаємодіяти у глобальному соціокультурному та інформаційному просторі.

Основні напрями конвергентності у підготовці фахівців цієї галузі — інтеграція бібліотекознавчих, архівознавчих та інформаційних освітніх компонентів; упровадження цифрових технологій у навчальні курси (цифрові архіви, електронні бібліотеки, штучний інтелект у документознавстві); формування компетентностей у сфері медіа та інформаційної грамотності; поєднання академічної підготовки з практичними кейсами та проектами. А отже, приведений концепт дозволяє забезпечити цілісне розуміння здобувачами інформаційного простору та його структурних компонентів. Використання цифрових технологій стимулює розвиток навичок роботи з великими даними, автоматизації обробки/опрацювання документів та аналітики інформаційних потоків. Формування медіаграмотності й інформаційної компетентності сприяє критичному осмисленню джерел і підвищенню здатності до самостійного прийняття рішень у професійній діяльності. Інтеграція теорії та практики через кейс-стаді та проектну діяльність створює умови для формування адаптивних, інноваційно мислячих фахівців, здатних ефективно працювати в умовах швидкозмінного глобального інформаційного середовища.

Таким чином, у представленому матеріалі пропонується авторське бачення конвергентності в освіті як системного підходу до формування нової моделі підготовки фахівців В13, що включає: модель інтегративних компетентностей, де поєднано аналітичні, технологічні та комунікаційні навички; проектно-орієнтоване навчання, яке дозволяє здобувачам розробляти власні стартапи у сфері інформаційно-бібліотечних технологій; концепцію «цифрового архіваріуса», що передбачає підготовку фахівця нового типу — спеціаліста, здатного одночасно працювати з традиційними та електронними документами, застосовувати інструменти big data та хмарних сервісів; створення освітньо-наукового кластеру, що забезпечує тісну взаємодію університетів, бібліотек, архівів і бізнес-середовища.

Таким чином, конвергентність в освіті є ключовим чинником розвитку глобального соціокультурного простору, а для спеціальності В13 вона виступає основою інтеграції гуманітарних, інформаційних і технологічних знань. Авторська модель освітньої конвергентності пропонує новий підхід до формування компетентностей майбутніх фахівців. Перспективи дослідження полягають у розробці конкретних освітніх стандартів і навчальних програм, заснованих на принципах конвергентності.

Л. Прокопенко

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАКТИКИ КАФЕДРОЮ ІНФОРМАЦІЙНОЇ  
ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО  
УНІВЕРСИТЕТУ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

L. Prokopenko

**THEORETICAL ASPECTS OF ORGANIZING PRACTICAL TRAINING AT THE DEPARTMENT  
OF INFORMATION ACTIVITIES AND PUBLIC RELATIONS, KYIV NATIONAL UNIVERSITY  
OF CULTURE AND ARTS**

Однією із форм організації освітньої діяльності кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю є професійно-практична підготовка здобувачів вищої освіти, яка проводиться з урахуванням навчальних планів та освітньо-професійних програм підготовки спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Відповідно до «Положення про проведення практики студентів і аспірантів Київського національного університету культури і мистецтв» № 141/1-0 від 29.03.2019 р. «практика є обов'язковим компонентом освітніх програм усіх спеціальностей і рівнів для здобуття кваліфікації та набуття здобувачами професійних компетентностей згідно з вимогами стандартів вищої освіти». Вона спрямована на засвоєння здобувачами вищої освіти необхідних практичних знань й умінь відповідно до стандартів вищої освіти та освітніх програм бакалавра, магістра, доктора філософії. Відповідно до «Положення про проведення практики здобувачів вищих навчальних закладів України», затвердженого наказом Міністерства освіти України № 93 від 08.04.1993 р., «метою практики є оволодіння здобувачами сучасними методами, формами організації та знаряддями праці в галузі їх майбутньої професії, формування у них на базі одержаних в університеті знань, професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних ринкових і виробничих умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання», вести наукові дослідження та творчо застосовувати отримані знання в майбутній професійній діяльності.

Практика складається із наступних видів: *перший (бакалаврський) рівень освіти* — ознайомча (1 курс), навчальна (2 курс), виробнича (3 курс), переддипломна (4 курс) практики; *другий (магістерський) освітній рівень* — стажування за фахом та науково-педагогічна (асистентська) практики (1–2 курси магістратури); *третій (освітньо-науковий рівень) доктор філософії* — педагогічна практика для здобувачів, які навчаються в аспірантурі.

Практика передбачає виконання здобувачами визначених видів робіт, що пов'язані із майбутньою професійною діяльністю та спрямовані на формування, закріплення й поглиблення практичних навичок і компетентностей за профілем освітньої програми. На *першому (бакалаврському) рівні освіти* безперервність практичної підготовки досягається завдяки проходженню логічно взаємопов'язаних видів практики: ознайомчої практики (спрямована на ознайомлення здобувачів з провідними інформаційно-бібліотечними установами, аналітичними центрами, закладами культури та освіти, практичний досвід яких допомагає розкрити сутність обраного фаху); навчальної практики (закладає основу спеціальності, ознайомлює з усіма технологічними циклами формування документно-інформаційних ресурсів різних типів та видів інформаційних установ, у т.ч. засвоєння процесу згортання

інформації, набуття практичних умінь і навичок аналізу документів для складання бібліографічного опису, індексування та ін.); виробничої практики вводить практиканта у виробничий процес реальної діяльності установи, закріплює теоретичні знання, поглиблює інтерес до професії, що пов'язана з інформаційною, аналітичною та маркетинговою діяльністю, формує професійні навички, виховує відповідальність за доручену справу); переддипломна практика (формування у здобувачів вищої освіти професійних навичок, умінь приймати самостійні рішення на конкретній ділянці роботи в реальних виробничих умовах при виконанні обов'язків, властивих їх майбутній професії, розуміння змісту організаційно-управлінської діяльності підприємства (організації, установи); набуття практичних вмінь і навичок з організації інформаційно-аналітичної діяльності, управління інформаційними ресурсами, системами і сучасними інноваційними технологіями, що спрямовані на задоволення інформаційних потреб користувачів; є завершальним етапом формування бакалавра, здатного самостійно розв'язувати конкретні завдання у діяльності установи-базы практики).

На *другому освітньому (магістерському) рівні* здобувачі освіти набувають професійні вміння і навички під час проходження двох видів практики: стажування за фахом та науково-педагогічної (асистентської) практики. Стажування за фахом є завершальним етапом підготовки здобувача до виконання магістерської роботи та наступної самостійної діяльності. Під час стажування за фахом здобувачами поглиблюються й закріплюються теоретичні знання з дисциплін навчального плану, аналізується інформація щодо організаційної, методичної, науково-дослідної роботи інформаційних, бібліотечних та архівних установ, узагальнюється їх практичний досвід, збираються матеріали для написання магістерської роботи. Важливим етапом у професійній підготовці магістрів є *науково-педагогічна (асистентська) практика*, мета якої полягає у набутті здобувачем професійних навичок та вмінь викладацької роботи. Науково-педагогічна (асистентська) практика передбачає засвоєння здобувачами освіти наступних видів діяльності ЗВО: навчальна робота; методична робота; організаційно-виховна робота; науково-дослідна робота.

Педагогічна практика в системі вищої освіти на *третьому освітньо-науковому рівні (доктор філософії)* є одним з етапів професійної підготовки до науково-педагогічної діяльності, який має на меті закріпити навички практичної діяльності аспірантів щодо здійснення навчально-виховного процесу у вищій школі. Практика надає аспірантам можливість оволодіти сучасними методами, формами організації та знаряддями праці в галузі їх майбутньої професії, сформувати на базі одержаних в Університеті знань, професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних ринкових і виробничих умовах, систематично поновлювати свої знання, вести наукові дослідження та творчо застосовувати здобуті знання в практичній діяльності.

Багаторічна співпраця кафедри з фаховою спільнотою бібліотечно-інформаційної галузі сприяє професійній підготовці здобувачів освіти, набуттю ними компетентостей у відповідності з вимогами часу. Організаційно-комунікативна взаємодія баз практики, як потенційних роботодавців, є структурною складовою навчального процесу в усталених формах практики та в реалізації інноваційних форм освітньо-професійної підготовки. Роботодавці, за необхідності, надають



пропозиції, вносять свої корективи в програму практики (зміст, завдання) відповідно до сучасних завдань діяльності в галузі.

Зазначимо, що в умовах дистанційного навчання під час карантинних обмежень, разом з традиційними видами практик, було впроваджено альтернативну практику, досвід застосування якої став корисним під час збройного вторгнення Росії в Україну. Альтернативна практика є особливим видом практичної підготовки здобувачів, яку практиканти проходять у визначені програмою практики терміни (під керівництвом викладачів кафедри) на базах інформаційних установ за місцем безпосереднього проживання (або тимчасового перебування) в умовах воєнного стану. Під час альтернативної практики здобувач виконує завдання відповідно до програми конкретного виду практики.

Таким чином, під час проходження практики здобувачі закріплюють та поглиблюють теоретичні знання з освітніх компонент професійної та практичної підготовки, набувають практичних умінь і навичок для роботи за обраним фахом.

Професійно-практична підготовка є ключовою парадигмою формування фахових компетентностей здобувачів освіти, тому в межах реформи спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» на В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» кафедра оновлює програми всіх видів та етапів практики з урахуванням навчальних планів, освітніх програм, стандартів освіти.

*Ю. Горбань*

#### **НАУКОВІ РЕСУРСИ БІБЛІОТЕК ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

*Yu. Horban*

#### **SCIENTIFIC RESOURCES OF LIBRARIES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: CURRENT STATUS AND DEVELOPMENT PROSPECTS**

У сучасному освітньому просторі бібліотеки закладів вищої освіти (ЗВО) виступають ключовими осередками інформаційного забезпечення навчального процесу та наукових досліджень. Їх роль поступово трансформується — від традиційного зберігача друкованих фондів до динамічного центру наукової комунікації, що забезпечує створення, збереження й поширення знань у цифровому середовищі.

Активізація інноваційної діяльності університету посилює роль наукової складової та академічної бібліотеки як структурного елементу, що забезпечує відкритий доступ студентів і науково-педагогічних працівників до інформації, надає послуги, пов'язані з підтримкою освітньо-наукових процесів у ЗВО, політикою інституційного репозиторію, типами та методами інформаційного пошуку, публікаційною активністю та цифровими інструментами для архівування й поширення публікацій, наукометричних показників, а також з формуванням культури академічної доброчесності ЗВО. Враховуючи це, сьогодні бібліотека набуває статусу одного з ключових суб'єктів стратегічних наукових комунікацій в університеті. Тісний зв'язок логіко-епістемологічного підходу, що розкриває інноваційно-науковий потенціал університету у XXI ст., з соціокомунікативним підходом у поєднанні із системним та модельним розкривають «гібридно-інтеграційний» характер бібліотеки, серед стратегічних напрямків роботи якої —

створення іміджу, внутрішня самореалізація і саморозвиток бібліотеки, моніторинг змін та інтеграційна стратегія.

Нині все більше університетів позиціюють бібліотеки як структурні підрозділи, що надають системну підтримку науково-дослідницькій роботі ЗВО, здійснюють моніторинг інформаційної складової стану науки та навчають викладачів навичкам роботи з наукометричними й повнотекстовими базами даних, зберігають освітній та науковий контент університету, просувають бібліотечно-інформаційні ресурси і сервіси тощо. Важливо розуміти, що бібліотека стає мобільною та готовою до майбутніх трансформацій.

Сучасне інноваційне управління діяльністю університету створює умови для розвитку та участі бібліотеки у науково-дослідній роботі ЗВО, підвищуючи її статус в межах установи та бібліотечної галузі в цілому, а також обґрунтовує на теоретичному рівні її роль у цілеспрямованому управлінні продуктивністю науково-дослідної роботи ЗВО та розвитку дисциплінарного знання, сприянні послідовному підвищенню компетенцій науково-педагогічних працівників, зокрема, і в результаті надання послуг у галузі бібліометрії та наукометрії.

Нині багато дослідників порушують питання щодо сучасного стану наукових ресурсів бібліотек закладів вищої освіти, аналізують проблеми, що супроводжують їх функціонування, та окреслюють перспективи розвитку в умовах цифрової трансформації освіти і науки.

Під науковими ресурсами бібліотеки розуміють сукупність матеріалів і сервісів, які забезпечують доступ до результатів наукової діяльності — друкованих, електронних і мультимедійних джерел. До них належать:

- електронні каталоги, бази даних і повнотекстові колекції;
- інституційні репозитарії наукових праць викладачів і студентів;
- електронні журнали університету;
- цифрові колекції дисертацій, звітів і конференційних матеріалів;
- бібліографічні та наукометричні сервіси.

У структурі ресурсів бібліотек закладів вищої освіти дедалі більшу роль відіграють системи відкритого доступу. Вони забезпечують публічне розміщення результатів досліджень, сприяють академічній прозорості та підвищують видимість університетської науки у світовому науковому просторі.

Цифровізація освіти стимулює бібліотеки до переходу від пасивного надання інформації до інтерактивного формування знань. Інституційні репозитарії стають платформами для зберігання та поширення наукових результатів, а електронні бібліотеки — інструментом колективної наукової пам'яті.

Сучасні бібліотеки закладів вищої освіти активно підтримують концепцію Open Access, що передбачає вільний доступ до результатів досліджень. Це підвищує цитованість публікацій, полегшує міжнародну співпрацю й забезпечує прозорість дослідницьких процесів.

Також важливою тенденцією є впровадження наукометричних сервісів — бібліотеки навчають науковців працювати з базами даних Scopus, Web of Science, Google Scholar тощо, надають консультації щодо показників цитованості, ORCID ID, формування наукових профілів і стратегій публікаційної активності.

Попри значний потенціал, бібліотеки закладів вищої освіти зіткнулися з низкою викликів:

1. Недостатнє фінансування — обмеженість бюджетів унеможливорює повноцінну передплату на міжнародні наукові бази даних.
2. Кадровий дефіцит — відсутність фахівців із цифрової комунікації, метаданих і інформаційної аналітики гальмує розвиток сучасних сервісів.
3. Технічні обмеження — потреба в оновленні комп'ютерної інфраструктури та програмного забезпечення.
4. Низька поінформованість науковців про переваги відкритих ресурсів і необхідність дотримання принципів академічної доброчесності.

Подолання цих бар'єрів вимагає комплексного підходу — стратегічного планування розвитку бібліотек, залучення грантових ресурсів, підвищення кваліфікації персоналу та інтеграції у міжнародні ініціативи.

Перспективним напрямом є інтеграція штучного інтелекту для автоматизованого аналізу наукових текстів, рекомендаційних систем і виявлення тематичних зв'язків між публікаціями.

Значні можливості відкриває впровадження хмарних технологій, які забезпечують централізоване зберігання та спільний доступ до наукових даних. Це дозволяє створювати корпоративні електронні ресурси, що об'єднують бібліотеки різних університетів.

Також варто розвивати освітню місію бібліотек — проводити тренінги з академічного письма, інформаційної грамотності, управління дослідницькими даними. Саме бібліотека має стати середовищем, де формується культура наукової комунікації та відкритого обміну знаннями.

Перспективним є розвиток партнерства між бібліотеками, науковими установами та IT-компаніями, що сприятиме створенню сучасних інформаційних екосистем, орієнтованих на потреби дослідників.

Наукові ресурси бібліотек закладів вищої освіти є невід'ємною складовою інноваційного розвитку науки й освіти. Їх ефективне використання сприяє зростанню наукового потенціалу університетів, забезпечує академічну мобільність і міжнародну інтеграцію українських досліджень.

Подальший розвиток бібліотек ЗВО має відбуватися в руслі цифрової трансформації, впровадження відкритого доступу, автоматизації процесів і підвищення компетентності бібліотекарів як фахівців з наукової інформації. Успішна реалізація цих напрямів перетворить бібліотеки на потужні науково-інформаційні хаби, здатні забезпечити якісну підтримку освітньо-наукових процесів у закладах вищої освіти.

*Ю. Марчук*

### **ТРАНСФОРМАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ**

*Yu. Marchuk*

### **TRANSFORMATION OF LIBRARY ACTIVITIES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS THROUGH THE PRISM OF EDUCATIONAL INNOVATIONS**

Протягом останніх десятиліть заклади вищої освіти наголошують на освітніх інноваціях. Наразі освітні інновації рухають інформаційні технології, оскільки ці нові технології значно розширюють можливості взаємодії та дозволяють студентам брати активну участь, що є основою будь-якої пропозиції щодо педагогічного

оновлення. І в поширенні цих інновацій та створених ресурсів бібліотеки закладу вищої освіти можуть і повинні відігравати вирішальну роль.

Специфіка навчання з використанням інноваційних технологій полягає в тому, що метою є саме навчання, а функція технологій сприяти, покращувати та збагачувати цей процес.

Сучасна людина повністю занурена в так зване інформаційне суспільство, живучи в цифровому та глобалізованому світі, в якому «пройшла шлях від атомів до частинок завдяки цифровізації речей, а від локального до глобального з появою інтернет-галактики». Наслідком стала поява покоління цифрових аборигенів, які проводять свій вільний час в оточенні технологічних продуктів (комп'ютерів, мобільних телефонів, MP3-плеєрів та ігрових консолей), є як споживачами, так і потенційними виробниками інформації. Вони отримують доступ до інформації будь-де, будь-коли, у безлічі форматів та з різних пристроїв. Головною метою бібліотеки закладу вищої освіти є забезпечити запити молодого покоління, оскільки основними їх відвідувачами є саме студенти.

Однією з найважливіших характеристик нового цифрового світу, формування якого припадає на першу чверть XXI ст., є легкість обміну. І заклади вищої освіти як установи, що створюють знання, повинні зобов'язатися відкрито ділитися знаннями. У 2000–2010 рр. університетське середовище зосередилося на необхідності рішучої трансформації, в контексті вирішення завдання необхідності ділитися знаннями, які генерують між усіма. Ця філософія, безумовно, відображається в просуванні відкритих знань, до чого зобов'язалися заклади вищої освіти країн Європи, підписавши Берлінську декларацію про відкритий доступ до знань у галузі природничих та гуманітарних наук.

Філософія відкритих знань розглядає знання як вільно доступне суспільне благо. Новий світ цифрових наук 2.0 — це світ соціальних наук: конкуруйте, співпрацюйте, творіть, спілкуйтеся та діліться. У цей складний час молодь навчилася співіснувати та ділитися своїм досвідом і знаннями з рештою світу. Саме ця ідея обміну знаннями найбільше сприяє розвитку Web 2.0. Потреба в передачі знань виграє від інструментів, що з'явилися в інтернеті: блогів, вікі, RSS, соціальних мереж тощо.

В академічному світі також існує велика потреба в комунікації та співпраці. Заклади вищої освіти мають власні платформи та інструменти, безпосередньо призначені для поширення академічних знань та сприяння їх обміну. Для зберігання й підтримки цифрової інформації існують репозиторії, які на інституційному рівні допомагають забезпечити видимість усього навчального чи наукового контенту, що генерується в установі. Однак ці інструменти ніщо без співпраці викладачів, оскільки саме науковці надають матеріали своїх досліджень. Таким чином, завдяки ініціативам такого типу стало можливим скористатися перевагами високоякісних, безкоштовних та відкритих цифрових освітніх ресурсів.

На сьогодні у кожній бібліотеці є комп'ютери у вільному доступі, де користувачі можуть безперешкодно отримати доступ до електронних ресурсів (книг, журналів та баз даних). Бібліотека надає спільного закладу вищої освіти інституційні репозиторії та технологічні платформи для відкритого поширення їхньої академічної продукції, як наукової, так і викладацької. Вона також має приміщення з передовим технологічним обладнанням для створення мультимедійних матеріалів.

Отже, інформаційні технології дозволили бібліотекам закладів вищої освіти вийти за межі свого фізичного простору.

Поза межами бібліотечної установи, що розуміється як фізичне місце, виникають нові простори: лінгвістичний простір, де зустрічаються різні мови та різні символічні операції реальності та знань; енергетичний простір, де довідкові та цифрові документаційні послуги є більш помітними, ніж функції збереження книжкових колекцій; культурний простір, де зустрічаються ідеї та закони, що ними керують; соціальний простір, місце зустрічі між людьми, які фактично присутні в бібліотеці, та іншими, хто проявляє себе через мережу, які, взаємодіючи один з одним, поділяють набір очікувань та інтерпретацій.

У свою чергу це актуалізувало питання, в якому напрямку можуть рухатися бібліотечні служби для впровадження електронного навчання, яке завдяки підтримці передових методів навчання забезпечить різноманітний контент, доповнюючи або замінюючи традиційні освітні заходи та, фактично, революціонізуючи навчальний сектор бібліотеки, який стане справжнім навчальним середовищем, навчальною бібліотекою. Поточний виклик для бібліотек та фахівців, які там працюють, полягав переході від заспокоїливого навчання користувачів до систематичної розробки та впровадження ефективних та стійких стратегій для всіх типів користувачів, з метою сприяння використовувати не лише навички, пов'язані з пошуком інформації, але й здатність критично оцінювати та вибирати її, набуваючи деяких навичок, пов'язаних з новим рівнем освіти: інформаційною грамотністю.

Узагальнюючи, напрямки діяльності бібліотеки закладу вищої освіти у впровадженні інноваційного медіапростору, можна визначити головні:

- динамічне інтегрування інформаційних та обчислювальних навичок у різні програми установи як освітню стратегію для розвитку навичок протягом усього життя;
- зміцнення бібліотеки як динамічного агента для інновацій у навчанні та розширення використання інформаційних ресурсів з різних віртуальних освітніх платформ закладів вищої освіти;
- сприяння інституційним мандатам та політикам відкритого доступу до наукової продукції кожного університету для підвищення видимості та впливу університету;
- впровадження інформаційних та консультаційних послуг з питань інтелектуальної власності й захисту даних для використання інформації у викладанні, навчанні, дослідженнях та управлінні;
- сприяння розвитку та використанню цифрової бібліотеки 2.0, інтернету та соціальних мереж;
- сприяти використанню відкритих технологій та стандартів у реалізації проєктів цифрових бібліотек як гарантії життєздатності, довговічності та збереження;
- використання можливості інтеграції та взаємодії, що пропонуються технологіями, для сприяння розробці та впровадженню міжуніверситетського контенту та послуг;
- створення та просування технологічних репозиторіїв інституційного дослідницького та навчального контенту, спільних та динамічних, адаптованих до нових дослідницьких потреб та методологій навчання.

Водночас вітчизняні науковці наголошують на важливості формування бібліотечного простору закладу вищої освіти з урахуванням його орієнтації на продукування загальнолюдських, гуманістичних цінностей: істини, добра, взаємоповаги, братерства, свободи думки й самореалізації, що у свою чергу вимагає посилити розуміння та осмислення специфіки синтезу культурного та інформаційного складника бібліотечної діяльності.

*І. Курганський*

### **БІБЛІОТЕКАР ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ФАХІВЕЦЬ З УПРАВЛІННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИМИ ДАНИМИ**

*I. Kurhanskyi*

#### **HIGHER EDUCATION LIBRARIAN AS A RESEARCH DATA MANAGEMENT PROFESSIONAL**

Практика бібліотечної діяльності у цифровому середовищі актуалізує появу термінів, які описують діяльність бібліотекаря у нових умовах, одним з яких є «цифровий бібліотекар».

Так, С. Хруц, досліджуючи інноваційний медіапростір публічних бібліотек, запропонувала визначення терміну «цифровий бібліотекар»:

*Цифровий бібліотекар* — бібліотечний фахівець, діяльність якого відбувається у цифровому медіапросторі бібліотеки, спрямована на онлайн та офлайн-комунікацію, забезпечення вільного доступу до інформаційних ресурсів, подолання цифрової нерівності та формування цифрової грамотності громадян, консультування користувачів з питань використання цифрових технологій у різних сферах життя і сприяння розвитку цифрових компетенцій різних груп населення.

Щодо визначення ключових компетентностей сучасного бібліотекаря, І. Лобузин зазначає: «бібліотечний спеціаліст нової генерації — це цифровий бібліотекар — фахівець, який уміє керувати і організовувати матеріали електронної бібліотеки, виконувати завдання оцифрування та зберігання цифрових матеріалів, надавати електронні довідкові та інформаційні послуги, координувати електронний інформаційний пошук, володіти навичками контент-менеджменту та медіа-менеджменту».

В Україні запропоновано Рамку цифрової компетентності бібліотечного працівника, у якій наголошується, що цифрові технології в сучасному світі — це не лише технічний засіб навчання та знаходження й отримання інформації, а й середовище існування, яке відкриває нові можливості для навчання та пізнання в будь-який зручний час, у будь-якому місці, можливість проектування індивідуальних освітніх траєкторій, можливість переходу від простого споживання електронних ресурсів до їх створення.

Слід зазначити, що всі сфери цифрової компетентності та її компоненти, представлені у Рамці, безпосередньо пов'язані із компетентностями, які забезпечують реалізацію бібліотекарями закладу вищої освіти (ЗВО) концепції відкритого доступу.

В умовах розвитку концепції відкритої науки та відкритого доступу сервісні служби бібліотек ЗВО набувають нових функцій з елементу наукової інфраструктури в учасника дослідницької діяльності

У академічному середовищі сформувався термін — «бібліотекар академічних даних» (Academic Data Librarian), який позначає фахівця, що має комплекс умінь, пов'язаних із забезпеченням доступу до дослідницьких даних на всіх етапах наукового дослідження. У зарубіжних дослідженнях наявні спеціальні публікації щодо бібліотечної діяльності, яку позначено терміном «data librarianship». Зазначається, що бібліотекарі академічних даних — це представники бібліотечної спільноти, які спеціалізуються на збереженні і архівуванні даних. Бібліотекар академічних даних — це професійна посада в академічній та дослідницькій бібліотечній справі для здійснення підтримки досліджень й управління дослідницькими даними.

У 2016 р. Міжнародна Об'єднана цільова група з компетентностей бібліотекарів на підтримку електронних досліджень і наукових комунікацій запропонувала для впровадження в діяльність наукових бібліотек документи «Профіль компетентностей бібліотекарів з наукової комунікації та відкритого доступу» та «Профіль компетентностей бібліотекарів в управлінні даними досліджень».

«Профіль компетентностей бібліотекарів з наукової комунікації та відкритого доступу» визначає такі напрями залучення бібліотек до питань, пов'язаних з відкритим доступом і науковою комунікацією:

- пропозиції видавничих сервісів журналам і/або книгам відкритого доступу та інші сервіси з доданою цінністю вченим свого університету;
- підтримка інституційного репозитарію для забезпечення доступу до статей та інших результатів досліджень, вироблених науковцями;
- надання консультацій та рекомендацій з питань авторського права і відкритого доступу для науковців;
- забезпечення доступу до послуг і ресурсів, які допомагають оцінити якість наукової діяльності, від традиційної бібліометрії до альтернативних наукових показників;
- розвиток бібліотечних ініціатив, які заохочують і активують здатність керувати своїми авторськими правами і поліпшити економіку та доступ до опублікованих досліджень;
- заходи маркетингу і просування наукової діяльності відкритого доступу як в університеті, так і за його межами;
- співпраця з відділом комплектування над розвитком і підтримкою фонду публікацій, членства та ліцензійних умов відкритого доступу;
- підтримка та навчання дослідників з питань наукової комунікації.

У «Профілі компетентностей бібліотекарів в управлінні даними досліджень» зазначено, що управління даними досліджень (RDM) включає сервіси, інструменти та інфраструктуру, які підтримують управління даними досліджень протягом життєвого циклу проекту. Діяльність бібліотек в управлінні даними досліджень розглядається у трьох основних категоріях:

1. Забезпечення доступу до даних — сфера, яка відображає більш традиційні послуги бібліотек у сфері управління даними досліджень із точки зору надання консультації та довідкових послуг дослідникам, які шукають набори даних.
2. Підтримка дослідників і студентів в управлінні своїми даними — галузь, яка стосується роботи безпосередньо з дослідниками й включає роз'яснення важливості управління та обміну даними, а також пропозицію із підтримки дослідників протягом усього життєвого циклу даних.



3. Управління колекціями даних — сфера, яка стосується підготовка даних для депонування; оцінка, відбір і розміщення даних у репозитарії; управління колекціями даних і метаданих; забезпечення достовірності; оновлення цифрових засобів масової інформації та даних, що переміщуються; проведення резервного копіювання та зберігання.

Системне набуття компетентностей у виконанні наведених завдань нині не здійснюється у системі вищої освіти. Про це свідчить аналіз даних з платформи «Вступ. Освіта», де наявні 137 пропозицій магістерської підготовки за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (ІБАС), жодна з яких не має освітньо-професійної програми, фокусом або особливістю якої було б спрямування на підготовку бібліотекаря як фахівця з дослідницьких даних.

У зарубіжній практиці професія «фахівець з управління даними» розглядається як самостійна професія. Так, був запропонований проєкт EDISON, мета якого прискорити створення професії фахівця з наукових даних. У рамках проєкту була запропонована структура компетентностей в галузі науки про дані. Проєкт “EDISON” розроблений для створення основи для встановлення нової професії data scientist для європейських досліджень та промисловості.

Для забезпечення підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців функціонує Бібліотечна академія управління дослідницькими даними (Research Data Management Librarian Academy, RDMLA) — безкоштовна онлайн-програма підвищення кваліфікації для бібліотекарів, фахівців з інформації та інших фахівців, які працюють у сфері інтенсивних досліджень по всьому світу.

Отже, є необхідність у предметно-тематичному розширенні горизонтальних професійних комунікацій між бібліотечними фахівцями у питаннях, які стосуються управління дослідницькими даними, та в підвищенні компетентностей академічної спільноти у сфері Відкритої науки та Відкритих даних.

*Н. Коржик*

#### **ДОСВІД ЛАТВІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ: СУЧАСНІ ДОКУМЕНТНО-КОМУНІКАЦІЙНІ СИСТЕМИ**

*N. Korzhyk*

#### **EXPERIENCE OF THE REPUBLIC OF LATVIA: MODERN DOCUMENT AND COMMUNICATION SYSTEMS**

Війна Росії проти України актуалізувала низку питань, пов'язаних з документуванням та архівуванням сучасних реалій. Оскільки сьогодні кожен з нас є свідком подій і завдяки цифровим технологіям має змогу здійснювати фото- та відеофіксацію, а також поширювати власний контент у соціальних мережах, то інформаційний простір наповнюється значним об'ємом даних. Це зумовлює необхідність відбору матеріалів, що мають важливу документальну та історичну цінність для подальшого збереження й архівування.

Слід зазначити, що до поширення цифрових технологій інформація надходила в публічний простір суспільства переважно через офіційні медіа, а її кількість була суттєво меншою ніж зараз. У зв'язку з цим постає важливе завдання відбору та зберігання інформації для подальшого її архівування, тобто необхідним є пошук

ефективних цифрових інструментів для систематичного документування війни й подальшого архівування свідчень, котрі мають історичну цінність.

Це стало поштовхом до проведення дослідження в межах українсько-латвійського наукового проєкту «Війна в об'єктиві нових медіа: методи документування та виклики постцифрової епохи». У межах проєкту, окрім аналізу інформаційних потоків, здійснюється пошук ефективних цифрових інструментів для формування відкритого цифрового воєнного архіву свідчень, основу якого становлять фото-, відео- та текстові матеріали тощо. Проєкт реалізується у співпраці з Латвійською академією культури та Інститутом культурних і мистецтвознавчих досліджень за підтримки Латвійської Ради науки та Міністерства освіти і науки України.

У межах виконання проєкту мала можливість спільно з українськими колегами ознайомитись з роботою документно-комунікаційних систем (ДКС) Латвії з метою вивчення досвіду фіксації та методів документування суспільно значущих подій. Латвійські колеги організували низку ознайомчих візитів до відповідних установ, адже формування цифрового архіву передбачає врахування різнобічного сучасного досвіду створення цифрових фондів, які мають архіви, бібліотеки та музеї.

Під час перебування в м. Рига ознайомилися з досвідом та діяльністю таких ДКС Латвійської республіки:

- Латвійська академія культури та Інститут культурних і мистецтвознавчих досліджень, а також з Латвійський музей кіно — представлено сучасні методи репрезентації об'єктів й підходи до створення сучасних експозицій, крім того, на території музею проводяться тематичні виставки, котрі демонструють різні аспекти кіномистецтва, акторів та історії кіно;
- Музей окупації Латвії — демонструє сучасні підходи до репрезентації культурної пам'яті, зокрема висвітленню подій періоду окупації Латвії 1940–1994 рр.;
- Латвійський державний архів аудіовізуальних документів, де крім іншого, була представлено роботу відділу оцифрування документів та відділів зберігання аудіовізуальних, фото-, звукових й електронних документів, продемонстрована робота з реставрації аудіовізуальних документів тощо;
- Латвійська національна бібліотека, яка відіграє важливу роль у розвитку інформаційного простору країни. Із 1999 р. бібліотека розпочала процес оцифрування колекцій, у 2006 р. була сформована Латвійська Національна цифрова бібліотека Letonica, до складу якої входять оцифровані газети, фотографії, карти, книги, аудіозаписи тощо. Нині функціонує Цифрова бібліотека ([www.digitalabiblioteka.lv](http://www.digitalabiblioteka.lv)), що забезпечує відкритий доступ до різних видів документів, відеозаписів тощо, зібраних латвійськими архівами, музеями, бібліотеками, організаціями, громадами та окремими громадянами.

Обговорення з латвійськими колегами цифрових інструментів для збору й зберігання інформації сприяло вдосконаленню професійних знань і розширенню уявлень про сучасні практики цифрової архівації.

*А. Бондаренко*

**ДОКУМЕНТНО-КОМУНІКАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ДИТЯЧИХ БІБЛІОТЕК  
У КРИЗОВИХ УМОВАХ: ДОСВІД ВІЙНИ ТА ПАНДЕМІЇ**

*A. Bondarenko*

**DOCUMENT AND COMMUNICATION STRATEGIES OF CHILDREN'S LIBRARIES  
IN CRISIS CONDITIONS: THE EXPERIENCE OF WAR AND PANDEMIC**

У цифрову епоху відбувається системна трансформація документно-комунікаційних ресурсів культури: змінюються носії, інфраструктура зберігання та канали доступу, а також методи управління комунікацією між інституціями і користувачами. Для дитячих бібліотек це означає перехід від «поліці з книжками» до «комунікаційного хабу», що інтегрує цифрові сервіси, освітні практики та поза культурним аспектом, надає психологічну і соціальну підтримку.

Кризи останніх років — пандемія COVID-19 та повномасштабна війна — радикально змінили умови функціонування дитячих бібліотек в Україні. Вони суттєво прискорили трансформацію документно-комунікаційної моделі.

У періоди пандемії у 2020–2021 рр. виникає структурний попит на дистанційну взаємодію, безконтактний обіг ресурсів та універсальний цифровий доступ, що буквально змусило бібліотеки адаптувати модель опираючись в першу чергу на:

- дистанційне обслуговування — онлайн-читання, віртуальні клуби, стріми у соцмережах, консультації через відеозв'язок.
- цифрові сервіси — розширення електронних каталогів і колекцій, тематичні добірки, підписки на е-книги з віддаленим доступом, асинхронна комунікація
- підтримку сімейного читання — готові сценарії спільного читання вдома, поради для батьків, онлайн-марафони.

Аналітичні огляди діяльності дитячих бібліотек за 2020–2022 рр. фіксують швидку адаптацію до дистанційних форматів, проте також відзначають нерівність доступу до ресурсів і розриви у фінансуванні.

У періоди війни першочерговими стають безпека, мобільність сервісів та внутрішня координація, мовні та контентні принципи, етика та інклюзія, а також координація з міжнародними інституціями. З лютого 2022 р. багато дитячих бібліотек зазнали руйнувань, були змушені релокуватись або працювати в нових умовах. Частина бібліотек переміщена до інших будівель у межах своїх областей. У деяких громадах бібліотеки працюють у модульних будиночках, церквах, сільрадах та навіть у метро, інколи продовжують функціонувати в дистанційному форматі. Крім того, викликом для бібліотек стало масове знищення книжкових фондів — через обстріли, затоплення, зокрема після руйнування Каховської ГЕС.

Унаслідок повномасштабної війни в Україні дитячі бібліотеки в черговий раз були змушені переглянути документно-комунікаційні стратегії, оперуючись передусім на:

- гібридні канали комунікації — це мобільні та адаптивні сервіси, що включають виїзні пункти, тимчасові простори, центри підтримки («пункти незламності»), а також локальні партнерські ініціативи, які комбінуються з дистанційними цифровими інструментами. Такий формат забезпечує можливість українським дітям, незалежно від їхнього місця перебування, підтримувати зв'язок із рідною

мовою та культурою. Водночас він дозволяє бібліотекам, що функціонують у зонах активних бойових дій або на тимчасово окупованих територіях, регулярно продовжувати свою діяльність — проводити соціокультурні та освітні заходи, організовувати онлайн-навчання для бібліотечних працівників тощо;

- збереження ідентичності — добірки української літератури, книги про історію, стійкість, національні цінності та події.
- психоемоційна підтримка — безпечні «острови» культурної нормальності для дітей і сімей ВПО;
- партнерства — школи, психологічні служби, місцева влада, медіапартнерства.

Водночас у березні 2023 р. була затверджена Стратегія розвитку читання на період до 2032 р. «Читання як життєва стратегія», спрямована на адаптацію до нових викликів, таких як цифровізація, інклюзивність, глобалізація та підтримку книжкової екосистеми.

Дітячі бібліотеки в Україні продемонстрували високу адаптивність у кризових умовах, ефективно реагуючи на виклики пандемії та війни. У період пандемії пріоритетними стали дистанційні формати, цифрові ресурси й безконтактна взаємодія, тоді як військовий стан, виставив на перший план потребу в забезпеченні безпеки, розвитку гібридних каналів комунікації, наданні психоемоційної підтримки, а також у розширенні партнерських зв'язків для підтримки постраждалих бібліотек, переселенців тощо. Сучасна бібліотека функціонує як багатовекторна платформа, що не лише надає послуги, а й активно залучає дітей до культурного процесу, виступаючи інструментом соціальної консолідації та стійкості в умовах нестабільності.

*Н. Бойчук*

#### **ДОКУМЕНТНО-КОМУНІКАЦІЙНІ СТРУКТУРИ ЯК ЕКОСИСТЕМА: НОВІ ПІДХОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

*N. Boichuk*

#### **DOCUMENT-COMMUNICATION STRUCTURES AS AN ECOSYSTEM: NEW APPROACHES AND DEVELOPMENT PROSPECTS**

Суспільство ХХІ ст. розвивається в умовах інтенсивної цифровізації, де ключовим ресурсом стає інформація, закріплена в документній формі та включена до комунікаційних процесів. Документно-комунікаційні структури, як системи взаємодії між суб'єктами соціуму на основі документів, формують підґрунтя для збереження пам'яті, забезпечення прозорості, управління знаннями та продукування інновацій. Попри значний інтерес науковців до проблем комунікації, документології та інформології, інтегральна концепція документно-комунікаційних структур у суспільстві розроблена недостатньо.

Наукова новизна означеного дослідження полягає у виокремленні документно-комунікаційних структур як самостійного соціального феномену; розробці концептуальної моделі їх функціонування у цифровому суспільстві; авторській інтерпретації інноваційних стратегій розвитку цих структур з урахуванням синергії соціальних комунікацій, інформаційних технологій та культурних практик. Наукова значущість роботи також полягає у введенні до наукового обігу поняття «документно-комунікаційна екосистема», що окреслює цілісність

взаємодії інституцій, технологій та користувачів. Уперше документ розглядається не лише як носій інформації, а як смислова платформа та комунікаційний вузол, здатний генерувати нові культурні та соціальні практики. Дослідження пропонує міждисциплінарну методологію аналізу, яка інтегрує інструментарій документології, соціальних комунікацій та інформаційних технологій.

Документно-комунікаційні структури доцільно трактувати як багаторівневі системи, що поєднують: документний рівень — матеріальні та цифрові носії, які містять соціально значущу інформацію; комунікаційний рівень — канали, технології та практики передавання документної інформації між індивідами й інституціями; соціокультурний рівень — традиції, норми, стандарти та інституційні механізми, що забезпечують сталу інтеграцію документної комунікації у життя суспільства. Таким чином, документно-комунікаційні структури можна розглядати як інтегративні утворення, де взаємодія рівнів формує єдиний соціальний простір циркуляції знань. Їхня багаторівневність забезпечує не лише збереження та трансляцію інформації, а й формування механізмів колективної пам'яті й соціальної ідентичності. Запропонований підхід дозволяє концептуалізувати документно-комунікаційні структури як ключовий елемент інфраструктури цифрового суспільства.

У сучасному дискурсі поняття документно-комунікаційних структур перебуває на перетині теорій соціальних комунікацій, документології, інформаційної науки та менеджменту знань. Пропонована інтерпретація ґрунтується на положенні, що документ у ХХІ ст. перестає бути лише носієм інформації та перетворюється на комунікаційний вузол, де поєднуються смисли, технології й соціальні практики. У такій перспективі документ розглядається як динамічний конструкт, здатний трансформуватися залежно від технологічних умов і соціального контексту, що відкриває можливості для його аналізу у площині міждисциплінарних досліджень, де поєднуються гуманітарні та техногенні підходи. Відтак, документно-комунікаційні структури постають не лише технічними інструментами обігу інформації, а й чинниками формування нових моделей суспільної взаємодії.

Аналіз сучасних тенденцій означеної проблематики дозволяє виокремити кілька напрямів, або стратегій:

- диджиталізаційна стратегія — забезпечення повного циклу цифрового документообігу, створення відкритих баз даних та електронних архівів;
- інтеграційна стратегія — поєднання традиційних документних систем із новими каналами соціальних медіа, що формує гібридні комунікаційні практики;
- інноваційно-мережева стратегія — застосування штучного інтелекту, блокчейн-технологій, «розумних» метаданих для прозорості та достовірності документних потоків;
- соціально-орієнтована стратегія — адаптація документно-комунікаційних систем до потреб громад, індивідуалізація доступу, збереження культурної спадщини.

Відтак, пріоритетність проблематики полягає в розробці моделі стратегічної багаторівневої взаємодії, яка поєднує технологічні інновації з гуманітарними цінностями, що дозволяє уникнути редукціонізму, коли документно-комунікаційні процеси зводяться лише до технологічних інструментів. Зазначена модель формує підґрунтя для системного розуміння ролі документно-комунікаційних структур у

суспільному розвитку та враховує не лише технічні параметри циркуляції інформації, а й культурно-ціннісні аспекти, що визначають якість комунікаційного середовища, що забезпечує інтеграцію інноваційних технологій у процеси збереження культурної спадщини та колективної пам'яті. Уперше документно-комунікаційні структури розглядаються як інфраструктурний каркас цифрового суспільства, здатний підтримувати стійкі соціальні зв'язки. Концепція пропонує розширене бачення стратегії розвитку, де технологічні й гуманітарні виміри розглядаються в синергії, а не в протиставленні, що створює передумови для формування нової дослідницької парадигми, орієнтованої на міждисциплінарність та інноваційність.

У контексті інновацій пропонується розглядати документно-комунікаційні структури через призму таких концептів: «документ як смислова платформа» — кожен документ є не лише текстом чи даними, а полем для комунікації, що може відтворюватися у нових форматах (візуальних, мультимедійних, інтерактивних); «глокалізація документної комунікації» — поєднання глобальних цифрових ресурсів і локальних культурних практик, що створює стійкі ідентичності у відкритому інформаційному просторі; «синергія штучного інтелекту і документології» — використання алгоритмів аналізу великих даних для прогнозування соціальних змін через аналіз документних масивів; «екологія документної комунікації» — нова дослідницька парадигма, що враховує баланс між інформаційним перевантаженням і якістю документного середовища.

Пропонується до інституалізації термінологічна інновація — «документно-комунікаційна екосистема», яка визначається як сукупність взаємодіючих інституцій, технологій, практик та користувачів, що забезпечують створення, циркуляцію, збереження й трансформацію документної інформації у суспільстві. Концепт «документно-комунікаційна екосистема» дозволяє аналізувати соціальні процеси через призму інтеграції технологічних та культурних компонентів. Він підкреслює роль користувача як активного суб'єкта, що формує зміст і траєкторії документних потоків. Запропонована термінологія відкриває нові можливості для моделювання стратегій управління інформаційними ресурсами та розвитку інноваційних комунікаційних платформ.

Отже, документно-комунікаційні структури є ключовим елементом соціальних систем, що забезпечує спадкоємність знань, легітимність управлінських рішень та інноваційний розвиток суспільства. Представлене бачення ґрунтується на ідеї багаторівневої інтеграції (документної, комунікаційної, соціокультурної) та вперше пропонується визначення «документно-комунікаційної екосистеми». Наукова новизна полягає у трактуванні документа як смислової платформи й комунікаційного вузла, що виходить за межі традиційного розуміння документа.

Інноваційні стратегії розвитку документно-комунікаційних структур поєднують технологічні, культурні та соціальні вектори, що відкриває перспективи для подальших досліджень у міждисциплінарному полі. Таким чином, означене бачення документно-комунікаційних структур суспільства окреслює новий напрям у дослідженнях інформаційної науки, документології та соціальних комунікацій, забезпечуючи пріоритет автора у постановці проблеми та визначенні перспектив інноваційного розвитку.

*Д. Міллер*

## **БІБЛІОТЕКИ В ДОБУ ІНФОДЕМІЙ**

*D. Miller*

### **LIBRARIES IN THE AGE OF INFODEMICS**

Сучасне інформаційне суспільство стикається з феноменом інфомедії — надлишковими потоками інформації, де правдива інформація змішується з чутками, пропагандою та дезінформацією. Пандемія, військові конфлікти та політичні кризи показали, що такі інформаційні хвилі прямо впливають на поведінку людей, підривають довіру до інституцій і змінюють перебіг соціально-політичних процесів. Бібліотечно-інформаційна сфера у цій ситуації отримує нові завдання: бібліотеки постають не лише як традиційні сховища знань, а й як активні учасники формування інформаційної культури, медіаграмотності та інформаційної гігієни. Вони документують і зберігають перевірених свідчення подій, зокрема через цифрові архіви воєн та криз. Виступають кураторами цифрової спадщини та «даних», формують майданчики для розвитку критичного мислення та вміння перевіряти факти, а також зміцнюють суспільну довіру.

Бібліотеки активно формують і зберігають колекції перевірених джерел інформації. В умовах інформаційного хаосу вони виступають «кураторами даних». Вони не тільки відцифровують історичні документи й актуальні матеріали, а й здійснюють критичний відбір, опис та класифікацію інформаційних ресурсів. Через створення цифрових архівів кризових подій. Зокрема, воєнних злочинів і гуманітарних трагедій. Бібліотеки не лише зберігають факти, а й протидіють поповненню цифрової пам'яті фейками та маніпуляціями. Доступ до таких колекцій допомагає дослідникам і громадськості орієнтуватися в медіапросторі, у якому панують суперечливі наративи, і формувати висновки на основі перевірених даних.

Одне з основних завдань бібліотек — це навчити користувачів аналізувати інформацію та перевіряти факти. Бібліотечні програми включають навчання з перевірки фактів, семінари з відкритих даних, інформаційних баз даних та спеціалізованих довідкових систем. Бібліотеки стають партнерами ініціатив з перевірки фактів, надаючи доступ до сервісів для розпізнавання фейкових новин та навчаючи критичного сприйняття новин. Користувачі отримують базові навички, необхідні для розпізнавання маніпуляцій та ідентифікації неперевіреного контенту.

Також бібліотеки розвивають культуру відповідального споживання інформації. Проводять лекції й семінари з етики цифрової комунікації, популяризують принципи інформаційної гігієни. Наприклад, перевірка походження даних, розширена безпека в інтернеті, обережність з інформацією, що надається іншим. Через виставки, внутрішні ЗМІ, соціальні мережі чи будь-які інші канали комунікації вони поширюють практичні поради щодо безпечного використання медіа (від алгоритмів соціальних мереж до офіційних новинних каналів). Ця діяльність стає ще важливішою в часи криз (пандемій, війни), коли панічне поширення «альтернативних фактів» загрожує суспільству. В українському контексті, наприклад, публічні бібліотеки долучаються до міжнародних проєктів IREX, DIGILIB тощо. Вони спрямовані на підвищення інформаційної гігієни населення через відкриті лекції та тренінги.



Бібліотеки виступають центрами медіаосвіти в громаді. У їхніх стінах користувачі можуть отримати базові навички медіаграмотності: розуміти принципи роботи медіасистем, аналізувати зміст повідомлень, усвідомлювати механізми пропаганди та маніпуляції. Багато бібліотек організовують тематичні курси з розвитку критичного мислення, інколи в партнерстві зі школами та університетами. Такі ініціативи допомагають різним віковим групам навчитися логічно аналізувати інформацію, оцінювати правдивість новин та свідомо використовувати мультимедійні ресурси.

У добу глобального цифрового комунікаційного простору бібліотеки активно використовують інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). Вони створюють онлайн-платформи та мобільні сервіси для доступу до ресурсів з будь-якого місця, беруть участь у міжнародних мережах медіаграмотності та спільнотах по перевірці фактів. Наприклад, українські бібліотеки інтегрувалися в урядові проекти цифрової освіти як платформа «Дія.Освіта», де організовують тренінги з інформаційної безпеки й цифрової грамотності. Упровадження ІКТ дозволяє бібліотекам швидко реагувати на нові інформаційні загрози, а також обмінюватися досвідом і матеріалами з колегами у світі. У такий спосіб бібліотеки стають частиною міжнародного комунікаційного фронту проти дезінформації.

Бібліотеки в добу інфомедій виступають ключовим інституційним елементом суспільного імунітету проти інформаційних вірусів. Через свої традиційні функції накопичення знань вони реалізують інноваційну місію просвітників та гарантів інформаційної якості у часи складних інформаційних викликів.

*Є. Кириєнко*

#### **НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ**

*Ye. Kyryienko*

#### **NATIONAL INFORMATION SPACE OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE: THEORETICAL ASPECTS**

Сучасна епоха розбудови інформаційного суспільства, тобто суспільства, в якому переважна більшість громадян, безпосередньо чи опосередковано залучена до інформаційної діяльності, сприяє розвитку нових способів і форм досягнення країнами економічних, політичних та інших цілей на інформаційному рівні. Тому в системах національної безпеки більшості країн передбачено реалізацію тих чи інших програм і стратегій національної безпеки, до яких входять інформаційні, економічні, політичні, воєнні, соціальні та інші стратегії. Особлива роль в інформаційних суспільствах належить інформаційним стратегіям, основне призначення, яких полягає в забезпеченні і реалізації всіх інших стратегій.

У сучасних умовах визначальної ваги набуває інформаційна безпека. Все більшою мірою рівень інформаційного потенціалу зумовлює оперативність прийняття управлінських рішень, якість і структуру озброєнь, оцінку рівня їх достатності, ефективність дій союзників і власних збройних сил, дієвість пропаганди, і, в підсумку, результат збройного протистояння.

У традиційному розумінні концепція тотальної війни себе зживає. На зміну приходить епоха так званих «цивілізованих» війн, у яких економічні і політичні

цїлі досягаються не прямим збройним протистоянням, а використанням підриву могутності противника зсередини та нових форм насилля.

В умовах сьогодення чи не найбільшою загрозою національній безпеці держави стали «гібридні» та інформаційні війни, які в стратегіях розвинених країн розглядаються як доволі ефективний засіб забезпечення конкурентних переваг.

Україна в умовах кризи, пов'язаної з протистояння російській агресії, є сьогодні об'єктом безперервного інформаційно-психологічного впливу та тиску, що зумовлено її геополітичним розташуванням і наявністю економічних, політичних та інших інтересів щодо суверенітету держави як з боку розвинених країн, так і сусідніх держав, що зумовлює велику ймовірність втягнення її в інформаційно-психологічну війну. У зв'язку з чим проблема забезпечення інформаційної безпеки набуває особливої ваги і значущості тепер, коли триває повномасштабна війна з Росією із залученням сучасних інформаційних технологій та практик.

Отже, проблеми із забезпеченням інформаційної безпеки національних інтересів у життєдіяльності держав в сучасних умовах набувають першорядної ваги і значущості. Як зазначено в Конституції України, забезпечення інформаційної безпеки держави має такий же пріоритет як захист суверенітету та територіальної цілісності України і є найважливішими функціями держави, забезпеченням її економічної та соціальної безпеки.

Політика держави щодо забезпечення інформаційної безпеки є пріоритетною складовою державної політики України в цілому і являє собою юридично оформлену систему поглядів на практичну діяльність органів державної влади і управління, що спрямована на забезпечення такого стану захищеності інтересів держави, суспільства та людини, при якому досягається такий інформаційний розвиток (соціально-політичний, інтелектуальний, морально-етичний, технічний), за якого ворожі інформаційні впливи не завдають їм суттєвої шкоди.

На жаль, з різних причин, і не в останню чергу в силу свого географічного розташування, Україна стала постійним об'єктом інформаційно-психологічних операцій, війн та впливів, а її інформаційна безпека опинилась під загрозою. Можемо констатувати, що український інформаційний простір в сучасних реаліях є незахищеним від негативних зовнішніх пропагандистсько-маніпулятивних операцій та впливів і повсякчас стає об'єктом інформаційної експансії; у світовому медіапросторі фактично відсутній український національний інформаційний продукт, що міг би поширювати об'єктивну, неупереджену та актуальну інформацію про життя і події в Україні; діяльність українських ЗМІ є недостатньою щодо систематичного, об'єктивного висвітлення фактів, подій та явищ і позбавлена будь-якого планування; інформаційно-комунікативна політика України у сфері інформаційної та національної безпеки потребує негайного перегляду та удосконалення.

Таким чином, світова спільнота відчуває брак інформації про Україну або отримує її з інших сумнівних джерел, які часто надають викривлену, спотворену, неповну інформацію, відверто дезінформують громадян. Водночас проти України активно застосовується потужний іноземний медіаресурс, здійснюється експансія ворожих суб'єктів на ринку інформаційних послуг, активізуються негативні інформаційні операції та впливи, які спрямовані на зниження міжнародного іміджу держави та викривлення реальності.

Отже, національний інформаційний простір України в сучасних реаліях, на жаль, зазнає суттєвих викликів, загроз, які становлять реальну небезпеку функціонуванню держави, її економічному, політичному розвитку, інтеграції в євроатлантичні та європейські структури, і ця проблема є надзвичайно актуальною.

*Л. Пугач*

## **ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК У ЦИФРОВУ ДОБУ**

*L. Pugach*

### **INNOVATIVE POTENTIAL OF MARKETING ACTIVITIES OF LIBRARIES IN THE DIGITAL AGE**

Цифрові технології та інформаційні потоки стрімко змінюють спосіб сприйняття знань, вочевидь, публічні бібліотеки зіштовхуються з викликом збереження своєї привабливості та актуальності. Конкуренція за увагу користувачів з боку освітніх платформ, соціальних мереж, цифрових медіа вимагає від бібліотек нових підходів до комунікації та позиціонування в суспільстві.

Відповідно до вищезазначеного, маркетингова діяльність стає ключовим інструментом стратегічного розвитку соціальної інституції. Завдяки цілеспрямованим маркетинговим заходам бібліотека є відкритим, динамічним інформаційним простором для спілкування, освіти, творчості, який відповідає сучасним викликам суспільства, відтак, сприяє поступу інформаційної культури користувачів.

Бібліотечний маркетинг сьогодні — це насамперед, розуміння потреб своєї громади, вдосконалення, подекуди впровадження цифрових інструментів, задіяння соціальних мереж для популяризації своїх послуг, активне впровадження у свою діяльність проектну, адвокаційну діяльність, фандрейзинг тощо. Продумана маркетингова стратегія допомагає не лише ефективно презентувати широкий спектр бібліотечних послуг, а й формувати позитивний імідж бібліотеки, залучати нових користувачів та підтримувати постійні зв'язки з постійними користувачами.

Бібліотеки діють у правовому полі держави, їх діяльність регулюється цілою низкою законодавчих актів, зокрема: закони України «Про інформацію» (від 2 жовтня 1992, поточна редакція від 16.07.2020), «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (від 27 січня 1995, поточна редакція від 22.05.2021), «Про обов'язковий примірник документів» (9.04.1999, поточна редакція від 16.10.2020), «Про культуру» (від 14 грудня 2010, поточна редакція від 04.12.2021), нормативно-законодавчі акти та стандарти: Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами культури, заснованими на державній та комунальній формі власності» (від 12 грудня 2011, поточна редакція від 27.07.2017), Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року “Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України”» (від 23 березня 2016).

Зокрема, у нормативно-правовому документі «Стратегія розвитку бібліотечної справи...» розписано пріоритети діяльності бібліотек в умовах якісних змін, обґрунтовано стратегічні напрями розвитку бібліотек. Особлива увага приділяється розвитку цифрових технологій та забезпеченню доступу до електронних ресурсів.

Акцентується на важливості соціальної ролі бібліотек як центрів культури, освіти, інформації.

Плеяда українських науковців, як-от: О. Башун, Г. Саприкін, О. Боровик, Т. Гранчак, Т. Скітер, Ж. Самохіна, Л. Ляшенко, О. Мар'їна, Я. Хіміч, М. Маранчак та ін., приділяють увагу бібліотечному маркетингу, описують сутність поняття, функції та його принципи. Учені звертають увагу на маркетинг бібліотечного персоналу через «зростання» бібліотечного працівника у професії, визначення сегментів ринку, потреб користувачів, розробку продукту, створення позитивного іміджу бібліотеки. Науковці обґрунтовують важливість впровадження в бібліотечну діяльність інтернет-маркетингу, використання маркетингових інструментів та технологій.

У межах бібліотекознавства увага дослідників на разі зосереджена на вивченні окремих маркетингових інструментів, таких як вебсайти бібліотек, бібліотечні сторінки в соцмережах, бібліотечний PR тощо, які розглядалися науковцями: Д. Алойсіус, П. Ава та А. Аквасія, Г. Булаховою, Т. Гранчак, Т. Скітер, що аналізують потреби аналітичного та управлінського напрямів інтернет-маркетингу в бібліотечній діяльності, визначають конкурентоспроможність бібліотеки на інформаційному ринку. Потреба в інноваціях, визначення сильних і слабких сторін діяльності бібліотеки, аналіз впливу зовнішніх факторів, проблематика бібліотечного менеджменту і маркетингу розглядається у науковій розвідці Ю. Горбаня.

Ключові аспекти маркетингового плану включають визначення мети та завдань, вибір ефективних каналів комунікації (вебсайт, блог, соціальні мережі, чатботи, ЗМІ), розробку рекламних матеріалів, рекламу і промоцію інформаційно-бібліотечних послуг через різноманітні заходи та онлайн-контент, нарощення та зміцнення партнерських зв'язків, активне використання соціальних мереж тощо.

Також необхідним та важливим кроком для ефективного впровадження маркетингової стратегії публічної бібліотеки необхідно розпочати з комплексного аналізу цільової аудиторії. Це передбачає вивчення потреб, інтересів і поведінкових особливостей різних категорій користувачів. На основі зібраних даних здійснюється сегментація аудиторії, що дозволяє створювати персоналізовані послуги та інформаційні продукти. Відтак, проведення соціологічних опитувань, анкетувань та інтерв'ю, допоможуть визначити рівень задоволеності користувачів, їхні очікування і актуальні запити. Паралельно можна провести SWOT-аналіз, спрямований на виявлення сильних і слабких сторін бібліотеки. У результаті отримуємо результати, які слугуватимуть фундаментом для формування стратегічних пріоритетів бібліотеки: популяризації читання серед дітей та молоді, розвитку цифрової компетентності користувачів, розширення спектра освітніх та культурних ініціатив.

Усі запропоновані варіанти стануть підґрунтям для розробки цілісного маркетингового плану, спрямованого на підвищення іміджу бібліотеки, залучення нової аудиторії користувачів та зміцнення позиції бібліотеки як цифрового освітнього хабу.

**ПЕРСОНАЛІЗАЦІЯ ПОСЛУГ: НОВІ ПІДХОДИ ДО ЗАЛУЧЕННЯ КОРИСТУВАЧІВ**

**PERSONALIZATION OF SERVICES: NEW APPROACHES TO USER ENGAGEMENT**

Цифровізація, розвиток онлайн-платформ та зміна інформаційних потреб користувачів в сучасному світі відкривають широкі можливості для трансформації традиційних бібліотек у напрямі створення персоналізованих бібліотечно-інформаційних послуг. Саме методи персоналізації послуг як інноваційні інструменти бібліотечного маркетингу, які вможливають дедалі активніше впровадження маркетингових підходів для формування позитивного іміджу та зміцнення зв'язку з користувачами, набувають усе більшої популярності у світовій практиці.

Маркетингова діяльність бібліотечних установ, орієнтована на виконання потреб користувача, потребує виваженого підходу до формування і реалізації сервісних інновацій, створення портфеля інформаційних продуктів та послуг, які пропонує бібліотека. Його формування має базуватись на чіткому аналізі читачької аудиторії, маркетингових дослідженнях інформаційного ринку і сприяти максимальному задоволенню інформаційних потреб користувачів інформації. Саме глибоке розуміння бібліотечними фахівцями читачьких потреб є основою якісного персоналізованого сервісу, який передбачає задоволення інформаційних потреб конкретного споживача інформації. Він базується на застосуванні певних принципів, серед яких можна виокремити необхідність врахування інтересів і мети читачьких запитів, формування комфортного інформаційного середовища і персональної комунікації із користувачем та поглиблення їх взаємодії.

Слід зазначити, що персоналізація інформаційно-бібліотечних послуг, яка нині активно впроваджується як публічними бібліотеками, так і бібліотеками закладів вищої освіти, не є новим явищем в інформаційному обслуговуванні. Бібліографічні та фактографічні довідки, рекомендаційні списки літератури, персональні пам'ятки, бізнес-довідки, персоналізовані бюлетені, вибіркове розповсюдження інформації, диференційоване обслуговування керівників (для науково-технічних бібліотек) були одними з найважливіших послуг, що надавались бібліотеками. Їх активна цифрова модернізація сприяла появі персоналізованих рекомендаційних систем, які аналізують інформаційні потреби користувачів, історію запитів і на їх основі формують персоналізовані списки літератури.

Поширеною практикою є електронна доставка документів відповідно до запитів користувача, створення віртуальних персональних кабінетів на сайті бібліотек, онлайн-консультування, розсилка новин та індивідуальних списків для читання або формування персоналізованих маршрутів навчання. Досвід роботи закордонних бібліотек в цьому напрямі свідчить про те, що такий підхід є максимально ефективним і орієнтованим на індивідуальні потреби. Так, в Публічній бібліотеці Нью-Йорку (<https://www.nypl.org/> nypl.org), Великої Британії (<https://www.bl.uk/> bl.uk) на основі використання алгоритмів штучного інтелекту, читачам пропонують книги, базуючись на попередньому аналізі історії читання, жанрових уподобань, рівня освіти та віку. У Національній бібліотеці Фінляндії ([— 210 —](https://www.</a></p></div><div data-bbox=)

kansalliskirjasto.fi/en kansalliskirjasto.fi) кожен користувач має власний онлайн-кабінет з налаштуваннями для отримання новин, збереження закладок, нових надходжень з обраних тем, рекомендаційних списків літератури. Користувачеві можуть пропонувати віртуальні виставки, релевантні їх особистісним інтересам. Така послуга пропонується Національною бібліотекою Австралії (<https://www.library.gov.au/library.gov.au+1>). У Бібліотеці Конгресу (<https://www.loc.gov/The Library of Congress>) користувачі отримують щотижневі або щомісячні розсилки з певних тем або галузей знань, які відповідають їхнім інтересам. Персоналізація послуг активно запроваджується і в наукових бібліотеках закладів вищої освіти. Так, в багатьох університетських бібліотеках США (зокрема, Harvard Library та Yale University Library) впроваджена програма «Personal Librarian Program», яка представляє собою персоналізований сервіс: кожному студенту призначається особистий бібліотекар («Personal Librarian»), який консультує з питань інформаційного пошуку, дослідницької роботи, навчає інформаційній грамотності.

Сучасні технології відкривають нові горизонти для розвитку бібліотек, роблячи їх більш інтерактивними та привабливими. Штучний інтелект уже активно використовується для створення рекомендаційних систем, що аналізують уподобання користувачів і формують персоналізовані списки літератури. Це дозволяє зробити роботу з інформаційними ресурсами максимально ефективною й орієнтованою на індивідуальні потреби. Технології доповненої реальності відкривають можливості для інтерактивних екскурсій бібліотекою: відвідувачі за допомогою смартфона або спеціальних пристроїв можуть отримувати додаткову інформацію про книги, авторів чи історію будівлі, відповідно до власних запитів. Мобільні додатки стають зручним інструментом персоналізації бібліотечного сервісу — вони дозволяють отримувати постійний доступ до електронних ресурсів, баз даних, консультацій, на основі даних про активність користувачів пропонують релевантні бібліотечні заходи.

Таким чином, аналіз закордонного досвіду тенденцій бібліотечно-інформаційного сервісу свідчить про те, що персоналізація бібліотечних послуг є перспективним напрямом розвитку інформаційного сервісу, яка не лише приваблює користувача та відповідає його інформаційним очікуванням, а й вибудовує довгострокові комунікаційні відносини між бібліотекою та споживачами інформації.

*I. Лісова*

## **ВИВЧЕННЯ НЕЗАДОВОЛЕНОГО ЧИТАЦЬКОГО ПОПИТУ ПУБЛІЧНИМИ БІБЛІОТЕКАМИ УКРАЇНИ (2016–2020 РР.)**

*I. Lisova*

### **STUDY OF UNSATISFIED READERS' DEMAND BY PUBLIC LIBRARIES OF UKRAINE (2016–2020)**

Дослідження незадоволеного читачького попиту в бібліотеках дозволяє простежувати динаміку читачьких інтересів, виявляти зміни в тенденціях читання та функціонування української книги в суспільстві. Проблема незадоволеного читачького попиту є важливою й актуальною для бібліотек, тож вони регулярно здійснюють моніторинг читачьких інтересів, тематики читання в конкретний часовий проміжок та відстежують, наскільки цей попит задоволений. Соціологічні

розвідки, проведені публічними бібліотеками у 2016–2020 рр., також не оминули проблему вивчення незадоволеного попиту своїх користувачів.

З метою актуалізації даних щодо незадоволеного читацького попиту на книжкову продукцію українських видавництв серед користувачів публічних бібліотек різних рівнів та для задоволення їхніх запитів при поповненні фондів НБУ імені Ярослава Мудрого у 2016 р. за дорученням Міністерства культури України від 01.12.2015 № 189/9-2/46-15 організувала та провела дослідження *«Незадоволений читацький попит на книжкову продукцію українських видавництв»*.

У ході вивчення було отримано дані про незадоволений попит, зібрані на основі матеріалів обліку незадоволеного читацького попиту за 2014–2015 рр. Вони були узагальнені по кожному виду видань за цільовим призначенням: художні (українська література та зарубіжна в перекладах українською мовою), наукові і науково-популярні та довідкові.

Аналіз показав, що в публічних бібліотеках України у структурі незадоволеного читацького попиту переважала художня література — 71%, частка довідкових та наукових і науково-популярних видань значно менша — 15% та 11% відповідно. Під час опрацювання списків наукової та науково-популярної літератури виявилось, що до них було внесено низку підручників та навчальних посібників, відмови на які становили 3% від загальної кількості.

Порівнюючи результати вивчення за попередні роки можна відзначити, що у 2004 р. список видань, попит на які не було задоволено, певною мірою був відображенням шкільної програми з української літератури і складався здебільшого з творів класичної літератури. З 2008 р. список видань почав значно розширюватися за допомогою творів сучасних авторів, та таких, що не входять до шкільної програми. Ця тенденція зберіглася і у 2016 р. Серед авторів, на твори яких були отримані відмови, здебільшого сучасники, які активно продовжували публікуватися протягом 2012–2015 рр.

Кращою порівняно з попередніми дослідженнями незадоволеного попиту стала поінформованість користувачів бібліотек про літературні новинки. Серед джерел інформації на першому місці безперечно інтернет, який забезпечує найбільш оперативне інформування. Актуальними залишалися також радіо, телебачення, ЗМІ, соціальні мережі.

Протягом останніх років значний вплив на тематику запитів мали події в Україні, що зумовило попит на видання з новітньої історії України (національно-визвольні змагання, Революція Гідності, літописи Майдану і АТО, відносини між Росією та Україною). Бібліотечні фахівці зазначали, що не вистачало літератури з патріотичного виховання та видань військової тематики. Потребували поповнення фонди бібліотек виданнями на теми: «Збройні Сили України», «Військова техніка України», «Зброя України», «Цивільний захист», «Надзвичайні ситуації». Особливо потребували такої літератури користувачі сільських бібліотек. Набула актуальності тема психологічної реабілітації воїнів АТО і внутрішньо переміщених осіб.

Сталим залишався попит на літературу з природничих наук, енергозберігаючих технологій, ландшафтного дизайну, інтер'єру приміщень. Надзвичайно популярними були книги з ведення домашнього та присадибного господарства.



Підвищився інтерес до народної медицини та методів лікування, здорового способу життя, правильного харчування, лікувальної гімнастики. Актуальними стали книги про боротьбу з комп'ютерною залежністю та лікування наркоманії.

Значний попит у користувачів мала також довідкова література. Але кількість нових видань у фондах недостатня, а наявні видання часто містять застарілу інформацію.

Як і в попередні роки, відвідувачів бібліотек цікавила література краєзнавчої тематики, яка найчастіше надходила до книгозбірень з обласного обмінно-резервного фонду та як дарунок від авторів-краєзнавців.

Задоволенню читацького попиту сприяло отримання книг за програмою Державного комітету телебачення та радіомовлення України «Українська книга» та закуплених відповідно до наказу Міністерства культури України №724 від 11.09.2015 «Щодо здійснення придбання україномовних книг для поповнення фондів публічних бібліотек». Ці заходи стали вагомою допомогою бібліотекам у формуванні фондів, але проблему нестачі художньої та галузевої літератури вони не вирішили. Адже репертуар включених до них видань не враховував конкретні запити кожної книгозбірни, а накладі закуплених видань були значно менші, ніж кількість бібліотечних закладів у регіонах. Особливо це стосувалося сільських бібліотек.

Обмеженість або повна відсутність коштів на придбання літератури змушувала бібліотекарів шукати інші шляхи для задоволення читацького попиту (аналогічна заміна, запис у чергу, внутрішньосистемний книгообмін, роздрукування документів з інтернету тощо). За останні роки проблема незадоволеного запиту частково вирішувалась завдяки наданню доступу до електронних версій як художніх книг, так і підручників, довідкових видань. Широко запроваджувалися акції «Подаруй бібліотеці книгу», «Книгу — бібліотеці, а значить — громаді!», «Найкращий подарунок — книга» тощо.

Відчутною допомогою бібліотекам у формуванні фонду в деяких регіонах стала реалізація обласних, районних, а подекуди й міських програм, які повністю або частково були присвячені поповненню бібліотечних фондів.

В ході дослідження виявлено, що попит користувачів задовольнявся далеко не в повній мірі; в той же час він став більш різноманітним (багатотемним), оскільки його структура багато в чому пов'язана з динамікою соціальних, суспільних змін. Вивчення як конкретного, так і тематичного попиту показало, що користувачів бібліотек цікавила сучасна література останніх років видання з усіх галузей знань, особливо український та регіональний (краєзнавчий) аспекти; значно зріс попит на сучасну художню літературу українських та зарубіжних авторів (переклади українською мовою); у бібліотеках недостатня кількість нових надходжень, вузький репертуар галузевих та професійних видань. Окрім недостатнього фінансування на комплектування фондів бібліотек, на задоволення читацьких потреб користувачів впливала ситуація на книговидавничому ринку. Причини відмов користувачам переважно пов'язані з відсутністю видання, меншою мірою через недостатню кількість примірників.

Для вивчення читацького попиту дітей і ступеню його задоволення та з метою надання пропозицій щодо формування репертуару видавничої продукції для дітей задля поповнення фондів публічних бібліотек (відповідно до ст. 26-1 Закону України

«Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку випуску видавничої продукції на умовах державного замовлення» зі змінами, внесеними згідно із Законом №1197-VII (1197-18) від 10.04.2014 р.) НБУ для дітей щорічно проводить моніторинг *«Незадоволений читацький попит на літературу для дітей у спеціалізованих бібліотеках України для дітей»*.

Попит користувачів-дітей певною мірою співпадає з читацькими запитами дорослих читачів. До списків незадоволеного читацького попиту цілком закономірно потрапила значна кількість видань сучасної української дитячої, підліткової, а також світової літератури, які увійшли до оновлених навчальних програм загальноосвітніх закладів освіти.

Розширився список тематичних рубрик видань у результаті зростання інтересу користувачів бібліотек для дітей до своєї країни, її історії, традицій, мистецтва, архітектури. Зросла кількість запитів на видання патріотичного спрямування та історичного характеру.

Значним попитом користувалися видання про сучасні професії, з психологічного розвитку, новітніх технологій, етики та естетики. Незмінним інтересом користувалися науково-популярні й енциклопедичні видання з природничої, технічної, медичної, громадської, гуманітарно-мистецької спрямованості, військової справи та військової історії України, про сучасних захисників Вітчизни та воїнів минулих літ, відомості про внутрішньо- та зовнішньополітичну ситуацію в країні тощо.

Найбільш незадоволеними були інформаційні потреби за темами: нові інформаційні технології; медицина та охорона здоров'я; країнознавство (туристичне; історичні путівники країнами світу); здоровий спосіб життя; історія регіонів України; українознавство; звичаї, свята та обряди народів України, та її регіонів; цивільна оборона (захист); фольклор, твори сучасної класичної літератури.

На основі зібраної первинної інформації було сформовано узагальнені списки незадоволеного читацького попиту на дитячу книгу. Критеріями відбору становили відсутність або недостатня кількість примірників у фонді кожної бібліотеки. До цього списку увійшли твори художньої літератури, науково-популярні видання та довідкові видання для дітей.

Результати моніторингу висвітлені у аналітичних довідках «Незадоволений читацький попит на дитячу літературу в бібліотеках України для дітей», розміщені на сайті бібліотеки і є затребуваними у видавців дитячих книжок.

За результатами досліджень бібліотеки робили висновки про рівень задоволеності читачів книжковою продукцією, наявною у публічних бібліотеках, кількісну невідповідність рівня та структури бібліотечних фондів реальним інформаційним потребам.

V. Опанасенко

## FUNCTIONING OF LIBRARY BRANDING IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION

В. Опанасенко

### ФУНКЦІОНУВАННЯ БІБЛІОТЕЧНОГО БРЕНДИНГУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

*A library is not a luxury but one of the necessities of life.*

*Henry Ward Beecher*

Studying current trends in the functioning of library branding in the context of digitalization encourages not only the history of the creation of branding as a marketing technology, but also the substantiation of current strategies, modern trends, and the best proven experience of library practice. The processes of digital transformation of society are encouraging libraries to apply new methods and innovative technologies to popularize the institution in order to attract a wide range of users who are geographically located far beyond the country in which the library is located.

Investigating the Ukrainian and foreign experience of library branding, V. Kasian rightly emphasizes that “branding as a component of the marketing activities of a modern library is a significant direction in the development of the library industry, which contributes to the formation of a unique image of the institution in the eyes of its users and the public in general” (<https://doi.org/10.31516/2410-5333.066.11>, p. 147).

It is generally accepted to interpret the concept of “library branding” as a complex of organically combined and systematically organized measures to form a unique image of the library in the eyes of both the general public and remote users and readers. The defining feature of library branding in the context of digitalization is the library’s own online presence, recognizable on various resources (website, social networks, blogs, media, films, etc.), which optimally combines the library’s unique image, the declared values of the institution and represents its main services and current events.

The expansion of library media activities through the mastery of modern digital technologies contributes to more effective branding as a modern marketing technology.

In the context of the digital transformation of society, the correct positioning of the library in the electronic environment as democratic (accessible to all segments of society without exception), socio-cultural (preserves and promotes the history and traditions of the region, serves readers with special needs),

information and communication institution (interacts and cooperates not only with community residents, local authorities, other interested institutions and organizations, but also attracts partners from abroad to implement short- and long-term projects). The positive and effective consequences of such activities are:

- 1) attracting more users to books and reading;
- 2) increasing access to cultural heritage;
- 3) increasing the general cultural and educational level of readers;
- 4) socialization of vulnerable segments of the population (migrants, internally displaced persons, readers with special needs), etc.

Based on the theoretical foundations of brand, branding and rebranding proposed by A. Kovalev and A. Shiyani ([http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ipaiev\\_2013\\_2%281%29\\_\\_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ipaiev_2013_2%281%29__13), p. 79), we focus on the *main stages of successful library branding in the context of digital transformation of society*:

- 1) analysis of current offers on the modern information services market;
- 2) study of the different needs of all categories of users;
- 3) creation of an optimal library branding strategy;
- 4) systematic promotion of the library brand;
- 5) monitoring of the implemented library brand in order to establish its real effectiveness.

Substantiating the leading role of libraries in promoting territories and the significant potential of libraries in the territorial branding system, K. Temchur proposed and characterized *basic approaches to promoting territories using five components of the library brand* (<https://doi.org/10.31516/2410-5333.054.09>, p. 95), including:

1. *Name of the library*: The Central Specialized Library of the Ukrainian Society of the Blind serves readers with visual impairments; the target user audience of the National Library of Ukraine for Children is children and youth.

2. *Library tourism projects*. On the website of the Scientific Library of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (founded in 1852 as the first public library in Bukovina) in the section “Videos about the university library and filming in the book collection locations” (<https://library.chnu.edu.ua/video-pro-biblioteku-universytetu-i-ziomky-v-lokatsiakh-knyhozbirni/>) informative media content is posted, for example, “The 12<sup>th</sup> Meridian Czernowitz turned Chernivtsi into the cultural capital of Europe”, about the tourist hackathon “BukTourHack in Chernivtsi”, etc.);

3. *Library architecture*. The building of the Scientific Library of Lviv Ivan Franko National University at 5, M. Dragomanova Street — a unique building of 1901–1904 in the Neo-Renaissance style (<https://lia.lvivcenter.org/uk/objects/drahomanova-5/>) with well-preserved interior decoration, including authentic bookcases and paintings in the main reading room, the website’s “History” section features a 35-slide slideshow about the library’s founding history, mission, and vision (<https://www.lnlibrary.lviv.ua/about/history/>).

4. *Electronic library resources*: the Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine is creating an electronic library “Culture of Ukraine” in Ukrainian and English. (<https://elib.nlu.org.ua/>).

5. *The library’s corporate identity* helps create a unique visual image of the institution on signage, letterheads, packages, notebooks, all resources (website, blogs, social networks, etc.) and includes symbols, logos (for example, the First Teachers of the Slavs Cyril and Methodius Dnipropetrovsk Regional Universal Scientific Library — stylized book pages), slogans (for example, on the website of the National Historical Library of Ukraine “Thank you to the soldiers who defend the country!”), consistency in the design of publications is expressed in the color scheme (for example, on the website of the Public Organization “Ukrainian Library Association” the titles and the main background of all materials are stylized and presented in a blue-yellow palette), etc. It is the corporate identity that represents the library as a modern democratic, socio-cultural, document-information and communication institution with a wide range of popular library products and relevant services, which are largely provided online,

Thus, the analysis of current trends and best proven library practice in the field of library branding has shown that, first of all, branding is an integral part of marketing activities. This is a purposeful, systematic, long-term process, the main goal of which is focused on creating a unique image of the institution in the eyes of both the public at large and individual users, readers, and their family members. The defining feature

of library branding in the context of the digital transformation of society is the library's own recognizable online presence on various resources. The main stages of implementing successful branding of a modern library are: analysis of current offers on the modern information services market; study of the different needs of all categories of users; creation of an optimal library branding strategy; systematic promotion of the library brand; monitoring of the implemented library brand in order to establish its real effectiveness.

*D. Rumyk*

#### **FEATURES OF THE ACTIVITIES OF UKRAINIAN PUBLIC LIBRARIES IN THE MEDIA SPACE**

*Д. Румик*

#### **ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК У МЕДІАПРОСТОРИ**

*Information wants to be free, <...>  
[it] also wants to be expensive, <...>  
that tension will not go away.*

*Stewart Brand*

Research into the specifics of the formation and operation of Ukrainian public libraries in the media space, as a consolidated electronic environment, is an important component of scientific studies as an innovative strategy for the digital transformation of the information and library sector of Ukraine. Despite all the current modifications in the technological processes of the library industry, the mission of public libraries — to provide free access to knowledge to all who wish — remains constant. Over the past few years, Ukrainian public libraries, thanks to the expansion of their activities in the media space, have gone from a center for providing knowledge (use of the collection) and information (access to the Internet) to establishing a sought-after multi-faceted environment with interesting and diverse media content of historical, local history, educational or social significance.

Based on the interpretation of the concept of “library popularization” as a multi-vector, long-term, carefully planned process of disseminating information and knowledge to a wide range of both remote users and readers about all created information resources, including accumulated funds, unique library products and services;

traditional and newly launched areas of activity; current events and the inclusivity of the institution, we have identified three fundamental popularization factors for the effective activity of Ukrainian public libraries in the media space:

- 1) study of current practices of combining traditional and digital communication tools in the daily work of public libraries;
- 2) justification of the specifics of the use of various media formats by libraries;
- 3) representation of proven experience in creating multimedia content and their use of social networks, blogs, YouTube hosting, etc.

The organic combination of the above-mentioned popularization factors in the media activities of Ukrainian public libraries, which are constantly evolving, contributes to:

- 1) creating a positive image of the institution both in society in general and in the community in particular;

- 2) forming a stable reputation of an individual public library as a modern document and information institution;
- 3) activation of the generation of electronic information resources of the public library, which are available 24/7 to all interested parties, regardless of location.

It is in the conditions of continuous hostilities that Ukrainian society undergoes significant socio-cultural changes, to which public libraries in Ukraine have successfully adapted precisely due to the expansion of their activities in the electronic environment. For example, the full-scale invasion prompted many to consciously switch to communicating in Ukrainian, and libraries accordingly introduced language courses in online format, created short videos on the Ukrainian language, its rules, etc.; in contrast to Russian fakes, turn to the true history of Ukraine, and libraries responded by increasing video content of local history; to study Ukrainian traditions more deeply, which resulted in the general cultural education of all categories of readers of different ages. In our belief, the multifaceted media activities of Ukrainian public libraries will become a reliable basis for the successful reconstruction of post-war Ukraine.

Public libraries have not remained aloof from the processes of digital transformation at the current stage of technological progress, but are active participants in the development of a digital society. The main features of the media activities of Ukrainian public libraries in the context of digitalization are:

- 1) combining media content of own generation with digital services (popularization of the library through the creation of electronic exhibitions and excursions, promotion of funds through book trailers and podcasts, etc.);
- 2) use of blogs, social networks and other online platforms to advertise library products and services (targeted marketing activities);
- 3) effective cultural and educational activities due to the emphasis in the video on local history content (acquaintance with prominent figures and historical places of the region, in conditions of martial law — support for soldiers of the Armed Forces of Ukraine, honoring those who died for an independent and free civilized state, etc.);
- 4) the digital hub includes fruitful work in the field of increasing digital literacy and acquiring new digital competencies for both readers (implementation of the project “Action. Digital Education”) and library staff;
- 5) libraries are transforming from traditional centers of knowledge into an environment of like-minded people that unites all members of the community, including those with special needs, thanks to interesting and diverse media content of historical, educational or social significance, for the development of libraries as publicly accessible social institutions that promote universal human values.

Thus, the proposed analysis of the features of the activities of Ukrainian public libraries in the media space has shown that the library is not only a modern document and information institution, which provides free access to digital information resources of the consolidated electronic environment, but also has become a productive construct for the social cohesion of citizens and their adaptation in the difficult conditions of the Russian-Ukrainian war. The three fundamental features of every popular public library are its close connection with the community, interested communication with its active members, and constant cooperation with local authorities, which is manifested in the orientation of library products and services to the needs of a particular community. That is, library workers are in the midst of all events, and only they, partly even using their own pages

on social networks, through their own created media content, productively represent the library as a modern center of truthful, relevant, socially significant information.

*О. Кобелєв, О. Карпенко, Г. Колоскова*

## **ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ ТА КАНАЛИ КОМУНІКАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ СТРУКТУР**

*O. Kobieliiev, O. Karpenko, G. Koloskova*

### **DIGITAL PLATFORMS AND COMMUNICATION CHANNELS IN THE ACTIVITIES OF STATE DOCUMENTARY AND INFORMATION STRUCTURES**

В останні десятиліття інформатизація суспільства стала невід'ємною складовою всіх сфер регіональної діяльності, включаючи бізнес, науку, культуру та освіту. З точки зору сучасної науки, економічний розвиток, соціальні зміни та загальна якість як суспільного, так і особистого життя залежать від усіх видів інформаційних ресурсів, продуктів та послуг, а також від того, хто використовує наявну інформацію, як вона використовується та для якої мети. Тому на сучасному етапі актуальним та своєчасним є дослідження стану використання цифрових платформ та каналів комунікації у діяльності документно-інформаційних структур, з метою забезпечення інформаційних потреб віддалених користувачів, зокрема, на прикладі дніпровського регіону.

Сьогодні академічне розуміння використання цифрових платформ та каналів комунікації у діяльності державних документно-інформаційних структур у контексті цифровізації підкреслює їхню роль та важливість під час дослідження шляхів встановлення стійких механізмів обміну інформацією між різними суб'єктами. Це включає забезпечення онлайн-доступу до інформаційних ресурсів та забезпечення наповнення інформаційних каналів перевіреним і достовірним контентом.

Згідно з дослідженням Європейського парламенту, термін «цифрова платформа» визначається як платформа, що забезпечує технологічну основу для надання або агрегації послуг (контенту) від постачальників послуг до кінцевих користувачів. В нашому дослідженні в якості сучасних платформ в інформаційній діяльності державних документно-інформаційних структур проаналізовано вебсайти, офіційні акаунти (сторінки) у соціальних мережах, інші канали комунікації бібліотек, музеїв та державного архіву Дніпропетровської області.

У процесі створення, розповсюдження й споживання інформації важливими є такі фактори, як знання цільової аудиторії та її конкретних інформаційних потреб, вибір каналу комунікації, підготовка та форматування інформації, її передача та оцінка ефективності її поширення. Далі ми детальніше розглянемо цифрові платформи та канали комунікації у діяльності дніпровських бібліотек, державного архіву Дніпропетровської області та музеїв у місті Дніпро.

В умовах воєнного стану більшість бібліотек мають сучасні вебсайти та пропонують віддаленим користувачам різноманітні електронні інформаційні ресурси та послуги, залежно від їх типу та призначення, такі як електронні бібліотеки, бази даних, електронні колекції документів, індивідуальні електронні документи, електронні копії документів, каталоги зображень, електронні та корпоративні каталоги, послуги віртуальної довідки та електронної доставки документів. Враховуючи різні технічні можливості бібліотек, повнотекстові



електронні колекції документів створюються та надаються переважно Дніпропетровською обласною універсальною науковою бібліотекою (ДЮНБ) та науковими бібліотеками вищих навчальних закладів (ВНЗ), які мають найсучасніші ресурси, технологічну інфраструктуру, кваліфікацію персоналу та матеріально-технічну базу. Дніпропетровська обласна юнацька бібліотека й комунальний заклад культури «Дніпровські міські публічні бібліотеки» лише нещодавно почали розробляти електронні колекції документів, тоді як електронні репозиторії існують виключно в бібліотеках вищих навчальних закладів. Отже, бібліотечні вебсайти доцільно розглядати як цифрові платформи, на яких представлено широкий спектр інформаційних ресурсів та сервісів для кількісного, якісного та оперативного забезпечення інформаційних потреб віддаленої аудиторії користувачів.

Одним з головних аспектів успішної діяльності сучасної бібліотечної установи є наявність її стратегії діяльності у соціальних медіа, яка відкриває широкий спектр можливостей, таких як взаємодія з аудиторією, інформування користувачів про поточні події та нещодавню діяльність, висвітлення значущих та пам'ятних дат, просування інформаційних ресурсів, продуктів та послуг. Аналіз присутності бібліотек м. Дніпро у соціальних медіа показує, що більшість наукових, спеціалізованих та публічних бібліотек у Дніпрі мають офіційні акаунти та активно взаємодіють з користувачами через соціальні мережі. Використовуючи основні платформи, такі як Facebook, Twitter, Instagram, YouTube, TikTok та Telegram, ці бібліотечні установи пропагують книги та читання, свої колекції та вебсайти, ведуть блоги та діляться інформацією з користувачами. Бібліотеки технікумів та коледжів переважно створюють та керують сторінками у Facebook.

У контексті регіональної цифровізації все більше державних та приватних установ використовують чатботи у своїй взаємодії з користувачами. Чат-бот «IBIS» Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки (ДЮНБ) доступний на вебсайті бібліотеки та у двох месенджерах — Telegram та Viber. Він служить корисним каналом комунікації бібліотеки з користувачами для консультацій, надання доступу до найновішої інформації, отримання безкоштовних послуг та участі в бонусних програмах, вікторинах та конкурсах.

Вебсайт Державного архіву Дніпропетровської області функціонує як потужна цифрова платформа, що забезпечує віддаленим користувачам доступ до інформації про архівні установи регіону, каталогу метричних книг, дослідницького та довідкового апарату, описів фондів Дніпропетровського обласного державного архіву, електронних публікацій архіву, оцифрованих метричних книг, інформації про Голодомор 1921–1923 років, доступу до реєстру розсекречених фондів, публікацій прес-центру (прес-релізи, знаменні дати Дніпропетровської області), матеріалів до 100-річчя Державного архіву Дніпропетровської області, відеоматеріалів, онлайн-документальних виставок, доступу до нормативно-правової бази та переліку архівних справ, оцифрованих та доступних на платформі FamilySearch у таблицях Excel. Віддаленим користувачам також надається можливість подавати електронні запити до Державного архіву Дніпропетровської області онлайн). Аналіз присутності архіву в соціальних мережах показав, що фахівці установи ведуть сторінки на таких платформах, як Facebook, Instagram та Twitter, для інформування та залучення віддалених користувачів.

Сьогодні вебсайти музеїв — це сучасні інформаційні платформи, які надають інформацію про історію музею, партнерів, контактну інформацію, новини, інформацію про виставки та експозиції, анонси подій, години роботи, 3D-тури, наукову діяльність і музейні бібліотеки. Більшість музеїв Дніпра також ведуть свої офіційні сторінки в соціальних мережах.

Отже, статистика звернень користувачів до вебсайтів та офіційних сторінок дніпровських бібліотек, державного архіву Дніпропетровської області та музеїв м. Дніпро у соціальних мережах засвідчує про те, що вебсайти вищеназваних документно-інформаційних структур є потужними цифровими платформами, що пропонують віддалений доступ до різноманітних ресурсів та сервісів, офіційні сторінки установ позиціонують й інформують про наявні ресурси та сервіси і сприяють повному та всебічному забезпеченню інформаційних потреб віддалених користувачів. В той же час, створення та функціонування чатботів бібліотек, архіву та музеїв у вайбері та телеграм-каналі є прикладом сучасних і ефективних каналів комунікації, інформування й позиціонування всіх видів ресурсів та послуг.

*Д. Гончаров*

**БІБЛІОТЕКА ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ:  
МІЖ ПРАГНЕННЯМ ДО ІННОВАЦІЙ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯМ ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ**

*D. Honcharov*

**LIBRARY AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE: BETWEEN THE PURSUIT OF INNOVATION  
AND THE PRESERVATION OF ETHICAL VALUES**

Бібліотекарі і бібліотекознавці активно вивчають штучний інтелект (ШІ) попри відсутність спеціальних освітніх ініціатив, оскільки розвиток великих мовних моделей, таких як GPT, спонукав практиків опанувати технологію самостійно. Опитування бібліотечної спільноти в Україні показало, що 89 зі 106 фахівців хоча б раз використовували ШІ у соціальних мережах, для створення ілюстрацій, презентацій, планів, сценаріїв або іншої документації. У 2022–2025 рр. у наукометричній базі Scopus проіндексовано понад 183 наукові праці про використання штучного ШІ в бібліотечній галузі і їх кількість зростає щороку більш ніж удвічі порівняно з попереднім роком. Дослідження фокусуються на практичних перспективах використання машинного навчання, водночас автори наголошують, що трансформація сервісів класичних бібліотек за допомогою ШІ можлива лише після вирішення етичних, фінансових, освітніх та технологічних проблем.

Впровадження ШІ в бібліотечне виробництво вважається невідворотним, хоча опитування, проведені в кількох країнах (США, Україні, Хорватії, Замбії, Нігерії), вказують на опір працівників, які бояться, що ШІ може повністю витіснити їх працю. Виникає сумнів: чи не є ідея ШІ-бібліотеки недосяжною утопією, оскільки нинішній вектор розвитку ШІ суперечить базовим цінностям бібліотек як осередків соціальної комунікації, просвіти і збереження культурної пам'яті?

Користувачі не усвідомлюють, що спілкуючись із чатботами, вони надсилають свою приватну інформацію, а великі корпорації масово впроваджують ШІ без поінформованої згоди користувачів. Бібліотеки сповідують іншу етику і вважають довіру між установами та читачами своїм найважливішим принципом. Ruth Monnier, Matthew Noe та Ella Gibson зазначають, що ШІ-бібліотека лише створює ілюзію

доступу до знань і контролю за їх використанням, позаяк така установа ризикує потрапити в залежність від великих технологічних компаній, закритих алгоритмів та технічних експертів. Моделі ШІ під час навчання перетворюють тексти на мільярди параметрів, і ці дані стають невіддільними від архітектури алгоритму, тому в майбутньому видалити інформацію з моделі вже практично неможливо. У випадках неправомірного збору чи використання матеріалів, захищених авторським правом, технічних збоїв або поширенні недостовірної інформації виникає етично і юридично суперечлива ситуація, коли відповідальність за наслідки розподіляється між бібліотечними фахівцями, розробниками і постачальниками комунікаційної інфраструктури. Від моделей ШІ страждає екологія, CEO OpenAI Сем Альтман доповів, що для єдиного запиту до ChatGPT потрібно біля 0.34 Вт/год електроенергії, аналітична компанія “Statista” підрахувала, що у світі станом на 2025 рік вже працює 11800 датацентрів, а це колосальні витрати електроенергії та водних ресурсів для охолодження.

Висока точність нових моделей ШІ заохочує користувачів ототожнювати машинну генерацію контенту із людським мисленням та довіряти результатам, що в поєднанні з поширенням дипфейків загрожує інформаційній безпеці суспільства. Бібліотеки опиняються у вразливому становищі, оскільки поступаються комерційним компаніям у фінансових та технологічних ресурсах. Водночас бібліотечна спільнота усвідомлює ризики й намагається протидіяти неетичним практикам впровадження ШІ. Так, у 2024 р. асоціація науково-дослідних бібліотек США та Канади (ARL) визначила сім ключових принципів для використання ШІ в бібліотеках, серед яких: демократизація доступу до ШІ, навчання користувачів розпізнавати упереджені результати, використання алгоритмів з відкритим кодом, неухильний захист персональних даних користувачів і дотримання авторського права.

Бібліотеки не можуть дозволити собі очікувати, доки ШІ не розвинеться настільки, щоб його можна було легко інтегрувати в технологію бібліотечного обслуговування. Можна прогнозувати: з часом ШІ стане ключовим інструментом управління знаннями, що сконцентровані в бібліотечних фондах, але він не здатен замінити інші важливі функції бібліотек: виховну, освітню, соціокультурну, реабілітаційну. Прагнення до технологічного розвитку, підсилене тиском компаній, які просувають власні програмні рішення, не повинно переважити фундаментальні цінності, адже це призведе до втрати довіри користувачів і послаблення ролі бібліотек у суспільстві. Отже, майбутнє бібліотек залежить насамперед від збереження гуманістичних та етичних принципів, хоча ШІ залишається перспективним інструментом модернізації бібліотечних процесів.

*Я. Мартиненко*

### **ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕК**

*Y. Martynenko*

### **CLOUD TECHNOLOGIES AS A TOOL FOR THE DIGITAL TRANSFORMATION OF MODERN LIBRARIES**

Інформаційні технології останніх десятиліть відкрили нові можливості щодо організації діяльності різних соціальних інститутів, серед яких найбільш суттєвих цифрових трансформацій зазнали сучасні бібліотеки, які перетворилися

на інформаційні хаби, центри зберігання інформації та надання доступу до неї у зручний для користувачів спосіб. Розвиток інформаційних технологій вплинув на трансформацію функцій бібліотек, тих процесів, що відбуваються в них щодо удосконалення надання інформаційних послуг користувачам. Серед технологій, що активно впроваджуються в діяльність сучасних бібліотек та забезпечують їхню успішну цифрову трансформацію, одними з найбільш затребуваних та таких, що активно застосовуються й впливають на модернізацію діяльності цих соціальних інститутів, є хмарні обчислення.

На думку М. Ювараджа, впровадження хмарних обчислень у бібліотеках не було раптовим явищем, а відбувалося поступово, під впливом таких технологічних явищ, як виникнення недорогих сховищ і потужних процесорів, ширококутний доступ тощо. Упровадження інформаційних технологій у діяльність бібліотек, віртуалізація бібліотечних послуг зумовили зростання бажання людей отримувати бібліотечні послуги через інтернет. Тому бібліотеки змушені були адаптуватися до потреб суспільства, змінити систему обслуговування своїх користувачів (Yüvragı, 2020).

Хмарні обчислення мають особливі характеристики, які є дуже привабливими для застосування їх в сучасних бібліотеках. У звіті, опублікованому Європейською комісією (Schubert, L., & Jeffery, 2012), запропоновано три підходи до визначення хмарних обчислень. З точки зору користувача, хмарні обчислення — це середовище, яке розширює загальну модель надання послуг в інтернеті за допомогою таких аспектів, як висока доступність, знижена вартість і простота використання. Отже, це середовище має відповідати вимогам безпеки та конфіденційності кінцевого користувача, наскільки це є можливим. З позиції провайдера (постачальника) хмарних послуг хмарні обчислення розглядаються як динамічне (ресурсне) середовище, що гарантує доступність, надійність і пов'язані з цим аспекти якості завдяки автоматизованому, гнучкому управлінню розміщеними на ньому сервісами. З точки зору розробника хмарних сервісів, хмарні обчислення — це середовище, яке надає послуги, платформи або ресурси таким чином, що декілька користувачів можуть користуватися ними з різних місць і з різних пристроїв одночасно, не впливаючи на якісні аспекти пропонованих можливостей (послуги, платформи, ресурси). Це означає, зокрема, доступність, надійність і економічну ефективність, що досягається завдяки автоматизованому, гнучкому управлінню послугами та їхнім середовищем. Також у звіті представлено узагальнене визначення поняття хмарного середовища, зазначено, що середовище можна назвати «хмарним», якщо воно дозволяє великій динамічній кількості користувачів отримувати доступ до одних і тих же типів ресурсів і, відповідно, послуг, таким чином підтримуючи використання ресурсів і витрати шляхом динамічної реакції на зміни умов середовища, таких як навантаження, кількість користувачів, розмір даних тощо. Саме ці характеристики хмарних технологій вказують на їх відповідність потребам користувачів сучасних бібліотек та можливість підвищити продуктивність функціонування цих установ, фундаментально перебудувати їхню діяльність щодо надання ефективних інформаційних послуг, подолати різні обмеження та бар'єри, що виникають унаслідок суспільних процесів (пандемія, військові дії, стихійні лиха тощо).

Хмарні технології складаються з різних компонентів, кожен з яких має бути налаштованим для безпечного та ефективного функціонування хмарного додатка. Інфраструктура хмарних обчислень містить три компоненти: клієнти, центри обробки даних і розподілені сервери. Кожен компонент виконує певну функцію, яка відіграє особливу роль у наданні функціональних хмарних послуг кінцевому користувачеві (Yuvraj, 2020).

Клієнти — це пристрої, за допомогою яких користувачі взаємодіють з доступними хмарними сервісами для пошуку інформації в хмарі. Вони бувають трьох типів: «товсті» клієнти (звичайні комп'ютери, які використовують веббраузери для доступу до інформації в хмарі; користувачі можуть навіть зберігати інформацію на своїх жорстких дисках або в пам'яті); «тонкі» клієнти (не мають внутрішніх жорстких дисків, а скоріше дозволяють серверам виконувати всю роботу з пошуку інформації в хмарі); мобільні клієнти (мобільні пристрої, такі як КПК, смартфони, мобільні телефони з Windows або iPhone для пошуку інформації в хмарі). Отже, використання хмарних технологій у бібліотеках дозволяє користувачам застосовувати їх для доступу до необхідної інформації різні типи пристроїв відповідно до власних можливостей.

Центри обробки даних складаються з набору серверів з розміщеними на них додатками або ресурсами, на які підписуються кінцеві користувачі. Існує два типи центрів обробки даних: приватні або корпоративні центри обробки даних та публічні або інтернет-центри обробки даних. Приватний центр обробки даних належить організації і забезпечує вебхостинг, додатки та функції зберігання, необхідні для підтримки повноцінної роботи. З іншого боку, публічні центри обробки даних управляються і використовуються громадськістю. Вони відрізняються один від одного за типом пропускну здатності, використанням рівнів управління трафіком, ступенем віртуалізації серверів та кількістю серверів. Отже, бібліотеки мають можливість обрати зручну для себе модель розгортання хмари: приватна, публічна, гібридна хмара, або хмара спільноти. На думку М. Ювараджа, бібліотеки зможуть отримати більшу вигоду, якщо будуть брати спільну участь у переході на хмарні технології. Він зауважує, що більшість основних проблем сучасних бібліотек можливо вирішити за допомогою впровадження хмарних технологій для спільного використання ресурсів (Yuvraj, 2020). Сервер центру обробки даних може мати віртуалізовані характеристики, за яких програмне забезпечення встановлюється на основному фізичному сервері, проте для користувачів воно може виглядати як окремий ідентифікатор серверу. Так конфігурація дозволяє працювати декільком віртуальним серверам на одному фізичному сервері, що уможливорює підвищення ефективності діяльності бібліотек, збільшення ємності сховища, пропонує користувачам додаткові ресурси та послуги без обмеження фізичної пам'яті. Відбувається розширення охоплення користувачів, залучення більшої їх кількості, ніж це було можливим за традиційного обслуговування (Sujatha & Ambia, 2024).

Розподілений сервер інколи стратегічно розміщується в географічно різних місцях по всьому світу. Проте з точки зору кінцевого користувача здається, що дані надходять з центрального сервера. У цій схемі, якщо один сервер перебуває в просторі або тимчасово недоступний через перенавантаження, активуються альтернативні сервери для обробки клієнтських запитів. Для забезпечення безперебійності обслуговування клієнтів дані на цих серверах регулярно синхронізуються (Sujatha & Ambia, 2024). Хмарні технології допомагають спростити процес створення цифрової

колекції бібліотеки. Крім архівування та зберігання даних, впровадження хмарних технологій у бібліотеках дозволяє проводити резервне копіювання, забезпечує доступ до носіїв та уможливорює онлайн-обміни. Для бібліотек хмарні технології відкривають нові можливості щодо трансляції інформації, оскільки хмара служить централізованою платформою для зберігання і розповсюдження інформації серед користувачів через вебсистеми, підвищуючи доступність та ефективність.

Отже, хмарні технології допомагають реалізовувати функції бібліотеки в сучасних умовах, стають важливою складовою її діяльності, охоплюють багато бібліотечних служб, зокрема придбання, розповсюдження та зберігання інформації, відповідно, їх можна розглядати як ефективний інструмент цифрової трансформації сучасних бібліотек.

*О. Борисов*

**ІНТЕРНЕТ РЕЧЕЙ У БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОМУ ВИРОБНИЦТВІ УКРАЇНИ:  
РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ОПИТУВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНІ  
ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ**

*О. Borysov*

**INTERNET OF THINGS IN LIBRARY-INFORMATION PRODUCTION IN UKRAINE:  
EMPIRICAL SURVEY RESULTS AND SOCIO-COMMUNICATIVE PROSPECTS  
OF IMPLEMENTATION**

Цифровізація бібліотечно-інформаційної сфери дедалі частіше визначається як стратегічний чинник модернізації установ культури, освіти та науки. Технології інтернету речей (Internet of Things, IoT) стають фундаментом концепції «розумної бібліотеки», в якій сенсорні системи, контролери, аналітичні платформи та штучний інтелект забезпечують автоматизований моніторинг середовища, управління фондами, оптимізацію ресурсів і персоналізовану взаємодію з користувачами. Як підкреслює Цзі Чжоу у статті “Smart Library Architecture Based on Internet of Things (IoT) and Software Defined Networking (SDN)”, архітектура бібліотеки, побудована на принципах IoT, дозволяє підвищити ефективність обслуговування, забезпечити енергоефективність і створити комфортне інтелектуальне середовище для користувачів. Саркан Маммадов та Енвер Кучуккулахлі у праці “A User-Centric Smart Library System: IoT-Driven Environmental Monitoring and ML-Based Optimization with Future Fog-Cloud Architecture” наголошують, що саме взаємозв'язок між користувачем і простором через сенсорні дані та аналітику формує нову модель бібліотеки як динамічного комунікаційного простору: користувач стає активним учасником формування сервісів, а бібліотека — середовищем інтелектуальної взаємодії. В українському контексті імплементація IoT у бібліотечно-інформаційну діяльність безпосередньо пов'язана з положеннями National Open Science Plan, що визначає бібліотеки як ключові інституції управління науковими даними, цифровими ресурсами та інфраструктурою відкритої науки. У межах цієї рамки інтернет речей розглядається як технологічна основа збору, стандартизації та аналізу наукових і освітніх даних, які генеруються в бібліотечному середовищі.

Для вивчення стану впровадження IoT у бібліотечно-інформаційне виробництво України проведено анкетне опитування, в якому взяли участь 74 представники бібліотек різних типів: закладів вищої освіти, публічних, спеціалізованих та наукових.



Результати свідчать, що 85% респондентів знайомі з поняттям інтернету речей, з них близько третини мають поглиблене розуміння теми. Водночас лише 33% установ повідомили про реальне використання IoT-рішень, тоді як понад половина перебувають на етапі зацікавленості або планування. Найпоширенішими прикладами впровадження стали системи безпеки, відеоспостереження, контролю доступу, «розумного» освітлення та мікроклімату, RFID-технології для інвентаризації фондів і самообслуговування користувачів. Ці напрямки повністю узгоджуються з висновками у дослідженні Ці Чжоу, де базові модулі автоматизації описані як фундамент наступної інтеграції інтелектуальних сервісів, а також з емпіричними свідченнями щодо ролі RFID як ключового елементу «ядра» автоматизації в бібліотеках. Рівень інтересу до IoT серед українських бібліотек є високим: 40% опитаних відзначили готовність до впровадження технологій, ще 47% планують реалізацію таких проєктів протягом найближчих трьох років. Водночас кадрова готовність залишається низькою — лише третина установ мають фахівців, здатних забезпечити технічну інтеграцію, а 43% володіють частковими компетенціями. Подібна ситуація спостерігається і в міжнародному контексті: у статті Мукілана Пойяможі з співавторами “IoT — A Promising Solution to Energy Management in Smart Buildings: A Systematic Review, Applications, Barriers, and Future Scope” підкреслюється, що людський фактор є вирішальним у забезпеченні ефективності енергетичних і сенсорних систем у розумних просторах.

Серед основних бар’єрів українські респонденти виокремили обмежене фінансування, відсутність методичних матеріалів, ризики кібербезпеки та технічну несумісність рішень. Це підтверджує спостереження Ці Чжоу: навіть у великих бібліотеках світу ключовими проблемами впровадження IoT лишаються фрагментарність стандартів, висока вартість інтеграції та потреба у міждисциплінарних командах. Водночас більшість респондентів очікують істотних переваг від застосування IoT: підвищення ефективності управління фондами, оптимізацію енергоспоживання, створення зручного простору для користувачів і розширення комунікаційних можливостей бібліотеки. За логікою Саркана Маммадова та Енвера Кучуккулахлі, інтеграція сенсорних систем з механізмами зворотного зв’язку користувачів та оптимізаційними алгоритмами машинного навчання трансформуватиме бібліотеку в адаптивну екосистему, де середовище реагує на поведінку людини в режимі реального часу.

Енергоефективність виявилася одним із центральних напрямів, якими зацікавились респонденти. Праця Піти Коста “Empowering Energy Management in Smart Buildings: A Comprehensive Study on Distributed Energy Storage Systems for Sustainable Consumption” демонструє, що автоматизація освітлення, вентиляції та мікроклімату забезпечує не лише економію енергії, а й покращення умов перебування користувачів. На початкових етапах інтеграції рішень інтернету речей саме ці заходи дають найшвидший економічний ефект. З міркувань масштабованості та сумісності сенсорних підсистем доцільно брати до уваги також відкриту роботу Хуй Сю та співавторів “An IoT-based Low-cost Architecture for Smart Libraries Using Software-Defined Networking (SDN)”, де показано, як недорогі SDN-рішення можуть слугувати інтеграційним «каркасом» для зростаючих портфелів IoT-модулів у бібліотечному середовищі.

Більшість залучених до опитування висловили готовність брати участь у навчальних заходах, присвячених темі інтернету речей; основними каналами



інформування названо професійні конференції, освітні курси та спеціалізовані форуми. Це свідчить про формування в Україні спільноти фахівців, орієнтованих на взаємодію та обмін досвідом. Узагальнюючи результати, можна стверджувати, що українські бібліотеки перебувають на етапі становлення інституційної готовності до цифрової модернізації: висока зацікавленість і розуміння переваг інтернету речей поєднуються з обмеженими ресурсами й потребою в навчанні. Поступова інтеграція базових IoT-рішень є найефективнішою стратегією для закладів, які лише починають цифрову трансформацію; поєднання технологій інтернету речей із концепцією відкритої науки створює перспективи для формування бібліотек нового типу — інтелектуальних соціально-комунікаційних центрів, що забезпечують безперервний обіг даних, знань і сервісів.

*А. Гайван*

### **ШІ-ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ ЕЛЕКТРОННИМИ РЕСУРСАМИ БІБЛІОТЕК ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

*A. Haivan*

### **AI TECHNOLOGIES IN MANAGING ELECTRONIC RESOURCES OF LIBRARIES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS**

В умовах цифрової трансформації вищої освіти академічні бібліотеки перетворюються зі сховищ знань на динамічні інформаційно-комунікаційні центри, інтегровані в науково-освітній простір університетів. Управління електронними ресурсами стає стратегічним пріоритетом, оскільки цифрові колекції, електронні каталоги та інституційні репозитарії формують ядро сучасних систем знань. Стрімке зростання обсягів інформації, потреба у швидкому та персоналізованому доступі, а також в аналітичній підтримці дослідників зумовлюють необхідність інтеграції технологій штучного інтелекту (ШІ) в бібліотечну практику.

ШІ стає інструментом, здатним забезпечити перехід від традиційних моделей управління інформаційними ресурсами до інтелектуальних систем. Цей процес виходить за межі простої автоматизації рутинних операцій, створюючи нові форми взаємодії між користувачем, бібліотекою та освітнім середовищем. Застосування ШІ є ключовим фактором побудови «розумних бібліотек», що глибоко інтегруються у цифрову інфраструктуру закладів вищої освіти (ЗВО) та сприяють розвитку відкритої науки.

Проблема впровадження ШІ в бібліотечну сферу активно досліджується у світовій науковій спільноті. Закордонні науковці, зокрема А. Вітлі (A. Wheatley), С. Ерв'є (S. Hervieux), Е. Кокс (A. Cox) та С. Мазумдар (S. Mazumdar), розглядають бібліотеку як частину глобальної екосистеми управління знаннями, де ШІ є ключовим інструментом оптимізації пошуку, зберігання та аналізу даних. М. Хоссейні (M. Hosseini) та К. Холмс (K. Holmes) аналізують трансформаційний вплив генеративного ШІ на бібліотечні процеси та пов'язані з цим етичні виклики. Дослідження Р. Гуо (R. Guo) та співавторів на базі 100 провідних університетів США показало, що 99% їхніх бібліотек використовують інтелектуальні системи пошуку та рекомендацій, 98% — технології автоматичної ідентифікації, а понад 60% експериментують з генеративними ШІ-інструментами.

В Україні науковий інтерес до теми використання ІІІ в бібліотечній сфері також активно зростає. Такі дослідники, як О. Воскобойнікова-Гузева, Д. Гончаров, Ю. Данькевич, Л. Дем'янюк, А. Зворський, О. Івашкевич, О. Костенко, М. Сокіл, Н. Ічанська, Г. Шемаєва та Т. Ярошенко, аналізують перспективи застосування ІІІ в українських бібліотеках. У їхніх працях розглядаються як теоретичні аспекти, так і перші практичні ініціативи, вивчається готовність бібліотек до інновацій, а також формулюються рекомендації щодо вирішення наявних викликів. Водночас системне бачення інтеграції ІІІ-технологій в управління електронними ресурсами бібліотек ЗВО ще перебуває на стадії формування, що підкреслює актуальність цієї тематики.

Інтеграція штучного інтелекту трансформує ключові напрями управління електронними ресурсами, зокрема стратегічне формування колекцій та персоналізацію сервісів. Найважливішим напрямом є стратегічне управління колекціями на основі аналітики даних. ІІІ-системи проводять глибокий статистичний аналіз використання ресурсів, показників цитування, навчальних програм та глобальних наукових трендів. Це дозволяє керівництву академічних бібліотек отримувати цінну інформацію про реальні потреби дослідників, виявляти прогалини в колекціях та оцінювати ефективність передплатених баз даних. На основі цих даних й алгоритмів предиктивної аналітики, що прогнозують майбутні інформаційні потреби, формуються обґрунтовані рекомендації щодо комплектування фондів. Такий підхід дає змогу оптимізувати бюджетні витрати, перерозподіляючи кошти з незатребуваних ресурсів на більш актуальні.

Іншим ключовим напрямом є автоматизація каталогізації та управління метаданими. Технології обробки природної мови (NLP) та машинного навчання дозволяють автоматично генерувати метадані, індексувати повнотекстові документи та класифікувати їх за предметними рубриками. Це мінімізує рутинну працю бібліотекарів, підвищує точність і повноту бібліографічних записів, що, своєю чергою, покращує якість пошуку матеріалів. Важливим ІІІ-інструментом є оптичне розпізнавання тексту (OCR), що використовується для оцифрування рукописів, архівів та рідкісних документів і сприяє збереженню культурної спадщини.

Однією з головних переваг ІІІ стає персоналізація сервісів та інтелектуальний пошук. Інтелектуальні рекомендаційні системи здатні аналізувати історію пошукових запитів та наукові інтереси користувачів, пропонуючи йому релевантні джерела. Крім того, семантичний пошук розуміє контекст запиту, а не лише ключові слова, чим забезпечує ще точніші результати. Цей функціонал доповнюють віртуальні асистенти та чатботи, що надають цілодобову довідкову підтримку.

Практичними прикладами впровадження ІІІ в управління бібліотечними ресурсами є сучасні платформи, які поєднують автоматизацію, аналітику та персоналізацію користувацьких сервісів. Однією з найпоширеніших систем є Alma, яку використовують бібліотеки Ельського університету (США) та Університету Коїмбри (Португалія) для централізованого управління електронними колекціями, каталогізацією та аналітикою даних. Інша відома платформа — OCLC Wise, що впроваджена в Університеті Редбауд (Нідерланди) та Університеті Чичестера (Велика Британія), поєднує машинне навчання із системами прогнозування попиту й аналізу користувацької взаємодії.

Українські бібліотеки ЗВО також розпочинають впроваджувати технології ІІІ у свою діяльність. Яскравим прикладом є Наукова бібліотека Львівського

національного університету імені Івана Франка, де ІІІ-системи здійснюють автоматичну каталогізацію, класифікацію та переклад матеріалів. Крім того, для довідкових сервісів і навігації бібліотеки поступово створюють своїх чатботів, зокрема на платформі “BotpressGPT” та в Telegram, що вже формує підґрунтя для створення інтегрованої національної моделі «розумної бібліотеки».

Таким чином, ІІІ-технології відкривають нову еру в управлінні електронними ресурсами бібліотек ЗВО, пропонуючи інструменти для автоматизації технічних процесів, інтелектуалізації пошуку, персоналізації сервісу та підтримки дослідницької діяльності. Ефективне впровадження цих рішень дозволить бібліотекам не лише оптимізувати власну роботу, а й підвищити якість наукових досліджень й освітнього процесу в університетах.

*О. Стольник*

### **МОДЕЛЮВАННЯ ІНТЕРФЕЙСУ ІНСТИТУЦІЙНОГО РЕПОЗИТАРІЮ: ВІД ЕМПІРИЧНОГО АУДИТУ ДО ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ**

*О. Stolnik*

### **MODELING THE INSTITUTIONAL REPOSITORY INTERFACE: FROM EMPIRICAL AUDIT TO PRACTICAL IMPLEMENTATION**

В умовах стратегічного курсу України на європейську інтеграцію принципи Відкритої науки (Open Science) набувають особливої актуальності, а інституційні репозитарії (IP) стають ключовим інструментом для інтеграції вітчизняної наукової спільноти у світовий інформаційний простір. Про активне інституційне впровадження політик відкритого доступу свідчить динаміка зростання кількості репозитаріїв, зокрема закладів вищої освіти (ЗВО): якщо у 2018 р. в Україні налічувалося 126 репозитаріїв, то станом на серпень 2025 р. їхня кількість зросла до 168.

Однак цей кількісний ріст маскує глибинну якісну проблему, що є яскравою ілюстрацією закону Гудхарта: «Коли метрика стає ціллю, вона перестає бути гарним показником». У гонитві за кількісними показниками (кількість об’єктів депонування, обсяг фондів) ЗВО часто нехтують значно важливішим, але складнішим для вимірювання аспектом — реальним користувацьким досвідом (UX). У результаті значний потенціал IP часто залишається нереалізованим, що на практиці перетворює їх на ізольовані цифрові архіви замість ефективних платформ для поширення знань. Для кінцевого користувача (як студента, так і науковця) формується значний когнітивний бар’єр. Це створює так звану проблему «курки та яйця»: науковці не бачать сенсу наповнювати ресурс, в якому немає аудиторії, а аудиторія не приходить на сайт, який є незрозумілим та порожнім. Таким чином, поганий користувацький досвід стає стратегічною перешкодою, що блокує розвиток усієї системи. Це є особливо критичним, враховуючи, що найбільш активною та зацікавленою аудиторією репозитаріїв, як показують дослідження, є саме аспіранти, для яких зручний доступ до наукової інформації є ключовим фактором успішної роботи. Попри те, що закордонні дослідження висвітлюють цю проблему, досі не було проведено комплексного, систематичного аудиту юзабіліті саме українських інституційних репозитаріїв з використанням кількісних метрик для об’єктивної оцінки.

Метою даної публікації є презентація результатів комплексного дослідження користувацьких інтерфейсів інституційних репозитаріїв провідних ЗВО України. Дослідження включало діагностику системних проблем юзабіліті на основі емпіричних даних та розробку науково обгрунтованої концептуальної моделі оптимізованого інтерфейсу, спрямованої на підвищення доступності й ефективності наукової комунікації.

Дослідження має комплексну двоетапну структуру та ґрунтується на синтезі теоретичних засад людино-орієнтованого дизайну (User-Centered Design) та емпіричних методів оцінки. Його теоретичною основою є принципи юзабіліті, теорія афдордансів Д. Нормана та Модель прийняття технологій (ТАМ).

На першому, діагностичному етапі дослідження було проведено експертний аудит користувацьких інтерфейсів. Для цього було розроблено спеціалізований фреймворк (оціночний лист), що адаптує 10 евристик Якоба Нільсена до специфіки академічних ресурсів. Для порівняльного аналізу було сформовано репрезентативну вибірку, що включала 11 українських та 2 закордонних (MIT, UTS) репозитаріїв, які функціонують на платформі DSpace, що є технологічним стандартом для абсолютної більшості IP в Україні. Це дозволило дослідити розрив між технологічними можливостями DSpace та їхньою реальною імплементацією: ситуацію, коли потужний потенціал системи для кастомізації інтерфейсу залишається нереалізованим через управлінсько-організаційні чинники та дефіцит як технічних компетенцій для налаштування системи, так і спеціалізованих UX-компетенцій у персоналу. Оцінка кожного критерію здійснювалася за тривірневою шкалою серйозності проблеми (0 — відсутня, 1 — незначна, 2 — серйозна), що дозволило отримати об'єктивні кількісні дані.

Другий, проєктний етап дослідження базувався на методології проблемно-орієнтованого проєктування (problem-oriented design). Суть підходу полягає в тому, що кожне рішення при розробці концептуальної моделі оптимізованого інтерфейсу є прямою та обгрунтованою відповіддю на конкретну проблему, виявлену й виміряну на етапі аудиту. Логічний зв'язок між виявленою проблемою та відповідною проєктною вимогою було зафіксовано в матриці обгрунтування дизайн-рішень, що забезпечило прозорість та наукову доказовість запропонованих рішень.

Проведений аудит емпірично довів системний характер проблем юзабіліті в українському академічному середовищі. Кількісний аналіз виявив статистично значущий розрив між середнім «проблемним балом» української вибірки, що склав 10.4 (з максимально можливих 28), та закордонних еталонних зразків, середній бал яких становить лише 3.5. Жоден з досліджених українських ресурсів не отримав оцінки, близької до нуля, що свідчить про поширеність недоліків.

Аналіз за тематичними блоками дозволив ідентифікувати найкритичніші зони. Найбільш проблемною виявилась комунікація з користувачем: блок «Ясність мети та цінності» набрав найвищий сумарний бал (26). Це означає, що більшість репозитаріїв ЗВО не пояснюють своє призначення та користь для цільової аудиторії. Високий рівень проблем також зафіксовано в блоках «Допомога та зворотний зв'язок» (24 бали) та «Ефективність функцій пошуку» (20 балів), що вказує на труднощі з отриманням підтримки та використанням базових інструментів сайту.

Якісний аналіз виявив низку типових недоліків:

- слабкий брендинг та відсутність візуальної асоціації з материнським університетом, що підриває довіру до ресурсу;

- поширена практика представлення навігаційної структури у вигляді довгих, незгрупованих списків, що створює надвисоке когнітивне навантаження;
- проблема термінології: використання системного жаргону DSpace («Спільноти», «Колекції») створює когнітивні бар'єри, що підтверджується дослідженнями, зокрема працею Дж. Куперсмита, який емпірично довів: користувачі не розуміють специфічний бібліотечний жаргон, надаючи перевагу термінам, сформульованим природною мовою;
- відсутність прикладу запиту (placeholder text) у полі пошуку (найбільш поширений одиничний недолік), що значно ускладнює його використання для невідготовлених відвідувачів.

На основі емпіричних даних було розроблено концептуальну модель оптимізованого інтерфейсу, побудовану за модульним принципом. Кожен модуль моделі є прямою відповіддю на виявлені проблеми. Так, модуль «Ціннісна пропозиція» чітко артикулює користь ресурсу для студентів та науковців, вирішуючи найбільш критичну проблему незрозуміння мети IP. Центральний пошуковий модуль з прикладом запиту та інтерактивними тегами усуває бар'єри при взаємодії з ключовим інструментом сайту. Нарешті, модуль «Альтернативна навігація», що використовує візуальні картки та зрозумілу термінологію («Факультети» замість системного жаргону «Спільноти»), замінює перевантажені списки та знижує когнітивне навантаження.

Проведена теоретична верифікація запропонованого дизайн-концепту за тим самим фреймворком аудиту продемонструвала його ефективність, зафіксувавши нульовий проблемний бал. Для забезпечення практичного впровадження результатів було розроблено деталізовану дорожню карту оптимізації, яка пріоритетизує дії за співвідношенням «витрати/ефект» та дозволяє адміністраторам суттєво покращити свої ресурси навіть за умов обмежених ресурсів. Вона передбачає поетапне впровадження змін: від початкового рівня з низькими затратами, що включає базові текстові зміни та додавання ключових посилань, до наступного кроку з базовою кастомізацією (заміна системного жаргону, додавання брендингу) і фінального рівня, що полягає в повній реалізації запропонованої моделі шляхом модифікації шаблону.

Проведене дослідження доводить, що проблеми юзабіліті інституційних репозитаріїв ЗВО України мають системний, вимірюваний характер. Їх першо-причина полягає не стільки в технологічних обмеженнях платформи DSpace, скільки у відсутності застосування науково обґрунтованих, людино-орієнтованих підходів при конфігурації та дизайні її інтерфейсу. Розроблена в рамках роботи методологія аудиту та концептуальна модель є практичним інструментарієм для вирішення цих проблем на інституційному рівні.

Разом з тим, проведена робота є відправною точкою для низки перспективних наукових досліджень. По-перше, необхідна емпірична валідація запропонованої моделі шляхом проведення повноцінного юзабіліті-тестування з залученням реальних користувачів. По-друге, перспективним є розширення об'єкта дослідження з аналізу інтерфейсу на вивчення організаційних та управлінських бар'єрів, що перешкоджають посиленню UX-компетенцій в українських університетах. Фінальною метою такого дослідження може стати розробка уніфікованої національної рамки (фреймворку) для проектування академічних ресурсів та, у стратегічній перспективі,

ініціювання створення міжінституційного UX-консорціуму для спільної розробки й підтримки кастомних тем для DSpace. Це сприятиме системному підвищенню якості наукової комунікації в Україні.

*М. Цілина*

## **ДЕРЖАВНІ РЕЕСТРИ ДОКУМЕНТІВ В УМОВАХ ЗРОСТАННЯ КІБЕРЗАГРОЗ**

*М. Tsilyna*

### **STATE REGISTERS OF DOCUMENTS AMID RISING CYBER THREATS**

У сучасних умовах функціонування держави ключову роль відіграють цифрові сервіси та інформаційні бази, що забезпечують сталість адміністративних, правових і соціально-економічних процесів. Серед таких ресурсів особливе місце займають державні реєстри документів — централізовані інформаційні системи, які призначено для збереження та надання офіційно підтверджених даних про фізичних та юридичних осіб, майнові права, акти цивільного стану тощо.

Як наголошується в стратегічних підходах до кібербезпеки України, в умовах зростання цифрових загроз, особливо в період повномасштабної збройної агресії Російської Федерації, згадані інформаційні системи набувають статусу об'єктів критичної інфраструктури, що вимагає особливої уваги до питань їхнього захисту.

Державні реєстри документів виконують системоутворюючу функцію для більшості управлінських і правових процедур. До них належать Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, Державний реєстр актів цивільного стану громадян, Державний земельний кадастр, а також Державний реєстр речових прав на нерухоме майно.

Для посилення кіберзахисту державних інформаційних ресурсів 27 березня 2025 р. було ухвалено Закон № 11290, який 17 квітня підписав Президент України. У цьому нормативному акті встановлено: створити національні системи реагування на кіберінциденти, кібератаки та кіберзагрози з обміном інформацією про інциденти; розбудовувати команди реагування на національному, галузевому й регіональному рівнях, включно з можливістю залучення приватних команд; делегувати завдання від національного (CERT-UA) до галузевих і регіональних команд; визначити ролі і взаємодії суб'єктів реагування в кризових ситуаціях; запровадити системи оцінювання стану кіберзахисту та авторизації систем безпеки; спростити процедури створення комплексної системи захисту інформації; формувати профільні підрозділи з кіберзахисту у державних органах та на об'єктах критичної інфраструктури тощо.

Загалом Закон №11290 створює комплексну нормативну та організаційну основу для підвищення стійкості державних інформаційних систем до кіберзагроз. Він забезпечує системність реагування, чіткий розподіл ролей, контроль за кіберзахистом, підготовку персоналу та удосконалення процедур безпеки, що робить критичну інформаційну інфраструктуру більш захищеною та адаптивною до сучасних викликів кібербезпеки.

Безперервне функціонування державних систем є обов'язковою передумовою реалізації прав громадян, проведення реєстраційних дій, забезпечення доступу до адміністративних послуг. Об'єкти, виведення з ладу яких може призвести до масштабних правових та соціально-економічних наслідків, належать до критичної

інформаційної інфраструктури держави. Відповідно, забезпечення їхньої стійкості та кіберзахисту є стратегічним завданням національного рівня.

З початку повномасштабної війни у 2022 р. спостерігається істотне зростання кількості та складності кіберінцидентів, спрямованих на державні інформаційні ресурси. За повідомленнями національної команди реагування на кіберінциденти CERT-UA, тільки у 2024 р. було опрацьовано понад 4,3 тис. випадків кіберзагроз, значна частина яких стосувалася урядових платформ та державних реєстрів. CERT-UA виявлено 4315 інцидентів у 2024 р., це на 69,8% більше, ніж у 2023 р.

Найпоширенішими векторами атак залишаються цілеспрямоване використання шкідливого програмного забезпечення, орієнтованого на знищення інформації та резервних копій; спроби отримання несанкціонованого доступу через вразливості авторизаційних механізмів; масові DDoS-атаки на публічні портали; а також операції, спрямовані на компрометацію адміністративних облікових записів. Як ідеться у відкритих технічних оглядах, подібні методи належать до пріоритетних інструментів кіберагресії проти державних систем.

Показовим прикладом є масштабна атака, зафіксована 19 грудня 2024 р. За повідомленнями офіційних джерел та медіа, об'єктами кібератаки стали ключові реєстри, що адмініструються Міністерством юстиції України, зокрема Єдиний державний реєстр, Державний реєстр речових прав на нерухоме майно та Реєстр обтяжень рухомого майна. Унаслідок атаки було тимчасово обмежено доступ до систем, що спричинило перебої в наданні адміністративних послуг та проведенні юридично значущих операцій. Хоча офіційного підтвердження масштабного витоку персональних даних не надходило, з інцидентом були пов'язані ризики компрометації окремих сегментів інфраструктури.

Як зазначалося УНІАН, до 20 січня 2025 р. роботу всіх уражених систем відновили, забезпечивши їх повторну інтеграцію з іншими державними платформами та відновлення доступу для користувачів.

Звичайно, такі інциденти мали відчутний вплив на бізнес-процеси та повсякденну діяльність громадян, оскільки зумовили затримку процедур реєстрації суб'єктів господарювання, укладання угод з нерухомістю, зупинили оформлення низки адміністративних послуг.

Ще одним прикладом масштабної кіберзагрози є інцидент у Польщі, який стався 30 квітня 2025 р. Того дня державна система реєстрів країни зазнала масованої DDoS-атаки, коли значна кількість заражених комп'ютерів одночасно намагалася встановити з'єднання з державними серверами, блокуючи їхню роботу. За інформацією «Української правди», кібератаку вдалося успішно нейтралізувати, проте частково було порушено роботу низки сервісів, зокрема онлайн-платформи для сплати податків, додатку mObywatel та системи реєстрації транспортних засобів. Цей випадок демонструє, що навіть короткочасні атаки на державні інформаційні системи можуть призвести до тимчасових збоїв у наданні критично важливих послуг громадянам і бізнесу.

Проблеми кіберзахисту державних реєстрів має як технічний, так і організаційний вимір. На думку експертів, вразливість інфраструктури зумовлена, використанням застарілого програмного забезпечення, недостатнім рівнем шифрування даних, недосконалою системою резервування, а також фрагментарністю політик безпеки.



Організаційні чинники передбачають обмежене фінансування заходів з кіберзахисту, нерегулярність проведення тестів на проникнення, недостатню підготовку персоналу та несистемний підхід до управління ризиками. Крім того, нормативно-правова база до 2023–2024 рр. не завжди чітко визначала статус окремих реєстрів як об'єктів критичної інфраструктури, що ускладнювало планування і реалізацію комплексних заходів безпеки.

Така сукупність чинників створює передумови для підвищеної вразливості державних інформаційних систем у випадку цілеспрямованих кібератак.

Сучасний підхід до забезпечення кіберстійкості державних реєстрів передбачає комплекс заходів правового, технічного та організаційного характеру.

Після масованої кібератаки на інформаційні системи Міністерства юстиції України 19 грудня 2024 р. державні органи застосували цілу низку правових, технічних та організаційних заходів реагування:

1. На правовому рівні: інцидент було офіційно кваліфіковано як втручання у роботу критичної інформаційної інфраструктури, а це надало змогу задіяти спеціальні механізми реагування та координації між відомствами.
2. На технічному рівні: завдяки багаторівневому резервному копіюванню та системам моніторингу дані реєстрів було збережено, а відновлення доступу відбулося упродовж місяця. Також було посилено контроль автентифікації адміністративних облікових записів.
3. На організаційному рівні: у координації з міжнародними партнерами та CERT-UA проведено додаткові симуляційні тренування для співробітників, оновлено інструкції з реагування на інциденти та перевірено процедури відновлення після атак.
4. Налагоджено міжнародну співпрацю у цьому напрямі: до розслідування та реагування було залучено партнерів із ЄС та США, які надали технічну підтримку та рекомендації з відновлення.

Отже, державні реєстри документів виступають стратегічно важливим елементом критичної інформаційної інфраструктури України. Події останніх років засвідчили, що навіть короткочасне припинення їхньої роботи здатне спричинити системні наслідки для державного управління, бізнесу та громадян.

Досвід кібератак 2024–2025 рр. засвідчив, що забезпечення належного рівня захисту цих ресурсів потребує багатовимірного підходу, який поєднує законодавчі механізми, технічні інструменти, організаційні процедури та міжнародну координацію.

Ключовими елементами кіберстійкості виступають багаторівневе резервне копіювання, посилення автентифікації, постійний моніторинг загроз, підготовка персоналу та проактивне реагування на потенційні інциденти. Такі заходи є визначальними для гарантування безперервного функціонування державних реєстрів у сучасному кіберсередовищі.

## **СИСТЕМА ЦИФРОВОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ**

### **THE SYSTEM OF DIGITAL REPRESENTATION OF UKRAINE'S CULTURAL HERITAGE**

Цифровізація культурної спадщини є одним із ключових процесів сучасного інформаційного суспільства. Вона визначає нові підходи до збереження, репрезентації та популяризації культурних цінностей, створює нові можливості для міжкультурної комунікації, формує інфраструктуру доступу до джерел знань і культурної пам'яті. В українському контексті це питання набуває особливої актуальності в умовах війни, коли цифрові ресурси стають інструментом захисту культурної ідентичності, забезпечення безперервності доступу до спадщини та її інтеграції в міжнародний культурний простір.

Метою доповіді є розкриття структури системи цифрової репрезентації культурної спадщини та з'ясування місця й ролі бібліотек у ній. Новизна авторського підходу полягає у здійсненні цілісного системного опису цього явища в українському контексті, у поєднанні теоретико-методологічного аналізу з практичними тенденціями цифровізації та євроінтеграції.

Теоретико-методологічну основу дослідження становить міждисциплінарний та системний підхід, який поєднує культурологічний, бібліотекознавчий, інформаційний та цифрово-гуманітарний підходи. Системний аналіз дає змогу розглядати цифрову репрезентацію культурної спадщини не як сукупність окремих ініціатив, а як багаторівневу та багатокомпонентну систему, у межах якої функціонують різні інституції, технологічні середовища, процеси та аудиторії.

Система цифрової репрезентації культурної спадщини складається з кількох ключових елементів і має комплексну структуру, у якій взаємодіють кілька складових: об'єкти, суб'єкти, технологічна інфраструктура, функціональні процеси та користувачі. Кожна з них виконує специфічні завдання, а в сукупності вони формують цілісне середовище збереження, організації та поширення культурної інформації.

Об'єктом системи виступає культурна спадщина в усіх її проявах — матеріальних і цифрових. До цієї категорії належать друковані видання, рукописи, архівні документи, мистецькі твори, колекції фотографій, аудіовізуальні матеріали та інші джерела, які становлять культурну пам'ять суспільства. Водночас дедалі більшої ваги набувають цифрові об'єкти: як ті, що виникають унаслідок оцифрування матеріальних пам'яток, так і створені безпосередньо в цифровому середовищі. Саме об'єкти визначають змістове наповнення системи й задають напрямки її розвитку.

Суб'єктами системи є установи та організації, які здійснюють збирання, опис, збереження, інтерпретацію й поширення культурної спадщини. До них належать архіви, музеї, бібліотеки, науково-дослідні інститути, Книжкова палата, культурні та освітні установи, а також міжнародні платформи й організації, що координують і підтримують цифрові ініціативи. Взаємодія між цими суб'єктами забезпечує міжінституційну та міжнаціональну інтеграцію ресурсів, формування спільних стандартів і розвиток комунікаційного простору культурної спадщини.

Технологічна інфраструктура становить матеріально-технічну основу функціонування системи. Вона охоплює засоби сканування й цифрового моделювання, програмні рішення для створення та обробки метаданих, електронні каталоги, бази даних і мультимедійні сховища. Важливим чинником є використання спільних стандартів та інтероперабельних форматів (наприклад Dublin Core), які забезпечують сумісність між різними інформаційними системами й дозволяють поєднувати ресурси різних установ у єдиному цифровому середовищі.

Функціональні процеси визначають життєвий цикл цифрових ресурсів. До них належать оцифрування, створення метаданих та класифікація, архівування в довготривалих репозитаріях, репрезентація через інтерфейси доступу, а також комунікаційна та популяризаційна діяльність, спрямована на поширення культурної інформації. Ці процеси забезпечують не лише технічну обробку, а й концептуальне впорядкування та інтерпретацію культурних об'єктів.

Користувачі є активною складовою системи. До них належать науковці, викладачі, студенти, фахівці культурної сфери та широка громадськість. Вони не лише отримують доступ до ресурсів, а й впливають на розвиток цифрових сервісів, формують нові формати взаємодії з культурною спадщиною та сприяють розширенню культурного простору в цифровому вимірі.

Узгоджена взаємодія цих елементів формує цілісну систему цифрової репрезентації культурної спадщини. Її ефективність залежить від збалансованості змістових, інституційних, технологічних та соціальних компонент, а також від здатності системи адаптуватися до нових викликів, забезпечувати довготривале збереження ресурсів і інтегруватися у міжнародні інформаційні простори.

Особливе місце в системі посідають бібліотеки. Їхня роль визначається кількома чинниками. По-перше, бібліотеки мають універсальні фонди та досвід систематизації знань, що забезпечує високий рівень структурованості й наукової достовірності цифрових ресурсів. По-друге, вони історично зорієнтовані на широку аудиторію, що дає змогу поєднувати наукові, освітні та просвітницькі функції. По-третє, бібліотеки активно трансформують свої моделі діяльності: від традиційних інформаційних сховищ до медіаплатформ, які забезпечують взаємодію з користувачами в онлайн-просторі, створюють власні контент-стратегії та інтегруються в глобальні цифрові мережі.

Український контекст розвитку системи цифрової репрезентації має низку специфічних рис. Тривалий час цифровізація спадщини відбувалася фрагментарно, у межах окремих проєктів. Проте після 2022 р. відбувся різкий зсув до безпекової логіки: цифрові ресурси почали сприйматися як механізм захисту й резервного збереження культурної пам'яті, як інструмент протидії дезінформації та культурному знищенню. У цих умовах бібліотеки стають елементом інфраструктури культурної безпеки: вони здійснюють оперативне оцифрування, забезпечують надійне зберігання та відкритий доступ, взаємодіють з міжнародними партнерами, що сприяє збереженню української культурної ідентичності.

Таким чином, система цифрової репрезентації культурної спадщини постає як цілісне, багаторівневе явище, яке поєднує різні інституційні, технологічні, процесуальні та соціокультурні складники. Бібліотеки виконують у цій системі важливу функцію інтеграторів: вони забезпечують упорядкування та доступність ресурсів, сприяють розвитку цифрової культури, формують нові комунікаційні

практики та підтримують культурну стійкість суспільства. Системний підхід до аналізу цієї сфери дозволяє не лише узагальнити сучасні тенденції, а й визначити стратегічні орієнтири розвитку, у яких бібліотеки виступають невід'ємним і активним елементом цифрової екосистеми культурної спадщини.

*О. Сокур, О. Клименко*

**МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ  
В. І. ВЕРНАДСЬКОГО В РАМКАХ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У 2025 РОЦІ**

*O. Sokur, O. Klymenko*

**INTERNATIONAL COOPERATION OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE  
WITHIN THE FRAMEWORK OF CULTURAL DIPLOMACY IN 2025**

В умовах викликів воєнного часу особливої актуальності за потенційними можливостями популяризації надбань української науки і культури, збереження історико-культурних фондів бібліотек, інтеграції наукових досягнень у консолідований інформаційний простір набувають різноаспектні заходи у рамках культурної дипломатії українських бібліотек як базових складників соціокомунікаційної системи держави.

Ми солідарні з В. Парчевською та І. Паніною, які у статті «Дискусія щодо поняття «культурна дипломатія»», базуючись на конструктивістському підході до трактування поняття «культурна дипломатія», визначають її як «форму впливу на учасників міжнародних відносин <...> шляхом поширення ідей цінностей і переконань» (*Вісник ДНУ ім. В. Стуса*. 2020. № 6. С. 76). Міжнародна співпраця у рамках науково-дослідної роботи є невід'ємним інструментом культурної дипломатії у контексті конструювання позитивного іміджу наукової бібліотеки як сучасної документно-комунікаційної установи. «Окрім того, міжнародне співробітництво є важливим чинником інтеграції бібліотек у глобальний інформаційний простір, обміну знаннями, технологіями та культурними цінностями» (<https://doi.org/10.15407/bv2024.02.098>, с. 100).

В умовах російсько-української війни Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) активно задіює всі механізми для позиціонування як головного науково-інформаційного комплексу держави задля зростання підтримки закордонної бібліотечної спільноти. Тобто основними завданнями культурної дипломатії НБУВ як державної бібліотеки національного статусу (<http://www.nbuv.gov.ua/node/6137>) є репрезентація Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як науково-дослідного інституту Національної академії наук України та забезпечення обміну і взаємодії провідного науково-інформаційного та соціокультурного центру держави із закордонними профільними установами.

У контексті нашої теми пізнавальними є ґрунтовні дослідження Л. Дубровіної про внесок НБУВ в інтеграцію ([http://bv.nbuv.gov.ua/doc/bv\\_2025\\_1\\_5](http://bv.nbuv.gov.ua/doc/bv_2025_1_5)); Л. Дубровіної і Ю. Ковтанюка про гуманітарну допомогу європейських партнерів НБУВ під час воєнного стану в Україні (<https://doi.org/10.15407/bv2024.01.034>); Л. Дем'янюк про ініціативи міжнародних організацій на підтримку бібліотечно-інформаційного комплексу України в умовах воєнного стану (<https://doi.org/10.15407/bv2023.02.102>) та основні форми бібліотечної дипломатії задля утвердження міжнародної суб'єктності НБУВ у 2018–2025 рр. (<https://doi.org/10.15407/bv2025.03.103>);

Л. Дем'янюк, М. Кіріаков та О. Вихристюк про основні аспекти двостороннього наукового співробітництва між НБУВ і Національною бібліотекою Республіки Молдова (<https://doi.org/10.15407/bv2024.02.098>) та ін.

Набутий у умовах російської агресії практичний досвід НБУВ у формуванні іміджу найбільшої наукової бібліотеки України сприяв значному розширенню і зміцненню комунікативних зв'язків, встановленню довгострокових відносин і партнерств. Серед значимих наукових обмінів у рамках культурної дипломатії варто виокремити: виступи на міжнародних наукових заходах, організацію та відкриття виставок, участь закордонних колег у наукових конференціях, публікації закордонних науковців у щоквартальнику «Бібліотечний вісник».

Відвідання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського значної кількості закордонних гостей засвідчує визнання її як рівноцінного партнера у тривалих взаємовигідних відносинах (12 липня 2022 р. НБУВ — Президент Польської академії наук Єжи Душинський; 25 лютого 2025 р. — угорська делегація в складі Надзвичайного і Повноважного Посла Угорщини в Україні Антала Хеїзер, (Heizer Antal), дипломатки з питань культури і освіти Посольства Угорщини в Україні Єви Хеїзерне Хегедюш, генерального директора Національної бібліотеки Угорщини імені Ференца Сечені Давіда Рожа, спеціаліста з комунікацій та зв'язків з громадськістю Національної бібліотеки імені Ференца Сечені Петера Тот, працівників Посольства Угорщини Агнеси Шафар, Світлани Кабиш; 31 липня 2025 р. — турецька делегація на чолі з Й. В. Надзвичайним і Повноважним Послом Туреччини в Україні Мустафою Левентом Білгенем; 23 вересня 2025 р. — Й. В. Надзвичайного і Повноважного Посла Республіки Австрія в Україні д-ра Роберта Мюллера та багато інших).

Важливого значення набуло міжнародне співробітництво в організації традиційної Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Пріоритети сьогодення та перспективи» (1–3 жовтня 2025 р.), яке результувалося в участі у заходах очільників та провідних фахівців Національної бібліотеки Польщі, Німецької національної бібліотеки, Національної бібліотеки Австралії, Національної бібліотеки Люксембургу, Державної установи «Національна бібліотека Таджикистану», Міністерства культури та туризму Турецької Республіки, Воеводської публічної бібліотеки у Кракові, Університету Глазго, Університету Люксембургу, Австралійського національного університету, Інституту литовської мови, Інституту досліджень Південно-Східної Європи Румунської академії, Університету Бірмінгема, Університету Дебрецена та ін.

Зокрема на секції 1 «Бібліотечно-інформаційний комплекс: міжнародна взаємодія та сталий розвиток» виголосили доповіді дипломатка з питань культури та освіти Посольства Угорщини в Києві Єви Хеїзерне Хегедюш («Роль бібліотек в угорській культурній дипломатії»), головна спеціалістка секції «Управлінська підтримка і міжнародні зв'язки» Національної бібліотеки Республіки Молдова Маріана Кіріаков («Національна бібліотека Молдови: нові тенденції у міжнародних відносинах») та бібліотекарка сектору каталог-сервісу відділу обробки та каталогізації Австрійської національної бібліотеки, кандидатка економічних наук, доцентка Оксана Качмар («Проект «Austrian Books Online» в Австрійській національній бібліотеці»).

Кінцевим результатом процесу практичної багатосторонньої інформаційної комунікації є оприлюднення матеріалів закордонних колег на шпальтах науково-

теоретичного та практичного журналу «Бібліотечний вісник», який за міжнародним книгообміном надсилається у 35 профільних установ 25 країн світу. Принагідно необхідно вказати, що членами редакційної колегії часопису є представники Данії, Польщі, США і Швеції.

Серед вагомих наукових студій варто назвати актуальну наукову статтю шведського історика, доктора філософії Ларса Ілшаммара про сучасні виклики та перспективи Національної бібліотеки Швеції (№4 у 2023 р.); два дослідження викладачів кафедри бібліотечної та інформаційної справи африканського континенту (перше присвячене готовності бібліотекарів до інтеграції штучного інтелекту в академічних бібліотеках Нігерії (Університет Ілоріна та Університет Аджай Кроутера (Нігерія)); (друге — про бібліоклептоманію серед користувачів університетських бібліотек (Університет Південної Африки (Південно-Африканська Республіка), Університету Аджай Кроутера (Нігерія) та Університету Маунтін Топ (Нігерія) (№3 у 2024 р.); публікації очільників Національної бібліотеки Польщі, Національної бібліотеки Шотландії та Воеводської публічної бібліотеки у Кракові (№1 у 2025 р.) тощо.

№2 у 2025 р. був цілком присвячений історичним традиціям і сучасним практикам українсько-австрійського міжкультурного діалогу, тому, окрім студій українських науковців, у номері розміщено публікації представників таких установ, як Федеральне міністерство європейських та міжнародних справ Австрії (два матеріали: про співпрацю з українськими науковими бібліотеками та книжкові проекти 2000–2025 рр.), Австрійська національна бібліотека та Університетська бібліотека «Светозар Маркович» (м. Белград, Сербія), австрійського видавництва «G&G Verlag».

Ключовим фактором успіху бібліотеки як соціокультурної установи є організація проведення виставок. Серед знакових експозицій військового стану назвемо комплексну тематичну виставку «Вічне місто Рим» (20 лютого 2023 р.); книжкову виставку «Український науковий інститут Гарвардського університету, вітаємо з півстолітнім ювілеєм!» (25 липня 2023 р.); виставку та презентацію каталогу плакатного проекту «Те, що нас об'єднує: Україна — Польща» (15 березня 2024 р.); книжкову виставку «Історична постать Вільгельма фон Габсбурга (Василя Вишиваного) у контексті українсько-австрійських відносин (за матеріалами відділу зарубіжної україніки та відділу формування та використання газетних фондів НБУВ)» (20 лютого 2025 р.); персональну виставку азербайджанської майстрині декоративно-прикладного мистецтва Рени Сафарової «Азербайджанська душа в українському просторі» (15 вересня 2025 р.) тощо.

Приклади успішної виставкової діяльності НБУВ у рамках міжнародних відносин: спільно з Варшавським Королівським замком (Республіка Польща) Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського підготувала виставку «Пишність і знання. Королівська бібліотека Станіслава Августа» (3 червня 2022 р.); на виставці «Перехрестя: Швеція — Україна 1000 років» (Музей шведської армії (Armémuseum) у Стокгольмі) експонувалося «Мазепине Євангеліє» (1708) з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (24 лютого 2024 р.).

Апробованим інструментом культурної дипломатії є активна участь фахівців НБУВ у різних заходах за кордоном. Для прикладу, участь у культурному заході,

організованому Посольством Угорщини в Україні з нагоди 200-річчя від дня народження видатного угорського письменника Мора Йокаї (20 березня 2025 р.).

Отже, у рамках культурної дипломатії найпродуктивнішими були такі напрями взаємодії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського із закордонними партнерами, як:

- 1) виступи на міжнародних наукових заходах;
- 2) організація та відкриття виставок;
- 3) участь закордонних колег у наукових конференціях;
- 4) публікації закордонних науковців у науково-теоретичному та практичному журналі «Бібліотечний вісник»;
- 5) міжнародний книгообмін;
- 6) стажування провідних наукових співробітників НБУВ.

Розгорнута міжнародна співпраця Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського є невід'ємним інструментом культурної дипломатії найбільшої української наукової бібліотеки, спрямована на розвиток української інформаційно-бібліотечної сфери, має позитивний вплив на формування іміджу головного науково-інформаційного комплексу держави та країни загалом за кордоном.

*В. Міронов*

#### **ДОКУМЕНТНО-БІБЛІОТЕЧНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ПІВДНЯ УКРАЇНИ: ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД**

*V. Mironov*

#### **DOCUMENTARY AND LIBRARY STRATEGIES FOR TOURISM DEVELOPMENT IN SOUTHERN UKRAINE: AN INNOVATIVE APPROACH**

Розвиток туризму є важливим чинником соціально-економічного та культурного розвитку регіонів України. Особливо актуальним цей процес є для Південного регіону, який володіє значним історико-культурним, природним та рекреаційним потенціалом. Водночас ефективна реалізація туристичних стратегій неможлива без сучасного інформаційно-бібліотечного забезпечення, що включає збирання, систематизацію, збереження та поширення знань про туристичні ресурси. Відтак, процес вимагає комплексного підходу до управління інформаційними потоками, що передбачає інтеграцію традиційних бібліотечних практик із сучасними цифровими технологіями. Окрім того, оптимізація інформаційно-бібліотечного забезпечення дозволяє підвищити ефективність планування туристичних маршрутів та забезпечити доступність актуальної інформації для різних категорій користувачів, включно з молодіжною аудиторією.

Наукова новизна представленої роботи полягає у: розробці концептуальної моделі документно-бібліотечного супроводу туризму, що інтегрує інформаційні ресурси, бібліотечні сервіси та цифрові інструменти; представленні інноваційних стратегій популяризації туристичного потенціалу регіону, що враховують сучасні цифрові та соціокультурні практики; визначенні впливу інформаційно-бібліотечного забезпечення на формування іміджу регіонального туризму, орієнтуючись на потреби молодіжної та дорослої аудиторії; авторській інтерпретації взаємодії традиційних бібліотечних практик із сучасними цифровими комунікаційними технологіями, що раніше не аналізувалися у комплексному форматі. Бачення автора



полягає у поданні цілісної методологічної платформи, яка дозволяє поєднати досвід класичних бібліотек, сучасні цифрові технології та специфіку сприйняття туристичного продукту різними категоріями користувачів.

Отже, документно-бібліотечні структури розглядаються як багаторівневі системи, що поєднують фізичні та цифрові носії, які містять інформацію про туристичні об'єкти, маршрути та історико-культурні ресурси; канали передачі інформації між бібліотеками, туристичними агентствами, громадськими організаціями та потенційними туристами; традиції, стандарти та інституційні механізми, що забезпечують інтеграцію документної інформації у життя регіональної спільноти. У цифровому суспільстві бібліотека стає комунікаційним вузлом, де перетинаються смисли, технології, соціальні практики та виступає як центр інформаційної, освітньої та культурної взаємодії, формуючи позитивне сприйняття регіону серед туристів.

Відтак, створення електронних каталогів туристичних об'єктів, інтерактивних карт та мобільних додатків і персоналізація інформаційних сервісів за допомогою аналітики користувацьких даних може виступати як диджиталізація основної стратегії розвитку. А інтеграційна стратегія, скажімо, передбачатиме поєднання традиційних бібліотечних ресурсів із сучасними цифровими каналами та організацію онлайн-виставок, вебінарів та відеоекскурсій, що висвітлюють туристичний потенціал регіону. Варто впроваджувати і VR/AR для створення віртуальних туристичних маршрутів та використовувати гейміфікацію та інтерактивні освітні модулі для залучення молоді. Нарешті, варто формувати молодіжні клуби, туристичні спільноти та форуми за інтересами для підвищення соціальної інтеграції та популяризації локальної культурної спадщини.

Отже, головна думка автора полягає у поєднанні, вище запропонованих, векторів у цілісну модель, яка забезпечує взаємодію між традиційними бібліотечними практиками, цифровими технологіями та соціокультурними інноваціями. Скажімо, бібліотека як смислова платформа — ресурси та заходи перетворюються на комунікаційні вузли для генерації знань про туристичні об'єкти та культурні цінності регіону; поєднання глобальних цифрових ресурсів і локальних культурних практик для формування унікального іміджу туристичного регіону; застосування штучного інтелекту, алгоритмів рекомендацій та аналітики для персоналізації сервісів; VR/AR для інтерактивних освітніх та туристичних проєктів; оптимізація інформаційних потоків та запобігання інформаційному перевантаженню користувачів.

Представлені вище інноваційні підходи знаходять своє практичне втілення у бібліотечних та туристичних проєктах, трансформуючи концептуальні стратегії у конкретні інструменти взаємодії з аудиторією. Сучасні бібліотечні проєкти демонструють, що інтеграція цифрових технологій дозволяє значно підвищити рівень залучення користувачів та персоналізувати інформаційний сервіс. Використання інноваційних туристичних платформ створює нові канали комунікації між організаторами подій та відвідувачами, сприяючи розвитку локального культурного середовища. Практика впровадження інтерактивних інформаційних ресурсів у бібліотеках сприяє формуванню активної та зацікавленої аудиторії, що підвищує ефективність просвітницьких програм. Синергія між бібліотечними та туристичними інноваційними стратегіями забезпечує комплексне просування регіонального культурного та історичного потенціалу. Аналітичні підходи до оцінки

ефективності впровадження інноваційних інструментів дозволяють оптимізувати процеси взаємодії з користувачами та підвищити соціальну цінність проєктів.

Водночас не варто оминати і практичний досвід, а саме: соціальні мережі та блог-платформи стануть у нагоді у просуванні туристичних подій, культурних заходів та бібліотечних програм; онлайн-клуби та форуми у залученні молоді до дискусій, творчих проєктів та волонтерських ініціатив; Інтерактивні виставки та заходи у дієвій VR/AR-презентації туристичних маршрутів, історико-культурних та природних об'єктів, а мобільні додатки та чатботи — у персоналізованому інформуванні громадян про туристичні події, рекомендації маршрутів та культурних програм. Численні наукові дослідження підтверджують, що інтеграція цифрових технологій у туристичну та культурну сферу сприяє підвищенню рівня участі громади та розвитку локальної ідентичності, а використання VR/AR-технологій дозволяє створювати експериментальні освітні простори, які сприяють глибшому засвоєнню історико-культурного контенту. Досвід бібліотек демонструє, що цифрові платформи можуть ефективно виконувати функцію посередника між громадою та культурними ініціативами, забезпечуючи доступність інформації для різних вікових груп. Окрім того, персоналізовані мобільні сервіси та чатботи сприяють формуванню активної поведінки користувачів та стимулюють розвиток культурно-туристичного потенціалу регіонів.

Водночас варто використовувати і методику оцінки ефективності проблеми, а саме: кількісні показники залученості користувачів (відвідуваність, активність у соціальних мережах); якісні показники сприйняття туристичних ресурсів та іміджу регіону; інтеграцію локальних культурних практик у цифрові сервіси та бібліотечні заходи; використання аналітики даних та алгоритмів рекомендацій для персоналізації інформаційних продуктів. Відтак, методика дозволяє поєднати теоретичні концепції та практичні інструменти для вимірювання впливу бібліотек на туристичний розвиток регіону.

Отже, представлена концепція інтегрує інноваційні технології, культурні цінності та соціальні стратегії для формування унікального іміджу регіонального туризму, а використання VR/AR, мобільних додатків та персоналізованих сервісів підвищує залученість молодіжної аудиторії та туристів. Практичні кейси підтверджують ефективність інтеграції бібліотечних ресурсів у туристичні стратегії регіону та відкривають нові напрями для досліджень у сфері культурології, інформаційних комунікацій та туризму. Нарешті, інформаційно-бібліотечне забезпечення туризму Півдня України формує багаторівневу екосистему документів, комунікацій та соціокультурних практик.

*Nadir Islam oglu Ismayilov, Aysel Vagif gizi Hasanova*

#### **STUDY OF THE "NAKHCHIVAN" BIBLIOGRAPHY IN THE CONTEXT OF LITERARY AND SCIENTIFIC HERITAGE**

*Надір Іслам огли Ісмаїлов, Аїсель Вагіф гизи Хасанова*

#### **ВИВЧЕННЯ БІБЛІОГРАФІЇ «НАХЧІВАНСЬКОГО» ВИРОБНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ЛІТЕРАТУРНОЇ ТА НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ**

**Introduction.** History is neither silent nor forgetful, it speaks with lines emerging from the silent depths of time, leaving a mark on every page. One of the most powerful

means of expressing this silence is bibliographic indicators that preserve memory and systematize facts. In 2024, the bibliography “Nakhchivan”, compiled by the M.F. Akhundov National Library of Azerbaijan, guided by the decree of the President of the Republic of Azerbaijan, Mr. Ilham Aliyev, dated December 30, 2023, “On the celebration of the 100<sup>th</sup> anniversary of the Nakhchivan Autonomous Republic”, is a written proof of this silent song of history.

**Methodology.** The methodological basis of this study is the main bibliographic and encyclopedic sources published to date on the scientific, literary and cultural heritage of Nakhchivan. The main source of the study was the “Nakhchivan” bibliography prepared by the National Library of Azerbaijan in 2024, and its structural and content features were investigated based on scientific-analytical, comparative and descriptive methods. During the study, the sections and subsections of the bibliography, language and annotation system, source density and information structure were analyzed. Also, the local history character of the bibliography, scientific-literary content and principles of information systematization were determined. The methodological approach was carried out from the aspects of both content (content analysis) and form (structural analysis).

**Results.** The study showed that the “Nakhchivan” bibliography is not only a list of sources, but also a systematic database of scientific, historical and cultural information. The publication consists of 1008 pages and includes information on 10145 documents in 6 main sections. The materials are classified according to chronological, thematic and alphabetical principles. The language of the bibliography is distinguished by a clear, reader-oriented and multilingual presentation form. The work collects the views of President Ilham Aliyev, academician Isa Habibbeyli and other prominent figures, the chronology of historical events and sources in different languages on the subject are systematized. This increases the importance of the bibliography both in terms of national heritage and scientific research.

**Discussion.** The bibliographic index is one of the historically important sources that transmits bibliographic information about works written in various fields about Nakhchivan to future generations. The compiler of the bibliography, consisting of 1008 pages, is Gunel Efendiyeva, the scientific editor is Honored Cultural Worker, Professor Karim Tahirov, and the editor is Mehriban Jafarova. An extensive and fundamental preface to the bibliography was written by academician Isa Habibbeyli. This publication is of a local history nature. Here, bibliographic information about books, articles, scientific works, journalistic writings and other documents related to the region is collected and presented in a systematic manner.

The bibliography begins with the thoughts of the head of state about Nakhchivan. Then, the bibliography includes the full text of the decree of the President of the Republic of Azerbaijan, Mr. Ilham Aliyev, dated December 30, 2023, “On the celebration of the 100<sup>th</sup> anniversary of the Nakhchivan Autonomous Republic” in Azerbaijani and Russian. The following pages reflect information about the bibliographic index in Azerbaijani, Russian and English. From this it becomes clear that the first fundamental bibliography, prepared in order to implement the bibliographic information provision of the 100-year history of the Autonomous Republic, was systematized by areas and divided into numerous large sections on the history, economy, agriculture, natural resources, socio-political environment, education and healthcare, culture, literature, etc. of the Nakhchivan Autonomous Republic,

and in the relevant sections, first books and monographs, and then materials published in periodicals and scientific journals were grouped.

The preface to the bibliography, titled “From Nuhchikhan to Nakhchivan,” contains an interesting study by the President of ANAS, Isa Habibbeyli, on the history, geography, literature, and culture of the region.

The section of the tool entitled “Chronology of the main historical events of the Nakhchivan Autonomous Republic”, compiled in Azerbaijani and Russian, reflects the historical facts covering the years 1826-2024 in chronological order. After this section, the sections entitled “From the wise thoughts of the national leader Heydar Aliyev about the Nakhchivan Autonomous Republic” and “From the speeches of the President of the Republic of Azerbaijan Mr. Ilham Aliyev about the Nakhchivan Autonomous Republic” respectively collect the wise thoughts of the Great Leader and the Head of State.

The bibliography consists of 6 main parts. The first part is called “Libraries. Monographs”. This part itself consists of 10 subparts. The second part of the bibliography is called “Materials published in books, magazines and periodicals”. During the research, it became clear that this part provides bibliographic information about 4980 documents published in the years 1921-2024. The information, grouped into 10 subsections according to the content of these documents, is presented in chronological order and alphabetically. The third part of the manual consists of two sub-parts. In the first sub-part, bibliographic information on 272 titles of literature published in Russian is grouped into six sub-parts. When analyzing the bibliography, it becomes clear that the sections of this part and the sections of the second part are almost identical. The second half of the third part covers bibliographic information on 1487 documents published in books, magazines and periodicals.

The fourth part of the bibliography, entitled “In other foreign languages”, includes 63 books in English, Turkish, Arabic, French and other languages, and the fifth part, entitled “In the national and university libraries of the Nakhchivan Autonomous Republic of the world”, includes bibliographic information on 50 books collected from the funds of various libraries around the world.

To facilitate the use of the resource, three auxiliary indexes are provided in the sixth part. Two of these auxiliary indexes are in Azerbaijani and Russian, and the other is called “Alphabetical Index of Authors” and “Alphabetical Index of Authors Writing in Other Languages and Foreign Authors”.

**Conclusion.** The language of the bibliography is understandable, and with its reader-oriented layout and systematic structure, this publication plays the role of an invaluable database for both researchers and those interested in the region. Each bibliographic information item is given an extensive annotation that includes information about the source itself and its contents. The electronic version of the publication is available on the website of the National Library of Azerbaijan.

*О. Шемаєв*

**СУЧАСНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО АСПЕКТУ  
ПРОМОЦІЇ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ**

*O. Shemaiev*

**MODERN METHODS OF RESEARCHING THE DOCUMENTATION ASPECT  
OF HEALTH PROMOTION IN UKRAINE**

У сучасних умовах одним із пріоритетних напрямів розвитку системи охорони здоров'я України є промоція здоров'я. Ключовим елементом ефективного забезпечення діяльності у цій сфері є широкий спектр документів: нормативно-правових актів, методичних рекомендацій, звітної документації, інформаційно-освітніх матеріалів, наукових, рекламних та інших документів промоційного характеру. Це актуалізує дослідження документального аспекту промоції здоров'я в Україні, зокрема в умовах воєнного стану. У свою чергу, дослідження має ґрунтуватися на застосуванні сучасних наукових методів, що дозволяють комплексно оцінити стан, ефективність та перспективи розвитку цього напрямку охорони здоров'я.

Серед таких методів варто виділити декілька:

- контент-аналіз є одним із провідних методів дослідження документального аспекту промоції здоров'я. Цей метод передбачає систематичний кількісний та якісний аналіз змісту документів з метою виявлення закономірностей, тенденцій та особливостей. Застосування контент-аналізу дозволяє: проаналізувати зміст нормативно-правових актів у сфері охорони здоров'я, належним чином розглянути звітну документацію закладів охорони здоров'я та центрів промоції щодо профілактичної й промоційної роботи, проаналізувати відповідні стратегічні документи та програми розвитку промоції здоров'я, дослідити інформаційно-освітні матеріали для населення з громадського здоров'я. До переваг цього методу слід віднести: об'єктивність, можливість обробки значних обсягів інформації, виявлення додаткового вмісту документів, порівняння різних періодів та регіонів;
- бібліометричний метод у поєднанні з інформетричним дозволяє кількісно оцінити наукову продукцію в галузі промоції здоров'я, визначити тенденції досліджень та виявити провідних учених та наукові установи. Даний метод передбачає: аналіз публікаційної активності вітчизняних науковців у сфері промоції здоров'я, виявлення найбільш цитованих робіт та авторів, визначення пріоритетних тематик дослідження, встановлення рівня міжнародної співпраці та інтеграції української науки до європейського та світового простору;
- метод порівняльно-правового аналізу є необхідним для дослідження нормативно-правової бази розвитку здоров'я в Україні в контексті міжнародних стандартів та досвіду інших країн. Застосування цього методу дозволяє: порівняти законодавчі ініціативи України із рекомендаціями Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я, зробити оцінку відповідності документації міжнародним стандартам якості, проаналізувати світовий досвід правового регулювання промоції здоров'я тощо;

- метод експертних оцінок передбачає залучення кваліфікованих фахівців для аналізу документів та надання професійних висновків щодо їх якості, доцільності та ефективності. У якості експертів для дослідження документів з промоції здоров'я можуть бути долучені: працівники системи охорони здоров'я, науковці, документознавці, представники громадських організацій, міжнародні консультанти та інші фахівці. Серед форм реалізації цього методу слід відзначити: експертні панелі та фокус-групи, анкетування та інтерв'ювання фахівців, рецензування документів;
- SWOT-аналіз документального забезпечення промоції здоров'я дозволяє комплексно оцінити сильні та слабкі сторони існуючої системи документації, документальних потоків та ресурсів, а також можливості та загрози її розвитку;
- детальне вивчення конкретних випадків впровадження програм з промоції здоров'я та відповідного документального супроводу за допомогою методу Кейс-Стаді дозволяє отримати глибоке розуміння механізмів функціонування системи. Цей метод охоплює: успішні регіональні програми просування та зміцнення здоров'я, впровадження міжнародних проєктів в Україні, інноваційні підходи до документування профілактичної роботи, досвід окремих закладів охорони здоров'я;
- метод документального моніторингу є важливим інструментом виявлення динаміки розвитку галузі, систематичного відстеження змін у документальному забезпеченні розвитку промоції здоров'я;
- соціологічні методи дослідження дозволяють оцінити сприйняття та використання документів щодо просування здоров'я різними цільовими групами. Найпоширенішими є: анкетування медичних працівників з якості методичних матеріалів, опитування населення про знання щодо інформаційних та освітніх промоційних кампаній, інтерв'ю з керівниками закладів охорони здоров'я, онлайн-опитування через вебпортали тощо.

Отже, сучасні методи дослідження документального аспекту промоції здоров'я в Україні характеризуються складністю та міждисциплінарним характером. Ефективне дослідження вимагає поєднання традиційних методів аналізу документів з інноваційними підходами, зокрема цифровими технологіями й великими даними.

СЕКЦІЯ:  
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ  
ГЛОБАЛЬНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Л. Філіпова

**СУЧАСНІ ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ АМЕРИКАНСЬКИХ БІБЛІОТЕК ТА ІТ-ІНДУСТРІЯ**

L. Filipova

**MODERN DIGITAL PLATFORMS OF AMERICAN LIBRARIES AND IT-INDUSTRY**

В сучасних умовах стрімкого розвитку інформації цифрові бібліотеки відіграють ключову роль у розвитку рівноправного доступу до знань для різних категорій користувачів. Особливого значення набувають цифрові платформи для інформаційно-бібліотечних послуг, зокрема в американському суспільстві для університетських та публічних бібліотек. У дослідженнях американських вчених визначаються стратегії в галузі бібліотекознавства та інформатики (Library and Information Science (LIS)). Розвиток цифрових платформ розглядається як набір інтегрованих інструментів, основаних на цифрових технологіях, або — як технологічні інтегратори, використання яких підвищує ефективність діяльності в будь-якій сфері в сучасних умовах інформаційно-віртуального суспільства.

Виділяються такі основні типи цифрових платформ, що використовуються американськими та зарубіжними бібліотеками:

- *цифрові бібліотечні системи*, які дозволяють бібліотекам керувати цифровими колекціями та надавати доступ до них;
- *інтегровані бібліотечні системи (ILS)*, які допомагають бібліотекам керувати своїми фізичними та цифровими колекціями;
- *системи керування контентом (CMS, Content Management Systems)*, що допомагають бібліотекам створювати та керувати своїми вебсайтами та цифровим контентом;
- *інструменти взаємодії з спільнотою* — полегшують взаємодію з читачами та сприяють проведенню бібліотечних заходів; зокрема і платформи соціальних мереж.

За результатом аналізу найкращих цифрових платформ американських університетських бібліотек за 2024–2025 роки, виділяються наступні:

- EBSCOhost: популярна платформа, застосовується особливо в галузі гуманітарних наук, бізнесу та інженерії; має простий інтерфейс та інтуїтивно зрозумілі функції пошуку;
- ProQuest, JSTOR, ScienceDirect: підтримують великі масиви статей з академічних журналів, книг і першоджерел; мають зручний інтерфейс; орієнтовані на дослідження у галузі гуманітарних, соціальних та природничих наук;
- iBiblio: платформа з відкритим доступом, особливо корисна для гуманітарних досліджень, зокрема історії, культурології та ін.;
- SpringerLink: орієнтована на тих, хто працює в галузі STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics), містить велику бібліотеку академічних книг, журналів та дослідницьких робіт, переважно корисна для студентів, які вивчають природничі науки, технології, інженерію та математику;



- Bartleby: популярна платформа особливо серед студентів, для підготовки до творів, завдань або досліджень; містить велику різноманітність підручників, навчальних посібників, має інструменти для перевірки на плагіат.

Також є і інші цифрові платформи, які в основному надають доступ до широкого спектра академічного контенту, необхідного для виконання завдань, участі в обговореннях чи дослідницьких проєктах. Багато онлайн-університетів покращують процес навчання, пропонуючи платформи цифрових бібліотек з LMS (Learning Management System; системами управління навчанням), що робить дослідження та ресурси доступними для студентів.

Для успішного розвитку цифрових платформ для бібліотек велике значення має індустрія бібліотечних технологій, що охоплює велику кількість підприємств та компаній в США. Численні IT-компанії займаються розвитком та адаптацією своїх продуктів (комп'ютерних програм, систем, БД) до різноманітних потреб в обслуговуванні та організації фондів окремих типів бібліотек: публічних, академічних, шкільних і спеціалізованих бібліотек. Наприклад, платформи бібліотечних послуг (Library services platforms (LSPs)), які розроблені для академічних бібліотек, вважаються недостатньо зручними для публічних бібліотек. Великі компанії, які орієнтуються на довгострокових стратегіях, виявляють інтерес до стартапів з інших галузей бібліотечного бізнесу, щоб заповнити прогалини у послугах або розширити свої інформаційні продукти за допомогою штучного інтелекту (ШІ) або аналітики (M. Breeding).

Серед найбільших публічних компаній, що створюють бібліотечно-технологічну продукцію, виділяють кілька популярних, серед яких: *Clarivate*, *EBSCO Information Services*, *OCLC* та ін.

*Clarivate* — це велика публічна компанія з трьома основними бізнес-підрозділами та широким спектром інформаційних продуктів та послуг брендів ProQuest, Innovative та Ex Libris. Серед них, наприклад, Ex Libris, орієнтований на академічні та національні бібліотеки, тоді як інтегровані бібліотечні системи, (ILS) Sierra та Polaris (пакет продуктів Vega), також відповідають переважно інтересам публічних бібліотек.

*EBSCO Information Services* (EBSCO Інформаційний Сервіс) — це підрозділ компанії EBSCO Industries, Inc., який надає різноманітні інформаційні ресурси та сервіси для бібліотек, університетів та інших організацій. EBSCO є провідним постачальником дослідницьких баз даних, електронних журналів, електронних книг та інших ресурсів для доступу до наукового контенту. Наприклад, EBSCOhost, оперативна інтерактивна довідково-бібліографічна служба, що надає доступ до баз даних з повнотекстовими статтями та анотаціями з різних журналів. EBSCO Discovery Service (EDS) — пошукова платформа, яка пропонує єдиний інтерфейс для пошуку по всіх ресурсах бібліотеки, включаючи бази даних, електронні книги та журнали. EBSCO Information Services прагне надавати високоякісні ресурси та сервіси, щоб допомогти користувачам знаходити й використовувати необхідну інформацію для досліджень, навчання, роботи.

*OCLC (Online Computer Library Center)* — це велика некомерційна організація, яка здійснює широкий спектр роботи з поширення бібліотечних технологічних продуктів та послуг, а також освітню діяльність у бібліотечному співтоваристві. WorldCat, глобальна бібліографічна база даних, що знаходиться в основі послуг

та продуктів OCLC, приділяє першочергову увагу підвищенню якості БД. OCLC використовує ІІІ у багатьох своїх продуктах, як в експериментальних, так і в готових до використання функціях. Наприклад, компанія застосовує ІІІ для рекомендацій книг на worldcat.org та підвищення ефективності мереж обміну ресурсами. Існують також багато інших ІТ-компаній, які орієнтовані переважно на потреби бібліотек окремих типів, наприклад, публічні, спеціальні та ін.

В умовах сучасного бібліотечного простору завдяки цифровим онлайн-платформам бібліотеки можуть охопити різноманітну аудиторію, долаючи географічні бар'єри та надаючи доступ до знань тим, хто не може мати фізичного контакту з бібліотекою. Цифровий формат забезпечує довговічність цих ресурсів та полегшує їх пошук майбутніми поколіннями.

*В. Кудлай*

### **УКРАЇНСЬКІ КУЛЬТУРНІ СТАРТАПИ ЯК ДРАЙВЕРИ ЦИФРОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ**

*V. Kudlai*

#### **UKRAINIAN CULTURAL STARTUPS AS DRIVERS OF DIGITAL DIPLOMACY**

Український культурний сектор упродовж останніх років інтенсивно входить у цифрові екосистеми глобального спілкування. Війна суттєво прискорила процес цифрової трансформації культурного середовища: митці, команди культурних проєктів, музеї, бібліотеки, фестивалі та університетські ініціативи почали мислити у категоріях продуктів, сервісів і платформ, орієнтуючись на логіку технологічного підприємництва. Унаслідок цього виникла нова хвиля культурних стартапів — від XR-рішень для збереження культурної спадщини та створення освітнього контенту до маркетплейсів подій і креативних сервісів. Такі ініціативи формують нову культурну цінність, водночас виконуючи функцію цифрової дипломатії: забезпечують міжнародну видимість України, зміцнюють довіру до неї та ініціюють міждержавні партнерства у гуманітарній та інноваційній сферах.

Метою дослідження є виявлення механізмів, за допомогою яких культурні стартапи можуть виступати драйверами цифрової дипломатії, а також розроблення практичних моделей їх масштабування на глобальні ринки. Основними завданнями виступають: конкретизація поняттєвих засад феномену культурних стартапів, характеристика концептуальних підходів до їх функціонування та визначення системи індикаторів впливу й управлінських орієнтирів для команд і культурних інституцій.

Теоретико-методологічна база дослідження спирається на міждисциплінарний синтез, що охоплює теорію платформ та мережевих ефектів, підходи міжнародного підприємництва до прискореної інтернаціоналізації молодих фірм, практики культурної політики в умовах кризи, а також принципи управління даними впливу (impact data management).

Цифрова дипломатія розглядається як узгоджена система комунікацій державних, громадських та підприємницьких акторів у цифровому середовищі, спрямована на посилення міжнародної суб'єктності країни. У межах цієї парадигми культурні стартапи виступають носіями трьох ключових активів: **наративу, технології та спільноти**. Наратив забезпечує смислову рамку та ціннісну пропозицію, технологія гарантує масштабованість і відтворюваність, а спільнота

формує довіру, сталі зв'язки та емоційне залучення. Їх інтеграція у платформову логіку створює потужні мережеві ефекти, які перетворюють розширення аудиторії на зростання міжнародних контактів, культурну комунікацію та міжінституційну співпрацю.

У структурі сучасного культурного простору виокремлюються три показові типи ініціатив:

1. Інституційно-комунікаційні платформи, що інтегрують українські культурні сюжети у глобальний інформаційний обіг, використовуючи візуальні, мовні та емоційні засоби взаємодії з міжнародними спільнотами.
2. Волонтерські або гібридні команди, які оперативнo створюють цифрові архіви, 3D-репліки культурних об'єктів, відкриті каталоги та спільнотні бази знань.
3. Підприємницькі продакшн-команди, орієнтовані на створення освітніх курсів, культурних подій, застосунків і маркетплейсів із від початку закладеним міжнародним виміром.

Першою та найбільш фундаментальною моделлю масштабування культурних стартапів є платформізація та використання мережевих ефектів. У цьому випадку стартап розбудовує двосторонню систему цінності: з одного боку — митці, куратори та культурні інституції, а з іншого — глобальна публіка, донори, музеї та медіа. Головним завданням є досягнення критичної маси учасників і взаємодій при одночасному зниженні витрат на залучення користувачів через генерацію контенту самими учасниками, амбасадорські програми й партнерський обмін трафіком. Водночас до ризиків належать явище мультихоумінгу (використання кількох платформ одночасно) та необхідність високоякісного модераторства.

Друга модель масштабування передбачає створення стартапу як міжнародного від початку (born-global model). Команда одразу орієнтується на декілька зовнішніх ринків, здійснює локалізацію контенту, налагоджує співпрацю з мережами фестивалів, університетів і культурних інститутів, укладає ліцензійні угоди та тестує цінові моделі. Її перевага полягає у швидкому навчанні та можливості динамічного зростання, тоді як основними викликами залишаються обмежені ресурси та регуляторні бар'єри.

Третя модель — «Дані як актив» — ґрунтується на системному зборі, аналітиці та інтерпретації даних про взаємодію користувачів: охоплення, глибину залучення, репутаційні індикатори, конверсії у партнерства, донати або участь у подіях. Завдяки персоналізації контенту, тестуванню форматів та відкритій звітності про вплив підвищується довіра партнерів і зростає довгострокова цінність користувачів.

Четверта модель — «Партнерські екосистеми культурної дипломатії» — передбачає досягнення масштабування через створення «мостів» між стартапами та інституціями: міністерствами, посольствами, культурними центрами, університетами, музеями, фондами й медіа. Формати взаємодії можуть охоплювати спільні резиденції, рор-уп експозиції, ліцензовані освітні програми, роуд-шоу, а також партнерське виробництво контенту під спільним брендом. Такі екосистеми мінімізують ризики, розширюють доступ до ресурсів і забезпечують мультиплікативний ефект впливу.

Для ефективного управління розвитком стартапів пропонується використання дашборду з чотирма групами показників:

1. Видимість і залучення (динаміка аудиторій, міжнародна присутність, інтенсивність взаємодій).
2. Довіра та репутація (якість наративів, етичність, експертні оцінки партнерів).
3. Конверсії (донати, продажі, B2B-контракти, участь у програмах).
4. Інституційний ефект (кількість і тривалість міжнародних колаборацій, географія діяльності, повторюваність співпраці).

Задля забезпечення стійкого зростання команді необхідно інтегрувати креативну та операційну логіку управління. Доцільним є поєднання подвійних ролей — креативного директора і продакт-менеджера, куратора контенту й менеджера спільноти, технічного лідера та аналітика даних. Організаційні процеси мають базуватися на коротких ітераційних циклах, постійній валідації гіпотез на зовнішніх ринках і гнучкому бюджетуванні. В умовах університетського середовища стартап-підходи можуть бути впроваджені у навчальні програми як механізми створення мінімально життєздатних продуктів і культурних інновацій.

Цифрові культурні практики мають ґрунтуватися на дотриманні авторських прав, точності описів і чутливості до контекстів. Відкриті ліцензії, прозорі правила використання цифрових реплік, чіткі політики модерації та захисту персональних даних підвищують довіру й сприяють розвитку міжнародної співпраці. Незалежні консультативні ради та публічна звітність про вплив стають додатковими чинниками легітимності й сталості.

Для команд важливо визначати 2–3 пріоритетні зовнішні ринки, локалізувати контент під цільові аудиторії, вибудовувати аналітику впливу як частину продуктового циклу, формувати мережі амбасадорів і співтворців, а також розробляти політики етики та комплаєнсу з перших етапів діяльності. Інституціям доцільно інтегрувати стартап-команди у програми культурної дипломатії через відкриті конкурси, акселераційні програми, мікрогранти, міжнародні резиденції, виставкові тури й проекти відкритих даних, а також підтримувати сумісність платформ і відкритість стандартів обміну контентом.

Отже, культурні стартапи дедалі активніше утверджуються як ефективні провідники цифрової дипломатії України, коли функціонують у форматі платформ із чіткою ціннісною пропозицією, налагодженими партнерськими екосистемами та управлінням, що спирається на дані. Поєднання креативності, технологічних інновацій і спільнотної взаємодії породжує мережеві ефекти, які трансформуються у міжнародні зв'язки, колаборації та довгострокову підтримку, а інституційна співпраця й відповідальна етика стають запорукою стійкого масштабування і виходу українських культурних стартапів на глобальні ринки.

*І. Захарова*

## **МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМ ДІЛОВОДСТВА**

*I. Zakharova*

### **METHODOLOGICAL APPROACHES TO RECORDS MANAGEMENT SYSTEMS ORGANIZATION**

Управлінська теорія виділяє три основні методологічні підходи до організації діловодства: функціональний, процесний та системний. Функціональний підхід тривалий час вважався єдиним і домінував в управлінській діяльності. Він зосереджений на функціях, які виконують документи. Подальший розвиток управлінської думки привів до формування процесного підходу, який акцентує увагу на циклічному русі документів та їх життєвому циклі. Однак, у сучасних умовах, коли зростає складність організацій, все більше уваги приділяється системному підходу, що розглядає діловодство як єдине ціле, інтегруючи функції та процеси в узгоджену структуру. Ці підходи не замінюють, а доповнюють один одного, відображаючи еволюцію від статичного аналізу до динамічного управління і, зрештою, до комплексного погляду на організацію як на єдиний організм. Функціональний підхід надає пріоритет умінню та навичкам, необхідним для виконання конкретних завдань. Реалізація функціонального підходу в діловодстві проявляється у визначенні призначення документів та їх належному оформленні. Основною перевагою функціонального підходу є його чіткість. Він дозволяє точно визначити призначення кожного документа, що сприяє його цільовому використанню та є легко зрозумілим у невеликих, ієрархічних організаціях. Однак цей підхід має значні обмеження. Його характер є статичним, оскільки він зосереджений на окремих функціях, а не на їх взаємодії. Це робить його недостатньо ефективним для управління динамічними системами, де рух і взаємозв'язок між документами та процесами мають вирішальне значення. Функціональний підхід зосереджений на традиційних функціях діловодства: інформаційній, правовій, організаційній.

Процесний підхід розглядає діловодство як сукупність взаємопов'язаних, циклічно повторюваних процесів, а документообіг — як безперервний процес управлінської діяльності, який забезпечує підготовку, погодження, затвердження, контроль виконання документів. Він вимагає документального оформлення кожного процесу, що забезпечує його прозорість та керованість. Центральною концепцією цього підходу є життєвий цикл документа (далі — ЖЦД), який описує послідовність станів, що документ проходить протягом свого існування, від створення до архівування. Мета управління ЖЦД — підвищити ефективність і результативність діяльності організації. ЖЦД є описом його застосування в ході ділового процесу. Він складається з упорядкованих станів, через які проходить документ, таких як «проект» або «на розгляді», «на контролі». Відповідно до цього підходу, ЖЦД можна поділити на три основні стадії, кожна з яких включає певні операції (див. табл. 1).

Табл. 1

## Стадії ЖЦД у процесному підході

| Стадія                     | Основні операції                                | Мета                                                      | Приклади в СЕД (система електронного документообігу)              |
|----------------------------|-------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------|
| Створення / Документування | Складання, оформлення, узгодження, затвердження | Фіксація інформації та надання їй юридичної сили          | Автоматичні шаблони, електронні візи, електронний підпис          |
| Обробка / Рух              | Реєстрація, передача, виконання, контроль       | Забезпечення своєчасного виконання та прозорості          | Автоматичне маршрутизація документів, контроль термінів виконання |
| Зберігання / Архівування   | Систематизація, пошук, видача                   | Довгострокове збереження та забезпечення швидкого доступу | Єдина база даних, індексація, інтелектуальний пошук               |

Застосування процесного підходу має значні переваги. Воно сприяє оптимізації бізнес-процесів, орієнтованості персоналу на якісний результат та безперервності управління на стику окремих процесів. Це підвищує ефективність роботи, якість кінцевого продукту та забезпечує конкурентні позиції компанії. Однак процесний підхід вимагає значних фінансових витрат та стикається з опором персоналу до змін. Крім того, він може недостатньо відображати взаємозв'язок між елементами всієї системи, зосереджуючись на оптимізації лише окремого процесу.

Системний підхід є одним із головних напрямів методології пізнання, що базується на загальній теорії систем. Його сутність полягає в комплексному вивченні складних об'єктів як єдиного цілого з узгодженим функціонуванням їхніх підсистем та елементів. У контексті діловодства це означає, що ефективність цілого залежить від ефективності всіх його частин, а не лише окремих елементів. Діловодство розглядається як відкрита система, що взаємодіє з внутрішнім та зовнішнім середовищем. Згідно з системним підходом, діловодна система складається з взаємопов'язаних елементів, які аналізуються з трьох основних аспектів:

- 1) елементний (визначає, з яких компонентів складається система діловодства, наприклад, це можуть бути документи, персонал, технології документообігу, бізнес-правила та процедури);
- 2) структурний (розкриває внутрішню структуру системи на взаємодію її елементів, напр., централізована, децентралізована або змішана організація діловодства);
- 3) функціональний (показує, які функції виконує система та її елементи).

Системний підхід дозволяє розглядати діловодство не як окреми набір процесів, а як інтегровану, життєво важливу частину цілісного «організму» компанії. Це усуває недолік процесного підходу, який недостатньо відображає взаємозв'язки між елементами.

ІТ вважається ключовим фактором у реалізації системного підходу до діловодства. Сучасні СЕД є технологічною реалізацією цього підходу. Вони

забезпечують централізоване зберігання документів в єдиній базі, можливість паралельного виконання операцій, безперервність руху та ефективну систему пошуку, безпеку доступу до документів. Це дозволяє не тільки автоматизувати процеси, а й надавати комплексну звітність за статусами документів, забезпечуючи повний контроль. Отже, системний підхід до організації діловодства вимагає: чіткої регламентації процедур — від створення документа до його зберігання; узгодженості з нормативною базою у сфері діловодства; врахування технологій електронного документообігу; трансформації ролі служби діловодства як координатора документообігу і адміністративних процедур.

*С. Савченко*

### **АРХІВ ЯК КРИВЕ ДЗЕРКАЛО РЕАЛЬНОСТІ**

*S. Savchenko*

### **ARCHIVES AS A DISTORTED MIRROR OF REALITY**

Андреа Граціозі у відомій статті про радянські архіви влучно описав поширений поміж істориків феномен «надмірного поклоніння архівним джерелам». В них шукають відповіді на питання, які вони в принципі не можуть надати, а з їхнього «мовчання» роблять помилкові висновки — ніби відсутність документів, що підтверджують певний факт, достатня для його заперечення.

Написання цього тексту є певною мірою наслідком багаторічного спостереження за роботою колег-істориків, які сповідують подібний «архівний фетишизм». Його перше кредо: цінність архівного документа вища, ніж опублікованого, передусім через труднощі його здобування, а не через об'єктивну інформаційну роль у структурі дослідження. Друге кредо: архівний документ, що здебільшого вийшов з надр державного діловодства, надає більше об'єктивної ретроспективної інформації, ніж будь-який наративний «его-документ», в саму природу якого вкладено суб'єктивність. В цих тезах спробуємо показати сумнівність цього другого кредо (щодо першого — це й так очевидно).

Отже, архівні документи традиційно сприймаються як найбільш достовірні свідчення минулого, об'єктивні репрезентації історичної реальності, позбавлені суб'єктивних інтерпретацій сучасності. Однак критичний аналіз архівної документації виявляє фундаментальну проблему: архіви, подібно до медійного середовища, що його описав Волтер Ліппман у праці «Громадська думка» (1922), створюють власне «псевдосередовище», наповнене «псевдоподіями», які викривляють автентичну історичну реальність. Ліппманівська концепція псевдоподій — стереотипізованих образів дійсності, що формуються медіа і замінюють реальний досвід — набуває нового змісту при аналізі архівних практик. Архів, як інституція збереження пам'яті, парадоксально стає механізмом її деформації, створюючи специфічне «псевдосередовище» минулого, де історична реальність подається крізь призму вибіркового збереження, ідеологічного коментування та інтерпретативних викривлень.

Першим і найбільш очевидним механізмом викривлення реальності в архівах є ідеологічно детермінований опис документів. Архівні працівники неминуче привносять у свою професійну діяльність домінуючі ідеологічні парадигми епохи. Описуючи зміст документів, що відбивається у самих їхніх назвах, складаючи



каталоги та анотації, вони здійснюють первинну інтерпретацію, яка може кардинально змінити сприйняття матеріалу дослідниками.

Цей процес нагадує концепцію фреймінгу в медійних дослідженнях, коли одна і та ж подія може бути представлена в різних контекстуальних рамках, що радикально змінює її сприйняття. Архівний працівник радянської епохи, описуючи документи царського періоду, використовував класову оптику, підкреслюючи експлуатацію селянства та ігноруючи аспекти, що не вписувалися в марксистську схему. Аналогічно, архівісти пострадянського періоду могли переакцентувати ті ж документи, виділяючи національні, релігійні або ліберально-демократичні аспекти, що раніше замовчувалися.

Така ідеологічна поляризація архівного опису створює ситуацію, коли дослідник отримує доступ не до самого документа, а до його інтерпретованої версії, опосередкованої світоглядними настановами архівного персоналу. Документ стає «псевдоподією» — спрощеною, однобокою репрезентацією історичної реальності.

Другий фундаментальний механізм викривлення полягає у принципах відбору документів для архівного зберігання. Упродовж XVIII–XIX ст. архівні установи керувалися логікою накопичення насамперед тих документів, які фіксували порушення звичайного ходу подій. Увага зосереджувалася на девіантних явищах: кримінальних справах, заколотах, конфліктах, адміністративних порушеннях. Ця вибірковість створює ефект докорінної деформації історичної перспективи. Дослідник, що працює з архівними матеріалами XIX ст., неминуче стикається з переважанням документів про конфлікти, злочинність, адміністративні казуси. Брак документів про нормальні, гармонійні відносини між різними соціальними групами не означає, що таких відносин не існувало — вони просто не потрапили до поля зору архівної фіксації, їх просто не помічали.

Парадигматичним прикладом такого викривлення є репрезентація церковно-парафіяльних відносин. Архіви рясніють документами про конфлікти між парохами та парафіянами, скаргами на священників, судовими справами про церковне майно. Створюється враження вічного протистояння між духовенством та вірянами, яке загострюється аж до 1917 р. Однак відсутність документів про доброзичливі відносини між церквою та громадою відображає не реальний стан справ, а лише принципи архівного накопичення. Злагодя та взаємоповага не потребували документування, тому залишилися поза межами архівної фіксації (хоча й такі трапляються, наприклад, записи про храмові пожертви, виділення общинної землі для кліриків тощо, але на них не сфокусовано увагу).

Третій аспект архівного викривлення пов'язаний із хибною інтерпретацією кількісних змін у документальних масивах. Збільшення кількості документів про «народні протести», соціальні конфлікти, адміністративні порушення упродовж XIX — початку XX ст. часто інтерпретується як свідчення зростання соціальної напруженості, революційних настроїв, кризи старого порядку.

Однак ця інтерпретація ігнорує фактор демографічної кореляції. Зростання кількості протестних документів корелює не лише із радикалізацією суспільства, але й з об'єктивним збільшенням населення та вдосконаленням системи документообігу. В 1780 р. в імперії мешкало 27,8 млн підданих, у 1880 р. — вже 84 млн, а на 1913 р. — 159 млн. Більше людей — більше потенційних конфліктів, судових справ, адміністративних порушень. Наприкінці XIX ст., особливо після

1881 р., — в контексті політизації повсякдення, розширення поліцейської мережі нагляду та культури доносу, вдосконалення бюрократії, — почали документуватися події, які раніше не привертали увагу і не протоколювалися.

Таким чином, дослідник, що не враховує цю кореляцію, може дійти помилкового висновку про «революційну ситуацію», тоді як реальність демонструє лише природний ріст населення та бюрократизацію управлінських процедур. Викривлення архівної реальності стає особливо проблематичним, коли воно перетворюється на основу для конструювання політичних міфів та ідеологічних наративів. Вибіркове та споживацьке використання архівних документів дозволяє створювати пропагандистські історичні концепції.

Архівні «псевдоподії» — документи, інтерпретовані поза їхнім контекстом — стають матеріалом для ідеологем. Наприклад, радянська історіографія цікавилася, накопичувала та колекціонувала документи про соціальні конфлікти до 1917 р., намагаючись переконати усіх, що ці колекції відбивають реальність в усій повноті.

Усвідомлення архіву як «кривого дзеркала реальності» вимагає переосмислення підходів до роботи з історичними джерелами. Дослідник має враховувати не лише зміст документів, але й контекст їхнього створення, принципи відбору для архівного зберігання, ідеологічні установки архівних працівників, демографічні та адміністративні фактори, що впливали на обсяг документації.

Критичний аналіз архівних матеріалів передбачає реконструкцію не лише того, що документовано, але й того, що залишилося поза межами документування. Відсутність певних типів документів може бути не менш інформативною, ніж їхня присутність. Дослідник має розвивати «герменевтику підозри» щодо архівних джерел, усвідомлюючи їхній сконструйований характер. Подібно до медійного «псевдосередовища», архів створює власну реальність, що може кардинально відрізнятися від автентичних історичних процесів.

Розуміння цих механізмів неминучої деформації є критично важливим для сучасної історичної науки. Лише усвідомлюючи конструктивістський характер архівних джерел, їхню здатність створювати «псевдоподії» минулого, дослідник може наблизитися до розуміння історичної реальності. Архів залишається незамінним інструментом історичного пізнання, але цей інструмент вимагає критичного, рефлексивного використання. Передовсім, історик має не забувати фундаментальний факт: архів — це не пряма репрезентація дійсності, а інструмент влади, який заздалегідь визначає, що має бути пам'яттю, а що — ні. Це середовище, яке лише виглядає статичним, а насправді є непомітною для зовнішнього ока динамікою селекції, накопичення, інтерпретації — динамікою, що здійснюється в інтересах «історичної політики».

Л. Бутко, С. Федоренко, М. Книш

**ІННОВАЦІЙНО-ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ  
ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УСПІХУ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ІВЕНТУ**

*L. Butko, S. Fedorenko, M. Knys*

**INNOVATIVE INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES  
AS MEANS OF ENSURING SUCCESS OF A SOCIOCULTURAL EVENT**

На сучасному етапі розвитку суспільства, який характеризується стрімкими темпами цифрової трансформації, спричиненої процесами глобалізації та пов'язаними з ними викликами, активно розширюється впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у функціонування різних організацій та проєктів сфери культури. Сучасна наукова думка (S. N. Mohammed, M. Jamhawi, M. Rashid, Ю. Боднарчук, Т. Лебідь, С. Щербаков, Н. Ревенко та ін.) утверджується в тому, що такий підхід надає можливість реалізовувати традиційні завдання з інноваційної точки зору, пропонуючи нові формати та підходи до їх вирішення. Зважаючи на високий рівень вимог сучасних споживачів, послуги та сервіси повинні бути не лише якісними, але й гнучкими, щоб успішно адаптуватися до зовнішніх змін і нових викликів. У цьому контексті особливо важливо наголосити на актуальності теми використання інформаційно-комунікаційних технологій у роботі соціокультурних івентів, оскільки саме ці інструменти здатні значно розширити їхній вплив, модернізувати діяльність та забезпечити відповідність сучасним стандартам і очікуванням аудиторії.

Отже, успішні культурні івенти зробили сьогодні цифрові технології ключовими ресурсами для виконання та оновлення своїх функцій.

Вітчизняна івент-індустрія репрезентує активне використання інформаційно-комунікаційних технологій, що активно наближає її до кращих зарубіжних практик.

У цьому контексті слід виокремити івент-проєкти *Ukraine Wow* (<https://ukrainewow.org/>), громадської організації, основною метою діяльності якої є прагнення зробити українську культуру впізнаваною та привабливою не лише на міжнародній арені, а й всередині самої країни, формуючи глибоку любов та інтерес до неї серед українців. Своїм ключовим завданням вони визначають створення спільного простору, який об'єднуватиме людей навколо унікальних аспектів української культури, що викликають захоплення. Одним із засобів успіху цих проєктів є поєднання історичної спадщини з новітніми технологіями, роблячи презентацію української культури цікавою та доступною. Переконалися в цьому можна, відвідавши їхні виставки, які з 2019 р. є найвідвідуванішими в Україні.

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології, які активно застосовуються цією організацією у виставках *Ukraine Wow*, характеризуються інтерактивністю, обчислювальною віртуальністю та різновидами інтерфейсів.

Інтерактивність є важливою характеристикою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у культурних івентах. Вона базується на здатності систем не лише пасивно отримувати інформацію від користувача, але й активно реагувати на його дії, пропонуючи осмислену комунікацію. Цей аспект дозволяє руйнувати усталене розуміння виставок. Сучасні технології сприяють створенню відкритого, свідомого та взаємодійного середовища, де відвідувачі можуть не лише споживати

підготовлений матеріал, але й брати активну участь у формуванні свого власного досвіду. У цьому контексті кожен окремий відвідувач має можливість відшукати та конструювати власну культурну ідентичність.

Завдяки обчислювальній віртуальності традиційні просторові обмеження фізичних експозицій майже повністю зникають, відкриваючи можливість створення різноманітних віртуальних виставок, які лише обмежуються творчістю та уявою організаторів. Це дозволяє реалізовувати проекти, які фізично неможливо втілити у реальному просторі.

Різновиди інтерфейсів проектів *Ukraine Wow* дозволяють адаптувати виставки до широкого спектра завдань і аудиторій. Технологічні інструменти представлені у різних формах: від зручних переносних пристроїв чи мобільних додатків до складних систем доповненої реальності. Якщо мобільні та переносні пристрої здебільшого орієнтовані на забезпечення доступу до базової інформації або посилення взаємодії з конкретними об'єктами виставок, то технології доповненої реальності значно розширюють можливості занурення в контекст експозиції. Вони додають додаткову інформацію чи візуалізацію, адаптуючись до потреб різноманітних відвідувачів.

Таким чином, сучасні інформаційно-комунікаційні технології стають важливим інструментом для трансформації виставкового простору, роблячи його доступнішим, різноманітнішим та цікавішим. Організатори виставок, які застосовують їх у своїй діяльності, забезпечують своїм проектам життєдайність, популярність серед відвідувачів та роблять їх економічно вигідними.

*А. Улановська, О. Федотова*

## **ОСНОВНІ АСПЕКТИ КЛАСИФІКАЦІЇ СИСТЕМ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ**

*A. Ulanovska, O. Fedotova*

### **KEY ASPECTS OF CLASSIFICATION OF ELECTRONIC DOCUMENT MANAGEMENT SYSTEMS IN LOCAL GOVERNMENT BODIES OF UKRAINE**

У сучасних реаліях розвитку суспільства системи електронного документообігу (СЕД) є ефективним інструментом оптимізації управління документацією в органах місцевого самоврядування. Їхнє головне завдання — автоматизувати весь життєвий цикл документа, що включає такі операції як: введення, реєстрація, розподіл; редагування, зберігання, пошук, перегляд; контроль виконання та обмеження доступу.

СЕД являє собою комплекс програмного забезпечення, що дозволяє готувати, зберігати, провадити індексування, захищати, одержувати та відстежувати документацію, інформаційні дані, форми тощо.

Потрібно наголосити на тому, що введення СЕД є однією з прерогатив органів місцевого самоврядування (ОМС). Цифровізація в ОМС реалізується через розробку та впровадження спеціалізованих платформ й інструментів, що сприяють підвищенню прозорості та ефективності надання послуг громадянам. Наприклад, впровадження електронних петицій, електронних звернень та електронного документообігу дозволяє жителям громад взаємодіяти з місцевою владою онлайн, що значно скорочує бюрократичні бар'єри.

Задля покращення процедур роботи із документами варто окреслити основні аспекти та варіанти класифікації СЕД за різними критеріями. Розподіл систем на класи надає можливість вирішити низку проблем, пов'язаних із процедурами фіксації електронних документів та зберігання метаданих; створення цілісного комплексу цифрової документації; цифровізації роботи з наявними електронними архівами та системами управління даними; підтримки обладнання задля введення та зберігання інформаційних відомостей.

Загалом СЕД класифікують:

- 1) за технологічними можливостями;
- 2) за рівнем інтегрованості;
- 3) за галуззю застосування;
- 4) за функціоналом.

За технологічними можливостями виділяють: клієнт-серверні системи; системи, що ґрунтуються на базах даних; системи на основі вебтехнологій; хмарні системи.

Перший тип систем (клієнт-серверні) демонструє класичний підхід до організації електронного документообігу. Вся логіка управління документами та даними розташовується на центральному сервері, а споживачі інформації взаємодіють з системою через спеціальні клієнтські програми, що забезпечує високий рівень оперативності та надійності.

У свою чергу системи, що ґрунтуються на базах даних, застосовують структуровану мову інформаційних запитів SQL або програмний продукт для її прочитання "Oracle" з метою зберігання та управління чималими масивами інформації. Вказані системи здатні обробляти і забезпечувати збереження великих даних завдяки спеціалізованим модулям, що робить їх особливо ефективними.

Веборієнтовані системи дозволяють користувачам працювати з документацією віддалено, без необхідності встановлення спеціального клієнтського програмного забезпечення. Доступ до системи здійснюється безпосередньо через веббраузер, що забезпечує гнучкість та зручність.

Як зазначає О. Кукаркін, хмарні системи мають архітектуру, схожу з вебтехнологіями, однак їхня головна відмінність полягає у використанні віддалених серверів, які надаються хостинг-провайдерами. Це надає змогу відмовитися від власного серверного обладнання та спрощує обслуговування. За рівнем інтегрованості СЕД поділяють на:

- 1) ізольовані (функціонують автономно, без можливості налагодження взаємодії з іншими подібними системами);
- 2) інтегровані (здатні взаємодіяти з іншими інформаційними системами установи (скажімо, з бухгалтерськими програмами), тим самим забезпечуючи безперервність інформаційного потоку.

Відповідно до сфери застосування СЕД класифікують на:

- 1) внутрішні (корпоративного типу) — з метою обміну документами всередині установи;
- 2) зовнішні (задля обміну документацією з контрагентами).

Залежно від функціонального призначення розрізняють:

1) Системи управління електронними документами (EDMS) (впроваджуються з метою встановлення місцезнаходження та відображення документів, а також

забезпечення технічної підтримки існуючих версій первинного документа). Вони є універсальними технологіями, що охоплюють повний життєвий цикл документа — від його створення та реєстрації — до архівування і знищення. Взаємодія користувачів із системою на базі клієнт-серверної побудови дозволяє досягти оперативності опрацювання даних.

Серед можливостей провідних EDMS варто виділити такі операції, як: іменування файлів в електронному режимі, забезпечення зберігання документів, проведення сканування, версіонування, контроль доступу, атрибутивний та повнотекстовий пошук, журналювання дій користувачів, оптичний спосіб розпізнавання символів (OCR) задля текстового оброблення матеріалів, підтримка електронного цифрового підпису, генерація звітних документів тощо.

2) Системи управління електронними записами (ERMS) (програмне рішення, здатне керувати цифровими даними, різноплановими документами (у тому числі, електронними листами, таблицями, зображеннями та відсканованими файлами, здатне обробляти паперові записи та фізичні активи). Такі технології пропонують централізоване зберігання файлів, контролюють доступ і потоки документів, а також сприяють організації спільної роботи. Це дозволяє досягти надійності зберігання й легкодоступності офіційних документів. СЕД даного типу сфокусовані на підтримці розподіленої взаємодії та співпраці між групами співробітників. На відміну від попередньої технології, основний акцент тут робиться на зручності спільної роботи з документами та даними. Згадані системи орієнтовані на забезпечення: обговорення проєктів; колективне редагування документів; обмін повідомленнями; планування завдань.

Хоча ці продукти мають менші можливості для управління офіційним документообігом, вони є незамінними для команд, які працюють над спільними проєктами, де швидкість і гнучкість взаємодії мають пріоритет. Функціонування систем на базі вебтехнологій дозволяє користувачам отримувати доступ з будь-якого місця та пристрою.

3) Системи електронного управління документами та записами, наприклад EDRMS (гібрид попередніх двох систем, допомагає організаціям максимально ефективно готувати, зберігати, керувати й архівувати цифрові документи та записи впродовж усього життєвого циклу). Подібні СЕД використовуються для керування цифровими даними, включаючи електронні листи, документи Word, електронні таблиці, зображення, відскановані файли.

Цей програмний комплекс є актуальним за потреби централізованого управління електронними та фізичними документами. Система автоматизує процеси створення, зберігання, пошуку, версіонування й контролю доступу до документів. Продукт допомагає ефективно впорядковувати документацію, оперативно знаходити потрібні матеріали, забезпечувати відповідність законодавчим і галузевим нормативним вимогам.

Отже, використання систем електронного документування в органах місцевого самоврядування є нагальним завданням для підвищення ефективності їхньої діяльності. Вивчення та розгляд класифікації СЕД сприяє поліпшенню ефективності, прозорості, керованості, контролю та безпеки процесів роботи з документами. Вона дозволяє стандартизувати процеси, забезпечити юридичну силу електронних документів, автоматизувати рутинні операції, підвищити контроль за виконанням завдань та інтегрувати системи між собою.

**SCRIBING AS VISUALIZATION TECHNOLOGY  
IN CONTEMPORARY EDUCATIONAL PRACTICES**

Вища освіта зазнала суттєвих змін під впливом технологічного розвитку, глобалізації та переходу на дистанційне навчання, що зумовило необхідність нового підходу до організації освітнього процесу. Навчальний процес потребує використання сучасних технологій, які допомагають взаємодіяти викладачеві й здобувачу освіти, покращити зворотний зв'язок у навігації, аналізі даних, запам'ятовуванні інформації.

Візуалізація навчальної інформації дає змогу вирішити цілу низку педагогічних завдань, серед яких: забезпечення інтенсифікації навчання, формування та розвиток критичного та візуального мислення, активізація навчальної та пізнавальної діяльності, передача знань і розпізнавання образів, підвищення візуальної грамотності та візуальної культури розвиток зорового сприйняття. Особливої ваги це набуває значення для здобувачів освіти за освітніми програмами С7 «Журналістика» та В13 «Інформаційна, бібліотечна та архівної справи», адже сприяє розвитку цифрових компетенцій, удосконаленню дослідницьких, комунікативних компетенцій, включно з інформаційною, візуальною, технологічною та медіаграмотністю.

Однією з головних причин, чому ще заклади вищої освіти зосереджуються на візуалізації даних, є те, що вони тісно пов'язані з іншими важливими поняттями, такими як наука про дані, аналітика даних, інтелектуальний аналіз даних і видобуток даних, що набувають все більшого значення та уваги.

Серед основних характеристик традиційних методів навчання слід відзначити те, що активна роль у навчальному процесі належить викладачеві, тоді як здобувачі освіти переважно залишаються пасивними споживачами інформації. Такий підхід формує інтелектуально пасивну модель навчання, орієнтовану здебільшого на передачу знань, але не завжди ефективну у розвитку практичних умінь і професійних компетентностей майбутніх фахівців.

Сьогодні освітній простір характеризується широким спектром засобів візуалізації навчального матеріалу, який постійно розширюється завдяки розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та появі нових інструментів навчальної діяльності. Одним із сучасних і ефективних засобів візуалізації є скрайбінг.

Скрайбінг — це процес візуалізації складної інформації, у межах якого відбувається послідовне зображення ключових ідей у формі малюнків або символів під час подання матеріалу. Цю техніку було розроблено британським художником Ендрю Парком для організації RSA (Royal Society of Arts) як інноваційний спосіб представлення наукових знань.

Скрайб-презентація допомагає структурувати зміст навчального матеріалу, виокремити основні поняття та продемонструвати логічні зв'язки між ними. Використання цього методу сприяє залученню уваги здобувачів освіти, підвищує рівень засвоєння інформації та робить навчальний процес більш інтерактивним. Особливістю скрайбінгу є те, що у процесі сприйняття матеріалу задіюються різні



органи чуття — зір, слух і уява, а також одночасно активізуються обидві півкулі головного мозку завдяки комбінованому використанню вербального й візуального каналів обробки інформації.

Скрайбінг може бути реалізований як у офлайн, так і в онлайн-форматі.

Офлайн-скрайбінг поєднує елементи структурно-логічних схем і коміксів, які викладач створює у процесі пояснення нового матеріалу. Онлайн-версія передбачає використання відеороликів або інтерактивних схем, що можуть бути підготовлені викладачем або створені спільно зі здобувачами освіти з використанням спеціальних комп'ютерних програм.

З урахуванням зазначеного, доцільним є не лише демонстрування готових скрайб-презентацій як прояву творчого підходу викладача, але й активне залучення здобувачів освіти до їх створення під час практичних або самостійних занять. Такий підхід сприяє розвитку креативності, логічного мислення та вміння структурувати інформацію.

Ефективність навчального процесу забезпечується за умови тісної взаємодії між викладачем, який прагне створювати інноваційний і пізнавальний навчальний контент, та здобувачами освіти, зацікавленими у формуванні глибоких знань і практичних компетентностей як основи професійного становлення.

Перспективою подальших досліджень є розвідки, зосереджені на дослідженні питань щодо впровадження скрайбінгу під час курсів таких дисциплін, як «Професійно-ділові комунікації», «Маркетинг інформаційних продуктів та послуг», «Видавничий менеджмент», «Креативні технології в рекламі та PR», враховуючи новітні технології в розкритті особливостей застосування елементів віртуальної реальності та доповненої реальності під час підготовки майбутніх журналістів і бакалаврів з інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

*О. Самойлов*

## **ІНДУСТРІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЕПОХУ МІДІАІМПЕРІАЛІЗМУ**

*О. Samoilo*

## **INDUSTRIES OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN MEDIA IMPERIALISM ERA**

Загальний прибуток США від видавничої справи, кіно- та аудіоматеріалів, телекомунікацій та інтернет-індустрії перевищує 1 трлн доларів. На телекомунікації припадає майже половина (494 млрд дол.); на видавничу справу — чверть (264 млрд дол.); на інтернет-послуги, вебпослуги та обробку даних — менше десятої частини (103 млрд дол.); на теле- та радіомовлення — трохи менше (99 млрд дол.); а на кінофільми та аудіоматеріали — ще менше (91 млрд дол.). При цьому решта суми припадає на інтернет-видавництво та мовлення (20 млрд дол.) та на «інше» (7 млрд дол.)<sup>1</sup>.

У 2010 р. світова додана вартість галузей «знань та передових технологій» склала 18,2 трлн дол., тобто 30% передбачуваного світового ВВП. Світова, додана галузями ІКТ вартість (серед них — напівпровідники, комунікаційне обладнання,

---

1 Oliver Boyd-Barret. Media Imperealism. Bowling Green State University, 2014. 232 p.

комп'ютерне програмування та обробка даних) збільшилася більш ніж удвічі — з 1,2 трлн дол. у 1995 р. до 2,8 трлн дол. у 2010 р. (уважається, що внесок США в цей показник становить не менше половини). До 2012 р. на галузь ІКТ припадало 6% світового ВВП. Із загальної суми лише на США припадало 26%. На Азію загалом, включаючи Японію, Китай та «азійську вісімку», припадало 33%, але на Європу — 22%. У США — найвища ІКТ-частка вкладень в основний капітал (26%) серед великих економік країн ОЕСР. Друге місце посідає Велика Британія. США були лідером у бізнес-інфраструктурі ІКТ. 2013 р. половина всіх світових потоків у галузі фінансів, знань, промислових товарів і персоналу припадала на індустрію знань. Значною мірою вони локалізувалися у країнах із розвинутою економікою.<sup>1</sup>

*В. Брусенцев*

## **ТРЕНДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВЕБДИЗАЙНУ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД**

*V. Brusentsev*

### **WEB DESIGN TRENDS AND PROSPECTS: A MODERN VIEW**

Тренди вебдизайну на цей час дозволяють зробити сайт більш динамічним та привабливим, використовуючи унікальні привабливі «фішки», такі як сторітелінг, повноекранне відео, синемаграфи, анімаційні GIF-зображення, 3D-зображення, паралакс-ефект та ін. Кожен рік у вебдизайні з'являються нові тренди і встигають застаріти та поступово зникати тренди, які були новими ще 5–10 років тому. Застарілий дизайн сайту може значно вплинути на його конверсію та зменшити її у рази. Безліч важких елементів, їх сумбурне розташування на сторінках сайту, неузгодженість кольорів, шаблонні та типові рішення відвертають відвідувачів від конверсійної мети й знижують ефективність вашого ресурсу. Використовуючи сучасні тренди можна зробити редизайн сайту, який буде актуальним доволі тривалий термін.

Спочатку згадаємо про актуальні і досі тренди:

1. Сторітелінг. Це візуально оформлена історія, яка розповідає відвідувачу про те, як якийсь товар чи послуга допомогли автору. Подібні історії довго утримують увагу відвідувачів, мотивуючи до подальших дій: переглянути сайт, дізнатися більше про компанію, її товари чи послуги, переконають придбати цей товар чи послугу, посилаючись на відгуки інших відвідувачів-клієнтів.
2. Більше простору. Білий простір візуально збільшує екран, не дозволяючи користувачеві втратити концентрацію. Він поєднується з усіма кольорами. Залишається і надалі актуальним завдяки своїй здатності зосереджувати увагу на головній пропозиції.
3. Адаптивні логотипи. Логотипи, які в залежності від розміру екрана можуть автоматично підлаштовуватися під нього, зберігаючи бренд перед цільовою аудиторією і пошуковою системою у пошуковій видачі.
4. Мінімалістичні фото. Високоякісні студійні знімки з одним елементом, що відображає ідею та концепцію компанії. Це фокусує увагу відвідувача і не дозволяє йому відволіктися.

---

1 Oliver Boyd-Barret. Media Imperealism. Bowling Green State University, 2014. 232 p.

5. Яскраві кольори. Кольори передають емоції та підкреслюють загальну ідею соковитих і яскравих кольорів, правильно підібраних один до одного.
6. Нестандартне розташування. Він підігріває інтерес користувача до хаотично розміщеної інформації по всій сторінці і дозволяє не виходити за рамки корпоративного стилю.
7. Повноекранне відео. Фонове відео робить дизайн сайту незвичайним, сучасним, ефективним, що збільшує залучення відвідувача і може стати гарною історією про компанію або стати чудовим доповненням до плоского дизайну.
8. Геометричні форми та візерунки. Правильне змішування різних візерунків та геометричних форм допоможе створити цілісну та привабливу композицію.
9. Синемаграфи. Це сучасні статичні ілюстрації із частковою анімацією, що додають пікантність зовнішньому вигляду вебсторінки.
10. Анімаційні GIF-зображення. Це покадрова анімація, при якій малюють кожен кадр і встановлюють певну затримку для зміни кадрів.
11. 3D-зображення. Тривимірне зображення вважається модним у вебдизайні і отримує ще більший поштовх завдяки доповненій та віртуальній реальності.
12. Паралакс-ефект. Це переміщення заднього фону та основних елементів із різною швидкістю, що стало справжньою знахідкою для ультрамодних дизайнів сайтів. Кожен відвідувач зверне увагу на цей ефект як на складову ресурсу.

Останніми роками на тенденції дизайну має великий вплив розвиток штучного інтелекту (ШІ) і машинне навчання. Нейромережі стають дедалі доступнішими, спрощуючи виконання багатьох завдань і дозволяючи зосередитися на творчих аспектах роботи. Хоча ШІ не замінює людину, але він суттєво прискорює робочі процеси та підвищує їхню ефективність. Він дозволяє враховувати поведінку користувачів, адаптуватися до їх запитів, забезпечувати персоналізовану взаємодію. Інструменти ШІ є гнучкими і стають одними із найкращих для генерації фотореалістичних зображень із мінімальними помилками. Розглянемо нові сучасні тренди вебдизайну:

1. Заголовки зображень. Вдається створювати фонові заголовки, які інтегруються з повноекранними зображеннями. Вони підкреслюють дизайн і створюють потужний візуальний акцент, привертаючи увагу аудиторії.
2. Bento Grid. Дозволяє впорядковувати елементи (зображення, текстові блоки, кнопки) у структурованій формі, що забезпечує гармонійний вигляд сторінки.
3. Неоморфізм. Еволюція плоского дизайну, який додає глибину та об'єм елементам інтерфейсу: м'які тіні й підсвічування, напівпрозорість, баланс між об'ємом та функціональністю.
4. Мікроанімації. Це невеликі елементи UX/UI дизайну, які надають сайту «живості»: анімовані іконки, ефекти наведення, анімації переходів.
5. Голосовий інтерфейс. При розробці дизайну сайту з голосовим інтерфейсом важливо враховувати: інтеграцію голосових команд у навігацію сайту, адаптацію контенту для голосового пошуку, забезпечення доступності для людей з обмеженими можливостями.
6. Функціональний мінімалізм. Мінімалізм у дизайні вебсторінок оснований на принципах простоти, зрозумілості та функціональності. Стиль забезпечує гарне юзабіліті, швидке завантаження сторінок, високий рівень цільової конверсії та завжди виглядає дуже сучасно.

7. Експериментальна типографіка. Дозволяє використовувати для шрифтів унікальні креативні художні рішення: нерівні контури, варіативна товщина ліній або ефект малюнка олівцем чи пензлем, різнокольорова яскрава гама.
8. Кінетична типографія. Це текст, що рухається та змінює форму, ефективний спосіб зробити сприйняття слів простішим та ненав'язливо привернути увагу.
9. Інтеграція III. Інструменти III створюють зображення на основі текстових запитів, можуть робити декілька варіантів макетів, ілюстрацій чи графіки, щоб користувач міг обрати той, який підходить найбільше.
10. Ретрофутуризм. Поєднує естетику минулого з уявленнями про майбутнє, додаючи сучасні елементи і створюючи відчуття ностальгії та новизни.
11. Імерсивний дизайн. Це повне залучення аудиторії через інтерактивність, багатосенсорні елементи та глибокий емоційний зв'язок для створення унікальних вражень у користувача. Передбачає використання візуалів у поєднанні з аудіо, відео та тактильними елементами, 3D-ефекти та віртуальну реальність.
12. Скеоморфізм. Відтворює реальні текстури, матеріали та фізичні об'єкти в цифровому середовищі, які повинні мати тіні, відблиски та освітлення, щоб створити враження тривимірності для отримання більш емоційного досвіду.
13. Гейміфікація. Це додавання ігрових елементів, з якими відвідувач може взаємодіяти, наприклад, в освітніх проєктах, щоб покращити ефективність.
14. Паралакс-скролінг. Техніка у вебдизайні, за якої при прокрутці сторінки фонові зображення переміщуються повільніше, ніж візуали на передньому плані. Це створює ефект глибини сторінки та ілюзію тривимірності.
15. Візуалізація даних. Один з найкращих способів швидко і повно донести будь-яку інформацію до цільової аудиторії. Це, наприклад, детальний опис про об'єкт, інтерактивна географічна карта, траєкторія руху і місцезнаходження.

Вебсайти повинні відповідати міжнародним стандартам цифрової доступності для всіх користувачів незалежно від їхніх фізичних чи когнітивних можливостей із такими особливостями, як порушення зору та/або слуху, дислексія, когнітивні розлади. Також важливим залишається питання функціональності дизайну для забезпечення зручності користування, змінюючи кольори, з можливістю створювати привабливий та ефективний дизайн, який є не лише привабливим, але й ефективним.

Отже, вебіндустрія розвивається дуже швидкими темпами. З'являються нові стандарти для веброзробників, орієнтація на які є обов'язковою для залучення користувачів при створенні якісного сайту. Треба не забувати про те, що вебсайт розробляється для відвідувачів, тому дизайн, навігація, використані вебтехнології та тренди впливають на зручність, практичність та ефективність вебресурсу.

**ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ, РИЗИКИ  
ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ АКАДЕМІЧНОЇ СПІЛЬНОТИ**

*A. Shelestova*

**ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN HIGHER EDUCATION: CHALLENGES, RISKS  
AND OPPORTUNITIES FOR ACADEMIC COMMUNITY**

Динамічний розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) суттєво трансформують систему вищої освіти України, формуючи водночас нові можливості та породжуючи низку викликів для академічної спільноти.

ШІ належить до найбільш впливових технологічних трендів ХХІ ст., радикально змінюючи методи навчання й викладання у сфері вищої освіти. В українському контексті його впровадження набуває особливого значення з огляду на потребу цифрової модернізації системи вищої освіти та виклики воєнного часу. На сьогодні в університетах закладах вищої освіти України функціонує 106 спеціалізованих AI/ML-програм у 42 закладах, що забезпечило зростання потенціалу набору здобувачів на 122% протягом останніх п'яти років<sup>1</sup>. Водночас рівень застосування ШІ науково-педагогічними працівниками залишається обмеженим, що обумовлює необхідність комплексного аналізу можливостей і ризиків інтеграції цієї технології.

Інституційний розвиток вітчизняних закладів вищої освіти засвідчує активні кроки у напрямі інтеграції ШІ в освітній процес. Прикладом є створення кафедри штучного інтелекту в Національному технічному університеті «Київського політехнічного інституту ПІ ім. Ігоря Сікорського» (2022 р.), відкриття спеціалізацій з ШІ у Харківському національному університеті радіоелектроніки та активне формування профільних програм у Національному університеті «Львівська політехніка». Паралельно держава розробляє стратегічні документи, зокрема Концепцію розвитку ШІ в Україні до 2030 р.<sup>2</sup>, а також рекомендації Міністерства освіти та науки України і Міністерства цифрової трансформації України щодо відповідального впровадження цієї технології у закладах вищої освіти<sup>3</sup>.

Актуальні статистичні дані свідчать, що станом на 2025 р. близько 86% здобувачів освіти використовують інструменти ШІ у навчанні, тоді як лише 45% викладачів застосовують їх для оцінювання результатів навчання<sup>4</sup>. Така ситуація вказує на дисбаланс між високим рівнем студентської залученості та відносно низькою готовністю викладацького складу до цифрових інновацій.

Серед провідних переваг застосування та залучення технологій ШІ до освітнього процесу можна назвати: персоналізацію навчання, автоматизацію рутинних процесів, впровадження інтелектуальних навчальних асистентів, а також підтримку наукових досліджень. ШІ здатний формувати індивідуальні освітні траєкторії, забезпечувати адаптивні методи навчання, прискорювати аналіз великих обсягів даних та підвищувати ефективність наукової діяльності.

1 За даними <https://edurank.org/cs/ai/ua/>

2 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>

3 <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2025/04/24/shi-v-zakladakh-vyshchoi-osvity-24-04-2025.pdf>

4 За даними <https://www.nucamp.co/blog/coding-bootcamp-ukraine-ukr-education-the-complete-guide-to-using-ai-in-the-education-industry-in-ukraine-in-2025>

Разом із широким спектром можливостей ІІІ породжує значні загрози, такі як: проблеми академічної доброчесності, недостатню цифрову інфраструктуру, низьку кадрову готовність, а також етичні та правові дилеми. Окремо слід наголосити щодо ризику дегуманізації освітнього процесу та зниження рівня міжособистісної взаємодії під час навчального процесу.

Для отримання позитивного ефекту подальша інтеграція ІІІ у вищу освіту України потребує:

- розроблення комплексних інституційних політик та етичних регламентів;
- інвестицій у модернізацію цифрової інфраструктури;
- підвищення кваліфікації викладачів і створення сертифікаційних програм;
- налагодження міжнародного партнерства та обміну досвідом;
- формування законодавчої бази, що забезпечуватиме баланс між інноваційністю та безпекою.

Підсумовуючи слід зазначити: ІІІ має потенціал стати ключовим чинником трансформації української вищої освіти. Його успішна інтеграція можлива лише за умови збереження принципів академічної доброчесності та гуманістичних цінностей вищої освіти. Технології ІІІ слід розглядати не як альтернативу людській фаховій експертизі, а як інструмент посилення можливостей викладачів і здобувачів вищої освіти. Від здатності академічної спільноти адаптуватися до технологічних змін залежатиме якість і конкурентоспроможність української системи вищої освіти у майбутньому.

*І. Побіженко*

#### **ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН З ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ДОСВІД ХАРКІВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АКАДЕМІЇ КУЛЬТУРИ**

*I. Pobizhenko*

#### **TEACHING THE DISCIPLINES ON USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: EXPERIENCE OF KHARKIV STATE ACADEMY OF CULTURE**

Інформаційно-комунікаційні технології дедалі активніше формують глобальний соціокультурний простір, змінюючи способи навчання, професійної діяльності й комунікації. У цьому контексті штучний інтелект (ІІІ) стає ключовим інструментом цифрової трансформації освіти. Харківська державна академія культури є одним із провідних закладів, де впровадження технологій ІІІ в освітній процес здійснюється системно, цілеспрямовано й з урахуванням специфіки гуманітарної підготовки. Зокрема, дисципліни «Штучний інтелект в інформаційно-документній діяльності» та «Штучний інтелект для різних галузей», розроблені для здобувачів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», репрезентують сучасний підхід до інтеграції цифрових технологій у зміст навчання. Їхня мета полягає у формуванні в студентів цілісного розуміння теоретичних основ, можливостей і обмежень застосування ІІІ в інформаційно-комунікаційній сфері, а також у розвитку практичних навичок роботи з інтелектуальними сервісами.

Новизна цього освітнього підходу визначається органічним поєднанням технічних і гуманітарних компонент: студенти не лише опановують базові принципи машинного навчання та нейронних мереж, а й досліджують етичні, правові та культурні аспекти функціонування інтелектуальних систем. Таке поєднання сприяє

формуванню комплексного уявлення про цифрове суспільство й професійну місію фахівця інформаційної сфери.

Вагоме місце у навчальному процесі посідає практичне опанування популярних інструментів ШІ: ChatGPT, Claude, Gemini, Perplexity AI, а також систем машинного перекладу, OCR-розпізнавання, інтелектуального пошуку та створення чатботів. Студенти вчать аналізувати ефективність різних платформ, обирати оптимальні рішення для документознавчої, бібліотечної чи архівної діяльності. Значна увага приділяється проектно-дослідницьким методам: здобувачі освіти розробляють власні мініботи, створюють інфографіки на тему «Як ШІ змінює бібліотеки», готують есе про етичні дилеми використання ШІ та презентують результати тестування аналітичних інструментів. Такі форми діяльності сприяють розвитку критичного мислення, інформаційної культури та навичок колективної взаємодії.

Практичні заняття зорієнтовані на вивчення реальних професійних кейсів — від автоматизованого пошуку даних і аналізу медіаконтенту до створення інтелектуальних систем підтримки прийняття рішень (DSS). Завдяки цьому здобувачі освіти мають змогу застосовувати теоретичні знання у практичних умовах і водночас усвідомлювати потенціал ШІ як чинника інноваційного розвитку.

Викладання новітніх дисциплін у межах академії має також вагомий соціокультурний вимір. Ознайомлення студентів із технологіями ШІ розширює їхні можливості у сферах медіа, освіти, інформаційного менеджменту та сприяє становленню цифрової культури. Молодь демонструє високий рівень зацікавленості у взаємодії з інтелектуальними системами, що свідчить про зростання ролі цифрових компетентностей як складової сучасної культурної обізнаності.

Отже, досвід Харківської державної академії культури переконливо засвідчує, що інтеграція дисциплін, присвячених ШІ, є ефективним засобом формування нового покоління фахівців — креативних, технологічно грамотних і соціально відповідальних. Такий освітній підхід має не лише прикладне, але й стратегічне значення, оскільки забезпечує гармонійний розвиток особистості в умовах глобальної цифрової культури. Системне впровадження ШІ в навчальний процес підвищує якість професійної підготовки, стимулює творчий потенціал студентів і формує сучасний тип мислення, зорієнтований на інновації. Ця практика відповідає провідним тенденціям розвитку світового соціокультурного простору, де ШІ постає одним із ключових чинників гуманітарного прогресу.

*Ю. Николь, Л. Ткач*

## **ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

*Y. Nykol, L. Tkach*

### **FEATURES OF DOCUMENTING BUSINESS ENTITIES**

Ефективне документування є ключовим чинником організації управлінських, фінансових і правових процесів підприємницької діяльності. Документ як матеріальний носій інформації виступає не лише засобом фіксації фактів господарського життя, а й гарантією правового захисту інтересів підприємства, його партнерів та держави. Від якості організації документування залежить швидкість ухвалення рішень, рівень контролю за господарськими операціями та ефективність взаємодії між структурними підрозділами.



Сучасні умови ведення бізнесу потребують комплексного підходу до документування, який враховує як традиційні (паперові) форми, так і електронні засоби обліку та звітності. В умовах цифровізації економіки дедалі більшого значення набуває електронний документообіг, що забезпечує оперативність, збереження даних, можливість дистанційної взаємодії між контрагентами. Використання електронних систем дозволяє підприємствам скорочувати витрати на папір, архівування та транспортування документів, водночас підвищуючи прозорість і достовірність інформації.

Особливістю документування підприємницької діяльності є необхідність поєднання управлінського, бухгалтерського та правового аспектів. З одного боку, документи виконують облікову функцію — фіксують фінансово-господарські операції, з іншого — є юридичними доказами у взаєминах із контролюючими органами чи контрагентами. Тому підприємства мають розробляти внутрішні нормативи документообігу, інструкції з оформлення, реєстрації, обліку та зберігання документів, а також політику інформаційної безпеки.

Важливу роль відіграє стандартизація документування. Для суб'єктів підприємництва характерне застосування уніфікованих форм первинних документів, актів, наказів, договорів, рахунків тощо. Уніфікація дозволяє забезпечити єдність термінології, скоротити ризики помилок і дублювання інформації. Водночас у процесі диджиталізації актуальним стає питання інтеграції документів у єдині цифрові платформи — бухгалтерські, управлінські, CRM- та ERP-системи, що забезпечують цілісність даних та автоматизацію рутинних процесів.

Особливу увагу слід приділити правовому аспекту документування. Згідно з чинним законодавством України, документи підприємства мають юридичну силу за умови дотримання встановлених вимог щодо реквізитів, підписів, печаток (у разі потреби), а також забезпечення автентичності електронного підпису. Закон «Про електронні документи та електронний документообіг» відкрив можливості для повноцінного переходу бізнесу на цифровий формат обліку, що спростує звітність і підвищує рівень довіри до електронних документів. Водночас суб'єкти підприємництва повинні забезпечити захист персональних даних, комерційної таємниці та архівну надійність електронних носіїв.

Новизна сучасного підходу до документування полягає в переході від фіксації фактів діяльності до інтегрованої системи управління інформацією. Документ не є лише результатом операції, а стає активом, що формує аналітичну базу для стратегічного планування. Підприємства, які впроваджують системи електронного документообігу, отримують перевагу у вигляді швидкої обробки запитів, скорочення людського ресурсу та зменшення ризиків втрати інформації.

У цьому контексті особливої уваги потребує проблема гармонізації цифрових стандартів документування з міжнародними вимогами. Участь України у світових економічних процесах вимагає сумісності електронних систем обліку з європейськими моделями документообігу, що базуються на принципах прозорості, достовірності та захисту даних. Це створює нові виклики для українського бізнесу, але водночас відкриває перспективи для підвищення конкурентоспроможності та інтеграції у глобальні ринки.

Таким чином, документування суб'єктів підприємницької діяльності є багатовимірним процесом, який охоплює організаційні, технічні, правові та

інформаційні аспекти. Його ефективність визначається здатністю підприємства забезпечити достовірність, збереження та своєчасність інформації, а також готовністю адаптуватися до умов цифрової економіки. Подальший розвиток систем документування повинен ґрунтуватися на принципах автоматизації, стандартизації, інформаційної безпеки та правової відповідності, що дозволить підприємствам не лише оптимізувати свою діяльність, а й забезпечити стабільність і прозорість бізнес-процесів.

*І. Побіженко*

**АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ ХАРКІВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АКАДЕМІЇ  
КУЛЬТУРИ В ГЛОБАЛЬНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ:  
ДОСВІД УЧАСТІ У EUDRES SCIENCE FESTIVAL 2025**

*I. Pobizhenko*

**ACADEMIC MOBILITY OF LECTURERS OF KHARKIV STATE ACADEMY OF CULTURE  
IN THE GLOBAL SOCIO-CULTURAL SPACE: EXPERIENCE OF PARTICIPATION  
IN THE EUDRES SCIENCE FESTIVAL 2025**

У сучасних умовах глобалізації та цифрової трансформації академічна мобільність виступає одним із провідних чинників інтеграції національної освіти у світовий науково-освітній простір. Вона сприяє розвитку міжнародного партнерства, обміну досвідом та створенню спільних освітніх і наукових проєктів. У цьому контексті особливої актуальності набуває участь викладачів гуманітарних і культурно-мистецьких закладів освіти у міжнародних програмах мобільності, що забезпечують можливість міждисциплінарної комунікації та осучаснення змісту навчального процесу.

Досвід участі представників Харківської державної академії культури у міжнародних заходах, зокрема у EUDRES Science Festival 2025, який відбувся 13–17 жовтня 2025 р. в м. Валмієра (Латвія) на базі Vidzeme University of Applied Sciences, засвідчив ефективність академічної мобільності як інструменту розвитку освітнього середовища. У рамках програми Erasmus+ Staff Mobility було представлено діяльність академії, напрями наукових досліджень і досвід викладання дисциплін, пов'язаних із цифровими технологіями, культурою та креативними індустріями.

Фестиваль об'єднав представників університетів із Європи, Азії та Латинської Америки, створивши платформу для наукового діалогу та культурного обміну. Програма включала пленарні сесії, воркшопи, виставки, студентську конференцію та нетворкінг-події. Участь у науковій конференції “Society. Technology. Solutions” надала змогу ознайомитися з інноваційними дослідженнями у сфері соціальних, комунікаційних, туристичних, екологічних і технологічних наук. Пленарні доповіді провідних науковців — таких як Prof. Scott McCabe (University of Birmingham) та Sjors Groeneveld (Saxion University of Applied Sciences) — порушували питання цифрової рівності, сталого розвитку та ролі освіти у формуванні стійких суспільств.

Особливу цінність мала можливість безпосереднього знайомства з освітніми практиками Vidzeme University, який активно впроваджує інноваційні методи навчання — від інтеграції симуляційних систем до розробки міждисциплінарних курсів на перетині технологій, туризму, медіа та соціальних комунікацій. Це дозволило здійснити порівняльний аналіз із освітніми підходами ХДАК, виявити

точки перетину у сфері мультимедійної підготовки, цифрового контенту та креативних індустрій.

Участь у заході сприяла професійному розвитку викладачів ХДАК у кількох напрямках: поглибленні знань про сучасні методи наукової комунікації, підвищенні англomовної компетентності, розширенні контактів для подальшої участі у міжнародних дослідницьких консорціумах і партнерських програмах Erasmus+. Важливим результатом стало формування розуміння нових підходів до побудови навчального середовища, орієнтованого на співтворчість, інноваційність та міжкультурну взаємодію.

Наукова новизна представленого досвіду полягає у визначенні академічної мобільності не лише як форми професійного зростання викладачів, але й як чинника формування міжнародної репутації закладу освіти та розширення культурно-освітнього простору України. Участь у фестивалі EUDRES Science Festival 2025 демонструє, що гуманітарні виші можуть ефективно долучатися до глобальних дослідницьких ініціатив, поєднуючи традиції академічної школи з інноваційними цифровими рішеннями.

Набутий досвід свідчить, що академічна мобільність сприяє розвитку відкритої академічної культури, стимулює впровадження нових форм навчання, таких як проектно-орієнтоване, гібридне та міждисциплінарне. Для Харківської державної академії культури це означає перехід до нової освітньої парадигми, у якій міжнародне співробітництво та використання технологій стають складовими професійної ідентичності викладача.

Таким чином, участь у міжнародних наукових подіях, зокрема у фестивалі EUDRES Science Festival 2025, підтверджує високий рівень готовності викладачів ХДАК до інтеграції в глобальний соціокультурний простір. Академічна мобільність сьогодні виступає не лише засобом професійного вдосконалення, а й основою сталого розвитку освітнього процесу, який поєднує традиції національної культури з інноваціями світового рівня.

*O. Novikov*

**BEYOND THE CLASSROOM: SOCIAL NETWORKS AS AN INFORMAL PLATFORM  
FOR LANGUAGE LEARNING AND CULTURAL EXCHANGE:  
ADVANTAGES AND DISADVANTAGES**

*O. Новіков*

**BEYOND THE CLASSROOM: СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК НЕФОРМАЛЬНА ПЛАТФОРМА  
ДЛЯ ВИВЧЕННЯ МОВ ТА КУЛЬТУРНОГО ОБМІНУ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ**

Since the appearance of social media and online platforms, traditional classrooms have become better, more dynamic, and interactive with the introduction of brand-new approaches for both learning and teaching. While formal education remains essential, incorporation of social media provides an informal space where learners can immerse themselves in innovative interactions. Nowadays, platforms such as TikTok, YouTube, AI-based tools, etc offer students access to authentic, real-time communication with native speakers and opportunity to engage with learners beyond classrooms across the globe.

Social media platforms have significantly transformed how learners and educators engage with languages and cultures, offering several unique advantages that complement

traditional classroom approach. These platforms and their practical implementation provide students with a dynamic environment where language learners can gain real-world experience, applicable knowledge, and engage in cross-cultural communication without the necessity in mobility or international exchange programs. One of the key benefits is authentic language exposure. Unlike traditional paper-based textbooks, social media allows learners to actively participate in vocabulary usage through speaking activities with native speakers. Moreover, students have more possibilities to practice their listening skills while listening to educational podcasts and video materials. This can be significant for further language competence improvement.

Additionally, social media fosters cultural exchange through social platforms for virtual exchange or educational materials for students. For Ukrainian students (and students across the globe as well) platforms like Instagram, TikTok, or YouTube offer the chance to explore not only languages themselves, but cultural backgrounds. This opportunity helps learners understand language in its cultural context, something Ukrainian educational system may struggle to provide due to resource limitations or geographical barriers.

Social media allow students to stay in touch despite geographical distance. Online communication, participation in live activities, or speaking clubs conducted by social media owners may help students to gain accessible practical experience via online easily. Consequently, the interactive nature of social media also promotes development of crucial soft skills, such as teamwork and decision-making through active collaboration among students. For Ukrainian students, these interactions could help deal with temporal inability to participate in real-time classrooms and offline communication which is impossible due to conflict. Thus, implementation of social media provides free, diverse resources, allowing learners to access language materials, podcasts, and videos often without financial costs. This is especially beneficial in Ukraine, where access to language education might be limited in rural areas or conflict zones.

Nevertheless, the informal nature of social media presents challenges for students. The first and the most significant in nowadays conditions is issues with electricity in regions close to conflict zones. This obstacle limits students to participate in all beneficial activities posed by social media. Moreover, the content can vary widely, with some resources offering incorrect or irrelevant materials which can be misleading for language learners. Additionally, the lack of structure in informal learning environments means that learners may miss out on foundational knowledge. However, this constable is quite easy to overcome by using credible sources of information and double-checking information before incorporating into curricula.

To sum up, while social media offers significant advantages for language learning and cultural exchange among students, especially for Ukrainian students who may have limited access to formal resources, there are still several disadvantages which can be challenging for both students and educators. Given the significant positive effects that the practical use of social media can have on the educational process, it is both relevant and essential to integrate these platforms into educational curricula. This integration not only enriches the educational experience but also prepares students for a digitally interconnected world and future careers. Therefore, it is crucial for educational institutions to develop strategies that incorporate social media into their teaching methods and content delivery.

*О. Супрун, А. Білова, Д. Сироміятникова*

**ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ ДОПОВНЕНОЇ ТА ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ  
НА КОГНІТИВНУ Й ЕМОЦІЙНУ ЗАЛУЧЕНІСТЬ КОРИСТУВАЧІВ**

*O. Suprun, A. Bilova, D. Syromiatnykova*

**IMPACT OF AUGMENTED AND VIRTUAL REALITY TECHNOLOGIES  
ON USERS' COGNITIVE AND AFFECTIVE ENGAGEMENT**

Актуальність теми. Технології доповненої (AR) та віртуальної реальності (VR) набувають все більшого значення у сучасних сферах освіти, візуалізації даних та комерційних застосувань. Вони забезпечують створення інтерактивних і високорівневих іммерсивних середовищ, що підсилюють емоційну й когнітивну залученість користувачів, сприяють активному навчанню та полегшують засвоєння складних понять. Попри значний потенціал, технології доповненої (AR) та віртуальної реальності (VR) все ще перебувають на етапі активного розвитку, вимагають суттєвих інвестицій, адаптації навчального контенту та інтеграції у реальні освітні й професійні процеси для широкого впровадження. Саме ці виклики зумовлюють актуальність дослідження, спрямованого на оцінку ефективності використання AR і VR, їхнього впливу на продуктивність виконання завдань, задоволеність користувачів і рівень когнітивного навантаження.

Мета дослідження. Завданням цього дослідження є всебічний аналіз ефективності застосування технологій доповненої (AR) і віртуальної реальності (VR) у сучасній освіті, візуалізації даних та комерційній діяльності. Дослідження орієнтоване на вивчення впливу AR і VR на продуктивність, емоційне залучення, задоволеність користувачів цифровим контентом, а також на виявлення переваг і обмежень впровадження цих технологій у практичні освітні та професійні процеси.

Вступ. Доповнена (AR) і віртуальна (VR) реальність належать до найперспективніших технологій сучасності, здатних формувати глибоко інтерактивні освітні, дослідницькі та професійні середовища. Їхнє застосування у навчанні та професійній підготовці забезпечує можливість взаємодії з даними, які складно або неможливо відтворити традиційними методами. Використання AR і VR підвищує мотивацію, залученість, дозволяє персоналізувати навчальний процес і моделювати складні ситуації у контрольованому, безпечному просторі. Технологія AR інтегрує цифрові елементи в реальне середовище, розширюючи можливості користувача у взаємодії з навколишнім світом, тоді як VR повністю занурює його у віртуальний простір, усуваючи вплив зовнішніх факторів. Це відкриває нові можливості для стимулювання когнітивної активності, критичного мислення та емоційної взаємодії.

Сучасні емпіричні дослідження підтверджують, що використання AR і VR істотно підвищує рівень залученості користувачів у навчальному, професійному та розважальному контекстах. Зокрема, VR демонструє здатність покращувати когнітивну продуктивність і навчальні результати завдяки високій іммерсивності та можливості взаємодії з тривимірними об'єктами в режимі реального часу. Така форма подачі інформації сприяє глибшому розумінню матеріалу та розвитку навичок критичного мислення.

Інтерактивність є одним із визначальних чинників ефективності цих технологій. Маніпулювання об'єктами, участь у змодельованих сценаріях, реконструкція

реальних процесів і симуляція складних систем підвищують когнітивну активність і мотивацію користувачів. Наприклад, у технічних спеціальностях AR використовується для дослідження будови механізмів через інтерактивні 3D-моделі, що підвищує якість засвоєння знань і формує практичні компетентності.

У сфері комерції AR і VR також довели свою ефективність, впливаючи на споживачську поведінку. Використання цих технологій у торгівлі сприяє підвищенню задоволеності клієнтів, продовженню часу взаємодії з брендом і зростанню продажів. Віртуальні примірочні, 3D-демонстрації товарів та інтерактивні тури створюють індивідуалізований досвід, який підсилює емоційний зв'язок споживача з продуктом.

У професійному навчанні AR і VR відкривають нові підходи до формування компетентностей. Наприклад, у промисловості AR використовується для навчання технікам безпеки, тоді як у науці та інженерії VR надає змогу моделювати експериментальні процеси, що є ризикованими або неможливими у фізичних умовах. Такі підходи сприяють розвитку адаптивного навчання, персоналізації освітнього контенту та практичному відпрацюванню навичок у безпечному середовищі.

Отже, технології AR і VR не лише посилюють когнітивну й емоційну залученість користувачів, а й формують підґрунтя для інтеграції цифрових інновацій у навчальні, професійні та бізнес-практики. Водночас залишаються виклики — висока вартість обладнання, потреба в адаптації контенту, ризики дезорієнтації у VR середовищах, обмежена фізична взаємодія та проблеми сумісності з іншими інструментами.

Перспективи подальшого розвитку AR і VR тісно пов'язані з інтеграцією штучного інтелекту та адаптивних методик навчання, що дозволить створювати персоналізовані середовища, здатні реагувати на дії користувача. Очікувані напрями розвитку включають:

- створення адаптивних навчальних систем, що динамічно підлаштовуються під рівень користувача;
- впровадження AR і VR у дистанційні та змішані освітні моделі;
- використання симуляцій для розвитку професійних навичок у медицині, архітектурі, інженерії;
- застосування AR для підвищення доступності контенту та безпеки у реальних середовищах;
- впровадження інтелектуальних систем аналізу поведінки й оцінки результатів навчання.

Висновки. Технології доповненої та віртуальної реальності докорінно змінюють характер взаємодії користувачів із цифровим контентом, створюючи нові формати навчання, підготовки кадрів і комерційної діяльності. Вони забезпечують підвищення когнітивної продуктивності, емоційної мотивації та інтерактивності процесу. VR сприяє повному зануренню у навчальний контекст, дозволяючи ефективно опановувати складні поняття, тоді як AR поєднує цифрові елементи з реальним середовищем, забезпечуючи гнучкість і практичність. Поєднання цих технологій із AI формує основу для створення персоналізованих, безпечних і високоефективних освітніх середовищ, які відповідають сучасним вимогам науки, освіти й бізнесу, сприяючи підвищенню якості навчання, продуктивності праці та розвитку інноваційного мислення.

*D. Nienova, O. Novikov*

**VIRTUAL EXCHANGE PROGRAMS AS A BRIDGE BETWEEN CULTURES:  
ICT IN GLOBAL EDUCATION**

*Д. Нєнова, О. Новіков*

**ВІРТУАЛЬНІ ПРОГРАМИ ОБМІНУ ЯК МІСТ МІЖ КУЛЬТУРАМИ:  
ІКТ У ГЛОБАЛЬНІЙ ОСВІТІ**

In today's rapidly changing world, the role of education has evolved beyond traditional classroom settings. The digital revolution, particularly Information and Communication Technologies (ICT), has significantly reshaped how education is provided and accessed globally. Among miscellaneous innovative approaches, the implementation of virtual exchange programs is an educational strategy that leverages ICT to connect students across the globe, allowing them to engage in collaborative learning experiences without the necessity for physical mobility. Thus, this paper aims to give a short overview of the advantages and disadvantages of incorporating educational virtual exchange programs into curricula.

To begin with, virtual exchange programs can be defined as an online learning experience during which students across the globe interact through technology to discuss common issues, work on the same project, develop a specific idea, etc. Unlike traditional exchange programs, for instance, most programs of Erasmus+ International Credit Mobility, virtual mobility makes cross-cultural interaction more accessible and sustainable. In the context of Ukraine, virtual exchange programs are a powerful tool which offers a platform for Ukrainian students to engage with their peers from other regions affected by conflict or those in more stable settings. Consequently, these exchanges not only enable academic collaboration but also foster the development of soft skills such as intercultural communication, problem-solving, teamwork, critical thinking, etc.

In order to have a better understanding of the importance of the incorporation of virtual exchanges, it is essential to observe the advantages and disadvantages of this approach.

Virtual exchange programs break down geographical barriers, allowing students to access global education. Connection with peers from various countries allows students to gain diverse perspectives, both academic and cultural. This can be particularly impactful for students in Ukraine, where international (physical) mobility may be limited due to economic, political factors or other temporary circumstances.

One of the key benefits of virtual exchange is its ability to foster intercultural competence and cultural awareness. This aspect helps students to become more open-minded, empathetic, and better equipped to navigate an increasingly globalised world. Even though these skills aren't always cornerstones when it comes to further procession activities, they are crucial and cannot be underrated.

Moreover, virtual exchanges promote collaboration through joint academic projects and discussions, which help to improve key skills such as teamwork, communication, and critical thinking. Additionally, since most exchanges involve the use of digital tools, students also gain experience with various ICT platforms and AI-based tools, which make the educational process more interactive.

In addition to the benefits, such programs also offer Ukrainian students the chance to apply for scholarships and funding for their own research projects (Jean Monnet Actions,



Erasmus+, Horizon, Invisible School for Ukraine, etc). These opportunities allow students to engage in academic pursuits on a global scale, without the need for physical mobility. This removes financial and logistical barriers, making research and academic growth more accessible to a broader range of students.

Considering the disadvantages, it is important to highlight some of them, which can make the educational process less smooth and easier. While virtual exchange programs offer numerous benefits, they also rely heavily on technology. In the ukrainian context, access to a reliable internet connection and digital tools can be a significant challenge for students, particularly those in active conflict zones. This is the main issue which can hinder the smooth educational process. Another disadvantage which can slow down the smooth process of gaining experience is the lack of real-time communication, which can facilitate the educational process. Scientific investigations have proved that real-time communication is considered a better way to motivate students and further improve their academic performances.

In conclusion, virtual exchange programs present promising opportunities to bridge cultural gaps and enhance the educational experience of students, particularly in Ukraine, by providing access to global education, fostering intercultural competence. Despite some obstacles, such as technological limitations, especially in conflict zones, virtual exchange programs remain a valuable tool for improving education across the globe. Thus, the implementation of virtual exchange programs is definitely a catalyst for educational equity and cultural diplomacy, contributing to a more interconnected and better-educated world.

*А. Дзяма, Л. Ткач*

## **ЕВОЛЮЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЇХ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬСТВО**

*A. Dziama, L. Tkach*

### **EVOLUTION OF INFORMATION TECHNOLOGIES AND THEIR IMPACT ON SOCIETY**

Інформаційні технології (ІТ) стали ключовим чинником розвитку сучасного суспільства, формуючи нові соціальні, економічні та культурні реалії. Їх еволюція від перших обчислювальних машин до сучасних систем штучного інтелекту свідчить про безперервний процес цифрової трансформації, що змінює не лише способи комунікації, а й саму природу людської діяльності.

Перший етап розвитку інформаційних технологій пов'язаний із появою механічних обчислювальних пристроїв (XVII–XIX ст.), які заклали основу для подальшої автоматизації. Друга половина XX ст. стала часом формування електронних комп'ютерів і появи перших програмних систем. Ключовим проривом став винахід мікропроцесора, що зумовив перехід від централізованих ЕОМ до персональних комп'ютерів.

Наприкінці XX — початку XXI ст. розпочався етап масової цифровізації: поширення інтернету, розвиток мобільних технологій і хмарних обчислень. Сьогодні ми живемо в епоху ІІІ, великих даних (Big Data) та інтернету речей (IoT), що утворюють фундамент нової інформаційної цивілізації.

Цифровізація радикально змінила соціальні взаємодії, моделі праці, освіти та споживання. Інформація стала головним ресурсом, а її обробка — визначальним фактором конкурентоспроможності держав і компаній.

Завдяки ІТ з'явилися нові форми комунікації (соціальні мережі, онлайн-месенджери), віддалена робота, дистанційна освіта, електронна комерція та е-урядування. Усе це сприяє підвищенню ефективності суспільних процесів, однак водночас породжує нові виклики — кіберзагрози, інформаційну залежність, втрату приватності.

Інформаційні технології стимулюють інновації в економіці, створюють нові сектори (FinTech, EdTech, MedTech) і підвищують продуктивність виробництва. Водночас вони зумовлюють структурні зміни ринку праці: рутинні професії поступово зникають, а попит на фахівців у сфері ІТ, аналітики даних та кібербезпеки зростає.

Сучасна економіка знань потребує не лише технічної грамотності, а й гнучких навичок: критичного мислення, креативності, здатності до навчання протягом життя. Таким чином, ІТ стають каталізатором переосмислення ролі людини у виробничих процесах.

Інформаційні технології формують нову цифрову культуру, де швидкість обміну даними стає цінністю, а знання — продуктом колективної взаємодії. Виникає феномен «цифрової особистості», що одночасно існує в реальному та віртуальному середовищах.

Водночас розширення цифрового простору посилює проблему інформаційної нерівності: доступ до технологій визначає можливості освіти, кар'єри та соціальної інтеграції. Тому цифрова інклюзія — один із головних напрямів сучасної державної політики.

Еволюція ІТ не є лінійним технічним процесом, а комплексним соціотехнологічним явищем, у якому технології та суспільство взаємно формують одне одного. Новизна підходу полягає у розгляді інформаційних технологій як чинника гуманітарної еволюції — не лише інструменту, а й середовища формування нових моделей мислення, цінностей та поведінки людини в цифрову епоху.

Еволюція інформаційних технологій визначає темп і напрям розвитку сучасного світу. Вона створює безпрецедентні можливості для інновацій, підвищення якості життя та глобальної співпраці. Водночас технологічний прогрес вимагає етичної відповідальності, регулювання та розвитку цифрової грамотності населення.

Майбутнє суспільства залежить від того, наскільки гармонійно людина зможе інтегрувати технології у власну систему цінностей, забезпечуючи баланс між технічним прогресом і гуманістичними принципами розвитку.

*О. Супрун, І. Жилиак*

## **ДОПОВНЕНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ АБСТРАКТНИХ КОНЦЕПЦІЙ У НАВЧАННІ**

*O. Suprun, I. Zhyliak*

### **AUGMENTED REALITY AS A TOOL FOR VISUALIZING ABSTRACT CONCEPTS IN LEARNING**

**Мета дослідження** — аналіз та оцінка інтеграції технологій доповненої реальності (Augmented Reality, AR) у навчальний процес, виявлення її переваг, обмежень та перспектив розвитку в освітньому контексті. Дослідження спрямоване на виявлення ефективних практик упровадження технологій доповненої реальності

(AR) у різних галузях освіти, зокрема у вищій школі, а також на розроблення рекомендацій щодо оптимізації її використання з метою підвищення мотивації, залученості та академічних досягнень студентів.

Актуальність дослідження. Інтеграція AR в освітній процес є одним із ключових напрямів розвитку сучасних педагогічних інновацій. Завдяки можливості накладати цифрові об'єкти на реальне середовище технологія суттєво розширює межі традиційного навчання, забезпечуючи високий рівень інтерактивності та занурення (іммерсивності). У контексті цифрової трансформації освіти AR стає інструментом подолання обмежень класичних методів, сприяючи візуалізації абстрактних понять, індивідуалізації навчального процесу та розвитку інклюзивної освіти. Практичне застосування доповненої реальності вже продемонструвало її ефективність у підвищенні якості навчання, поєднуючи інтерактивність, наочність і гейміфікаційні елементи. У системі вищої освіти AR дедалі частіше поєднується з технологіями віртуальної (VR) та змішаної реальності (MR), зокрема в межах моделей перевернутого класу (flipped classroom) та дистанційного навчання. Емпіричні дані свідчать, що найактивніше технологія впроваджується в інженерно-технічних спеціальностях, переважно на базі мобільних і маркер-орієнтованих платформ, що визначає необхідність подальшого дослідження можливостей її адаптації до інших галузей освіти. Отже, актуальність теми полягає у виявленні тенденцій, переваг, викликів і перспектив розвитку AR, що дозволяє сформулювати практичні рекомендації для її системного впровадження у навчальний процес.

Доповнена реальність стає невід'ємною частиною сучасної освіти, підтверджуючи свою ефективність у покращенні якості навчання. Її головна перевага полягає у поєднанні наочності, інтерактивності та елементів гри, що стимулює інтерес і мотивацію здобувачів освіти. У вищій школі AR дедалі частіше використовується разом із VR і MR, насамперед у моделях дистанційного навчання та перевернутого класу. Згідно з науковими дослідженнями, AR найчастіше застосовується у технічних спеціальностях, зокрема інженерії, що вказує на необхідність розширення сфери її використання на гуманітарні та природничі дисципліни.

Однією з провідних переваг AR є підвищення рівня мотивації та залученості студентів. Перетворюючи навчальний процес на ігрову або дослідницьку діяльність, AR стимулює активне мислення й ініціативність. Наприклад, у сфері спеціальної освіти технологія успішно застосовується для підтримки дітей із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності (ADHD), сприяючи розвитку комунікативних і соціальних навичок.

Інший важливий аспект — можливість візуалізації абстрактних понять. Те, що раніше подавалося у вигляді двовимірних схем, нині може бути представлене як інтерактивна 3D-модель — від будови молекул і клітин до систем організму чи планетарних моделей. Такий підхід суттєво підвищує рівень розуміння складного матеріалу: результати досліджень свідчать, що використання AR може збільшити академічну успішність студентів на 20–30% порівняно з традиційними методами навчання.

AR також відкриває широкі можливості для персоналізації та інклюзивності освітнього процесу. Завдяки адаптивним інструментам можна змінювати рівень складності навчальних матеріалів, додавати аудіоописи для студентів із вадами зору,

створювати групові інтерактивні завдання для розвитку комунікаційних навичок і командної роботи.

Крім того, AR сприяє довготривалому засвоєнню знань і формуванню практичних умінь. Імітаційні симуляції дозволяють студентам не просто ознайомитися з процесом, а безпосередньо пережити його. Наприклад, майбутні медики можуть відпрацьовувати навички хірургічних втручань на AR-моделях, а школярі — експериментувати у віртуальних лабораторіях або візуалізувати природні процеси через AR Sandbox, моделюючи ландшафт і спостерігаючи за його змінами в реальному часі.

Перспективи розвитку AR в освіті охоплюють створення інтерактивних підручників, віртуальних лабораторій, тренажерів для професійної підготовки, а також інтеграцію технології у музейну й екскурсійну діяльність. Учні можуть наводити камеру смартфона на ілюстрації у підручнику й одразу бачити тривимірну анімацію, проводити віртуальні експерименти без ризику чи занурюватися в історичні події під час екскурсій. Такі рішення сприяють поглибленню знань, розвитку критичного мислення й підвищенню зацікавленості до навчання.

Висновок. Технологія доповненої реальності (Augmented Reality, AR) виступає потужним інструментом трансформації освіти, забезпечуючи новий рівень візуалізації, інтерактивності та залученості студентів. Її поєднання з VR і MR відкриває нові дидактичні можливості, особливо у вищій школі, де вона сприяє покращенню розуміння складних понять і розвитку практичних навичок. Підвищення успішності на 20–30%, підтверджене емпіричними дослідженнями, засвідчує потенціал AR у персоналізованому та інклюзивному навчанні. У майбутньому технологія здатна суттєво розширити освітній простір — від інтерактивних підручників і віртуальних лабораторій до інноваційних форм музейної комунікації. Таким чином, AR не лише революціонізує процес навчання, а й формує нову парадигму освіти, у якій знання стають доступними, захопливими та практично орієнтованими.

*В. Гришин*

#### **РОЗРОБКА СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ДОКУМЕНТООБІГОМ У ДЕРЖАВНИХ СТРУКТУРАХ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА МЕТОДИЧНІ ПРИНЦИПИ**

*V. Hryshyn*

#### **DEVELOPMENT OF DOCUMENT MANAGEMENT SYSTEMS IN GOVERNMENT STRUCTURES: ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES**

Ефективне функціонування державного управління в умовах цифрової трансформації неможливе без упорядкованої системи управління документообігом. Сучасна держава як складна соціально-адміністративна система потребує безперервного обміну достовірною інформацією між органами влади, громадянами та бізнесом. Документообіг є основним носієм управлінської інформації, формуючи комунікаційний каркас, який забезпечує оперативність, законність і прозорість діяльності публічної адміністрації. Ефективна система управління документообігом має ґрунтуватися на узгоджених організаційних та методичних принципах.

Організаційні принципи розробки системи управління документообігом передбачають формування структурної, функціональної та інформаційної єдності

процесів у межах усіх рівнів державного управління. Передусім це принцип інституційної узгодженості, який вимагає синхронізації процесів документообігу між центральними, регіональними та місцевими органами влади. Така узгодженість досягається через уніфікацію регламентів, класифікаторів і форматів електронних документів, що дозволяє забезпечити безперервний інформаційний обмін у єдиному адміністративному просторі.

Другим базовим принципом є системність, що передбачає розгляд документообігу не як сукупності окремих операцій, а як цілісного процесу управління інформаційними потоками. Система документообігу повинна охоплювати всі етапи життєвого циклу документа — від його створення, реєстрації й узгодження до виконання, контролю та архівування. У межах системного підходу кожен документ виступає не ізольованим об'єктом, а елементом загальної мережі управлінських рішень.

Важливою складовою є принцип ієрархічності, який забезпечує чіткий розподіл повноважень і відповідальності між суб'єктами документообігу. Кожний рівень державної адміністрації — центральний, регіональний і місцевий — повинен мати власну систему управління документами, інтегровану у загальнодержавну інфраструктуру електронного урядування. Це дозволяє уникнути дублювання, підвищує контрольованість процесів і забезпечує підзвітність посадових осіб.

Наступний принцип — принцип оперативності, який орієнтує систему на скорочення часу обробки документів і прискорення прийняття управлінських рішень. Упровадження автоматизованих систем електронного документообігу (СЕД) дозволяє здійснювати обмін інформацією в режимі реального часу, що особливо актуально для міжвідомчої координації та кризових ситуацій.

Принцип прозорості передбачає можливість відстеження руху документа на кожному етапі його обробки, що сприяє підвищенню довіри громадян до органів влади, зменшує ризики корупції та сприяє підзвітності управлінських дій. Інструментально прозорість забезпечується за допомогою електронних журналів обліку, аудиторських слідів та автоматичних сповіщень.

Організаційні принципи неможливо реалізувати без методичної основи, що визначає порядок розробки, впровадження та удосконалення системи управління документообігом. Одним із таких засадничих положень є принцип наукової обґрунтованості. Розробка системи має ґрунтуватися на сучасних наукових підходах — системному, процесному, кібернетичному та інформаційному, що дає змогу моделювати документообіг як динамічну систему, в якій управлінські рішення залежать від ефективності інформаційних потоків.

Методичний принцип уніфікації передбачає стандартизацію процесів створення, обробки та зберігання документів. У межах державного управління особливе значення мають стандарти ISO 15489-1:2016 «Інформація та документація — Управління документацією», а також національні нормативи діловодства. Уніфікація забезпечує сумісність різних інформаційних систем, спрощує обмін даними між органами влади та створює умови для масштабування СЕД.

Принцип інтеграції передбачає взаємопов'язану роботу системи документообігу з іншими державними інформаційними ресурсами — реєстрами, базами даних, порталами публічних послуг. Така інтеграція формує єдиний інформаційно-комунікаційний простір, у межах якого документообіг стає частиною загальної екосистеми цифрової держави. Для цього важливим є застосування концепції

інтероперабельності, що забезпечує не лише технічну, а й семантичну узгодженість даних.

Серед методичних орієнтирів також варто виділити принцип безперервного вдосконалення. Система управління документообігом не може бути статичною — вона повинна адаптуватися до технологічних змін, нових нормативних вимог і потреб користувачів. Для цього застосовується моніторинг показників ефективності, внутрішній аудит інформаційних процесів і механізми зворотного зв'язку з працівниками та громадянами.

У межах органів державного управління розробка системи документообігу передбачає дотримання принципів законності та відповідності нормативним актам. Упровадження СЕД має здійснюватися відповідно до законів України «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронні довірчі послуги», «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах». Особлива увага приділяється юридичній силі електронного документа, автентичності підпису та збереженню доказового значення електронних записів.

Організаційні засади також включають принцип інформаційної безпеки, який вимагає впровадження багаторівневих механізмів захисту від несанкціонованого доступу, втрати чи підробки даних. Це реалізується через криптографічні методи, систему контролю доступу, резервне копіювання та аудит безпеки. Захист документованої інформації має бути не лише технічним, а й організаційним, із чітким визначенням ролей і відповідальності персоналу.

Успішність системи управління документообігом безпосередньо залежить від кадрового потенціалу, йдеться про принцип компетентності і підготовки персоналу. Державні службовці мають володіти цифровими навичками, знанням електронного підпису, архівування, а також дотримуватися стандартів кібергігієни. Розвиток людського капіталу в цій сфері передбачає регулярне навчання, підвищення кваліфікації та внутрішні тренінги.

У межах методичних принципів слід також виділити контроль та оцінювання ефективності. Для системи документообігу важливо визначати кількісні та якісні показники — час обробки документа, рівень виконання контрольних доручень, зниження витрат на паперове діловодство, задоволеність користувачів, що дозволяє виявляти слабкі місця та оптимізувати процеси.

У підсумку, організаційні та методичні принципи розробки системи управління документообігом формують цілісну рамку для цифрової модернізації державного управління. Їх реалізація сприяє підвищенню ефективності комунікації між органами влади, забезпеченню правової визначеності, прозорості процесів і доступності інформації. Поєднання уніфікованих стандартів, технологічної інтеграції, високої інформаційної безпеки та підготовленого персоналу створює основу для побудови адаптивної і надійної системи документообігу, що відповідає вимогам цифрової держави.

*Р. Шалева*

**ПРО ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІСТЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ  
ДЛЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДОКУМЕНТООБІГУ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

*R. Shaleva*

**ON THE EXPERIMENTALITY OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE  
FOR TRANSFORMING DOCUMENT MANAGEMENT IN BUSINESS**

На вимогу сучасності роль підприємця не зникає, а змінюється. Одним із його ключових завдань — не боротися з новими технологіями, а навчитися використовувати їх для ефективності й масштабування бізнесу. Новий підприємець — це людина, яка розуміє цифрові інструменти та їх призначення, делегує одноманітні завдання ШІ тощо. Підприємницька діяльність нерозривно пов'язана з документаційними процесами і на практиці досі існує чимало проблем: затягнуті процеси погодження документів, дублювання дій, нестача прозорості, втрати часу та людські помилки. Зазвичай, ці труднощі пов'язані не з людським фактором, а з відсутністю сучасних інструментів обробки інформації. Якщо раніше йшлося про перехід роботи з документами на paperless, заміну традиційного документообігу на електронно-цифровий формат, то сьогодні дедалі більше акцентовано на інтеграції інструментів ШІ не як далекого майбутнього, а сучасності.

Використання електронних документів у підприємницькій діяльності є важливим поступом до покращення ефективності внутрішніх і зовнішніх процесів, що забезпечує зручність, швидкість, безпеку та прозорість у роботі. Це сприяє вирішенню окремих питань, як, наприклад, відсутність прозорості (статус документа може бути невідомим кілька днів), повторення дій, витрата часу на погодження шаблонних документів, помилки та ризики (через людський фактор часто проходять документи з критичними помилками), затримки рахунків чи договорів — це втрачений дохід або заблокована поставка.

Проте автоматизація бізнес-процесів починає інтегрувати інструменти штучного інтелекту. І документообіг — один із напрямків, де ШІ вже довів свою ефективність для підприємницької діяльності. Упровадження та активне використання таких інноваційних технологій покращить імідж у бізнес-середовищі між партнерами / інвесторами / клієнтами. У малому чи середньому бізнесі це стає реальною конкурентною перевагою.

На відміну від традиційних підходів до документообігу, використання ШІ забезпечує перехід до інтелектуалізованої, керованої та прогнозованої системи, здатної до самоаналізу. Така трансформація стає можливою завдяки технологіям автоматичного розпізнавання тексту. Зокрема, технологія Optical Character Recognition (OCR) дозволяє конвертувати текстову інформацію з PDF-файлів, сканованих документів і зображень у цифровий формат, що є першим етапом оцифрування паперових документів. Наступним, більш складним рівнем є контекстне розпізнавання змісту — технологія Automated Content Recognition (ACR), яка не лише ідентифікує символи, а й аналізує змістовий контекст документа: визначає його структуру, виділяє ключові поля, класифікує тип документа та застосовує відповідні маршрути обробки. Такі інструменти суттєво зменшують навантаження на персонал, скорочують час погодження документів і мінімізують частку ручної праці.



Сучасні системи документообігу дедалі частіше використовують ШІ-асистентів — цифрових помічників, що базуються на моделях машинного навчання, комп'ютерного зору та технологіях обробки природної мови. Ці інтелектуальні агенти здатні розпізнавати неструктуровані тексти, імпортувати документи з різних каналів, автоматично заповнювати реквізити, перевіряти правильність даних і відповідність їх законодавчим чи внутрішнім нормам. Вони також визначають оптимальний маршрут погодження документа, виявляють мовні, стилістичні чи логічні помилки, ризики дублювання інформації, суперечності та наявність конфіденційних даних.

Ефективне впровадження ШІ у бізнес-процеси потребує усвідомлення як його переваг, так і обмежень. Серед ключових сильних сторін слід відзначити автоматизацію бізнес-процесів, підвищення рівня продажів (завдяки аналітиці клієнтських даних і персоналізованим рекомендаціям), створення контенту за допомогою неймереж (тексти, зображення, відео для маркетингу), а також зниження витрат — зокрема через застосування робототехніки, що сприяє зростанню продуктивності, оптимізації витрат і покращенню якості продукції.

Слабкими сторонами є висока вартість впровадження та обслуговування, машинам бракує творчості (вони не можуть навчитися мислити нестандартно, ШІ завжди буде аналізувати ситуацію з погляду попередньо введених даних та минулого досвіду), машини з ШІ можуть впливати на зменшення робочих місць.

Для вітчизняного бізнесу ШІ в документообігу, у системах автоматизації бізнес-процесів поки що є експериментальним інструментом керування процесами, які на перспективу кардинально змінюватимуться. Домінує думка, що ШІ стане надійним, а деколи і незамінним засобом у роботі практично у всіх можливих сферах. Його дедалі активніше впроваджують бізнеси для оптимізації робочих процесів та навіть державні сервіси — для обробки якомога більших масивів даних. Попри чималий прорив у бізнесі він створює чимало ризиків. Відомо як про успішне, так і невдале застосування ШІ у діяльності компаній. Хочеться вірити, що для вітчизняних підприємців ШІ стане засобом підвищення конкурентоспроможності та прибутковості через автоматизацію документальних процесів.

*О. Кузів*

#### **ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ СТАНІСЛАВОВА (ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА) ЧЕРЕЗ ЕЛЕКТРОННІ МЕДІА ТА РЕСУРСИ**

*О. Kuziv*

#### **POPULARIZATION OF THE HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE OF STANISLAVIV (IVANO-FRANKIVSK) THROUGH ELECTRONIC MEDIA AND RESOURCES**

Сучасні електронні медіа та цифрові ресурси відкривають нові можливості для осмислення, збереження й популяризації історико-культурної спадщини. Для Івано-Франківська, який у минулому мав назву Станіслав (Станіславів), особливого значення набуває створення інтернет-спільнот, що дозволяють ознайомити широкую аудиторію з історією та культурою міста. У вільному доступі в інтернеті зацікавлені користувачі можуть знайти чимало офіційної та історично підтвердженої інформації про Станіславів, найбільш цікава її частина зосереджена саме серед містян. На щастя, небайдужі жителі міста активно діляться архівами, фото та іншими матеріалами у

загальнодоступних групах у соціальних мережах. Найвідоміша з них має назву «Ретро Франківськ Гроуп» і наразі налічує близько 12,8 тис. користувачів, до яких щодня доєднуються нові учасники. Адміністратори групи зазначають: «Запрошуємо усіх, хто цікавиться історією славного міста Станіслава, Станіслава, а нині — Івано-Франківська, в нашу нову групу. Тут Ви знайдете старовинні та архівні фото, документи, згадки, матеріали про історію міста, від заснування до сьогодення. Пріоритетність надаємо історичному напрямку, від XVII ст. до середини XX ст. Тому будемо раді, якщо спільно Ми створимо справжній клондайк цікавих знахідок та напрацювань, колекцій та галерей, документів та ексклюзивів! Відкриємо невідомі сторінки Станіславова разом!»

Спільнота «Ретро Франківськ Гроуп» була створена передусім для поціновувачів історії та має вузько спрямовану спеціалізацію задля вивчення історії Станіслава. Таким чином, завданням ресурсу є наповнення інформації про знакові події, фотодокументи, відеоматеріали, історичні та соціокультурні явища, що мали місце в житті міста з метою їхньої популяризації серед зацікавлених громадян. Серед найбільш популярних дописів можна відзначити фотоархіви, зокрема «Вулиця Радянська (Незалежності), фото 1948 року», «Івано-Франківськ. 1970-ті...» та ін.

Підписники зацікавлені у цій темі не менше ніж крійтори групи, адже слідкують за оновленнями та регулярно беруть участь в обговоренні тих чи інших дописів. Серед найпопулярніших публікацій цієї групи можна виділити допис: «1 травня 1967 року, навпроти головпоштамту, відкривають невеликий заклад харчування “Пиріжкова”, який належав до мережі громадського харчування ресторану “Київ”. Тут продавали пиріжки з капустою, сиром і повидлом по 3, 6 і 7 коп. Основний напій продажу — какао на молоці». (Інформація подана за матеріалами: «Життєпис Івано-Франківська 1939–2022» Книга друга, Р. Діда, В. Устинський). Допис набрав понад 600 вподобайок.

Наступна за популярністю група також знаходиться у соцмережі “Facebook” та має назву «Франківськ Який Треба Берегти». Адміністратори так позиціонують власну групу: «Франківськ Який Треба Берегти — громадська ініціатива зі збереження архітектурної спадщини Івано-Франківська та популяризації бережного ставлення до свого міста, його архітектури, історії, культури. Ми не просто реставруємо та відновлюємо старовинні двері міста, ми реставруємо історичну пам’ять містян та відновлюємо їх відповідальність за місто, в якому вони живуть, працюють навчаються, виховують дітей». Мета створення цієї групи актуальна та важлива з точки зору поціновування історії та пам’яток архітектури, які репрезентують місто Івано-Франківськ для широкої публіки.

Якщо користувачу ближчий до душі Instagram, то і там можна з легкістю знайти інформативний профіль, присвячений Станіславу під назвою “ramyutku\_stanislawowa”. Автор повідомляє новоприбулому читачеві, що він «закохує в історичну архітектуру» і зазначає, що «сторінка присвячена Івано-Франківську». Серед актуальних дописів можна знайти багато цікавого, наприклад: старі фотографії, інтер’єри, листівки, екскурсії і т.д. Власниці сторінки не просто публікує світлини архітектурних об’єктів міста, а й додає багато цікавої інформації, як-от про будинок, споруджений у 1912 р. архітектором Ф. Янушем на замовлення підприємця С. Хованця, що знаходиться на вул. Вітовського: «Будинок, який настільки вдало вписаний в середовище, що можна й не здогадатись, що це окрема від сусідніх

будівля. Сусідня будівля тепер офісного центру “Київ” теж належала Хованцю, і її теж будував Януш, тому вони настільки стилістично поєднані між собою. Тільки ця була призначена під житло, а на першому поверсі був ресторан. У цій будівлі багато років проживав видатний український діяч, меценат, керівник місцевої “Просвіти” Володимир Янович (1868–1931)». Авторка допису аналізує стилістику будівлі, її сучасний стан та призначення, з сумом повідомляючи, що будівля втрачає свою ідентичність через пластик, на який замінені автентичні двері тощо.

Паралельно з авторами в Facebook та Instagram ще один патріот міста підкорює соцмережі. Остап Дольний — корінний франківець, головний архітектор проєктів, засновник архітектурного бюро “Uarch”. Багатьом франківцям та українцям з інших регіонів він відомий завдяки TikTok. Його відео набирають тисячі переглядів, лайків та провокують жваві обговорення у коментарях. «Головний архітектор ТікТоку» у своїх відео пояснює основні принципи архітектури та містобудування, розповідає цікаві факти про рідне місто й розвінчує міфи, ділиться досвідом роботи над власними проєктами, а ще — долучає до відеороликів дідуся, який пам’ятає Івано-Франківськ у різні історичні періоди.

Доволі оригінальним проєктом, ініціатором якого виступив журналіст Тарас Зень, є програма, розміщена у вільному доступі на Youtube під назвою «Оцифрований Франківськ» — це серія документальних фільмів про наше місто, які збереглися на кіноплівці. Такі кінохроніки вишукуються та часто викуповуються коштами меценатів в архівах інших країн, приватних кінозбірок тощо. Тож завдяки ініціативі Т. Зеня та небайдужих містян ми маємо змогу побачити візуальні фрагменти життя Івано-Франківська у різні історичні періоди — від часу німецької окупації до перших років української незалежності.

Підсумовуючи, зазначимо, що нині основним джерелом інформації для пересічного споживача інформаційного контенту є електронні медіа ресурси. Тож важливо, щоб вони були наповнені якісним контентом, зокрема, що стосується історичних і соціокультурних процесів і явищ національної та локальної історії нашої країни. Цю нішу вдало заповнюють спеціалізовані сторінки в соцмережах, де можна отримати достовірну інформацію краєзнавчого характеру та фактичний матеріал, переглянути унікальні фото, відео та архівні документи. Отже, для оочого завжди знайдеться цікава інформація незалежно від соціальної мережі та медіа простору, доступного для пошуку. Значна кількість людей щиро зацікавлена в знаннях з історії та культури міста Станіслава (Івано-Франківська), і це надихає дізнаватись про нього ще більше, адже часто читачі репостять дописи з груп, поширюючи їх для охоплення ширшої аудиторії.

*М.-В. Луцик*

#### **ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДОВІРИ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ**

*М.-V. Lutsyk*

#### **FORMATION OF POLITICAL TRUST THROUGH SOCIAL NETWORKS: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES**

Вступ. У сучасному світі соціальні мережі виступають не лише засобом комунікації, а й ефективним інструментом впливу на політичні процеси. Вони

змінюють характер взаємодії між владою, громадянами та медіапростором, створюючи нові можливості для публічності, участі й зворотного зв'язку. Разом із тим, поширення інформації в онлайн-середовищі супроводжується ризиками дезінформації, емоційних маніпуляцій і втрати довіри до політичних інститутів. Актуальність теми зумовлена тим, що в добу цифрової комунікації рівень політичної довіри дедалі частіше формується не через традиційні механізми політичної соціалізації, а через динамічний простір соціальних медіа, які стають головним каналом сприйняття політики<sup>1</sup>.

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей формування політичної довіри через соціальні мережі, визначенні основних викликів і можливостей, що виникають у процесі цифрової взаємодії між владою та суспільством, а також окресленні шляхів підвищення рівня суспільної довіри в політичному просторі.

Мета роботи — комплексне дослідження процесів формування політичної довіри в умовах цифровізації, аналіз механізмів, через які соціальні мережі впливають на політичну поведінку, світоглядні орієнтири та громадянську активність. Розвідка спрямована на виявлення закономірностей, що визначають характер довіри у віртуальному політичному середовищі, а також на з'ясування, як цифрова комунікація може стати інструментом підвищення прозорості влади й зміцнення демократичних цінностей.

Особливий акцент робиться на аналізі того, як взаємодія у соціальних мережах змінює традиційні моделі політичної участі, сприяє медіатизації політики та впливає на психологічне сприйняття довіри громадянами<sup>2</sup>. Важливим завданням роботи є також виявлення умов, за яких соціальні платформи можуть стати каналом формування конструктивної політичної комунікації, а не лише простором для популізму та інформаційного тиску. У цьому контексті мета дослідження полягає не лише у теоретичному осмисленні феномену політичної довіри, але й у пошуку практичних шляхів її зміцнення в умовах цифрової демократії.

Матеріали та методи. У дослідженні використано міждисциплінарний підхід, що поєднує методи політичної науки, соціальної психології. Теоретичну базу становлять праці вітчизняних і зарубіжних авторів, присвячені питанням політичної культури, довіри, цифрової комунікації та інформаційної безпеки. Як емпіричні матеріали використано статистичні дані соціологічних опитувань, аналітичні звіти міжнародних організацій щодо впливу соціальних мереж на політичну поведінку, а також результати контент-аналізу популярних онлайн-платформ.

Методологія дослідження включає:

1. Порівняльний аналіз — для визначення відмінностей у рівнях політичної довіри серед користувачів різних соціальних мереж.
2. Контент-аналіз цифрових медіа — для оцінки характеру політичних повідомлень, інтенсивності дезінформації та ролі алгоритмів у поширенні контенту.

---

1 Guarino, S., Trino, N., Celestini, A., Chessa, A., & Riotta, G. (2020). Characterizing networks of propaganda on Twitter: a case study. *Scientific Reports*, 10(1), 1–11.

2 Горшкова, С. (2021). Вплив змін алгоритмів соціальних мереж у формуванні політичної свідомості: український контекст. *Наукова електронна бібліотека «Екмаір»*, 5(2), 15–27.

3. Соціально-психологічний аналіз — для виявлення мотиваційної структури довіри користувачів до політичних акторів у мережевому середовищі.
4. Системний підхід — для комплексного розгляду політичної довіри як феномену, що формується у взаємодії інформаційних, соціальних і технологічних чинників.
5. Метод прогнозування — для визначення можливих сценаріїв розвитку політичної довіри у майбутніх цифрових комунікативних просторах.

Результати та обговорення. Дослідження показало, що соціальні мережі є провідним чинником у процесі формування політичної довіри. Вони відкривають можливість для безпосереднього діалогу між громадянами та політичними лідерами, сприяючи прозорості й підвищенню громадської участі. Водночас поширення фейкової інформації, маніпуляцій і бот-активності негативно впливає на сприйняття політичної реальності та підриває довіру до інститутів влади.

Політична довіра в цифрову епоху стала більш мінливою й залежною від інформаційного середовища. Вищий рівень довіри спостерігається в суспільствах, де розвинена цифрова та медіаграмотність, тоді як надмірне державне втручання у цифровий простір може спричиняти зворотний ефект — зростання недовіри та соціального напруження<sup>1</sup>. Формування політичної довіри через соціальні мережі потребує балансу між свободою слова та інформаційною відповідальністю.

Табл. 1

#### **Основні фактори впливу соціальних мереж на рівень політичної довіри громадян**

| № | Фактор впливу                           | Характер впливу | Потенційні наслідки                                                       | Приклади прояву                                          |
|---|-----------------------------------------|-----------------|---------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------|
| 1 | Інформаційна відкритість                | Позитивний      | Підвищення прозорості діяльності влади, зростання громадської участі      | Онлайн-трансляції засідань, звіти політиків у соцмережах |
| 2 | Дезінформація та фейки                  | Негативний      | Зниження рівня довіри, посилення поляризації суспільства                  | Поширення неправдивих новин, маніпулятивні дописи        |
| 3 | Персоналізація контенту                 | Подвійний       | Поглиблення інтересу до політики або створення «інформаційних бульбашок»  | Алгоритмічна видача новин, таргетована реклама           |
| 4 | Цифрова комунікація влади з громадянами | Позитивний      | Формування відкритого діалогу, підвищення довіри до політичних інститутів | Онлайн-обговорення, інтерактивні консультації            |
| 5 | Медіатизація політичних процесів        | Негативний      | Популізм, заміна змістовної політики іміджевими технологіями              | Піар-кампанії у Facebook, TikTok, Instagram              |
| 6 | Кібербезпека та захист даних            | Позитивний      | Зміцнення відчуття безпеки і відповідальності у цифровому середовищі      | Верифікація акаунтів, захист персональних даних          |

1 Киданчук, Д. Ю. (2023). Управління комунікаціями органів влади через соціальні мережі: можливості та виклики. Полтавський національний технічний університет, 7(3), 33–45

Як свідчить наведений аналіз, формування політичної довіри у соціальних мережах має подвійний характер: з одного боку, цифрові платформи розширюють можливості громадян для участі у політичному житті, сприяючи підвищенню рівня поінформованості та відкритості комунікації; з іншого — стають інструментом маніпулятивного впливу, здатним викривляти реальність і підривати довіру до державних інститутів<sup>1</sup>.

Висновки. У ході виконання роботи було здійснено комплексне дослідження процесів, що визначають роль цифрового середовища у становленні політичної довіри сучасного суспільства. Аналіз теоретичних підходів і практичних тенденцій дозволив зробити низку узагальнень та висновків.

Соціальні мережі стали ключовим інструментом політичної комунікації, який формує не лише громадську думку, але й механізми політичної довіри. Через відкритість, інтерактивність і швидкість поширення інформації вони надають змогу політикам безпосередньо взаємодіяти з громадянами, зменшуючи дистанцію між владою та суспільством. Водночас надмірна емоційність контенту, маніпуляції та фейки створюють ризики втрати достовірності інформації та підризують довіру до політичних інститутів.

Дослідження показало, що політична довіра в цифрову епоху має гібридний характер — вона формується на перетині раціонального аналізу, емоційного сприйняття та соціальної взаємодії. Соціальні мережі стають простором символічного впливу, де довіра може будуватися не лише на діях політиків, а й на візуальних, емоційних елементах комунікації<sup>2</sup>.

Важливим чинником формування політичної довіри є цифрова культура користувачів. Високий рівень критичного мислення, медіаграмотності та усвідомлення маніпулятивних технологій дозволяє зберегти довіру до демократичних цінностей, попри інформаційні виклики. Тому розвиток медіаосвіти й формування навичок критичного сприйняття інформації мають стати пріоритетом державної політики.

Результати дослідження підтверджують, що формування політичної довіри в соціальних мережах — це динамічний і двосторонній процес, який потребує відповідальності як з боку політичних акторів, так і громадян. Відкритість, чесність і послідовність у комунікації підвищують довіру до політичних лідерів, тоді як маніпуляції, популізм і відсутність зворотного зв'язку знижують її рівень.

Соціальні мережі — це не лише простір ризиків, а й гарна можливість для оновлення політичної культури, побудови прозорих відносин між суспільством і владою. Подальше вивчення цієї проблематики має бути спрямоване на пошук ефективних стратегій цифрової комунікації, що сприятимуть зміцненню політичної довіри як основи демократичного розвитку.

---

1 Смирнов, О. В. (2025). Роль соціальних мереж у формуванні громадської думки: PR-технології та маніпуляції. Львівський національний університет, 12(1), 50–63.

2 Чирак, І. М. (2023). Економіка соціальних медіа: теорія та практика. Тернопіль: ЗУНУ, 3(4), 22–35.

## КЛІКБЕЙТ ЯК ІНСТРУМЕНТ МАНІПУЛЯЦІЇ В TELEGRAM

### CLICKBAIT AS A TOOL OF MANIPULATION IN TELEGRAM MESSENGER

Telegram став одним з головних каналів поширення новин та інформації в Україні та світі. Його доступність, швидкість і високий рівень анонімності зробили його незамінним джерелом інформації для мільйонів користувачів. Проте саме ці характеристики, зокрема мінімальний або повністю відсутній редакційний контроль та можливість швидкого створення і поширення контенту, створюють у месенджері сприятливе середовище для використання маніпулятивних інструментів. Це полегшує поширення дезінформації, пропаганди та створення «інформаційних бульбашок». Серед усього спектра маніпулятивних прийомів клікбейт-заголовки є чи не найбільш поширеним та ефективним інструментом для привернення уваги та маніпуляції аудиторією. Їхня мета — викликати емоційну реакцію (здивування, обурення, страх, цікавість) і змусити користувача швидко зреагувати на повідомлення, незалежно від його реальної інформаційної цінності чи достовірності.

Мета наукових тез — дослідити клікбейт як інструмент маніпуляції в Telegram. Відповідно до заявленої мети, сформульовано такі завдання:

- 1) дослідити особливості Telegram та окреслити найпоширеніші інструменти маніпуляції, зокрема, клікбейт;
- 2) охарактеризувати клікбейт як прийом маніпуляції інформацією;
- 3) розглянути сучасні підходи до виявлення клікбейту в Telegram.

Telegram — месенджер, що набув надзвичайної популярності в українському суспільстві, особливо з початком війни. Якщо раніше його основною метою було забезпечення комунікації між користувачами, то сьогодні він виконує також важливу інформаційну функцію. Платформа перетворилася на повноцінне медіасередовище, де джерелом новин може стати кожен охочий: достатньо створити власний telegram-канал і зібрати аудиторію. Далі — варто дібрати влучний заголовок, написати повідомлення, яке швидко пошириться інформаційним простором.

Поряд із фейками та дезінформацією в Telegram поширеним інструментом впливу є клікбейт — сенсаційні та емоційно забарвлені заголовки, які часто подають інформацію спотворено або вирвано з контексту, створюючи в читача хибне уявлення про подію. Такий підхід формує звичку сприймати новини поверхнево, не заглиблюючись у зміст. У результаті знижується рівень критичного мислення, а інформаційний простір переповнюється емоціями замість фактів. Клікбейти стимулюють миттєву реакцію, але не сприяють осмисленню — саме тому вони стають дієвим інструментом маніпуляції суспільною свідомістю.

У Telegram, де новини поширюються миттєво, клікбейт набуває особливої ефективності. Короткий формат повідомлень та відсутність перевірки джерел сприяють тому, що сенсаційні заголовки швидко стають вірусними. У результаті користувач часто не переходить до повного тексту, формуючи свою думку лише на основі емоційного враження від заголовка.



Маніпулятивна сила клікбейту полягає в тому, що він створює ілюзію інформованості, фактично спрощуючи складні явища до емоційних кліше. Це призводить до викривлення картини світу, підміни фактів враженнями та формування поляризованих поглядів у суспільстві. Таким чином, клікбейт — не просто маркетинговий інструмент, а небезпечний механізм впливу на свідомість, який сприяє поширенню дезінформації та зниженню рівня критичного мислення.

В умовах стрімкого поширення інформації в соціальних мережах і месенджерах, зокрема в Telegram, проблема виявлення клікбейту набуває особливої актуальності. На відміну від традиційних медіа, Telegram не має централізованої системи контролю контенту, що ускладнює перевірку достовірності інформації та відкриває широкі можливості для маніпуляцій.

Сучасні підходи до виявлення клікбейтного контенту ґрунтуються на поєднанні лінгвістичного аналізу, машинного навчання та когнітивно-комунікативних методик:

- 1) Лінгвістичні методи передбачають аналіз заголовків за низкою ознак: наявність емоційно забарвлених слів, перебільшень, інтригуючих фраз («шокує», «ви не повірите», «ось що сталося» тощо), а також розбіжності між змістом заголовка і текстом публікації.
- 2) Технологічні підходи, основані на штучному інтелекті, використовують алгоритми класифікації текстів, які навчаються розпізнавати клікбейт на основі великих корпусів даних. Такі моделі аналізують синтаксичні структури, семантичні зв'язки та навіть психологічні тригери, що впливають на емоції користувача.
- 3) Критично-медійний підхід зосереджується на формуванні у користувачів навичок розпізнавання маніпуляцій. Зокрема, це навчальні програми з медіаграмотності, що навчають аналізувати джерела інформації, порівнювати факти та уникати емоційного реагування на сенсаційні заголовки.

Таким чином, клікбейт є одним із найпоширеніших інструментів маніпуляції інформацією в сучасному цифровому середовищі. Його основна мета — не інформувати користувача, а викликати емоційну реакцію та стимулювати взаємодію з контентом. У межах Telegram, який відзначається швидкістю поширення повідомлень і відсутністю суворої модерації, клікбейт набуває особливої ефективності, сприяючи формуванню поверхневого сприйняття новин і поширенню дезінформації. Сучасні підходи до виявлення клікбейтного контенту показали, що найрезультативнішими є комплексні моделі, які поєднують лінгвістичний аналіз, алгоритми машинного навчання та практики медіаграмотності. Технічні рішення дозволяють автоматично визначати емоційно забарвлені, перебільшені або маніпулятивні заголовки, тоді як освітні ініціативи спрямовані на підвищення критичного мислення користувачів. Тож, ефективна боротьба з клікбейтом у Telegram можлива за умови поєднання технологічних засобів і суспільної відповідальності.

*Д. Корчукова*

## **ІНФОРМАЦІЙНІ ТА МЕДІЙНІ КОМУНІКАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОГО БІЗНЕСУ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ**

*D. Korchukova*

### **INFORMATION AND MEDIA COMMUNICATIONS OF ELECTRONIC BUSINESS: PROBLEM STATEMENT**

Початок ХХІ ст. ознаменувався формуванням інформаційного суспільства, у якому знання та дані стали головним стратегічним ресурсом розвитку економіки. В умовах цифрової трансформації інформаційні й медійні комунікації перетворюються на ключові чинники ефективності електронного бізнесу, який виступає провідною моделлю підприємницької діяльності в глобальному цифровому середовищі.

Інформаційні комунікації відіграють ключову роль у сучасному бізнес-середовищі, забезпечуючи обмін, зберігання та аналітичну обробку даних, необхідних для прийняття ефективних управлінських рішень. Вони формують основу функціонування таких систем, як CRM, ERP і хмарні платформи, що надають змогу автоматизувати бізнес-процеси, оптимізувати використання ресурсів і підвищити швидкість взаємодії між структурними підрозділами організації. Застосування інтелектуальних технологій та аналітики Big Data сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень і підвищенню результативності менеджменту.

Не менш значущим елементом сучасного комунікаційного середовища є медійні комунікації, які визначають репутаційний та маркетинговий потенціал підприємств. Завдяки соціальним мережам (Facebook, Instagram, TikTok, LinkedIn), відеоплатформам (YouTube, Twitch) та онлайн-медіа бізнес отримує інструменти для формування позитивного іміджу бренду, налагодження таргетованої взаємодії зі споживачами та підтримання інтерактивного діалогу з цільовою аудиторією. Такі форми цифрової комунікації, як відеоконтент, блогінг, контент-маркетинг і цифрова реклама, стають основними засобами формування довіри, підвищення лояльності клієнтів і створення доданої цінності бренду.

Аналітичні інструменти медійних процесів (Google Analytics, Meta Insights, TikTok Analytics) забезпечують можливість точного вимірювання ефективності рекламних кампаній, аналізу користувацької активності та визначення найбільш результативних каналів комунікації. Використання технологій штучного інтелекту (AI) дозволяє прогнозувати поведінку споживачів, автоматизувати персоналізацію контенту та вдосконалювати маркетингові стратегії. Таким чином, медійні технології перетворюються із засобу інформування на інструмент стратегічного управління взаєминами з клієнтами.

Водночас активна цифровізація бізнес-процесів супроводжується виникненням ризиків, пов'язаних із захистом інформації, збереженням персональних даних та необхідністю належного нормативно-правового регулювання цифрової взаємодії. Законодавча база України — зокрема закони «Про електронні комунікації», «Про електронну комерцію», «Про захист персональних даних» — у поєднанні з міжнародними стандартами (GDPR, ISO/IEC 27001) створює правові передумови для забезпечення безпечного функціонування електронного бізнесу та підвищення рівня довіри користувачів до цифрових сервісів.

Практика використання інформаційних і медійних комунікацій у діяльності сучасних компаній демонструє їхню ефективність у різних сферах — від електронної комерції до індустрії послуг. Успішні приклади українських і світових підприємств підтверджують, що інтеграція цифрових технологій — CRM-систем, аналітичних платформ, чатботів, віртуальних консультацій і мобільних застосунків — сприяє підвищенню якості обслуговування, розширенню клієнтської бази та стабільному зростанню прибутковості. Використання інструментів інтернет-маркетингу, PR і цифрових медіа забезпечує підвищення конкурентоспроможності організацій і створює основу для розвитку інноваційно-комунікаційного бізнес-середовища, у якому інформація, технології та людський капітал взаємодіють як єдина система.

Отже, інформаційні та медійні комунікації виступають не просто складовими, а рушійними чинниками розвитку електронного бізнесу. Їхня синергія забезпечує ефективність управлінських процесів, стабільність функціонування підприємств та формування цифрової культури підприємництва в умовах глобальної економіки.

*М. Галуза*

### **UI/UX-ДИЗАЙН ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ДОВІРИ КОРИСТУВАЧІВ ДО ФІНАНСОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

*М. Haluza*

### **UI/UX DESIGN AS A FACTOR OF INCREASING USER TRUST IN FINANCIAL TECHNOLOGIES**

Метою дослідження є визначення ключових UI/UX-факторів, що впливають на формування довіри у фінансово-технологічних сервісах (фінтех). Дослідження спрямоване на оцінювання впливу цих чинників на показники завершених транзакцій та рівень відмов під час проходження етапів верифікації, а також на розроблення практичних рекомендацій щодо їх інтеграції у процес продуктової розробки.

Наукова новизна полягає у розкритті мультидисциплінарної ролі UI/UX як фактора, що одночасно впливає на когнітивні процеси користувача, його емоційні реакції та поведінкову довіру. Запропоновано інтерпретацію дизайну не лише як набору візуальних прийомів, а як комплексного механізму зниження інформаційної невизначеності у фінансових процесах. Наголошено на значенні кількісних метрик довіри, пов'язаних із конкретними дизайнерськими рішеннями: часу до першої успішної транзакції, зменшенні кількості відмов при верифікації та впливі прозорості цін на повторні операції.

Практична цінність роботи полягає в обґрунтуванні підходів, що забезпечують відчуття безпеки через дизайн, а не виключно за допомогою технічних засобів, а також у рекомендаціях щодо включення цих підходів до стандартних процесів розробки фінтех-продуктів.

Довіра до фінансових сервісів формується ще до першої взаємодії користувача з інтерфейсом. Візуальна охайність, логічність розташування елементів та відчуття контролю створюють початкове враження в перші секунди. Недбало оформлений або перевантажений інтерфейс знижує сприйняття надійності ще до ознайомлення з функціоналом. Дизайн у цьому контексті — не про естетику, а про передбачуваність, зрозумілість і зменшення ризику на кожному етапі взаємодії.

Візуальна ієрархія забезпечує швидке орієнтування користувача. Гармонійна типографіка, продумана кольорова палітра та виражений контраст полегшують сприйняття інформації. Порушення цих принципів — зайве нагромадження елементів, недостатні відступи чи нечіткі акценти — підвищують когнітивне навантаження і знижують довіру.

Безпека має візуальні маркери. Іконки, позначки підтвердження, довірчі бейджі й індикатори статусу створюють відчуття захищеності лише тоді, коли підкріплені реальними діями: поясненням процесів шифрування, простими кроками ідентифікації користувача та прозорими правилами доступу до коштів.

Контроль і прозорість — критичні умови довіри. Користувач повинен мати змогу відстежувати процес операції від ініціації до завершення у зручній, зрозумілій формі. Якщо транзакція призупиняється або затримується, чіткі повідомлення з поясненнями та шляхами вирішення проблеми запобігають втраті довіри.

Мікрокопірайтинг виступає «невидимим двигуном довіри». Короткі, конкретні та людяні повідомлення в інтерфейсі значно ефективніші, ніж формальні чи технічні тексти. Просте пояснення причини запиту на підтвердження викликає більше довіри, ніж складні юридичні формулювання.

Інтуїтивний онбординг зменшує бар'єр входу. Покроковий процес із миттєвим зворотним зв'язком формує у користувача відчуття контролю та поступового успіху. Якщо ж перше враження пов'язане зі складністю, ймовірність відмови від використання сервісу різко зростає.

Робота з помилками є тестом зрілості дизайну. Якісний інтерфейс не лише повідомляє про помилку, а й пояснює її причину, пропонує безпечні варіанти дій і підтримує відчуття контролю. Технічні коди та сухі фрази, навпаки, підризують довіру.

Доступність і інклюзивність безпосередньо впливають на репутацію фінтех-продукту. Люди з обмеженими можливостями, користувачі старшого віку чи ті, хто не володіє технічною термінологією, мають отримувати однаковий рівень впевненості у безпеці та зрозумілості процесів.

Прозорість цінової політики усуває один із найсуттєвіших тригерів недовіри — приховані витрати. Відкритість і ясність повідомлень про комісії знижує емоційне навантаження й підвищує лояльність користувачів.

Підтримка користувачів є логічним продовженням інтерфейсу. Наявність швидких каналів допомоги, контекстних підказок і можливості відстежувати статус запиту забезпечують відчуття безпеки навіть у разі технічних труднощів.

Докази авторитетності — важливі сигнали довіри. Відгуки, згадки у медіа, сертифікати й відкриті політики конфіденційності зміцнюють авторитет лише тоді, коли користувач може перевірити їх достовірність.

Аналітика та експерименти дозволяють кількісно вимірювати довіру. Метрики, такі як частка успішних транзакцій, кількість відмов, час до першої операції чи рівень задоволеності після звернення до підтримки, надають змогу визначити, де саме дизайн впливає на користувацьку впевненість.

Єдина дизайн-система формує узгоджений досвід взаємодії. Відсутність системності породжує непослідовність і знижує передбачуваність, що прямо впливає на довіру користувачів.

Стратегічне формування довіри через дизайн — це безперервний процес, який потребує інвестицій у якісний користувацький досвід, що зменшує невизначеність і забезпечує відчуття безпеки у кожній взаємодії.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що UI/UX-дизайн у фінтехі є ключовим чинником формування довіри. Передбачуваність, прозорість, зрозумілість та контроль створюють середовище, у якому користувач відчуває безпеку і впевненість. Послідовне застосування цих принципів формує не лише короткострокову конверсію, а й довготривалу репутацію фінансового сервісу.

*М. Панасюк*

### **НАЙПОШИРЕНІШІ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ В МІСЦЕВИХ ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ**

*М. Panasiuk*

### **THE MOST COMMON ELECTRONIC DOCUMENT MANAGEMENT SYSTEMS USED IN LOCAL GOVERNMENT AUTHORITIES**

Системи електронного документообігу (СЕД) є важливим інструментом для автоматизації реєстрації та обробки документів, якісного зберігання й захисту інформації. Останнім часом електронний документообіг все більше впроваджується на різних підприємствах, в тому числі і в місцевих органах державної влади.

Найпоширенішими СЕД серед органів місцевого самоврядування є: СЕВ ОБВ (Система електронної взаємодії органів виконавчої влади), АСКОД (Автоматизована система контролю документів), Megapolis. Розглянемо кожну з них детальніше/

СЕВ ОБВ — державна система, яка на даний час є основою всього офіційного електронного документообігу. Розвиток цієї системи координують Міністерство цифрової трансформації та Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації. Призначена для обміну документами між органами виконавчої влади. За допомогою цієї системи можна реєструвати, зберігати та відправляти документи, відстежувати й контролювати вчасне виконання запитів, формувати звіти про документообіг. Система підтримує кваліфікований електронний підпис (КЕП) та електронну печатку, а також може інтегруватися з внутрішніми СЕД, такими як АСКОД, Megapolis, OPTIMA та іншими. Станом на 2025 рік до СЕВ ОБВ підключено понад 2500 установ (міністерства, ОДА, РДА, місцеві та селищні ради). Система є безкоштовною для державних органів та установ, реєстрація здійснюється через портал «Дія».

АСКОД — програмне забезпечення для електронного документообігу, яке є одним з найвідоміших в Україні, зокрема в місцевих органах державної влади. Призначена для внутрішнього документообігу в місцевих органах державної влади. За допомогою цієї системи здійснюється реєстрація та обробка листів, контроль за виконанням й відстеження статусу документа з можливістю повернення листа на доопрацювання. Є можливість користуватися системою в браузері та на мобільних пристроях, що дозволяє працювати віддалено. Слід зауважити, що ця система не є безкоштовною та потребує суттєвих витрат для встановлення ліцензії, а також ІТ-спеціаліста для налаштування та подальшого контролю.

Megapolis — комерційна система електронного документообігу, яка розроблена компанією «Інтелект-сервіс». Використовується в державних та комунальних

установ та на великих підприємствах. Автоматизує процес реєстрації та обробки документів, підтримує ланцюгове візування (корисно для великих підприємств), спрощує процес контролю за виконанням листів завдяки автоматичним нагадуванням. Є можливість використання на мобільних носіях, а також інтегрування з іншими системами. Ця СЕД не є безкоштовною та потребує фінансових витрат на встановлення та налаштування системи, а також додаткового навчання працівників.

Отже, кожна з цих систем може бути корисною в місцевих органах державної влади, але має деякі відмінності. СЕВ ОБВ забезпечує обмін електронними документами між органами виконавчої влади, але не пристосована для організації внутрішнього документообігу. АСКОД направлена на внутрішній документообіг, дозволяє контролювати виконання запитів та слідкувати за дотриманням термінів, але потребує інтеграції з іншими платформами. Megapolis розрахована на великі підприємства, дозволяє відслідковувати весь цикл електронного діловодства, може інтегруватися з іншими системами та має ширший функціонал.

Упровадження цих систем сприяє спрощенню ведення документообігу, підвищенню якості зберігання, захисту документів та прозорому веденню діловодства.

*А. Хованец*

#### **ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ НА ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЮ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ**

*A. Khovanets*

#### **THE IMPACT OF VIRTUAL REALITY TECHNOLOGIES ON THE PRESERVATION AND POPULARIZATION OF CULTURAL HERITAGE**

У сучасному світі, де цифровізація та глобалізація стрімко перебудовують соціокультурний ландшафт, віртуальна реальність (VR) постає як революційна технологія, здатна радикально трансформувати способи взаємодії, навчання та збереження культурної спадщини. Дослідження присвячене аналізу трансформаційного впливу технологій віртуальної реальності (VR) на культурні практики, освітні процеси й міжкультурну комунікацію. У роботі запропоновано інноваційні моделі впровадження VR, спрямовані на підвищення доступності знань та збереження культурної спадщини. Наголошено, що VR радикально змінює характер традиційних взаємодій, перетворюючи їх на іммерсивні цифрові досвіди, які сприяють формуванню нових форм глобального культурного обміну.

Зі зростанням ролі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) традиційні форми комунікації поступово витісняються цифровими платформами, що долають просторові й часові бар'єри. Як іммерсивна технологія, VR здійснює комплексний вплив на культуру, освіту та комунікацію, створюючи ілюзію фізичної присутності й актуалізуючи концепцію «глобального села», запропоновану М. Маклюеном. За прогнозами 2025 р., світовий ринок VR в освітній сфері зростає на 30,7% щорічно, що підтверджує її значний потенціал у контексті персоналізованого навчання та культурної інтеграції.

Актуальність дослідження зумовлена його соціокультурним виміром: воно не лише висвітлює позитивні наслідки використання VR (наприклад, розширення доступу до культурних об'єктів через віртуальні тури музеями), але й розглядає

виклики — соціальну ізоляцію, культурну гомогенізацію та технологічну залежність. Робота спрямована на розробку моделей сталого розвитку, які дозволяють адаптувати суспільство до цифрової епохи, у якій технології виступають засобом об'єднання культур, а не їх розділення.

Метою дослідження є комплексний аналіз впливу VR як ключової інформаційно-комунікаційної технології на глобальний соціокультурний простір. Особлива увага приділена інтеграції VR у культурні та освітні практики, а також розробці рекомендацій щодо її ефективного використання для зміцнення міжкультурної комунікації та збереження культурної спадщини.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

- проаналізувати сучасні тенденції розвитку VR у контексті глобальної цифровізації та її взаємодії з технологіями штучного інтелекту (AI) і метавесвітами;
- вивчити механізми впливу VR на культурні процеси через віртуальне втілення (аватари) та соціальну присутність, а також на освіту — через іммерсивне навчання та персоналізацію контенту;
- ідентифікувати потенційні ризики — ефект Протея, культурну ерозію, технологічну залежність — і запропонувати шляхи етичного використання VR;
- розробити інноваційні моделі впровадження VR у навчальний процес для зміцнення глобального соціокультурного простору.

Ключові дослідницькі питання охоплюють: яким чином VR трансформує культурну ідентичність у глобалізованому світі; як іммерсивні технології змінюють освітні практики в умовах цифровізації; і які інноваційні моделі можуть забезпечити доступність знань та збереження культурної спадщини, зокрема для вразливих груп.

Огляд сучасного стану проблеми на 2025 рік свідчить про стрімкий розвиток VR-технологій у поєднанні з AI — створення персоналізованих освітніх середовищ, поява VR-класів, що замінюють традиційні лекції, а також віртуальних музеїв і виставок. Актуальними тенденціями є гейміфікація навчання, що підвищує залученість студентів у 3,75 рази порівняно з традиційними методами, і застосування VR у сфері культурного збереження — реконструкція історичних подій для глобальної аудиторії. Глобальна цифрова трансформація робить VR універсальним засобом подолання бар'єрів у сфері освіти та комунікації (приклади — Meta Horizons, Roblox, Edstutia).

Вплив VR на культуру й освіту має подвійний характер. З одного боку, технологія сприяє глобалізації соціокультурного простору, формуванню емпатії та розуміння між культурами, роблячи можливим досвід «проживання» іншої культурної реальності. В освітньому вимірі VR дозволяє реалізовувати іммерсивні симуляції — від участі в історичних подіях до вивчення складних абстрактних понять, що суттєво підвищує рівень засвоєння знань. З іншого боку, надмірна віртуалізація породжує соціальну ізоляцію, розмивання культурних меж і залежність від технологічних середовищ, що може призвести до культурної уніфікації та домінування окремих наративів.

Для запобігання таким ризикам запропоновано гібридний підхід, який поєднує VR з реальними формами взаємодії. Серед інноваційних напрямів реалізації:

- VR в освіті — створення VR-музеїв і інтерактивних онлайн-виставок із AI-гідами, що забезпечують доступ до культурних артефактів для мешканців віддалених регіонів;



- гейміфіковані освітні платформи, які поєднують ігрові механіки з історико-культурним контентом (наприклад, симуляція античних цивілізацій із динамічним сюжетом, керуванням AI);
- VR-новели та відеоромани, що адаптують класичні літературні твори або фольклорні сюжети у форматі іммерсивного наративу, забезпечуючи збереження та популяризацію культурної спадщини.

Такі підходи можуть бути реалізовані у співпраці з міжнародними освітніми платформами — Meta Horizons, Edstutia — із дотриманням етичних принципів, зокрема захисту персональних даних та підтримки культурного різноманіття.

Отже, VR — ефективний інструмент трансформації глобального соціокультурного простору, що сприяє цифровізації, глобалізації та розширенню доступу до знань, водночас вимагаючи усвідомленого балансу між технологічним прогресом і гуманітарними цінностями. Інноваційні практики — VR-музеї, освітні симуляції, гейміфіковані середовища — відкривають нові можливості для культурного обміну та міжкультурного діалогу, утворюючи VR як союзника гуманітарного розвитку.

Практична значущість роботи полягає в можливості застосування її результатів для розроблення освітніх програм, спрямованих на підвищення доступності знань та інтеграцію цифрової спадщини. Зокрема, віртуальні реконструкції зникаючих традицій можуть стати ефективним інструментом міжкультурного навчання й комунікації, формуючи інклюзивний соціокультурний простір майбутнього, у якому технології виступають провідниками взаєморозуміння та культурної стійкості.

*M. Zameta*

#### **VIRTUAL COMMUNITIES AS NEW SOCIOCULTURAL FORMS OF COMMUNICATION: THE EXAMPLE OF THE 4CHAN PLATFORM**

*M. Замета*

#### **ВІРТУАЛЬНІ СПІЛЬНОТИ ЯК НОВІ СОЦІОКУЛЬТУРНІ ФОРМИ КОМУНІКАЦІЇ НА ПРИКЛАДІ ПЛАТФОРМИ 4CHAN**

Over the past twenty years, the digitization of society has changed the nature of social relationships. The culture of interaction on the Internet has created a coherent space and an internal system of laws and rules within the network: behaviour on social networks, messengers, and forums. Wherever human interaction prevails, unspoken “rules of the Internet” have been established. A notable example is the 4chan platform, which has evolved into a space for an alternative Internet communication culture.

4chan is an anonymous online platform created in 2003 by Christopher Poole. It consists of thematic sections where users exchange images and short messages without registration. Key features of 4chan include complete anonymity, temporary content, self-regulation, a meme culture, and an anarchic structure. 4chan has become a laboratory for Internet culture, a source of memes, online movements, and new forms of collective communication that combine irony, chaos, and creativity.

The platform has minimal moderation. Administrative moderation is present but weak. Much of the regulation occurs through community response (upvote/downvote), which forms an independent social filter. In this environment, users act outside the bounds

of personal identity, allowing them to express their opinions without fear of condemnation, but simultaneously creating fertile ground for radical, provocative, or controversial statements.

4chan became the cradle of modern Internet counterculture — a space where phenomena that later penetrated mainstream culture originated, including memes, flash mobs, visual codes, jokes, and idioms. Many contemporary communication trends (ironic thinking, post-irony culture, self-ironic activism) originate from this environment. Concurrently, 4chan often unites users into virtual communities based on interests rather than social status.

4chan reflects the essence of modern digital society: its anonymity, transience, hybridity, and information overload allow us to see both the positive and destructive sides of global online communication.

Its anarchic nature reflects the paradoxes of digital culture, making 4chan not just a website, but a symbol of network society.

Its chaotic nature reflects the contradiction of digital culture: the desire for freedom combined with the need for recognition, creativity with provocation, mass appeal with fragmentation. This makes 4chan not just a website, but a symbol of network society, reflecting the values, fears, and experiments of the digital age.

It was from this platform that the idea of the “Internet Rules” emerged, which spread across various forums, in wiki format, and later within Anonymous, where some of the rules became symbolic “trolling ethics” and internet anarchy. This is a sarcastic reflection of the laws by which anonymous communities live: there are no powers that be, everything can be ridiculed, any information can become a meme, and identity does not matter.

The “Internet Rules” created on 4chan have become a cultural artifact of the anonymous era, where anonymity, humour, and protest become a form of new sociocultural ethics. They reflect the philosophy of 4chan: “The Internet is not just a technology, it is a space of freedom and constant rethinking of norms.”

The first rules proclaim the fundamental principles of the community:

- Rule #1: “Do not talk about /b/.”
- Rule #2: “Never talk about /b/.”

These phrases are a parody of “Fight Club”, but they also symbolize the closed nature and self-sufficiency of the anonymous community.

Furthermore, “rules” proclaim that “the Internet has no ruler” and that all users are equal, as they act under the mask of Anonymous. This creates a special ideology — anarchic collectivism, where the force of mass pressure and humour replaces power. Everyone has the right to create content, but the community collectively decides what will become a meme and what will disappear without a trace.

4chan is an anarchic but self-regulating system in which social order is not imposed from above but arises spontaneously through communicative interaction. It shows that even in the chaos of online anonymity, a common culture, language, norms, and values are formed, that is, a full-fledged sociocultural community.

This phenomenon demonstrates that modern culture is becoming increasingly networked, signifying that meaning is not formed from above — by authorities or institutions — but rather from below, through the process of mass interaction. In the course of collaboration, 4chan users create texts, images, and narratives that spread virally

across the network, shaping the cultural landscape outside of traditional media. Thus, 4chan serves as a laboratory for experimenting with the boundaries of ethics, language, humour, and social norms.

*Ye. Demchenko*

**VIRTUAL LEGACY: AI AND IMMERSIVE TECHNOLOGIES  
AS A MEANS OF SAVING CULTURE MEMORY**

*Є. Демченко*

**ВІРТУАЛЬНА СПАДЩИНА: ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ІМЕРСИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ  
ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ**

At present time, with the rapid development of information technologies, the issue of preserving culture heritage has acquired new forms and meanings. It is the evolution of artificial intelligence (AI), virtual reality (VR), and augmented reality (AR) that has resulted in unique opportunities for reconstructing, documenting, and conveying culture memory. Application of these technologies make it possible both preserving physical artifacts and recreating non-material elements of our heritage (languages, rituals, music, and oral traditions) by the use of interactive educational digital experiences.

The concept of virtual legacy refers to the use of digital and immersive technologies to document, visualize, and communicate culture values to a global audience. Unlike traditional museum exhibitions, virtual legacy projects provide dynamic interaction, emotional involvement, and accessibility for people worldwide regardless of time and place. Sometimes visiting museums, exhibitions, or other places of preservation of artifacts may be impossible or dangerous. It is of great importance for countries at war, because not everything can be transported and preserved. For example, the present state of things in Ukraine is not favourable for “history fans” because of the threat of shelling and related security measures. That is why the idea of AI-based reconstruction of the ancient cities, lost works of art, or traditions in danger of disappearing that can be realized in the digital space, seems to be quite attractive. It allows users to experience some historical events in a way that is both educational and emotionally engaging.

The ability of machine learning algorithms to analyze historical archives, recognize patterns in damaged or incomplete artifacts, and automatically restore images or texts can contribute a lot. Old photographs or paintings can serve as a basis for the animation and re-creation of historical figures due to recent advancements in AI. Using deep learning models, it becomes possible to generate facial movements, humanlike voices, and even simulate personality traits described in historical records. For example, an AI expert blogger Alla on Instagram ([https://www.instagram.com/reel/C\\_GRuBfNqhj/](https://www.instagram.com/reel/C_GRuBfNqhj/)) chose portraits of five historical figures and “put all the pieces together” to create an almost perfect picture. The woman worked with the images of such famous Ukrainian personalities as Lesya Ukrainka, Volodymyr Sosyura, Taras Shevchenko, Roksolana, and Bohdan Khmelnytsky. So, Lesya Ukrainka in her video took out manuscripts and began reading them, Volodymyr Sosyura put on glasses, Taras Shevchenko greeted the Ukrainians by waving his hand, Roksolana only showed her face and smiled, and Bohdan Khmelnytskyi raised a mace, supposedly calling for battle. In such a way digital “restoration” may bring the past closer to the contemporary world, enabling future generations to experience historical events in an emotionally vivid and interactive form.

Moreover, image enhancement and restoration technologies based on AI have the potential to revive the forgotten periods of history. By improving the quality of old photos and film materials, researchers can recover details previously lost to time: facial expressions, clothing patterns, or environmental contexts that enrich our interpretation of the past. In addition to visual art, AI is used to reconstruct sculptures, mosaics, architecture, and even digitally recreate historical items that were entirely destroyed. One example of the use of AI is a project to reproduce Rembrandt's paintings, in particular his *Night Watch*. In 2019, a team of specialists from the Rijksmuseum (Amsterdam) used AI to recreate the lost parts of this painting, which were cut off in the 17th century for the convenience of the exhibition. Algorithms analyzed similar works by Rembrandt and studied his style and techniques, which allowed them to create harmonious additions to the original work.

The RePAIR project (Reconstructing the Past: Artificial Intelligence and Robotics meet Culture Heritage) applies artificial intelligence technologies to reconstruct damaged frescoes in the archaeological complex of Pompeii, left after the eruption of Vesuvius in 79 AD and subsequent destruction, for example, during the bombings of World War II. Machine learning algorithms are the tools used by the system to analyze the shape of the fragments, compare color patterns, and identify their proper place in the overall composition. As far as Ukraine is concerned, Uzhhorod Castle possesses a portrait of the Hungarian Countess Christina Csáky, who lived in the fortress in the early 18th century. It was restored by means of artificial intelligence. The original is stored in private collections in Central Europe, that's why public is deprived from the opportunity to examine this masterpiece. The latest capabilities of artificial intelligence were applied to digital restoration of the portrait. The reproduced image was created by the *Ænigmata Historiæ* page specifically for the museum and castle. These restored and animated visual materials can change the way history, literature, and art are studied, introducing an element of interactivity that more deeply engages students and viewers. According to Neil Fleming's VARK model, people perceive information via several sensory channels: auditory, visual, kinesthetic, and digital. While everyone uses all of these channels to some extent, one usually dominates. Research shows that about 60% of people learn through visual techniques, meaning they understand and remember information best when it is presented through images, colors, and diagrams. This makes integrating such technologies in education worthwhile. Thanks to such technologies, history education can become exciting, involving precisely those figures who are central to the topics being studied.

Nowadays, immersive technologies (VR and AR), are further expanding the possibilities for culture legacy preservation and communication. Network services such as virtual museums and 3D exhibitions allow people to explore reconstructed historical spaces, interact with artifacts, and participate in storytelling that connects the past and the present. For example, in the Museum of St. Sophia of Kyiv (Kyiv) one can find a display with a 3D visualization of the appearance of Prince Yaroslav the Wise, who built the shrine. Similarly, in other museums, thanks to technology, artifacts that are missing due to destruction, restoration of historical events, or damaged artifacts are displayed. Through augmented reality, heritage sites can be enriched with contextual layers — information, sounds, and visual reconstructions — turning physical visits into a hybrid educational experience.

The integration of artificial intelligence with virtual and augmented reality technologies also supports inclusive access to culture. Thus, regardless of status or circumstances, there

are 3D museums and exhibitions that can be visited at any time, with the Internet. Those who live far from culture centers, or communities that have lost access to their heritage due to war or migration, can get acquainted with culture artifacts in digital form and see what has been destroyed. Such democratization of heritage corresponds to the global goals of sustainable development and the preservation of culture diversity. This is especially relevant in our time, against the background of current events, because, as we have learned from our own experience, what you have today may disappear tomorrow.

The scientific novelty of this study lies in the conceptualization of artificial intelligence and immersive technologies as culture agents — not just tools for digitization, but active participants in the reconstruction and communication of culture identity. Yes, they play the role of meticulous analyzers of the smallest details. By analyzing large datasets of historical and artistic materials, artificial intelligence systems can reveal hidden culture connections, which allows for new interpretations and comparative studies between civilizations. Adding the possibility of finding connections lost over time.

In summary, virtual legacy represents a transformative paradigm in the global culture space. So, humanity can preserve and reimagine its culture memory by combining the analytical power of artificial intelligence with the emotional depth of immersive technologies. This synthesis of technology and culture not only protects the past but also inspires new forms of creative expression and intercultural understanding in the digital era. This kind of preservation and restoration of “culture memory” can not only protect our history from disappearing over time, but also prevent it, because by spreading it, we attract new people, new admirers, and new stakeholders.

## ЗМІСТ

### СЕКЦІЯ:

#### СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА МУЗЕЄЗНАВСТВА

**В. Шейко**

**КУЛЬТУРА СЛОБОЖАНСЬКОЇ УКРАЇНИ В РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ**

V. Sheiko

THE CULTURE OF SLOBODA UKRAINE DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE .....3

**М. Krzyścin, A. Merta-Staszczak**

**ELEMENTY CSR W STRATEGII MARKETINGOWEJ MUZEÓW. STUDIUM PRZYPADKU**

**(CSR ELEMENTS IN THE MARKETING STRATEGY OF MUSEUMS. CASE STUDY)**

М. Кишишчін, А. Мерта-Сташчак

ЕЛЕМЕНТИ CSR У МАРКЕТИНГОВІЙ СТРАТЕГІЇ МУЗЕЇВ. КЕЙС-СТУДІЯ.....4

**А. Шербань**

**МУЗЕАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ СВОЛОКІВ РАННЬОМОДЕРНОЇ ДОБИ**

**В ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХХ СТ.**

A. Shcherban

MUSEALIZATION OF UKRAINIAN EARLY MODERN AGE SUPPORT BEAMS

IN THE FIRST THIRD OF THE XX CENTURY .....8

**С. Babayeva**

**OPEN-AIR MUSEUMS EXHIBITION**

С. Бабаева

ВИСТАВКА МУЗЕЇВ ПІД ВІДКРИТИМ НЕБОМ .....10

**Я. Ліхолетов**

**ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ЩОЙНО ВИЯВЛЕНИХ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ**

**(НА ПРИКЛАДІ ОБ'ЄКТА «БУДИНОК ІНСТИТУТУ ГІГІЄНИ, ДЕ У 1970–1982 РР.**

**ПРАЦЮВАВ МЕДВЕДЬ Л. І., ВЧЕНИЙ ГІГІЄНІСТ ТА ІНШІ» У М. КИЇВ)**

Ya. Likhohietov

PROBLEMS OF ACCOUNTING RECENTLY DISCOVERED OBJECTS OF CULTURAL HERITAGE

(ON THE EXAMPLE OF THE OBJECT “BUILDING OF THE INSTITUTE OF HYGIENE,

WHERE MEDVED L. I., SCIENTIST HYGIENIST AND OTHERS WORKED IN 1970–1982” IN KYIV) .....13

**Е. Rashova**

**MODERN TRENDS TOWARDS THE PRESERVATION AND POPULARIZATION**

**OF NATIONAL CULTURAL VALUES**

Е. Рашова

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ

КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ.....14

**М. Тортіка**

**ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МУЗЕЄФІКАЦІЇ МІСЬКИХ ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИХ**

**ЛАНДШАФТІВ (ПРАКТИКА ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ ІСТОРИЧНОЇ УРБАНІСТИКИ**

**В БОЛГАРІЇ ТА УКРАЇНІ)**

M. Tortika

MAIN CHARACTERISTICS OF THE MUSEUMIFICATION OF URBAN HISTORICAL

AND ARCHITECTURAL LANDSCAPES (PRACTICE OF COMPARATIVE ANALYSIS

OF HISTORICAL URBAN STUDIES IN BULGARIA AND UKRAINE) .....17

**Д. Білавич**

**ОЦИФРУВАННЯ ФОНДІВ МУЗЕЮ СОЛОМІЇ КРУШЕЛЬНИЦЬКОЇ У ЛЬВОВІ**

**ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ, ДОСЛІДЖЕННЯ Й УДОСТУПНЕННЯ МУЗЕЙНИХ КОЛЕКЦІЙ**

D. Bilavych

DIGITIZATION OF THE FUNDS OF THE SOLOMIIA KRUSHELNYTSKA MUSEUM IN LVIV

AS A TOOL FOR THE PRESERVATION, RESEARCH AND ACCESSIBILITY OF MUSEUM COLLECTIONS .....18

**А. Абузаров**

**НОМО LUDENS У МУЗЕЙНОМУ ПРОСТОРІ:**

**ГРА МІЖ ЗНАННЯМ І ПЕРЕЖИВАННЯМ**

A. Abuzarov

HOMO LUDENS IN THE MUSEUM SPACE:

PLAY BETWEEN KNOWLEDGE AND EXPERIENCE .....20

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |    |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <b>Ю. Нікольченко</b><br><b>РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЕКТУ «МУЗЕЙНІ ПРАКТИКИ В ЄС: ПОЄДНАННЯ ТРАДИЦІЙ ТА ІНОВАЦІЙ»</b><br><b>НА КАФЕДРІ КУЛЬТУРОЛОГІЇ МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ (КИЇВ)</b><br>J. Nikolchenko<br>IMPLEMENTATION OF THE PROJECT "MUSEUM PRACTICES IN THE EU: COMBINING TRADITIONS<br>AND INNOVATIONS" AT THE DEPARTMENT OF CULTURAL STUDIES<br>OF MARIUPOL STATE UNIVERSITY (KYIV).....          | 23 |
| <b>І. Шандра</b><br><b>«ПРИВІЛЕЇ» В УКРАЇНІ ЯК КУЛЬТУРНО-МЕНТАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН (1945–1991 РР.)</b><br>I. Shandra<br>"PRIVILEGES" IN UKRAINE AS A CULTURAL AND MENTAL PHENOMENON (1945–1991) .....                                                                                                                                                                                                                   | 25 |
| <b>Л. Бабаєва</b><br><b>THE CHANGED PROFILE OF MUSEUM VISITORS IN CONTEMPORARY AZERBAIJAN</b><br>Л. Бабаєва<br>ЗМІНЕНИЙ ПРОФІЛЬ ВІДВІДУВАЧІВ МУЗЕЇВ У СУЧАСНОМУ АЗЕРБАЙДЖАНІ.....                                                                                                                                                                                                                                | 27 |
| <b>М. Міщенко</b><br><b>ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МУЗЕЙНИХ ФОНДІВ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ</b><br>M. Mishchenko<br>PECULIARITIES OF THE FORMATION OF MUSEUM COLLECTIONS IN UKRAINE<br>IN MODERN CONDITIONS.....                                                                                                                                                                                                    | 32 |
| <b>В. Тіуска, О. Гуменюк</b><br><b>INNOVATIVE STRATEGIES IN THE EXCURSION PRACTICE OF CULTURAL INSTITUTIONS</b><br>В. Тюска, О. Гуменюк<br>ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ В ЕКСКУРСІЙНІЙ ПРАКТИЦІ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ.....                                                                                                                                                                                                  | 34 |
| <b>А. Сошніков</b><br><b>ПРИЧИНИ ВИТІСНЕННЯ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ ГОТЕЛЬНОМ БІЗНЕСОМ</b><br>A. Soshnikov<br>REASONS FOR THE DISPLACEMENT OF CULTURAL AND EDUCATIONAL TOURISM<br>BY THE HOTEL BUSINESS.....                                                                                                                                                                                             | 35 |
| <b>Г. Фесенко</b><br><b>MUSEALISATION OF GENOCIDE AND CRIMES AGAINST HUMANITY IN THE CONTEXT</b><br><b>OF EUROPEAN MEMORY CULTURE</b><br>Г. Фесенко<br>МУЗЕАЛІЗАЦІЯ ГЕНОЦИДУ ТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДСТВА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ<br>КУЛЬТУРИ ПАМ'ЯТІ.....                                                                                                                                                         | 37 |
| <b>Т. Росул</b><br><b>ПОТЕНЦІАЛ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ</b><br>T. Rosul<br>THE POTENTIAL OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN ORGANIZING STUDENT LEISURE ACTIVITIES .....                                                                                                                                                                                                | 39 |
| <b>О. Біррова</b><br><b>ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА СЛОБОЖАНЩИНИ В КОНТЕКСТІ</b><br><b>ДЕКОЛОНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ</b><br>O. Birova<br>HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE OF SLOBODA UKRAINE IN THE CONTEXT<br>OF DECOLONIZATION PROCESSES.....                                                                                                                                                                      | 41 |
| <b>Н. Багнюк, Ю. Конончук</b><br><b>ЦИФРОВІ РЕСУРСИ КРЕМЕНЕЦЬКО-ПОЧАЇВСЬКОГО ЗАПОВІДНИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ</b><br><b>ЗБЕРЕЖЕННЯ Й ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ РЕГІОНУ</b><br>N. Bahniuk, Yu. Kononchuk<br>DIGITAL RESOURCES OF THE KREMENETS-POCHAIV STATE HISTORICAL<br>AND ARCHITECTURAL RESERVE AS A TOOL FOR PRESERVING AND PROMOTING<br>THE HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE OF THE REGION ..... | 42 |
| <b>О. Романюк</b><br><b>ІНФОРМАЦІЙНИЙ КОД ДЕРЖАВИ: ДЕРЖАВНИЙ ГЕРБ ТА ДЕРЖАВНИЙ ПРАПОР</b><br>O. Romanyuk<br>STATE INFORMATION CODE: STATE COAT OF ARMS AND STATE FLAG .....                                                                                                                                                                                                                                      | 45 |



|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <b>В. Надольська</b><br><b>МУЗЕЙ ЯК ПРОСТІР СПІВРОБІТНИЦТВА</b><br>V. Nadolska<br>MUSEUM AS A SPACE OF COLLABORATION.....                                                                                                                                                                                                                   | 47 |
| <b>G. Pankov</b><br><b>МІФ У ГОРИЗОНТІ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ ЖИТТЯ</b><br>Г. Панков<br>MYTH IN THE HORIZON OF THE PHENOMENOLOGY OF LIFE .....                                                                                                                                                                                                       | 49 |
| <b>В. Гармаш, С. Яременко</b><br><b>ФОНДОВА ВИСТАВКА «БОРОТЬБА ТРИВАЄ»</b><br><b>В ЕКСПОЗИЦІЇ ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА</b><br><b>«ПОЛЕ ПОЛТАВСЬКОЇ БИТВИ»</b><br>V. Harmash, S. Yaremenko<br>THE FUND EXHIBITION "THE STRUGGLE CONTINUES" AT THE NATIONAL<br>HISTORICAL AND CULTURAL RESERVE "POLTAVA BATTLEFIELD" ..... | 51 |
| <b>В. Мірошніченко</b><br><b>ПРОКСЕМІЯ, ІДЕОЛОГІЯ, ВІЙНА</b><br>V. Miroshnychenko<br>PROXEMIE, IDEOLOGY, WAR.....                                                                                                                                                                                                                           | 53 |
| <b>О. Юр</b><br><b>МУЗЕЙ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ЯК ЛОКАЦІЯ ДЛЯ КІНОПОКАЗІВ</b><br>O. Yur<br>MUSEUM OF THE MODERN RUSSIAN-UKRAINIAN WAR<br>AS A LOCATION FOR FILM SCREENINGS .....                                                                                                                                             | 54 |
| <b>М. Александрова</b><br><b>КУЛЬТУРНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОЛЕКТИВНОЇ ТРАВМИ:</b><br><b>МЕЖІ МОВИ ТА ВИКЛИКИ ПАМ'ЯТІ</b><br>M. Aleksandrova<br>CULTURAL REPRESENTATIONS OF COLLECTIVE TRAUMA:<br>LIMITS OF LANGUAGE AND MEMORY CHALLENGES .....                                                                                                  | 56 |
| <b>А. Корнев</b><br><b>ОБРАЗ ГЕТЬМАНА ПЕТРА ДОРОШЕНКА В МАЛЮНКАХ АМВРОСІЯ ЖДАХИ (1855–1927)</b><br>A. Kornev<br>THE IMAGE OF HETMAN PETRO DOROSHENKO IN THE DRAWINGS<br>OF AMVROSII ZHDAKHA (1855–1927) .....                                                                                                                               | 57 |
| <b>Г. Леню</b><br><b>КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА В ЦИФРОВОМУ ФОРМАТІ: МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАГРОЗИ</b><br>H. Leno<br>CULTURAL HERITAGE IN DIGITAL FORMAT: OPPORTUNITIES AND THREATS .....                                                                                                                                                                   | 59 |
| <b>Є. Березін</b><br><b>КУЛЬТУРА ЯК СИМВОЛ НЕЗЛАМНОСТІ НАРОДУ ТА МЕНТАЛЬНОГО СПРИЙНЯТТЯ</b><br><b>ІДЕЙ ВІДНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ</b><br>Ye. Berezin<br>CULTURE AS A SYMBOL OF NATIONAL RESILIENCE AND THE MENTAL PERCEPTION<br>OF THE IDEAS OF RESTORING UKRAINIAN NATIONAL VALUES OF UKRAINIAN PEOPLE .....   | 61 |
| <b>Л. Маркіна</b><br><b>ДІЄВІ ПРАКТИКИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ</b><br><b>(НА ОСНОВІ КОМПЛЕКСУ ЧЖОУКОУДЯНЬ, КИТАЙ)</b><br>L. Markina<br>EFFECTIVE PRACTICES OF CULTURAL IDENTITY FORMATION<br>(BASED ON THE ZHOUKOUDIAN COMPLEX, CHINA) .....                                                                                     | 62 |
| <b>A. Hasanli</b><br><b>THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON MUSEUMS:</b><br><b>THE PROBLEM OF PRESERVING NATIONAL HERITAGE</b><br>A. Hasanlı<br>ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА МУЗЕЇ:<br>ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ.....                                                                                                                   | 64 |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                 |    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <b>О. Афанасьев</b><br><b>МЕМИ ЯК ФОРМА НЕТ-АРТУ</b><br>O. Afanasiev<br>MEMES AS A FORM OF NET ART .....                                                                                                                                                                        | 66 |
| <b>В. Меліхов</b><br><b>СТРАТЕГІЇ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ В СУЧАСНІЙ ХОРЕОГРАФІЇ</b><br><b>ПІД ВПЛИВОМ ВІЙНИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ</b><br>V. Melikhov<br>CULTURAL MEMORY STRATEGIES IN CONTEMPORARY CHOREOGRAPHY AMID UKRAINE'S WAR FOR<br>INDEPENDENCE .....                      | 68 |
| <b>А. Авершина</b><br><b>СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЖІНОЧОЇ ОБРАЗНОСТІ 2004–2014 РР.</b><br>A. Avershyna<br>SOCIO-CULTURAL FACTORS IN THE FORMATION OF FEMALE IMAGERY 2004–2014.....                                                                                     | 69 |
| <b>А. Боброва</b><br><b>КУРАТОРСЬКІ СТРАТЕГІЇ ПРОГРАМ КНИЖКОВИХ ФЕСТИВАЛІВ</b><br><b>В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ</b><br>A. Bobrova<br>CURATORIAL STRATEGIES OF BOOK FESTIVAL PROGRAMS<br>DURING THE WAR IN UKRAINE.....                                                            | 71 |
| <b>А. Лузан</b><br><b>ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ Й ПОЛІТИЧНА ВЛАДА</b><br><b>В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛІСТИЧНОГО КУЛЬТУРНОГО БУДІВНИЦТВА 1930-Х РР.</b><br>A. Luzan<br>HIGHER EDUCATION INSTITUTION AND POLITICAL POWER IN THE CONTEXT<br>OF SOCIALIST CULTURAL CONSTRUCTION OF THE 1930S..... | 73 |
| <b>П. Хлебніков</b><br><b>РЕГІОНАЛЬНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА НАРОДНУ ПІСЕННУ КУЛЬТУРУ ЧЕРКАЩИНИ</b><br>P. Khliebnikov<br>REGIONAL FACTORS OF INFLUENCE ON THE FOLK SONG CULTURE<br>OF CHERKASY REGION.....                                                                           | 75 |
| <b>О. Козоріз</b><br><b>КОНСОЛІДУЮЧЕ ЗНАЧЕННЯ MMORPG:</b><br><b>ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ КОРИСТУВАЧІВ</b><br>O. Kozoriz<br>THE CONSOLIDATING VALUE OF MMORPGS: PROSPECTS FOR UKRAINIAN USERS .....                                                                           | 77 |
| <b>П. Голотенко</b><br><b>МИКОЛА ДЯЧЕНКО — ЯСКРАВИЙ ПРЕДСТАВНИК КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ</b><br>P. Holotenko<br>MYKOLA DIACHENKO — A BRIGHT REPRESENTATIVE OF CULTURAL THOUGHT IN UKRAINE.....                                                                          | 79 |
| <b>В. Коваль</b><br><b>ВПЛИВ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕДІА ТА ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ</b><br><b>НА ПОПУЛЯРИЗАЦІЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ</b><br>V. Koval<br>THE IMPACT OF INTERACTIVE MEDIA AND VIRTUAL REALITY<br>ON THE PROMOTION OF UKRAINIAN CULTURAL HERITAGE.....            | 81 |
| <b>О. Жолудь</b><br><b>ФЕНОМЕН СПЕЦІАЛЬНИХ СЦЕНІЧНИХ ПОДІЙ: КУЛЬТУРОТВОРЧИЙ КОНТЕКСТ</b><br>O. Zholud<br>THE PHENOMENON OF SPECIAL STAGE EVENTS: CULTURAL CREATIVE CONTEXT.....                                                                                                 | 83 |
| <b>В. Решинський</b><br><b>ОСМИСЛЕННЯ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ</b><br><b>В СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ДРАМАТУРГІЇ</b><br>V. Reshynskiy<br>COMPREHENSION OF THE UKRAINIAN PEOPLE'S LIBERATION STRUGGLE<br>IN CONTEMPORARY NATIONAL DRAMA .....                          | 84 |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>І. Галушко</b><br><b>ІДЕОЛОГІЧНА КРИТИКА АНІМАЦІЙНОГО ЖАНРУ ІСЕКАЙ</b><br>I. Halushko<br>IDEOLOGICAL CRITICISM OF ISEKAI ANIMATION GENRE .....                                                                                                                                                                                                                                                                                            | 87  |
| <b>Н. Ігнатєва</b><br><b>СИМВОЛИ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В ПОСТАНОВЦІ “MADE IN UKRAINE”</b><br><b>ТЕАТРУ ТІНЕЙ “VERBA”</b><br>N. Ihnatieva<br>SYMBOLS OF NATIONAL CULTURE IN THE PLAY “MADE IN UKRAINE” BY THE SHADOW THEATRE “VERBA” .....                                                                                                                                                                                                    | 88  |
| <b>А. Гайдук</b><br><b>РОЛЬ КРЕАТИВНИХ ПРОСТОРІВ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА</b><br><b>СУЧАСНИХ МІСТ УКРАЇНИ</b><br>A. Haiduk<br>THE ROLE OF CREATIVE SPACES IN THE FORMATION<br>OF THE CULTURAL ENVIRONMENT OF MODERN UKRAINIAN CITIES .....                                                                                                                                                                                        | 90  |
| <b>А. Куксова</b><br><b>АКТУАЛЬНІСТЬ МУЗЕЄЛІЗАЦІЇ ГОДИННИКОВИХ ВЕЖ В УКРАЇНІ</b><br><b>(НА ПРИКЛАДІ РАТУШНИХ ВЕЖ ЛЬВОВА, ЧЕРНІВЦІВ ТА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА)</b><br>A. Kuksova<br>THE RELEVANCE OF MUSEUMIZATION OF CLOCK TOWERS IN UKRAINE (BASED ON THE EXAMPLE<br>OF TOWN HALL TOWERS IN LVIV, CHERNIVTSI, AND IVANO-FRANKIVSK) .....                                                                                                         | 91  |
| <b>Т. Каткова</b><br><b>ПОЛЬ БЮРІ Й ЕСТЕТИКА ПОСТМОДЕРНОЇ ГРИ:</b><br><b>РУХ ЯК КОМУНІКАЦІЯ</b><br>T. Katkova<br>POL BURY AND THE AESTHETICS OF POSTMODERN PLAY:<br>MOVEMENT AS COMMUNICATION .....                                                                                                                                                                                                                                          | 93  |
| <b>С. Остроушко</b><br><b>ПОТЕНЦІАЛ І ВИКЛИКИ 3D-СКАНУВАННЯ</b><br><b>В МУЗЕЙНІЙ СПРАВІ</b><br>S. Ostroushko<br>THE POTENTIAL AND CHALLENGES OF 3D SCANNING<br>IN MUSEOLOGY .....                                                                                                                                                                                                                                                            | 94  |
| <b>Є. Дзеніс</b><br><b>ІНТЕРАКТИВНІ МЕДІА ТА ГЕЙМІФІКАЦІЯ В КУЛЬТУРНИХ ПРОЄКТАХ</b><br>Y. Dzenis<br>INTERACTIVE MEDIA AND GAMIFICATION IN CULTURAL PROJECTS .....                                                                                                                                                                                                                                                                            | 96  |
| СЕКЦІЯ:<br>ФІЛОСОФСЬКІ, ПРАВОВІ, ПСИХОЛОГІЧНІ, ГУМАНІТАРНІ<br>ТА УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |     |
| <b>N. Riabukha, O. Bilyk, A. Borysova</b><br><b>INTERNATIONAL COLLABORATION OF KHARKIV STATE ACADEMY OF CULTURE:</b><br><b>PARTICIPATION IN THE EUROPEAN LEAGUE OF INSTITUTES OF THE ARTS (ELIA)</b><br>Н. Рябуха, О. Білик, А. Борисова<br>МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ ХАРКІВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АКАДЕМІЇ КУЛЬТУРИ:<br>УЧАСТЬ У РОБОТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЛІГИ ІНСТИТУТІВ МИСТЕЦТВ (ELIA) .....                                                              | 98  |
| <b>N. Potomkina, A. Jurāne-Brēmāne, O. Bilyk</b><br><b>CELEBRATING SCIENCE: THE E<sup>3</sup>UDRES<sup>2</sup> SCIENCE FESTIVAL 2025 AS A PLATFORM</b><br><b>FOR PROFESSIONAL GROWTH AND NETWORKING IN HIGHER EDUCATION</b><br>Н. Потьомкіна, А. Джуране-Бремман, О. Білик<br>CELEBRATING SCIENCE: THE E <sup>3</sup> UDRES <sup>2</sup> SCIENCE FESTIVAL 2025 ЯК ПЛАТФОРМА<br>ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА НЕТВОРКІНГУ У ВИЩІЙ ОСВІТІ ..... | 101 |
| <b>В. Лисенкова</b><br><b>ПЕРСПЕКТИВНІ ПИТАННЯ ФІЛОСОФІЗАЦІЇ ОСВІТИ</b><br>V. Lysenkova<br>PERSPECTIVE ISSUES OF PHILOSOPHIZATION OF EDUCATION .....                                                                                                                                                                                                                                                                                         | 103 |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Г. Салата</b><br><b>АРХІВ ЯК ФЕНОМЕН КУЛЬТУРИ: БАГАТОВИМІРНИЙ АНАЛІЗ</b><br>H. Salata<br>ARCHIVE AS A CULTURAL PHENOMENON: MULTIDIMENSIONAL ANALYSIS.....                                                                                                                                                                                                            | 104 |
| <b>А. Моргунова</b><br><b>ТЕОСОФІЯ ЯК МІЖКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН: СВІТОВИЙ І УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ</b><br>A. Morhunova<br>THEOSOPHY AS AN INTERCULTURAL PHENOMENON: THE GLOBAL AND UKRAINIAN CONTEXT .....                                                                                                                                                                    | 107 |
| <b>В. Степанов</b><br><b>ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</b><br>V. Stepanov<br>STATE AND ADMINISTRATIVE ASPECT OF TOURIST ACTIVITIES.....                                                                                                                                                                                                          | 109 |
| <b>Г. Афенченко, Н. Шумлянська</b><br><b>ВІДТВОРЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПІД ЧАС РЕЛОКАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ</b><br>H. Afenchenko, N. Shumlianska<br>REBUILDING ORGANIZATIONAL CULTURE DURING COMPANY RELOCATION .....                                                                                                                                                    | 111 |
| <b>Н. Бевз</b><br><b>ТРАНСФОРМАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ — АНАЛІЗ СТІЙКОСТІ, ВИКЛИКІВ ТА АДАПТАЦІЇ</b><br>N. Bevz<br>THE TRANSFORMATION OF PEDAGOGICAL ACTIVITY IN CONDITIONS OF MILITARY CONFLICT — ANALYSIS OF RESILIENCE, CHALLENGES AND ADAPTATION.....                                                                              | 113 |
| <b>О. Олійник</b><br><b>HOW AI TRANSFORMS LANGUAGE TEACHING: THE ROLE OF A TEACHER IN THE NEW REALITY</b><br>О. Олійник<br>ЯК ШІ ЗМІНЮЄ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ: РОЛЬ ВИКЛАДАЧА В НОВІЙ РЕАЛЬНОСТІ .....                                                                                                                                                               | 115 |
| <b>К. Попова-Коряк, Н. Потьомкіна</b><br><b>ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ У ДОБУ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ</b><br>K. Popova-Koriak, N. Potomkina<br>FORMATION OF A CULTURE OF FAMILY RELATIONSHIPS IN THE AGE OF DIGITAL TRANSFORMATION: LEGAL GUARANTEES AND PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL GUIDELINES..... | 116 |
| <b>І. Дерев'янюк</b><br><b>ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАГАЛЬНОГРУПОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ</b><br>I. Derevianko<br>ORGANIZATION OF COLLECTIVE GROUP LEARNING ACTIVITIES OF STUDENTS.....                                                                                                                                                                     | 120 |
| <b>С. Криворучченко</b><br><b>ІДЕЯ ПРО ПОВЕРНЕННЯ «ЗОЛОТОГО ВІКУ» У МОДІ: НАСКІЛЬКИ ЦЕ РЕАЛІСТИЧНО?</b><br>S. Kryvorutchenko<br>THE IDEA ABOUT THE RETURN OF THE "GOLDEN AGE" IN FASHION: HOW REALISTIC IS THIS?.....                                                                                                                                                   | 121 |
| <b>Д. Базів</b><br><b>100 РОКІВ ЕВОЛЮЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КІНЕМАТОГРАФІЄЮ В УКРАЇНІ: 1920-ТІ — 2020-ТІ РОКИ</b><br>D. Baziv<br>THE EVOLUTION OF STATE GOVERNANCE IN UKRAINIAN CINEMATOGRAPHY: A CENTURY OF DEVELOPMENT (1920S–2020S).....                                                                                                                   | 124 |
| <b>Д. Сіроштан</b><br><b>ФЕНОМЕН СПОРІДНЕНИХ ДУШ У ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ</b><br>D. Siroshstan<br>THE PHENOMENON OF SOULMATES IN THE PHILOSOPHICAL AND PSYCHOLOGICAL DIMENSION .....                                                                                                                                                                         | 126 |
| <b>Г. Отич</b><br><b>АВТОРСЬКЕ ПРАВО ЯК СКЛАДОВА ЕТИЧНОЇ ТА МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ СУЧАСНОГО ТЕАТРУ</b><br>H. Otych<br>COPYRIGHT AS A COMPONENT OF THE ETHICAL AND MARKETING STRATEGY OF CONTEMPORARY THEATRE.....                                                                                                                                                     | 127 |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Н. Пека</b><br><b>ПРОБЛЕМИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В ТЕАТРАЛЬНІЙ АДАПТАЦІЇ ТВОРІВ ІВАНА БАГРЯНОГО</b><br>N. Peka<br>COPYRIGHT ISSUES IN THE THEATRE ADAPTATION OF THE WORKS OF IVAN BAHRIANYI.....                                                                                                                                                                     | 129 |
| <b>А. Філософ</b><br><b>РОЛЬ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ У ВИХОВАННІ ЦІННОСТЕЙ ВЗАЄМОДОПОМОГИ ТА СПІВЧУТТЯ</b><br>A. Filosoф<br>THE ROLE OF CHOREOGRAPHIC EDUCATION IN EDUCATING THE VALUES OF MUTUAL HELP AND COMPASSION.....                                                                                                                                            | 131 |
| <b>М. Замета</b><br><b>АВТОРСЬКЕ ПРАВО ЯК ІНСТРУМЕНТ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ</b><br>M. Zameta<br>COPYRIGHT AS A TOOL FOR CULTURAL IDENTITY IN THE DIGITAL AGE.....                                                                                                                                                                                  | 133 |
| <b>А. Большакова, Д. Дубінін</b><br><b>ПСИХОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СТРЕСУ</b><br>A. Bolshakova, D. Dubinin<br>PSYCHOLOGICAL CULTURE AS A FACTOR OF PERSONAL RESILIENCE UNDER STRESS.....                                                                                                                                    | 135 |
| <b>Д. Приходько, В. Кислий</b><br><b>ПРИНЦИПИ ТА ЕТИЧНІ ПРАВИЛА НАДАННЯ ПЕРШОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ</b><br>D. Prykhodko, V. Kyslyi<br>PRINCIPLES AND ETHICAL RULES OF PSYCHOLOGICAL FIRST AID<br>Д. Приходько, В. Кислий<br>ПРИНЦИПИ ТА ЕТИЧНІ ПРАВИЛА НАДАННЯ ПЕРШОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ.....                                                                 | 138 |
| <b>І. Чмелик</b><br><b>МИСТЕЦЬКА СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ ПРОСТОРУ ДЛЯ ЗАХИСНИКІВ І ЗАХИСНИЦЬ «МРІЯДІЯ», ЩО ДІЄ НА БАЗІ ОБЛАСНОЇ КЛІНІЧНОЇ ЛІКАРНІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАДИ</b><br>I. Chmelyk<br>ARTISTIC COMPONENT OF THE ACTIVITIES OF THE SPACE FOR DEFENDERS "MRIADIA", OPERATING ON THE BASIS OF THE REGIONAL CLINICAL HOSPITAL OF THE IVANO-FRANKIVSK REGION..... | 140 |
| <b>О. Харцій</b><br><b>ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНОЇ СФЕРИ В ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ</b><br>O. Khartsiy<br>PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE COGNITIVE SPHERE IN CHILDREN WITH MENTAL DELAY.....                                                                                                                                                  | 143 |
| <b>Г. Ломакін</b><br><b>ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ СТРЕСОГЕННИХ ЧИННИКІВ ВІЙНИ НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ</b><br>G. Lomakin<br>THEORETICAL ANALYSIS OF THE INFLUENCE OF STRESSOGENIC FACTORS OF WAR ON THE PSYCHO-EMOTIONAL STATE OF STUDENTS.....                                                                                                   | 144 |
| <b>І. Фесенко</b><br><b>«НЕ БІЙСЯ ГОВОРИТИ УКРАЇНСЬКОЮ»: АБО ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ В МОВНОМУ САМОВИРАЖЕННІ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ ВІЙНИ</b><br>I. Fesenko<br>"DO NOT BE AFRAID TO SPEAK UKRAINIAN": PSYCHOLOGICAL BARRIERS TO STUDENTS' LINGUISTIC SELF-EXPRESSION IN THE CONTEXT OF WAR.....                                                                         | 147 |
| <b>Л. Турішчева</b><br><b>НАСТІЛЬНІ ІГРИ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ ДОЗВІЛЛЯ</b><br>L. Turishcheva<br>BOARD GAMES AS A PHENOMENON OF MODERN LEISURE CULTURE.....                                                                                                                                                                                                  | 148 |
| <b>О. Зайцева, А. Кураксіна</b><br><b>МЕТОДИКИ АРТТЕРАПІЇ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОЇ РОБОТИ З ДИТЯЧИМИ ТРАВМА-АСОЦІЙОВАНИМИ СТРАХАМИ</b><br>O. Zaitseva, A. Kuraksina<br>METHODS OF ART THERAPY AS AN EFFECTIVE TOOL IN PSYCHOTHERAPEUTIC WORK WITH CHILDREN'S TRAUMA-ASSOCIATED FEARS.....                                                            | 150 |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>А. Ломакін</b><br><b>МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В ПСИХОЛОГІЇ</b><br>A. Lomakin<br>POSSIBILITIES OF USING VIRTUAL REALITY IN PSYCHOLOGY .....                                                                                                                                                 | 152 |
| <b>О. Костюніна</b><br><b>СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕЦЕПТОРНОЇ МУЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ</b><br><b>ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЇ ВІДНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ</b><br>O. Kostyunina<br>SOCIO-PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF RECEPTOR MUSIC THERAPY<br>AS A FACTOR IN PSYCHOLOGY OF RECOVERY IN WAR CONDITIONS .....             | 154 |
| <b>О. Баженов, А. Гангур</b><br><b>НОСТАЛЬГІЧНІ ПЕРЕЖИВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТІВ</b><br><b>ЯК ЧАСТИНА СТРАТЕГІЙ АКУЛЬТУРАЦІЇ ПРИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННІ</b><br>O. Bazhenov, A. Gangur<br>NOSTALGIC EXPERIENCES OF UKRAINIAN MIGRANTS<br>AS A PART OF ACCULTURATION STRATEGIES IN THE EMPLOYMENT .....                    | 156 |
| <b>К. Абакумова</b><br><b>ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ПОДОЛАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КРИЗ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ</b><br>K. Abakumova<br>PSYCHOLOGICAL RESOURCES FOR OVERCOMING PROFESSIONAL CRISIS IN STUDENT AGE.....                                                                                                                | 159 |
| <b>О. Рудковська</b><br><b>КОГНІТИВНА ГНУЧІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР УСПІШНОСТІ СТУДЕНТА</b><br><b>ТВОРЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ</b><br>O. Rudkovska<br>COGNITIVE FLEXIBILITY AS A KEY FACTOR FOR THE SUCCESS OF A STUDENT<br>OF CREATIVE SPECIALTIES IN CONDITIONS OF UNCERTAINTY .....              | 160 |
| <b>В. Іванова, О. Радько</b><br><b>ДІАГНОСТУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ В СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЯХ</b><br>V. Ivanova, O. Radko<br>DIAGNOSING PERSONALITY BEHAVIOR STRATEGIES IN STRESSFUL SITUATIONS.....                                                                                                      | 162 |
| <b>С. Карпенко, О. Радько</b><br><b>ТІЛЕСНО-ОБРАЗНІ ПРАКТИКИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ</b><br><b>ТА СУСПІЛЬСТВА</b><br>S. Karpenko, O. Radko<br>BODY-IMAGE PRACTICES AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF PERSONALITY<br>AND SOCIETY CULTURE .....                                                       | 163 |
| <b>К. Коваленко, І. Віденєєв</b><br><b>ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ЖИТТЯ</b><br><b>З ХРОНІЧНОЮ ХВОРОБОЮ: ДОСВІД ЖІНОЧОЇ СУБ'ЄКТИВНОСТІ</b><br>K. Kovalenko, I. Vedenieiev<br>PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF AN INDIVIDUAL LIVING WITH A CHRONIC ILLNESS:<br>EXPERIENCE OF FEMALE SUBJECTIVITY ..... | 165 |
| <b>А. Новіков, Д. Приходько</b><br><b>РОЛЬ АРТТЕРАПЕВТИЧНИХ ПРАКТИК У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПІДТРИМЦІ</b><br><b>ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ</b><br>A. Novikov, D. Prykhodko<br>THE ROLE OF ART THERAPY PRACTICES IN PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF MILITARY PERSONNEL<br>OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE .....        | 166 |
| <b>Y. Semerenko, D. Prykhodko</b><br><b>PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF EMOTIONAL BURNOUT AMONG SRUDENTS OF HUMANITIES</b><br>Є. Семеренко, Д. Приходько<br>ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ<br>СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....                                                                       | 168 |
| <b>А. Putko, D. Prykhodko</b><br><b>ENDURANCE AND RESILIENCE: SCIENTIFIC UNDERSTANDING OF THE PHENOMENON OF RESILIENCE</b><br>А. Пуцько, Д. Приходько<br>ВИТРИВАЛІСТЬ І СТІЙКІСТЬ: НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ.....                                                                                  | 170 |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Г. Красіна, А. Сєроштан</b><br><b>ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТРИВОЖНОСТІ ТА САМООЦІНКИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕОРІЙ ОСОБИСТОСТІ</b><br>H. Krasina, A. Sieroshtan<br>THE INTERCONNECTION BETWEEN ANXIETY AND SELF-ESTEEM<br>IN THE CONTEXT OF MODERN PSYCHOLOGICAL THEORIES OF PERSONALITY .....                                                                                           | 172 |
| <b>Т. Пархоменко</b><br><b>ІНТЕРІОРИЗАЦІЯ МЕДІЙНИХ ІДЕАЛІВ КРАСИ В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ: ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ</b><br>T. Parkhomenko<br>INTERNALIZATION OF MEDIA BEAUTY IDEALS IN CONTEMPORARY CULTURE: PSYCHOLOGICAL MECHANISMS.....                                                                                                                                                          | 174 |
| <b>М. Єлезєва</b><br><b>ОСОБИСТІСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СІМЕЙНОЇ КОНФЛІКТНОСТІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ПОДРУЖНИХ СТОСУНКІВ</b><br>M. Yeliezieva<br>PERSONAL DETERMINANTS OF FAMILY CONFLICT IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF MARITAL RELATIONSHIP CULTURE .....                                                                                                                           | 177 |
| <b>А. Шмакова</b><br><b>РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПСИХОЛОГІЇ</b><br>A. Shmakova<br>CULTURAL DEVELOPMENT THROUGH THE LENS OF PSYCHOLOGY .....                                                                                                                                                                                                                                            | 180 |
| <b>Д. Ізмайлов, Є. Німенко, В. Роменська</b><br><b>ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВОЇ ВРАЗЛИВОСТІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПСИХІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ</b><br>D. Izmaylov, Y. Nimenko, V. Romenska<br>DIGITAL VULNERABILITY ISSUES AND ITS IMPACT ON MENTAL WELL-BEING .....                                                                                                                                                  | 182 |
| <br>СЕКЦІЯ:<br>ДОКУМЕНТНО-КОМУНІКАЦІЙНІ СТРУКТУРИ СУСПІЛЬСТВА:<br>ТЕОРІЇ, СТРАТЕГІЇ, ІННОВАЦІЇ                                                                                                                                                                                                                                                                                               |     |
| <b>А. Соляник</b><br><b>100-РІЧЧЯ ЗАПОЧАТКУВАННЯ ВИЩОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ЗДОБУТКИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ</b><br>A. Solianyk<br>100 <sup>TH</sup> ANNIVERSARY OF THE ESTABLISHMENT OF HIGHER LIBRARY EDUCATION IN UKRAINE: ACHIEVEMENTS, PROBLEMS, PROSPECTS .....                                                                                                               | 185 |
| <b>Н. Бачинська</b><br><b>КОНВЕРГЕНТНІСТЬ В ОСВІТІ ГЛОБАЛЬНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ: СПЕЦІАЛЬНІСТЬ В13 «БІБЛІОТЕЧНА, ІНФОРМАЦІЙНА ТА АРХІВНА СПРАВА»</b><br>N. Bachynska<br>CONVERGENCE IN EDUCATION OF THE GLOBAL SOCIO-CULTURAL SPACE: SPECIALTY B13 "LIBRARY, INFORMATION AND ARCHIVAL STUDIES" .....                                                                                | 187 |
| <b>Л. Прокопенко</b><br><b>ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАКТИКИ КАФЕДРОЮ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ</b><br>L. Prokopenko<br>THEORETICAL ASPECTS OF ORGANIZING PRACTICAL TRAINING AT THE DEPARTMENT OF INFORMATION ACTIVITIES AND PUBLIC RELATIONS, KYIV NATIONAL UNIVERSITY OF CULTURE AND ARTS ..... | 190 |
| <b>Ю. Горбань</b><br><b>НАУКОВІ РЕСУРСИ БІБЛІОТЕК ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ</b><br>Yu. Horban<br>SCIENTIFIC RESOURCES OF LIBRARIES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: CURRENT STATUS AND DEVELOPMENT PROSPECTS.....                                                                                                                                        | 192 |



|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Ю. Марчук</b><br><b>ТРАНСФОРМАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ</b><br><b>КРІЗЬ ПРИЗМУ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ</b><br>Yu. Marchuk<br>TRANSFORMATION OF LIBRARY ACTIVITIES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS<br>THROUGH THE PRISM OF EDUCATIONAL INNOVATIONS .....                                                             | 194 |
| <b>І. Курганський</b><br><b>БІБЛІОТЕКАР ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ФАХІВЕЦЬ</b><br><b>З УПРАВЛІННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИМИ ДАНИМИ</b><br>I. Kurhanskyi<br>HIGHER EDUCATION LIBRARIAN AS A RESEARCH DATA MANAGEMENT PROFESSIONAL .....                                                                                                               | 197 |
| <b>Н. Коржик</b><br><b>ДОСВІД ЛАТВІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ: СУЧАСНІ ДОКУМЕНТНО-КОМУНІКАЦІЙНІ СИСТЕМИ</b><br>N. Korzhuk<br>EXPERIENCE OF THE REPUBLIC OF LATVIA: MODERN DOCUMENT AND COMMUNICATION SYSTEMS .....                                                                                                                               | 199 |
| <b>А. Бондаренко</b><br><b>ДОКУМЕНТНО-КОМУНІКАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ДИТЯЧИХ БІБЛІОТЕК</b><br><b>У КРИЗОВИХ УМОВАХ: ДОСВІД ВІЙНИ ТА ПАНДЕМІЇ</b><br>A. Bondarenko<br>DOCUMENT AND COMMUNICATION STRATEGIES OF CHILDREN'S LIBRARIES<br>IN CRISIS CONDITIONS: THE EXPERIENCE OF WAR AND PANDEMIC .....                                           | 201 |
| <b>Н. Бойчук</b><br><b>ДОКУМЕНТНО-КОМУНІКАЦІЙНІ СТРУКТУРИ ЯК ЕКОСИСТЕМА:</b><br><b>НОВІ ПІДХОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ</b><br>N. Boichuk<br>DOCUMENT-COMMUNICATION STRUCTURES AS AN ECOSYSTEM:<br>NEW APPROACHES AND DEVELOPMENT PROSPECTS .....                                                                                       | 202 |
| <b>Д. Міллер</b><br><b>БІБЛІОТЕКИ В ДОБУ ІНФОДЕМІЙ</b><br>D. Miller<br>LIBRARIES IN THE AGE OF INFODEMICS .....                                                                                                                                                                                                                         | 205 |
| <b>Є. Кириєнко</b><br><b>НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:</b><br><b>ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ</b><br>Ye. Kyryienko<br>NATIONAL INFORMATION SPACE OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE:<br>THEORETICAL ASPECTS .....                                                                                | 206 |
| <b>Л. Пугач</b><br><b>ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК У ЦИФРОВУ ДОБУ</b><br>L. Pugach<br>INNOVATIVE POTENTIAL OF MARKETING ACTIVITIES OF LIBRARIES IN THE DIGITAL AGE .....                                                                                                                                   | 208 |
| <b>І. Давидова</b><br><b>ПЕРСОНАЛІЗАЦІЯ ПОСЛУГ: НОВІ ПІДХОДИ ДО ЗАЛУЧЕННЯ КОРИСТУВАЧІВ</b><br>I. Davydova<br>PERSONALIZATION OF SERVICES: NEW APPROACHES TO USER ENGAGEMENT .....                                                                                                                                                       | 210 |
| <b>І. Лісова</b><br><b>ВИВЧЕННЯ НЕЗАДОВОЛЕНОГО ЧИТАЦЬКОГО ПОПИТУ ПУБЛІЧНИМИ</b><br><b>БІБЛІОТЕКАМИ УКРАЇНИ (2016–2020 РР.)</b><br>I. Lisova<br>STUDY OF UNSATISFIED READERS' DEMAND BY PUBLIC LIBRARIES OF UKRAINE (2016–2020) .....                                                                                                    | 211 |
| <b>В. Опанасенко</b><br><b>FUNCTIONING OF LIBRARY BRANDING IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION</b><br>B. Опанасенко<br>ФУНКЦІОНУВАННЯ БІБЛІОТЕЧНОГО БРЕНДИНГУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ .....                                                                                                                                               | 215 |
| <b>Д. Румик</b><br><b>FEATURES OF THE ACTIVITIES OF UKRAINIAN PUBLIC LIBRARIES IN THE MEDIA SPACE</b><br>Д. Румик<br>ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК У МІДІАПРОСТОРІ .....                                                                                                                                       | 217 |
| <b>О. Кобелев, О. Карпенко, Г. Колоскова</b><br><b>ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ ТА КАНАЛИ КОМУНІКАЦІЇ</b><br><b>В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ СТРУКТУР</b><br>O. Kobieliev, O. Karpenko, G. Koloskova<br>DIGITAL PLATFORMS AND COMMUNICATION CHANNELS IN THE ACTIVITIES<br>OF STATE DOCUMENTARY AND INFORMATION STRUCTURES ..... | 219 |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Д. Гончаров</b><br><b>БІБЛІОТЕКА ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ:</b><br><b>МІЖ ПРАГНЕННЯМ ДО ІННОВАЦІЙ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯМ ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ</b><br>D. Honcharov<br>LIBRARY AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE: BETWEEN THE PURSUIT OF INNOVATION<br>AND THE PRESERVATION OF ETHICAL VALUES .....                                                                                                     | 221 |
| <b>Я. Мартиненко</b><br><b>ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕК</b><br>Y. Martynenko<br>CLOUD TECHNOLOGIES AS A TOOL FOR THE DIGITAL TRANSFORMATION OF MODERN LIBRARIES .....                                                                                                                                                                | 222 |
| <b>О. Борисов</b><br><b>ІНТЕРНЕТ РЕЧЕЙ У БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОМУ ВИРОБНИЦТВІ УКРАЇНИ:</b><br><b>РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ОПИТУВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНІ</b><br><b>ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ</b><br>O. Borysov<br>INTERNET OF THINGS IN LIBRARY-INFORMATION PRODUCTION IN UKRAINE:<br>EMPIRICAL SURVEY RESULTS AND SOCIO-COMMUNICATIVE PROSPECTS<br>OF IMPLEMENTATION ..... | 225 |
| <b>А. Тайван</b><br><b>ШІ-ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ ЕЛЕКТРОННИМИ РЕСУРСАМИ БІБЛІОТЕК</b><br><b>ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ</b><br>A. Haivan<br>AI TECHNOLOGIES IN MANAGING ELECTRONIC RESOURCES OF LIBRARIES<br>OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS .....                                                                                                                                    | 227 |
| <b>О. Стольник</b><br><b>МОДЕЛЮВАННЯ ІНТЕРФЕЙСУ ІНСТИТУЦІЙНОГО РЕПОЗИТАРІЮ:</b><br><b>ВІД ЕМПІРИЧНОГО АУДИТУ ДО ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ</b><br>O. Stolnik<br>MODELING THE INSTITUTIONAL REPOSITORY INTERFACE:<br>FROM EMPIRICAL AUDIT TO PRACTICAL IMPLEMENTATION .....                                                                                                             | 229 |
| <b>М. Цілина</b><br><b>ДЕРЖАВНІ РЕЕСТРИ ДОКУМЕНТІВ В УМОВАХ ЗРОСТАННЯ КІБЕРЗАГРОЗ</b><br>M. Tsilyna<br>STATE REGISTERS OF DOCUMENTS AMID RISING CYBER THREATS .....                                                                                                                                                                                                               | 232 |
| <b>В. Мамон</b><br><b>СИСТЕМА ЦИФРОВОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ</b><br>V. Mamon<br>THE SYSTEM OF DIGITAL REPRESENTATION OF UKRAINE'S CULTURAL HERITAGE .....                                                                                                                                                                                                     | 235 |
| <b>О. Сокур, О. Клименко</b><br><b>МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО</b><br><b>В РАМКАХ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У 2025 Р.</b><br>O. Sokur, O. Klymenko<br>INTERNATIONAL COOPERATION OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE<br>WITHIN THE FRAMEWORK OF CULTURAL DIPLOMACY IN 2025 .....                                     | 237 |
| <b>В. Міронов</b><br><b>ДОКУМЕНТНО-БІБЛІОТЕЧНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ПІВДНЯ УКРАЇНИ:</b><br><b>ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД</b><br>V. Mironov<br>DOCUMENTARY AND LIBRARY STRATEGIES FOR TOURISM DEVELOPMENT<br>IN SOUTHERN UKRAINE: AN INNOVATIVE APPROACH .....                                                                                                                      | 240 |
| <b>Nadir Islam oglu Ismayilov, Aysel Vagif gizi Hasanova</b><br><b>STUDY OF THE "NAKHCHIVAN" BIBLIOGRAPHY</b><br><b>IN THE CONTEXT OF LITERARY AND SCIENTIFIC HERITAGE</b><br>Надір Іслам огли Ісмаїлов, Аїсель Вагіф гизи Хасанова<br>ВИВЧЕННЯ БІБЛІОГРАФІЇ «НАХЧІВАНСЬКОГО» ВИРОБНИЦТВА<br>В КОНТЕКСТІ ЛІТЕРАТУРНОЇ ТА НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ .....                                  | 242 |
| <b>О. Шемаєв</b><br><b>СУЧАСНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО АСПЕКТУ</b><br><b>ПРОМОЦІЇ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ</b><br>O. Shemaiev<br>MODERN METHODS OF RESEARCHING THE DOCUMENTATION ASPECT<br>OF HEALTH PROMOTION IN UKRAINE .....                                                                                                                                              | 245 |

СЕКЦІЯ:  
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ  
ГЛОБАЛЬНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Л. Філіпова</b><br><b>СУЧАСНІ ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ АМЕРИКАНСЬКИХ БІБЛІОТЕК ТА ІТ-ІНДУСТРІЯ</b><br>L. Filipova<br>MODERN DIGITAL PLATFORMS OF AMERICAN LIBRARIES AND IT-INDUSTRY .....                                                                                                                                   | 247 |
| <b>В. Кудлай</b><br><b>УКРАЇНСЬКІ КУЛЬТУРНІ СТАРТАПИ ЯК ДРАЙВЕРИ ЦИФРОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ</b><br>V. Kudlai<br>UKRAINIAN CULTURAL STARTUPS AS DRIVERS OF DIGITAL DIPLOMACY .....                                                                                                                                              | 249 |
| <b>І. Захарова</b><br><b>МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМ ДІЛОВОДСТВА</b><br>I. Zakharova<br>METHODOLOGICAL APPROACHES TO RECORDS MANAGEMENT SYSTEMS ORGANIZATION .....                                                                                                                                      | 252 |
| <b>С. Савченко</b><br><b>АРХІВ ЯК КРИВЕ ДЗЕРКАЛО РЕАЛЬНОСТІ</b><br>S. Savchenko<br>ARCHIVES AS A DISTORTED MIRROR OF REALITY .....                                                                                                                                                                                      | 254 |
| <b>Л. Бутко, С. Федоренко, М. Книш</b><br><b>ІННОВАЦІЙНІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ<br/>УСПІХУ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ІВЕНТУ</b><br>L. Butko, S. Fedorenko, M. Knysh<br>INNOVATIVE INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES AS MEANS<br>OF ENSURING SUCCESS OF A SOCIOCULTURAL EVENT ..... | 257 |
| <b>А. Улановська, О. Федотова</b><br><b>ОСНОВНІ АСПЕКТИ КЛАСИФІКАЦІЇ СИСТЕМ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ<br/>В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ</b><br>A. Ulanovska, O. Fedotova<br>KEY ASPECTS OF CLASSIFICATION OF ELECTRONIC DOCUMENT MANAGEMENT SYSTEMS<br>IN LOCAL GOVERNMENT BODIES OF UKRAINE .....       | 258 |
| <b>Г. Єрмолаєва</b><br><b>СКРАЙБІНГ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ПРАКТИКАХ</b><br>H. Yermolaieva<br>SCRIBING AS VISUALIZATION TECHNOLOGY<br>IN CONTEMPORARY EDUCATIONAL PRACTICES .....                                                                                                               | 261 |
| <b>О. Самойлов</b><br><b>ІНДУСТРІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЕПОХУ МЕДІАІМПЕРІАЛІЗМУ</b><br>O. Samoilov<br>INDUSTRIES OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN MEDIA IMPERIALISM ERA .....                                                                                                       | 262 |
| <b>В. Брусенцев</b><br><b>ТРЕНДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВЕБДИЗАЙНУ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД</b><br>V. Brusentsev<br>WEB DESIGN TRENDS AND PROSPECTS: A MODERN VIEW .....                                                                                                                                                                | 263 |
| <b>А. Шелестова</b><br><b>ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ, РИЗИКИ<br/>ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ АКАДЕМІЧНОЇ СПІЛЬНОТИ</b><br>A. Shelestova<br>ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN HIGHER EDUCATION: CHALLENGES, RISKS<br>AND OPPORTUNITIES FOR ACADEMIC COMMUNITY .....                                                 | 266 |
| <b>І. Побіженко</b><br><b>ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН З ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ:<br/>ДОСВІД ХАРКІВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АКАДЕМІЇ КУЛЬТУРИ</b><br>I. Pobizhenko<br>TEACHING THE DISCIPLINES ON USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE:<br>EXPERIENCE OF KHARKIV STATE ACADEMY OF CULTURE .....                                        | 267 |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Ю. Николь, Л. Ткач</b><br><b>ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</b><br>Y. Nykol, L. Tkach<br>FEATURES OF DOCUMENTING BUSINESS ENTITIES .....                                                                                                                                                                                                                                             | 268 |
| <b>І. Побіженко</b><br><b>АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ ХАРКІВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АКАДЕМІЇ КУЛЬТУРИ</b><br><b>В ГЛОБАЛЬНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ:</b><br><b>ДОСВІД УЧАСТІ У EUDRES SCIENCE FESTIVAL 2025</b><br>I. Pobizhenko<br>ACADEMIC MOBILITY OF LECTURERS OF KHARKIV STATE ACADEMY OF CULTURE<br>IN THE GLOBAL SOCIO-CULTURAL SPACE: EXPERIENCE OF PARTICIPATION<br>IN THE EUDRES SCIENCE FESTIVAL 2025 ..... | 270 |
| <b>О. Novikov</b><br><b>BEYOND THE CLASSROOM: SOCIAL NETWORKS AS AN INFORMAL PLATFORM</b><br><b>FOR LANGUAGE LEARNING AND CULTURAL EXCHANGE:</b><br><b>ADVANTAGES AND DISADVANTAGES</b><br>О. Новіков<br>BEYOND THE CLASSROOM: СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК НЕФОРМАЛЬНА ПЛАТФОРМА<br>ДЛЯ ВИВЧЕННЯ МОВ ТА КУЛЬТУРНОГО ОБМІНУ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ .....                                                                           | 271 |
| <b>О. Супрун, А. Білова, Д. Сиромятникова</b><br><b>ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ ДОПОВНЕНОЇ ТА ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ</b><br><b>НА КОГНІТИВНУ Й ЕМОЦІЙНУ ЗАЛУЧЕНІСТЬ КОРИСТУВАЧІВ</b><br>O. Suprun, A. Bilova, D. Syromiatnykova<br>IMPACT OF AUGMENTED AND VIRTUAL REALITY TECHNOLOGIES<br>ON USERS' COGNITIVE AND AFFECTIVE ENGAGEMENT.....                                                                                        | 273 |
| <b>D. Nienova, O. Novikov</b><br><b>VIRTUAL EXCHANGE PROGRAMS AS A BRIDGE BETWEEN CULTURES:</b><br><b>ICT IN GLOBAL EDUCATION</b><br>Д. Нєнова, О. Новіков<br>ВІРТУАЛЬНІ ПРОГРАМИ ОБМІНУ ЯК МІСТ МІЖ КУЛЬТУРАМИ:<br>ІКТ У ГЛОБАЛЬНІЙ ОСВІТІ .....                                                                                                                                                                        | 275 |
| <b>А. Дзяма, Л. Ткач</b><br><b>ЕВОЛЮЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЇХ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬСТВО</b><br>A. Dziama, L. Tkach<br>EVOLUTION OF INFORMATION TECHNOLOGIES AND THEIR IMPACT ON SOCIETY .....                                                                                                                                                                                                                         | 276 |
| <b>О. Супрун, І. Жиляк</b><br><b>ДОПОВНЕНА РЕАЛЬНІСТЬ</b><br><b>ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ АБСТРАКТНИХ КОНЦЕПЦІЙ У НАВЧАННІ</b><br>O. Suprun, I. Zhyliak<br>AUGMENTED REALITY<br>AS A TOOL FOR VISUALIZING ABSTRACT CONCEPTS IN LEARNING.....                                                                                                                                                                            | 277 |
| <b>В. Гришин</b><br><b>РОЗРОБКА СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ДОКУМЕНТООБІГОМ У ДЕРЖАВНИХ СТРУКТУРАХ:</b><br><b>ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА МЕТОДИЧНІ ПРИНЦИПИ</b><br>V. Hryshyn<br>DEVELOPMENT OF DOCUMENT MANAGEMENT SYSTEMS IN GOVERNMENT STRUCTURES:<br>ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES.....                                                                                                                                   | 279 |
| <b>Р. Шалева</b><br><b>ПРО ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІСТЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ</b><br><b>ДЛЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДОКУМЕНТООБІГУ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ</b><br>R. Shaleva<br>ON THE EXPERIMENTALITY OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE<br>FOR TRANSFORMING DOCUMENT MANAGEMENT IN BUSINESS.....                                                                                                                                                | 282 |
| <b>О. Кузів</b><br><b>ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ</b><br><b>СТАНІСЛАВОВА (ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА) ЧЕРЕЗ ЕЛЕКТРОННІ МЕДІА ТА РЕСУРСИ</b><br>O. Kuziv<br>POPULARIZATION OF THE HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE<br>OF STANISLAVIV (IVANO-FRANKIVSK) THROUGH ELECTRONIC MEDIA AND RESOURCES .....                                                                                                                 | 283 |

|                                                                                                                                                                                                                                                                   |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>М.-В. Луцьк</b><br><b>ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДОВІРИ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ</b><br>M.-V. Lutsyk<br>FORMATION OF POLITICAL TRUST THROUGH SOCIAL NETWORKS: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES.....                                                | 285 |
| <b>Ю. Омелюсік</b><br><b>КЛІКБЕЙТ ЯК ІНСТРУМЕНТ МАНІПУЛЯЦІЇ В TELEGRAM</b><br>Yu. Omeliusik<br>CLICKBAIT AS A TOOL OF MANIPULATION IN TELEGRAM MESSENGER .....                                                                                                    | 289 |
| <b>Д. Корчукова</b><br><b>ІНФОРМАЦІЙНІ ТА МЕДІЙНІ КОМУНІКАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОГО БІЗНЕСУ:<br/>ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ</b><br>D. Korchukova<br>INFORMATION AND MEDIA COMMUNICATIONS OF ELECTRONIC BUSINESS: PROBLEM STATEMENT .....                                          | 291 |
| <b>М. Галуза</b><br><b>UI/UX-ДИЗАЙН ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ДОВІРИ КОРИСТУВАЧІВ<br/>ДО ФІНАНСОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ</b><br>M. Haluza<br>UI/UX DESIGN AS A FACTOR OF INCREASING USER TRUST IN FINANCIAL TECHNOLOGIES .....                                                   | 292 |
| <b>М. Панасюк</b><br><b>НАЙПОШИРЕНІШІ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ,<br/>ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ В МІСЦЕВИХ ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ</b><br>M. Panasiuk<br>THE MOST COMMON ELECTRONIC DOCUMENT MANAGEMENT SYSTEMS<br>USED IN LOCAL GOVERNMENT AUTHORITIES ..... | 294 |
| <b>А. Хованец</b><br><b>ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ НА ЗБЕРЕЖЕННЯ<br/>ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЮ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ</b><br>A. Khovanets<br>THE IMPACT OF VIRTUAL REALITY TECHNOLOGIES ON THE PRESERVATION<br>AND POPULARIZATION OF CULTURAL HERITAGE .....     | 295 |
| <b>М. Zameta</b><br><b>VIRTUAL COMMUNITIES AS NEW SOCIOCULTURAL FORMS OF COMMUNICATION:<br/>THE EXAMPLE OF THE 4CHAN PLATFORM</b><br>M. Zameta<br>ВІРТУАЛЬНІ СПІЛЬНОТИ ЯК НОВІ СОЦІОКУЛЬТУРНІ ФОРМИ КОМУНІКАЦІЇ<br>НА ПРИКЛАДІ ПЛАТФОРМИ 4CHAN.....               | 297 |
| <b>Ye. Demchenko</b><br><b>VIRTUAL LEGACY: AI AND IMMERSIVE TECHNOLOGIES<br/>AS A MEANS OF SAVING CULTURE MEMORY</b><br>Є. Демченко<br>ВІРТУАЛЬНА СПАДЩИНА: ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ІМЕРСИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ<br>ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ .....              | 299 |

*Наукове видання*

Відповідальність за редагування та достовірність інформації  
несе автор роботи

**Культурологія та соціальні комунікації:  
інноваційні стратегії розвитку**  
**Матеріали міжнародної наукової конференції**  
**(20–21 листопада 2025 року)**

Cultural Studies and Social Communications:  
Innovation Strategies of Development  
Proceedings of the International Scientific Conference  
(November 20–21, 2025)

У 2 частинах

Частина 1

Відповідальна за випуск:  
*Н. О. Рябуха*

Редактори:  
*А. А. Троян*  
*Г. С. Положій*

Редактор англomовних текстів:  
*В. О. Афанасьєв*

Комп'ютерна верстка:  
*І. Г. Колесник*

Підписано до друку 19.11.2025. Формат 60x84/16.  
Гарнітура «Times». Папір для мн. ап.  
Ум. друк. арк. 18,4. Обл.-вид. арк. 28,0.  
Наклад 300 пр. Зам. №

---

Адреса редакції і видавця:  
ХДАК, Україна, 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4  
тел. (057) 731-27-83. e-mail: rrv2000k@ukr.net.  
Свідоцтво про держреєстрацію ДК №3274 від 04.09.2008 р.

Віддруковано в ПП Озеров Г. В.  
м. Харків, вул. Університетська, 3, кв. 9.  
Свідоцтво про реєстрацію: № 818604 від 02.03.2000.